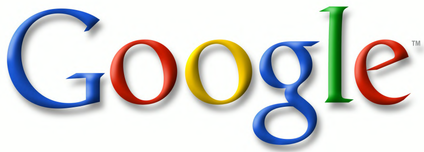
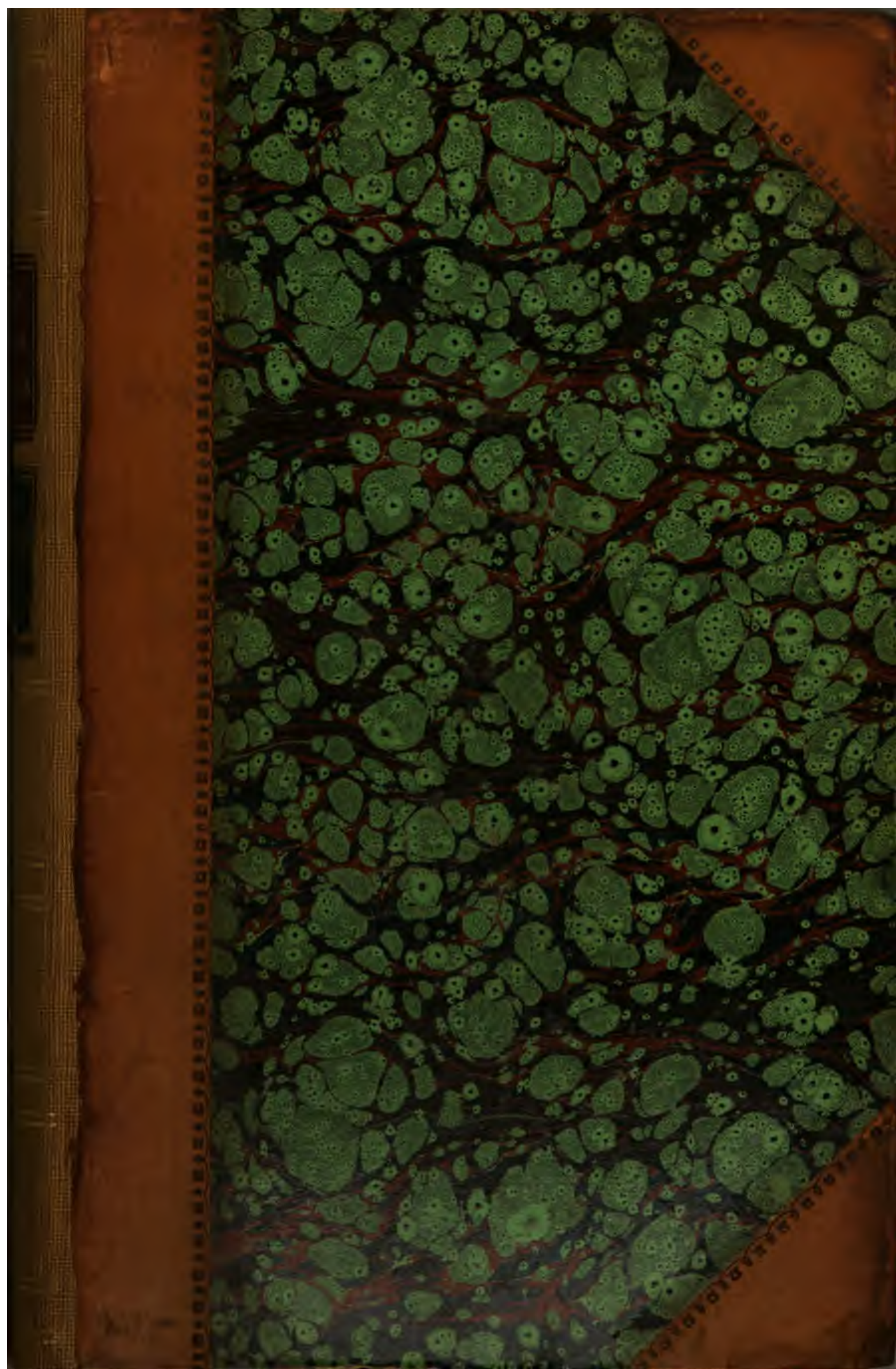

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE

SKRIFTER.

ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

FÖRRA AFDELNINGEN.

ANDRA BANDET.

STOCKHOLM, 1850.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

ÅREMINNE

ÖFVER

RIKSFÖRESTÅNDAREN

STEN STURE DEN ÄLDRE.

Skrift, som vunnit stora priset i Svenska Akademien 1803.

Non civium ardor prava jubentium
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida.
HORATIUS.

Det gifves en vigtig tidpunkt i fortgången af folkslagens odling, det är den, då menniskoslägtet från sin vagga, omhvärfdt af fiendtliga krafter, hunnit tillkämpa sig sitt bestånd, för att i en jemn och fri verksamhet få arbeta på sin förädling. Mödans böjde son, som af en ogen natur utpressar sina nödvändigaste behof, som fuktar sin knappa skörd med sin svett och sina tårar, och kanske bergar den undan tyrannens rofgirighet eller en fiendes anfall, han är ej öppen för vettets lugna öfningar, snillets glada yrken och hjertats ädlare känslor. Mäktigt talar hos honom behofvets röst, och under dess härjande anda förvissna menniskans högre anlag. Det är först då ett land kommit till allmänt välstånd; då allmän idoghet bland medborgarne underhåller detta välstånd, som den beredt; då en ljus och rättvis regering det skyddar; då inre styrka gifvit yttre säkerhet; då de råa passionernas storm under tidehvarfven lugnat; då staten aktar med-

borgaren, emedan medborgaren begynner att bli aktningsvärd; då naturens vilda sjelfsvåld blifvit brutet och den af menniskohand erhållit en gladare skepnad: det är först i ett sådant land som menskligbetens stilla låga, lik den himmelska eld, som lifvade Promethei fulländade stod, skall tända menniskomängdens hjertan, näras i dem, uppvärma dem, och i dem utbilda en full och rik karakter.

Jag har utkastat denna målning. Hvad målade jag? Månn' våra dagar? Månn' dagar, som ur ett aflägset tillkommande skimra för menniskovännens öga? Jag dömmer det ej. Ett vågar jag försäkra. Vi hafva nalkats dem närmare. Vi hafva sett menniskan öka sina segrar öfver naturen med nya; vi hafva sett villor flykta för vårt tidehvarfs ljus, och under partier och delade sinnens hvälfningar också ett mäktigt parti höja sig: de rättskaffnes och vises; vi hafva sett menskligbetens jemna styrka tillväxa och folkslag stora, utan att den tunga massan höjdes af en enda stor mans hand, och föll, då denna handen dignade.

Det har ej alltid så varit. Jag genomögnar historien och stannar vid en tid, från hvilken vår räknar fyra sekler. Hvad ser jag? De herrskande strida med växande styrka mot trotsiga vasaller, och dessa i sin ordning förtrycka vanmäktiga slafvar; staternas osäkra grundvalar skakade, statskonsten afskyvärd, religionen blodtörstig, tänkesätten råa, sederna vilda. Jag ser tillika ljuset frambryta; men så lyser lågan af brinnande städer genom den mörka natten. Nu påkommer allmän fara. Hvem räddar? Hvem vågar röra vid detta förfärliga ämne? Hvem förena dessa stridiga krafter? Se mäktiga andar vakna under den allmänna förstörelsen, i hvilkas bröst Försynen samlat den kraft, som slägtet ej hade! Se dem med stark

arm rädda folken ur nöden! Bör ej menskligheten, bergad från skeppsbrott och njutande lyckligare dagar, på den lugna flodens strand bygga dem ett altare och tacksamt bevara minnet af sina räddare? Fäderneslandet har rest detta altare. En okänd medborgare vågar träda fram ur skuggan och der fästa tacksamhetens krans. Jag helgar den, medborgare, jag helgar den åt vårt rikes stöd under våldsamma brytningar, åt fäderneslandets välgörare under en tacklös tid, åt Sveriges riksföreståndare under tjugeåtta år: Sten Sture den äldre.

FÖRRA DELEN.

Med skygg och ännu vanmäktig hand ses Europa vid dagens första, knappt märkliga gryning långsamt skaka de fjättrar, hvarmed fåvälde och hierarki under nattens mörker henne belagt. Att bryta sina bojor eger hon ej kraft i sig sjelf. Men oenighet, korståg och städernas uppkomst hade undergräfvit det förra. Oordningen i kyrkans thronföljd, förderfvet inom dess sköte, som mognade för en Borgia, och Hussens lära, fortplantad oaktadt bål och förbannelser, hade försvagat den sednare. Ömsesidiga strider hade ökat förstörelsen. Ibland ruiner upprättade konungarne sina throner, uppkallade tredje ståndet till sin hjelp, och skulle snart segra både öfver sina motståndare och sin medhjelpare.

I Norden visar sig ett uppträde, som, ehuru af tillfälliga orsaker tidigt frambragt, olika förberedt och af olika följder, dock öfverensstämmer med tidens allmänna skick och dess tysta lutning till envåldets befrämjande. Nordens trenne kronor voro fästade på *ett* hufvud, och det tidehvarf, som såg den elfte Ludvigs förstorings-

planer, Ferdinand Catholici herrsklystnad och Henrik VII:s nästan oinskränkta makt, hade sett en qvinna sitta på Bältens strand och bjuda öfver trenne mäktiga riken. Kalmar-unionen är känd till sitt upphof och sina följder. En äfventyrlig och stridig förening emellan nationer, genom läge, ursprung, språk, seder beslägtade, men måne om sin sjelfständighet som om sin ära; osäkra grannar, som skulle bli förbittrade medborgare. En skiljemur fanns dem emellan, under sekler befästad, stark, emedan han hade varit den *enda*. Margaretas djerfva hand vågade kullkasta den, och dessa hvarannan begränsande krafter, som förut i vänlig jemnvigt uppehöllo hvarandra, störtade tillsammans med förstörelse. Frihetsandan blef uppror, misstroendet hat, täflan afund. Konungamakten, som skulle stärkas, skakades af ständiga inhemska vådor och styckades af partiers hand. Undersåtarne, hvilkas förmåga genom öppnandet af ömsesidiga tillgångar skulle ökas, utarmades af sina beherrskare och sina beherrskares slafvar, som täflade i roflystnad. Och detta vidsträckta rike, som badades af Bälternas och Ishafvets bölja, var en makt, som rasade emot sig sjelf, och bland nationerna ett namn utan ära. Herrsklystnad, nedrig vanmakt, lättsinnighet hade spelt med den tredubbla kronan, då Sverige, trött vid olyckorna och retadt af våldet, väljer till sin konung den ädlaste bland sina medborgare, Carl Knutsson Bonde, på sin tid fäderneslandets störste man, om ej Engelbrekt varit. Det hade sett honom, konungen öfver tvänne riken[1], störtad och lands-

[1] Han var äfven vald till konung i Norrige, men förlorade det straxt. Hans egna fullmäktige bortskänkte vid Halmstads möte hans rätt till detta rike, utan hans vett och vilja.

flyktig, samt genom de stores och andeliges bemödande en främmande herre inkallad. Det hade sett Christian falla då han sårade den hand, som stödde honom[1]. Det hade sett Carl Knutsson återkallad och åter fördrifven. — Jag stannar.

I dessa fasansfulla tider, då ödet synes hafva uttömt sitt rika mått af plågor öfver ett beklagansvärdt folk, då sinnet irrar förskräckt bland rysliga föremål och hjertat under ständigt nya sorger tynges, hvilar menniskovännens öga med ljuft välbehag vid en tröstande syn. Det är din ljusa bild, o Sten Sture, som höjer sig ur grunden af denna mörka tafla; det är en ädel yngling, Sveas hopp, snart dess stöd och dess ära, som går till striden att fria sitt fosterland från främmande ok. Huru skön är icke medborgerlig dygd i hvar belägenhet! Huru mycket skönare i ett tidehvarf, hvars sällsamhet den var! Denna trohet mot fäderneslandet, denna tapperhet, dessa vunna slagtningar, denna rådiga verksamhet, som återgaf åt en olycklig konung sin krona och åt ett förtryckt folk en saknad regent: nog hade allt detta varit för en medbor-

[1] Ärkebiskop Jöns Bengtsson, som Olaus Petri kallar en ärelös skälm och ingen biskop, hade med sina slägtingar Vasar och Oxenstjernor tvungit Carl att fly och inkallat Christian; men då Christian fört prelaten fängslig till Danmark, gjorde biskop Kettil Vase uppror och vann genom Sten Sture segern vid Hellsjöskogen i Vestmanland 1464: den första gång historien nämner Sten Sture. Hans födelseår är obekant; hans far var riksrådet Gustaf Anundsson till Rydboholm, hans mor en Bjelke, konung Carls halfsyster. Carl återkallades, blef genom Kettil och Jöns Bengtsson åter fördrifven; att han ännu en gång återfick sin krona, som han i tre år bar till sin död, dertill bidrog framför allt Nils och Sten Stures segrar.

gares ära, och hade du, skördad, Sten Sture, fallit i blomman af din ålder, för tidigt ryckt undan Sveriges hopp; vid ditt fall hade ett olyckligt folks tårar flutit, och vid din graf hade Sveriges ynglingar stått för att insupa mod till strid för sin frihet och hämnd emot sina tyranner. Men nu dröjer åskådaren ej vid ditt lifs sköna morgonrodnad; han hastar den rika dag till mötes, då du i din mannaålders kraft stod vid konungathronen, vakande öfver den och Sveriges sällhet, dess hämnare på en gång och välgörare.

Han är inne denna tid.

Carl Knutsson böjde sitt gråa hufvud för att åter emottaga en krona, tvänne gånger afryckt, återkom — för att sätta sig på sitt fäderneslands ruiner och dö. Sten Sture stod vid denna dödssäng, och undfick ur konungens dignande hand vården om det folk han hade önskat att kunna göra lyckligt, med dessa märkliga ord: *Sök ej kronan, den ärelystnaden har bräckt min lycka och kostat mitt lif.* — Hvilket skådespel! Der ligger han, denne konung öfver mäktiga länder, på hvars blick tusendes blick var fästad, på hvars ord tusendes väl eller ve berodde; der ligger han ensam på sin förfärliga höjd och klagar öfver sitt lifs förlorade lycka. Han fattar sin gyldne krona — kall är metallen — och denna spira? — tung är hon för den döende handen — och denna glans kring thronen? — i grafvens skumma nejder försvinner den. — Ära, rykte, vidtomfattande planer, ärelystnaden, som omslöt tvänne riken, flammande gestalter ur hans ungdomstider? — fantomer, som sjunka. Allt, allt försvinner, hvad fåfängligt var, vid dödens allvarliga blick; den lysande klädnaden faller och menniskan står qvar. — Bäfvande genomlöper nu hans blick lifvets stråt, och liksom

en man, som reser till aflägsna stränder, med ömhet samlar omkring sig i afskedets stund hvad honom var kärast, så kallar han nu ömt och manande till sig minnen: här af en lättad börda, en aftorkad tår; der af rättvisa och ståndaktighet; här af rena, oskrymtade uppsåt — ett ögonblicks lugn — än en suck ur det arbetande bröstet — lifvets flämtande låga släckes — han är ej mer. Sten Sture hade sett denna förgängelsens seger; han hade sett thronen förvandlad i en dödssäng, och den sig öppnande grafven, och de glänsande irrblossen släckas, och dygden, bestrålad af evighetens morgonrodnad, förblifva: — af döden hade han lärt att skatta lifvet.

Skulle ej från detta ögonblicks mäktiga intryck på den eldige ynglingen till en stor del härleda sig den värma för religionen, som han visat och som lär oss att älska hans hjerta, och denna visa måtta i karakteren, som så fördelaktigt utmärker honom i ett tidehvarf, då nästan allt är ytterlighet eller intet?

Han hade gått, Carl Knutsson, och hans bortgång var en jagad skys, som i aftonens dunkla, blodfärgade sken sjunker bakom horisonten, förebåd till nya stormar. Sten Sture skulle bli Sveriges stöd under dessa, genom den aflidne konungens vilja utnämnd till en värdighet, som medförde konungamakt och konungamaktens faror; nästan allt utom dess namn. Den som bar detta namn var fallen, och med honom ett hinder för Christian. Han smickrar, hotar. Partier uppkomma. Tvedrägten begynner uppblossa. De andelige utsträcka girigt sina händer. Men menighetens röst, kärleken till Sten Sture, hatet mot Danmark och faran af ett uppskof segra öfver alla betänkligheter. Han blir af ständerna bekräftad i egen-

skap af riksföreståndare [3]. Ur Carl Knutssons graf uppblomstrade åter Christians hopp till Sveriges thron; men detta hopp var förhastadt. Han glädde sig öfver att hafva förlorat *en* fiende, och han hade förtryckt Svenska nationen.

Danmark rustar sig att utkräfva sin konungs hämnd. Med lugn och oförfärad blick väntar riksföreståndaren faran, skådar dessa talrika segel, räknar dessa hotande flaggor, som svaja kring Sveriges kuster och nalkas Stockholm. Hon bär, denna flotta, en krigshär, samlad af flera nationer, eldad af sin anförares mod och hätsk mot Svenska namnet; hon bär denne konung, så farlig genom sin makt, sin skicklighet och sina medhållare, för hvilken förr Sveriges frihet svigtat. Det är Christian, åtföljd af våldet och sveket. Att beräkna sina krafter, samla dem, begagna sig af alla tillgångar, upptäcka nya der man inga sett, der de saknades finna dem hos sig sjelf, ge åt allt rörelse och drift, ingjuta sin anda i folkets bröst, möta fiendens anfall i Göta rike, slå den medan Christian underhandlar, intaga dess fästen och segrande skynda att förena sig med Nils Sture i hufvudstadens nejd: se der Sten Stures arbeten på en ganska kort tid!

Jag står framför en glänsande handling i hjeltens lefnad. Min tanke genombryter åldrarnas mellanrymd och sväfvar kring denna stad, kring dessa platser, på hvilka den vigtigaste strid skall afgöras. Jag ser denna här af fiender gjutas ur skeppen. Lysande är deras tåg, deras anleten trotsiga, deras händer tyckas bjuda bojorna. I förfärliga flockar lägra de sig kring Sveriges hufvud-

---

[3] I Arboga 1471.

stad[*]. Jag ser å andra sidan denna skara af enkla, modiga stridsmän, i krigskonstens öfningar till större delen ej erfarna, men lifvade af en enda och samma lågande ande. De skockas i fruktansvärd tystnad, höja sina armar och skaka sina svärd. Redan nalkas de, redan är det vigtiga ögonblicket inne, märkt af passionens sjudande i tusendes bröst. Redan — men håll! Ännu erbjuder Sten Sture förlikning. Mensklige hjelte! — Den afslås — och nu drabba de förskräckliga massorna tillsammans. Det är ej ett skådespel af dessa konstrika härar, sednare tiders stolthet och blygd, der soldaten offrar sitt blod utan intresse i den tvist, för hvilken det flyter. Det är ett folk, förtryckt, som strider mot ett folk af förtryckare. Passionen svallar i hvart bröst, hatet brinner i hvart öga, och hämnden riktar hvar arm emot sitt offer. Fyra anfall hafva Svenskarne gjort mot denna förfärliga höjd, der jorden sviker under deras fötter, der hvart steg emot en hårdnackad och tapper fiende måste köpas med blod, der döden med alla sina fasor sväfvar; — de vika — o öde! — men nu rusar bakhållet fram på den förföljande fienden. Hären anfaller den åter. Stockholms besättning tänder dess läger och afskär dess flykt. Dess konung är i fara. Dess troppar skingrade. Flottan emottar honom med öfverlefvorna af sin här, och vredgade elementer förfölja honom från Svenska kusterna. Sverige andas. Det är fritt. Och Sten Sture — han böjer sitt knä på Sveriges fria jord och lyfter sitt brinnande öga mot himlen. Jag målar ej hans känslor, ty jag oskärar ej det heliga.

---

[*] Christian skiftade sin makt, som bestod af Danske, Norrske, Tyskar, Skottar, i tre delar: en till flottans försvar, en på Brunkeberg hela sandåsen bortåt, och en vid St. Claras kloster.

Knappt är genom denna seger rikets bestånd försäkradt, förr än riksföreståndaren använder alla sina krafter att under en hvila, som det så väl behöfde, bota dess sår och befordra dess välstånd. Han återtar de fästen, som ännu voro oöfvervunna, stillar de inhemska misshälligheter, hvilka, som hafvets vågor efter stormen, ännu oroa landet, försonar sig med fiender[5], belönar vänner[6]. Glänsande voro hjeltens bedrifter; man minnes dem ännu med beundran. Hans första handling som regent är glömd, men den är helig; ty den gaf den hungrige bröd och lärde den olycklige gråta tacksamhets tårar. Folket klagade, ty det trycktes af brist, och hård tid var öfver landet. Sten Sture skaffade ett öfverflöd, som våra häfder ännu omtala[7]. Så låter den Evige, sedan han genom åskan och stormarna renat luften, jorden hugnas af de välsignande sommarregn.

Lugnt är riket, — men lugnets fiender skola i denna stillhet finna så mycket bättre tillfälle att bereda nya oredor. Nu först hinner Sten Sture att rätt öfverväga svårigheterna vid sin regering. Han har afslagit en fiendes anfall; men har den derföre upphört att vara farlig? Och har han ej flera än den? Och ser han ej den farligaste ligga dold inom fäderneslandets eget sköte? Vi återkomma från bullersammare yttre faror, som fästat vår uppmärksamhet, till detta inhemska onda, som, giftigt inmängdt i sjelfva statskroppen, skall förr eller sednare förorsaka våldsamma ryckningar, om ej undergång.

---

[5] Med Erik Carlsson Vase, som ännu för Christian bar vapen.

[6] Axelssönerna, Erik och Ivar, fingo förläningar. Den sistnämnde gjorde sedermera uppror mot Sten Sture.

[7] Dalin, II Del. sid. 780.

Det var en tid, då Sverige inneslöt inom sina skogar och klippor ett fritt och storsint slägte, naturens vilda, kraftfulla söner. De regerades af ärftliga konungar. Härnader voro deras nöjen, svärdet deras egendom, och Oden deras Gud. Vilden, naturens fosterbarn, bär ofta i sin karakter detta uttryck af enkel storhet; men odlingens första gnista tänder hos honom en brand af stridande krafter. Han rifver sig lös ifrån den hulda hand, af hvilken han leddes, eger ej styrka nog att fästa sig vid det stöd, som af det nya ljuset honom visas, och faller i djupet. *Barbariet* är mensklighetens första steg.

Denna epok, som man med skäl skulle kunna utsätta för Svenska folket vid christna religionens införande, var här åtföljd af de vigtigaste förändringar: rikets omskapning till valrike, födsel och näring för olyckor och brott; ståndens skarpare skilnad; enskilda slägters farliga makt; rådet medlare mellan konung och folk; böndernas uteslutande från lagstiftningen; adelns oinskränkta makt öfver sina underhafvande; fåväldets höjd och konungamaktens minskning.

Med religions-förändringen var en annan förändring omedelbarligen förknippad. Ett frö är kastadt i mörkrets sköte; uppväxt under barbariet, fostradt af vidskepelsen, visar det för det uppgående ljuset ett ofantligt träd med vidunderliga frukter. Roms välde, det grymmaste af alla, emedan det från himlen sträckte bojorna åt menniskan, det förfärligaste af alla, emedan det regerade öfver samveten, hade växt till en förundransvärd styrka i Sverige. Vi se dess tjenare lösslitna från statens, snart från alla menskliga förbindelser; utarmade landskap sucka under tyngden af deras rikedomar och förtryck; andeliga sysslor, besatta ur de ädlaste slägter, förena adelns in-

tresse med presternas, utan att förena presternas med adelns; biskoparne taga plats öfver riksföreståndarne i rådet; deras röst den mäktigaste på herredagarne; deras makt ökad med täflan af Danska och Svenska händer; deras djerfhet af- och tillsättande konungar.

Sådant är det dubbla onda, som fäderneslandet när i sitt eget sköte. Och detta inom sig söndrade rike är på alla sidor omgifvet af osäkra eller fiendtliga grannar. I vester Danmark med sina påstådda rättigheter, sina verksamma stämplingar och sin aldrig hvilande afund; i öster en fiende, hvars blotta namn gjorde menniskornas fasa i ett tidehvarf, som dock var digert af brott; åter å en annan sida Hansestäderna, som under låtsad vänskap sökte undergräfva statens grundval: dess idoghet. Om jag tillägger, att föreningen med Danmark var välkommen för en del af Svenska adeln och låg i Svenska presterskapets intresse, att Ryssland af Danska konungar uppretades till sina grymma härjningar, och att Hansestäderna blott väntade på dessa fienders anfall, för att ockra med Sveriges nöd; så är den mörka målningen af de sammankedjade olyckor, som inom och utom hota fäderneslandet, färdig; så kan man med rätt fråga: hvem är den djerfve, som lofvar att afvärja dem, som tilltror sig ge lugn, än mer, ge sällhet åt ett land, så omringadt af fiender och så fruktbart på eget förderf? Nej, Sverige, du hade fallit midt under den raska, sjelfständiga utvecklingen af dina krafter, belagdt med främmande kedjor; du hade fallit, och med din frihets död sett förgiftas källan till dina dygder, om du ej egt inom ditt sköte en man, som i olyckliga tider vågade hoppas sitt fäderneslands räddning, — och denne man är Sten Sture.

De

De yttre fienderna hade hans seger afskräckt. Han begagnar sig af detta dyrbara lugn, att mot de inre vända sitt bemödande. Ett svårt företag, att sammangjuta intressen, som, naturligen skilda, af mångåriga tvister och växande förbittring blifvit gjorda oförenliga; att förbinda sinnen, som tidernas elände förvillat, och att liksom först skapa den stat, hvars regent han blifvit. Sten Sture går detta mål till mötes, och vi följa med rörelse hans gång, då vi vete, att denna inhemska tvedrägt var den fiende, som han aldrig kunde besegra, som jagade glädjen från hans dagar, lugnet ifrån hans ålder, och som ännu länge, då han redan hvilade i jorden, skulle sönderslita hans olyckliga fädernesland. Med öppen makt brytes ej detta onda. Det möter våldet med våld, det har inträngt i hjertat af staten. Med mildhet bortledes det ej. Egennyttan bedrar sig så sällan, och tacksamheten verkar blott i ädla bröst. Hvad medel återstod då? Det återstod ett: att hålla dessa mäktiga stånd genom ömsesidig fruktan i ömsesidig overksamhet, och att emellertid uppkalla ett tredje och bereda det till återvinnande af förlorade rättigheter. Sådan är Sten Stures plan; en plan, som hans uppförande skall vidare förklara.

Christian, genom så blodiga förluster tvungen att afstå från våldsamma företag, vill underhandla sig till en krona, som han ej kunnat eröfra. Möten emellan Danska och Svenska fullmäktige tillställas, afbrytas, återbörjas[8]. Underhandlingar följa på underhandlingar. Christian kommer sjelf tillstädes. Stora löften fattas icke, ej heller

---

[8] Fem under Christians lefnad; under hela Sten Stures tid icke mindre än fjorton.

vältalighet, ej heller någon af statsklokhetens konster. Man efterger, man tycks tveka. De Danske förlora icke hoppet; men stå efter många års försök ej närmare målet. Sten Sture, ej alltid sedd, men alltid verksam, är den som står bakom detta konstverk och frambringar den förundransvärda effekten. De tusende fjädrar, af tusende särskilda passioner rörda, som arbeta här om hvarannan, följer hans skarpa öga, afskiljer dem i deras sammanhang, beräknar deras gång, deras kraft, och förutser den åsyftade verkan. Nu skall hon uppenbar frambryta; — en hastig, omärklig vändning — och planen är bruten och spelets gång är förändrad.

En hemlig missämja regerar inom dessa fruktansvärda partiers egna sköten. Verka de, så sker det till egen förstörelse. Förena de sig, söka de hjelp hos Danmark, så uppstår emot dem rikets menighet, mäktig genom sin samhällighet, mäktig genom Engelbrekts anda, som ännu sväfvade öfver de förtryckta. Gemensam harm mot Danmark, gemensam böjelse för riksföreståndaren — hat, kärlek — dessa mäktiga menniskonaturens driffjädrar, mäktigare för enkla lynnen, hafva sammangjutit den råa massan, gifvit kraft och sammanstämmelse åt dess rörelser. Sådan är den stora utsigten. Men om vi skulle efterse den finare sammansättningen, den innerliga organisationen af denna verld; huru skulle vi icke ännu mer beundra det skapande snille, som verkar med jemn kraft i detaljen som i det stora, som passar det hela för de mångfaldiga delarna och hvar del för det helas bestånd. Vi skulle se Sten Sture bland högdragna likar dölja sin myndighet och dock behålla den; bland lägre aflägga och dock ej förlora den; högmodet tro sig gå en egen väg och dock följa hans vink; ärelystnaden fångas, egennyttan bedraga

sig sjelf och verka till hans mål; vi skulle se passionen för honom blott vara svaghet, listen blott ett karakterens fel; menniskor af alla åldrar och stånd följa hans mildt ledande hand; dem ej hans klokhet ledde, fängslas af hans behag, och afunden, den enda af alla lidelser, som den store mannen ej eger i sin makt, emedan den ej är nöjd utan med sitt offers förnedring, — rodnande följa hopen; men för en bedragen redlig man skulle vi se den redlige mannen öppna sitt bröst. Hvad — och det är en statsman jag målar? — Statsklokhet! — Förbannelser häfta vid detta namn, anklagelser, höjda af millioner offer. En förhatlig konst, alstrad under menniskornas eländen, grundad på menniskoförakt, och som ensam har fräckhet nog att erkänna sig fri från alla menskliga förbindelser. Och dock står jag opp och välsignar den hos den store regenten, som menskligbetens milda skyddarinna till dess myndighetsdagar; vördar den hos den ädle mannen, som högsta frihet och fullhet af en menslig karakter: — en karakter, som med förtjusande lätthet finner sig i de svåraste belägenheter, vandrar trygg vid afgrunder, i hvilka andra stupa; som, aldrig fallen ur sin fattning och sin sköna harmoni, visar för den hänryckta åskådaren det högsta skådespel: lifvets allvarliga gåta upplöst i en sublim lek.

Rättvist påminner oss Sten Sture om detta ideal. Den fasta redligheten i hjertat, förenad med detta böjliga snille och denna rika umgängesgåfva med menniskor, detta djup, denna öppenhet i karakteren gör ej blott Sten Sture till hvad han är, Svenske mäns ära, utan till en intressant och ljuf syn för menniskor af alla nationer och tider, till ett exempel af skönare mensklighet i ett tidehvarf, då redligheten var blandad med råhet, snillet ut-

märkt af kraft, men af hårdhet, och statsklokheten Ludvig XI:s konst.

Men under det mitt öga hvilar vid denna ljusa bild, upptäcker det ett nytt drag i densamma. Jag sänker min blick på en välgerning, som sprider sin värma genom åldrarnas längd, i hvars sköt nationens dyrbaraste förhoppningar hvila. Jag har vandrat i dessa salar, sutit vid dessa lärares fötter, närt min själ af denna stilla vishets skatter; bland tusendes lofoffer har äfven min tysta tacksamhet höjt sig och omfattat den store mannens minne; med ett slags stolthet har jag sagt: Sten Sture, du är äfven min välgörare. Sekler förgå och glömskan segrar. Men om det gifves en man, som borde vara försäkrad om sin odödlighet, så är det den, hvars namn den uppväxande medborgaren lär tillika med sina första pligter; som kan glömmas, men ej förr än hans efterkommande glömt omsorgen om sin egen odling, då barbariet åter förvildat det land, som han ville upplysa, och då det, som större är än han, förgätes. Hvem instämmer ej i denna min känslas röst, som i Sten Sture igenkänner stiftaren af Upsala akademi, som betraktar honom i glansen af alla de stora namn, hvaraf denna inrättning sig hedrar, som i tanken omfattar hvad vidsträckt och vigtig nytta denna plantskola för en vettgirig ungdom skänkt fäderneslandet, som der ändtligen, likasom på en helig ort, återfinner minnen af en glad ålders lyckligaste dagar?

Från Orienten uppsteg nu, då dess välde föll, ett svagt skimmer för Europa, mindre ett uppgående ljus, än den sista öfver synkretsen darrande flamman af en eld, som mattas och dör. Också har man alltför högt skattat den upplysning, som några flyktingar från ålderdomens grifter förde med sig till de länder, der de funno en fri-

stad. Ljuset kunde Europa blott skänka sig sjelf, och hon mognade dertill. En hemlig oro af vaknade krafter begynte röjas. Stora snillen uppträdde, vigtiga upptäckter skedde, fast i en våldsam tid, och ibland de vigtigaste var boktryckerikonsten. Om Sten Sture stiftade Sveriges första lärosäte, så verkstälde han hvad redan förut var påtänkt [9], så uppmanades han dertill af en ständigt känd brist, som tvang Svenska ynglingar att utomlands söka hvad ej hemma fanns, så är det en ära, som han delar med denna tidens andelige, i synnerhet med den ypperste ibland dem [10]; men då han skänkte åt fäderneslandet denna för kunskaperna så dyrbara konst, i en tid, då den, ännu ung, ej vunnit all den uppmärksamhet den förtjente, då han införde i Sverige boktryckeriet, så är det en ära, hvilken tillhör honom ensam: som patriot, att ej ha försummat något medel, som stod i hans makt, till sina medborgares bildning; som stor man, att ha föregått sitt tidehvarf med exempel [1]. Hvem vet, i hvilken lycklig framtid han med sina tankar sväfvade, der de rikaste frukter blomstrade för hans hopp af de frön, som han nu tvekande anförtrodde åt en föga tacksam jord! Hans tid var en hård tid, der menniskan med bekymmer och svett knappt förmådde uppdraga ett nödtorftigt värn mot

---

[9] År 1418 hade konung Erik fått påfvens tillåtelse att inrätta en akademi. Då den lärde ärkebiskopen Nils Ragvaldsson 1441 höll ett kyrkomöte i Söderköping, stadgades, att man skulle tänka på en Svensk akademis inrättning.

[10] Ärkebiskop Jakob Ulfssons kraftiga biträde är lika ostridigt, som det var oundgängligt. Akademien instiftades 1477.

[1] Boktryckerikonsten idkades här allt sedan 1483, och det var först tjuge år förut som den begynte utspridas. Omkring 1490 egde både Upsala, Strengnäs, Wadstena och Söderköping sina bokpressar.

en sträng nödvändighet; — och sånggudinnorna äro gudomligheter. De vilja dyrkas i tempel. Sten Sture visste, att menniskornas fysiska behof begära att stillas innan de moraliska kunna bli verksamma. Att gifva vetenskaper och konster ett hemvist i Sverige, var mera hans önskan än hans hopp. Skaperskor af frid och ljus i menskliga bröst, sky de våldets och mörkrets dagar. Han bedömde sin tids fordran och begagnade sig af hvar ledighet, att befordra landets välstånd med en allestädes närvarande omtanka och en arbetsamhet, som ej kunde tröttas. En klok hushållning med rikets medel; lindring i möjligaste måtto af menighetens betryck; bestämmande af de odlares skyldigheter, som bruka en annans jord; städer anlagda; missbruk afskaffade i dem som voro; nya bergverk upptagna; de gamlas afkastning förökad; myntet förbättradt; näringarne skyddade; säkerhet stadgad för medborgarens person och egendom emot en barbarisk tids seder; lugn och öfverflöd gjutna kring dess hydda, så vidt det af hans förmåga berodde: huru många nya, huru rika ämnen för samtids och efterkommandes tacksamhet [1].

Tio år äro emellertid förflutna sedan den tid, då han emottog styrelsen öfver fäderneslandet: tio år, utmärkta af välgerningar. Vi hafva sett honom som hjelte, stor regent, förträfflig statsman, vetenskapernas vän och idoghetens beskyddare. Hvad kunde mer fattas i hans ära? Jo, svara de stränga efterverldens domare, ännu återstår något, innan vi dömma honom värdig vår aktning.

---

[1] Ej alla de ekonomiska författningar, på hvilka man här har afseende, vidtogos under de första tio åren af Sten Stures styrelse; men man har gett dem sitt rum här, emedan krig och oroligheter hädanefter fästa uppmärksamheten.

Hvar menniska har sin verld, i hvilken hon är skapare, der hon lefver, verkar och njuter sitt lif. Låt den falla; stående på ruinerna af sina förhoppningar dömma vi menniskan. Vi måste erkänna rättvisan af denna invändning, och ödet förvarar äfven åt Sten Sture olyckornas prof i sin fullhet. De lugnare dagar, som voro förskaffade genom hans segrar, bibehållna genom hans omsorger, och vid hvilka vi med så mycket välbehag dröjt, äro snart förbi. Ända hittills se vi honom, segrande öfver motstånden, lyckligen fullfölja sina afsigter; som en Gud i sin skapelse se vi honom stå i sin orubbade verksamhets krets; men nu förestå stora förändringar. Utsigterna mulna, olyckorna trängas, inre och yttre fiender rusta sig med större kraft; men ljusare och renare skall hans bild bryta fram ur dessa samlade skuggor.

Han skall bestå sitt prof.

SEDNARE DELEN.

Christian dog[1], saknad i Danmark som en huld konung och en furste med många förträffliga egenskaper. Jag försvarar honom ej. Men lycklig prisar jag den, hvars lif inom brädden af enkla pligter lugnt likt en stilla flod framflyter, som ger välsignelse och fruktbarhet åt de närmast gränsande fält. Verlden borde beklaga konungarne och fälla en mild dom på deras stoft. Styresmän af staten, mot hvars band den vilda menniskokraften harmsen strider, med en oändlighet för sin blick, en verld för sin förmåga, huru ofta hafva de blifvit anklagade för fel, der man borde igenkänna mensklig inskränkning och

[1] I Maj 1481.

gå bort — för att sköta sin syssla, eller odla sin jord, eller sätta ett träd, hvaraf närmaste efterkommande skola hemta frukten! — Så dömmer jag mildare, o Sveas söner, den regent, mot hvilken edra anklagelser höjas, men för hvilken tidens art och företrädares exempel gjorde nödvändigt att stadga Sveriges förening med Danmark, — då jag ser en tretiåra regerings mödor deråt syfta, då jag vet huru lätt menniskan förvexlar ett stort ändamål, länge buret inom hennes bröst, med hvad som är det högsta ändamål i lifvet; huru allt lånar derifrån sitt ljus, och hur man slutligen för *ensidigheten* i sitt omdöme ej märker *brottsligheten* i sina medel. Men dyrt umgälde Christian att han så ifrigt arbetade till ett mål, som i sjelfva verket ej kunde hinnas utan förstörande af ett folks karakter: ett bland de heliga ting på jorden, hvilket ej kan förstöras utan rån, och hvartill en Christiern Tyrann blott egde nog brottslig styrka att inse och bruka rätta medlen. Den förste Christian umgälde det dyrt. Lik en ond genius stod han under den största delen af sitt lif emellan de bägge nationerna, sjelf ett mäktigt hinder för den förening han ville befrämja; kring sin dödssäng hade han samlat förbannelser, och det hämnande ödet ville, att först öfver hans graf en stråle af hopp skulle uppgå för möjligheten af det ändamål, för hvilket han hade lefvat.

Johan ärfde sin fars thron, grundsatser och planer, dem han med all ungdomens liflighet sökte genomdrifva. Sten Sture märkte straxt Sveriges förnyade fara. Genom förläningar sökte han förekomma de andeliges önskningar [4];

[4] Ärkebiskop Jakob fick fjerdedelen af ett i Upland uppfunnet silfverberg, ej långt derefter hela Norrland i förläning.

sändebud affärdades till Norrige; förbund slöts emellan bägge rikena att dela samma öde och ega samma konung; Norrige grep till vapen att hämnas sitt förtryck; unionens kedja syntes vilja brytas. Villande utsigter! Norrige erkänner Dansk konung inom ett år; de andelige yrka lika ifrigt en förening, som, medan den upplöste statens styrka, ökade kyrkans[*], och, hvad vigtigare var, Sten Sture ser sitt folk — detta folk, som han genom så många års arbeten sökt att aflägsna från Danmark — han ser det kanske benägnare för unionen i denna stund, än då han emottog styrelsen öfver detsamma.

Christian var ej mer. Den hotande gestalt, som från Selands strand syntes färdig att hvart ögonblick kalla förstörelsen öfver Sveriges gränsor, hade försvunnit från skådeplatsen och tycktes hafva bäddat ner med sig i sin graf minnet af sina våldsamheter tillika med minnet af den förtjenst, som emot dem skyddade Sverige. Man upphörde att så högt värdera ett försvar, om hvars oumbärlighet man ej mera så lifligt påmintes, och emedan Christian ej mera var, så blef Sten Sture för nationen mindre än han hade varit.

Räknen på tacksamhet, J folkens välgörare! Hvad är den? En lyseld öfver en grift. — En annan hade intagit den thron, som den fruktade lemnat. Man kände hans anspråk, men honom kände man ej. Hoppet kastade ännu sin glans kring den unge monarken. Man hade försvarat sig mot Christian, ty man fördrog hellre krigets svårigheter än förtryckets elände. Nödgades Johan genom vapen göra sina anspråk gällande, så voro krigets olyc-

[*] De andelige voro i synnerhet orsaken, att på Kalmare möte 1483 unionen förnyades.

kor säkra. Underkastade man sig hans spira, hvem vet om den skulle bli så hård som hans fars? Om man ej genom undergifvenhet kunde köpa hans mildhet? Om han ej genom sin fars öde lärt, att den makt, som grundar sig på våldet, nalkas på en gång sin höjd och sitt fall? Och stode ej i alla fall krigets utväg öppen? Och vore det svårare att störta en konung, som gjort sig hatad, ifrån sin thron, än att hindra honom att bestiga densamma?

Så tänkte den stora hopen af menniskor, som skynda att fånga undan ögonblicket dess skenbara fördel; så yttrade sig åtminstone de, som, ehuru mera skarpsynta, dock af passioner bestämdes till unionens befrämjande: af egennyttan, som i det allmänna eländet vågade se sin fördel; af högmodet, som önskade begagna sig af tillfället att nedslå en hatad myndighet; af herrsklystnaden, som ville tillvälla sig den; af hatet och afunden, som fordrade att träffa sitt offer, om också under detta slag fäderneslandet skulle förblöda. Ingen bevekelsegrund, med ett ord, ingen driffjäder, som någonsin arbetat för Danmarks intresse, fanns, som ej vid detta tillfälle hemtade ny kraft och återfick sin vådliga verksamhet. Hvad borde Sten Sture göra? Gifva vika för nödvändigheten? Dertill aktade han sig sjelf för högt. I öppen kamp mot densamma krossas eller segra? Dertill var honom fäderneslandet för dyrbart. Sten Sture följde icke något af dessa handlingssätt; med en skicklighet, som blott är lyckliga själar egen, förenade han dem bägge: vek för nödvändigheten, men beredde sig just derigenom möjligheten af en ny seger. Och vi igenkänna honom häri trogen sin karakter.

Hvad som ej mer kunde behållas blef eftergifvet, men under vilkor, som beröfvade denna eftergifvenhet den största delen af sitt värde. Johan utvaldes till Sveriges

konung, men med förbehåll: att afsäga Danmarks anspråk på Gottland; att sjelf binda sin konungsliga makt genom försäkrande af de andeliges egendomar och privilegier, genom tillåtelse för adeln att befästa sina gårdar och öfva oinskränkt makt öfver sina underhafvande [6]; att ingen skatt pålägga utan undersåtarnes samtycke; att intet krig begynna utan råds råde, och att aldrig utom riket föra kronans inkomster. Huru många stötestenar för denne konungs herrsklystnad! Och Sten Sture egde makt nog att vaka öfver hans uppförande, att gifva hvarje missnöje större styrka, att bringa det till fruktansvärda utbrott. Han egde på sin sida Sveriges menighet, som afskydde ett fördrag, hvaröfver den ej blifvit hörd; som i honom dyrkade en välgörare, i Johan hatade Christians son. Han egde mer: förtröstan på sig sjelf, sin dygd och sin Gud. Ack, låtom oss ännu med honom hoppas fäderneslandets räddning!

Hvad Sten Sture väntade hände. Johan ville undvika att afgöra tvisten om Gottland förr än han uppsteg på thronen. Man visste hvad det betydde och erkände honom ej för konung. Med våld hade han gerna velat taga hvad som ej tillerkändes honom med godo; men han mindes sin fars olyckor [7], och hvad kunde han väl uträtta emot en man, hvars vaksamhet af inga bekymmer förslöades; som lefde i sitt hof som i ett läger, omgifven af unga ädlingar, under hans åsyn danade till hjeltar; som med en ständigt färdig krigsmakt var beredd att möta ett

[6] "Skall ock hvar god man, andelig eller verldslig, vara konung öfver sin egen landtbo" lyda orden i Kalmare beslut 1483. Härmed var aristokratien kommen till sin höjd.

[7] Drottning Dorothea, hans mor, påminte honom alltid om dem och afrådde från krig med Sverige.

anfall, och för hvilken med glädje Svenska allmogen uppoffrade sin egendom och sitt lif [8].

I hjertat af staten ville han derföre tända upprorets låga, uppreta en grym fiende till anfall från en annan sida, och sedan komma öfver detta af inre och yttre olyckor tryckta folk och besegra öfvervunna. Hans blick sökte en anförare för en rebellion, och den fann snart en så mäktig, att han krigat med konungar [9], genom arf och förläning den rikaste man i Norden på sin tid, född Dansk undersåte, Sturens slägting, nu med honom i oenighet, och så mycket oförsonligare ovän. Ivar Axelsson Tott är hans namn, och hans minne för mycket föraktligt att af historien bevaras, om ej hans makt gifvit honom den äran att nämnas som Sten Stures fiende. Ryssland, nog eggadt af roflystnad och hämnd, behöfde knappt någon uppmuntran att än en gång låta Finland blöda under sina barbarers spår. Sten Sture såg det hotande ögonblicket nalkas. Äfven han sökte sig ett nytt stöd mot dessa faror, och nödgades emottaga det af Hansestädernas händer, som försvarade Svenska undersåten under det de gjorde honom till tiggare. Djerft går han derpå faran till mötes, sammankallar en riksdag, der krig beslutes mot Danmark och Ivar stämmes till ansvar för länge kända stämplingar. Ivar svarar trotsigt, att riksföreståndaren med sitt råd kan komma till honom, afslår alla tillbud om förlikning, lägger försåt för Sten Stures

---

[8] Dalin, II del. sid. 806. Att hafva beständiga troppar hade tillförene sällan varit brukligt; allmogen uppbådades vid inbrytande fara.

[9] Han hade förut en gång förklarat Christian krig, då han blef oense med honom om indragna förläningar och slagit sig till Carls parti. Sten Sture var gift med hans brorsdotter.

frihet då han vill bemedla den, blir förklarad för rikets fiende och förklarar fäderneslandet krig. Sten Sture vände nu mot honom den makt, för hvilken Danmark hade skolat frukta, inspärrar genom Svante Sture Borkholm och eröfrar med sina tappra höfdingars bistånd hans fästen Raseborg, Nyköping, Stegeborg och Kalmar. Ivar undslipper med möda till Gottland, lemnade af hämnd denna ö till Danmarks konung, som lät honom dö i sina länder, tryckt af fattigdom och förakt. Så slöts detta uppror. Skymta ej ofta vid de ljusaste utsigter hemliga föreställningar i sinnet, som oroa och båda olycka? Anade det Sten Sture, att han skulle upplefva den tid, då en mäktig faktion skulle träda i den ensamma rebellens ställe, för att förklara honom sjelf för fäderneslandets fiende och på honom söka utföra den dom, efter hvilken han nu straffade Ivar?

Med Sten Sture hade konung Johan haft ett sammanträde, som blott lät honom erfara klokhetens seger öfver sveket, då stormen från Ryska sidan bröt ut. Med otalig makt öfversvämmade barbarerna detta och följande åren Finlands olyckliga landskaper, och utmärkte sitt tåg med ett raseri utan like. Knut Posse försvarade sig tappert mot den ofantliga mängden, men hvar ny seger var en ny förlust. — Riksföreståndaren kommer sjelf öfver med troppar [10]. Här, under det hans öga irrar kring dessa fält, nu rysliga ödemarker, der bland mördade likars kroppar och rykande ruiner af förstörda byar blodiga menniskohamnar vandra omkring utan tak, utan bröd, i en vidrig årstid; här, under det hans tårar falla på denna olyckliga jord, under det hans hjerta skyr all mennisko-

---

[10] Om hösten 1488.

tröst och bäfvande begär den från himlen; här — träffar hans hufvud den allena saliggörande kyrkans förbannelse.

Härjadt var hans land af fiendernas händer, sönderslitet af inhemsk split. Omgifven var han af ovänner, af vänner farligare än fiender, och hans namn var förbannadt i christenheten. — Milda mensklighetens skyddsande, o hopp, kom och gjut din tröst i hans hjerta, ack alltför djupt såradt af så grymma prof! Bibehåll honom åt Sverige! Eller hvi skaptes han ej hård, kall, blott känslofull för äran, som endast ser sig sjelf och på en verlds ruiner bygger sitt fäste? Se blomman längtande öppna sitt sköte mot den eviga solen och dricka dess ljus. En giftig flägt spelar i nejden, tränger tyst i dess ådror, och hon sänker sitt hufvud, ännu obruten af stormen. Så har ödet för ett ömt och lifligt sinne stundom ett gift, som är farligare än dess stormar, emedan det väpnar själens ädlaste krafter emot henne sjelf. — Men hvad? Är det svaghet, hopplöshet hos Sten Sture, om vi skulle se honom för ett ögonblick öfverlemna fäderneslandet åt sitt öde? Är det ej snarare det största prof på hans vishet och mod? Gifves det ej för statskroppen, som för menniskans, ögonblick af sjukdom och strid, då läkarens omsorg är onyttig, då han måste öfverlemna naturen åt dess egen styrka? Sten Sture vågar detta farliga försök, ty han kände det folk, för hvilket han lefde, och han kände det nog för att ej förtvifla om dess räddning. Här fattades ej krafter, men enighet, men sansning. Att lära nationen inse sin våda var att rädda den. Dertill fordrades ett afgörande, hjeltemodigt steg, och Sten Sture gick att göra det. Inför rikets i Telje samlade ständer återlemnade Sten Sture den värdighet, hvarmed deras förtroende honom hedrat, och som han ärofullt innehaft i tjuge år, och be-

gärde blifva ledig från en börda, som han ej mera tilltrodde sig att bära.

Men han skulle en gång erfara huru ljuft det är att belönas af fäderneslandet, och genom den högsta och heligaste njutning — känslan af ett folks kärlek och tacksamhet, som af honom fordrade sin räddning — försonas med sig sjelf, menniskorna och sitt öde. Ständernas böner voro enhälliga, att han ej ville tröttna vid regeringen. De beslöto allmänt att visa honom full trohet och lydnad, afvärja krig och lefva i sämja, säger historien [1]. Hvilken triumf öfver afunden, som rättfärdigar hans steg, om det också blott varit statsklokt, som upplyste hans mod, nedslog hans fienders och tillät honom med mera säkerhet fortsätta sin svåra bana!

Med tillfredsställelse väljer jag detta ställe i Sten Stures lif, ett af de få, der tacksamheten i sitt milda ljus uppfattar hans förtjenst, så ofta otackad och misskänd; med tillfredsställelse väljer jag det, för att här påminna om en af de största välgerningar, som den ädle bevisade sitt fädernesland. Sten Sture förrådd och olycklig, och Sten Sture sitt fosterlands välgörare: — mitt öga vill ej vänja sig vid grannskapet af dessa bilder.

Det är en klass af folket, på de flesta ställen misslottad, men som här delar medborgerliga rättigheterna i sin fullhet, eger sitt rum i konstitutionen bredvid de stånd, som den i andra länder förtrycka, och är herre öfver den jord, af hvilken den födes: — det är Sveriges fria menighet, som gifvit bland nationerna den Svenska ett namn för att ega en upplyst samhällsordning. Knappt har i Europa någon stat varit utsatt för häftigare bryt-

---

[1] Dalin, II del. sid. 814.

ningar: fiender hafva trängt det på alla sidor, stormar hafva skakat dess regementsbyggnad, och dock har det, som en af dess största konungar sagt [2], under sin nöd alltid funnit sin hjelp hos Gud och sig sjelf, sjelf botat sina små sår, och från djupet af förfall hastigt stigit opp till ära och välstånd. — Hvad är orsaken? — Jag vågar säga den. Det finns ingen Svensk man, som är slaf. I allmän medborgerlig frihet och deraf väckt medborgerlig anda ligger den; i detta statens inre heliga lif, som inga olyckor kunnat skada. Om detta är sannt, om det tillika är sannt, att förfärligt hämnas öfver sig sjelf den stat, som hvilar på våldförd menniskorätt; att det ej gifves, som man tycks hafva trott, från träldom till frihet någon maklig öfvergång; att slafven *bryter* sin boja, då han får kraft dertill, och att han förr eller sednare får den: huru mycken tacksamhet förtjenar då ej den man, som jemnade samfundets rättigheter för dem som tyngst delte samfundets mödor; som återgaf åt den talrikaste klass af nationen den del den från uråldriga tider egt i rikets lagstiftning [3]; som dermed förstörde det frö till oundvikligt förderf, som begynte växa i fäderneslandets eget sköte, och tryggade dess bestånd och sällhet för sekler! — Fråga denna menighet, hvem den har att tacka för sin lycka. Den känner honom ej. Och bör Sten Stures loftalare beklaga sig deröfver? Än lefver hans välgerning, och denna skugga, som sväfvar kring dess upphofsman, tycks påminna om den höga dygd, som dold och otackad gagnar, och för hvilken

hvart

---

[2] Konung Gustaf Adolf i sin egenhändiga historia.

[3] Allmogen egde rättare i äldre tider hela lagstiftningen så vidt som den kan tillkomma folket. Den uppträdde nu först som ett stånd.

hvart tackoffer, som lyckliga menniskor helga Gud, är en välsignelse.

Återvändom till händelserna. Den första blicken visar oss huru Danska tänkesätt begynt att bland de andelige friare yttras, bland den högre adeln vinna mer insteg; visar oss hvarje ny Sten Stures förtjenst belönad med ny otack. Främmande furstar anmäla sig till Sveriges thron och göra Sten Sture hemligen stora anbud[4]. Han uppenbarar dem för rådet, och rådet — erkänner i hans frånvaro Johan för konung, oaktadt förlusten af Gottland, och riksföreståndaren nödgas bifalla det, för att undgå oädla misstankar[5]. Till det rike, hvars valda konung han var, kommer Johan med en flotta och en makt, som synas båda ingenting mindre än freden. Eld och storm förstöra en utrustning, som i alla fall riksföreståndarens vaksamhet gjort onyttig. Konungen erbjuder då ett tretiåra stillestånd, om man vill öfverge förbundet med Hansestäderna och öfverlemna dem åt hans hämnd. Sten Sture ser orättvisan, genomskådar snaran, undviker den, och uppbär — de godtrognas förebråelser. Ryssarne härja Finland. Knut Posse sändes till dess försvar och blir odödlig genom sitt sätt att segra[6]. Riksföreståndaren, som förmått Lübeck att sysselsätta Danmark, går sjelf öfver med en krigshär, ser fienden draga sig inom egna gränsor, befaller troppar qvar till landets hägn, återgår —

[4] Hertig Fredrik, konung Johans bror, och prins Ferdinand, kejsar Maximilians son, anhöllo hemligen hos Sten Sture om Svenska kronan.

[5] Man utspridde, att han sjelf stod efter kronan.

[6] Man kommer ihåg den bekanta Viborgska smällen. Knut Posse blef af Sten Sture rikt och ädelmodigt belönad.

och finner ett råd, missnöjdt med hans hemkomst, och på den sammankallade herredagen tvedrägten och oordningen så stor, att ingenting kan afgöras.

I mörkret fostrades ännu deras svarta anläggning, som på fäderneslandets fall ville bygga sin välmakt. Det felades dem, för att låta den utbryta, en förevändning och att ibland sig kunna framvisa något stort och älskadt namn, i hvars grannskap inga låga afsigter förmodades. De funno bägge. Och genom hvem? Genom den ädle Svante Sture, Sveriges hopp, dess blifvande stöd, den störste medtäflaren till Sten Stures ära. Qvarlemnad med föga talrika troppar till Finlands försvar, hade han infallit i fiendens eget land, intagit Iwangorod, förstört det, och återkom med sin lilla segrande hop, då riksföreståndaren, som nyss anländt med en större makt, böd honom följa sig i ett nytt anfall. Svante Stures soldater voro uttröttade och knotade. Sjelf, harmsen öfver att hafva varit lemnad som rof åt en oräknelig fiende, tyckte han sig med sin ringa styrka hafva nog uträttat och nekade lyda, blef af Sten Sture med vrede beskylld för uppror, återgick till Sverige med sina stridsmän som hans förklarade fiende, och gaf derigenom signalen till borgerliga kriget.

Efterverlden anklagar Svante Sture för en bruten pligt, men hon förebrår äfven Sten Sture en öfverilning. Af tidens ström är längesedan bortförd den generation, i hvars lif och verkningar vi nu med tanken vistas; sedan århundraden hvila fredligt i jorden dessa bägge män, hvilkas tvist vi borde slita; men, om det vore möjligt, jag skulle ej frukta att åt Svante Stures egen rättvisa anförtro domen öfver sig och sin store medtäflare; jag skulle ej frukta att låta honom dömma: om han hade att klaga öfver verklig oförrätt; i fall så var, om ej nu

var tiden att för fäderneslandet glömma oförrätter; och i hvad ljus han jemte denna sin handling ville betrakta det bemödande, hvarmed han sedermera hjelpte Sten Sture att uppbygga hvad han nu nedref; af honom skulle jag emottaga domen öfver Sten Stures uppförande, i fall det befunnes röja brist på hans förra fogliga vishet. Han skulle då anmärka denna värma i karakteren, förutan hvilken det ej gifves någon stor man: en värma, hvilken, orörlig vid de fåkunniges liknöjdhet, egennyttans otacksamhet och afundens anfall, dock någon gång öfverflödar, då en hög själ ser sig öfvergifven af dem, af hvilka den är förstådd och värderad; och hvilken gör att den ädle, som fördrar sin nations orättvisa, ej fördrar att se sig misskänd af sin vän; — han skulle anmärka detta, och dermed kanske hafva fullkomnat både Sten Stures och sitt eget försvar.

Den tid är inne, då ljungelden bröt ut ur de moln, som så länge hotat; då vi se Sten Sture ensam emot så många förderfliga makter med sitt mod och sina trogna midt ibland ett borgerligt krigs rysligheter, som blodbestänkte de fält, hvilka han åt den trefna odlaren så gerna hägnat, öfvergifven af lyckan — när egde han den? — men ej af sin dygd, med sin arm stödja Svenska frihetens ramlande tempel. Jag skyndar förbi de mörka taflor, som framställa sig för min syn. Rådet stämmer Sten Sture till ansvar, förebrår honom att hafva för långt utsträckt sin myndighet, att hafva lemnat Finland utan värn. Han försvarar sig manligt. Hans troppar anlända och ge hans försvar vigt. Rådet tar ifrån honom riksföreståndarevärdigheten. Han svarar med öppet bref: att den af ständerna var honom uppdragen; i deras händer och ingen annans ville han den nedlägga; för alla sina uppoffringar, sina mödor och sin lifsfara blefve han illa belönad. Jo-

han förklarar honom krig och, liksom denna fiendskap vore en ny förtjenst dertill, blir åter erkänd för Sveriges konung. Ett manifest, hvars innehåll, af det lägsta hat förestafvadt, ej skall orena min penna, utfärdas emot honom [7], och andeliga förbannelsen, sänd från Jakob Ulfssons händer, följer derpå. Sjelf hade han förstört ärkebiskopssätet i Upsala, belägrat Svante Sture i Örebro, fängslat Linköpings orolige prelat [8], och redan fruktade Jakob Ulfsson, i sitt slott inneständg, för hans hämnd, då Johan kom till sina anhängares hjelp.

Han hade utrustat en stor flotta, samlat en krigshär ur flera länder och angrep Sverige på tvänne sidor. Elfsborg belägras, Kalmar intages, och Svenska rådet skyndar sig att önska den nya eröfraren på Svensk jord lycka, och att i hans hand lemna så många fasta orter, som stod i deras makt. Med sin flotta nalkas han Stockholm, dit han redan förut sändt en del af sin här. Stäkets belägring måste upphäfvas och genom en seger öfver församlade fiender vägen banas till Stockholm, der Sten Sture nu är innesluten. Här, försvarad af tiotusen man och väntande tretiotusen Dalkarlar för att gemensamt angripa de Danske, var han ännu ganska fruktansvärd; men äfven detta hopp skulle störtas. Genom uppfångadt bud blir planen röjd, Dalkarlarne efter det tappraste motstånd slagna, utan att Sturen vet det eller kan bispringa dem. Han sjelf, bedragen af fiendens falska fälttecken till ett utfall, snart omringad af den öfverlägsna mängden, måste efter blodig förlust vika med den sorgliga tillfredsställelsen af fiendens beundran, och — hvad fruktansvär-

---

[7] Dalin, II del. sid. 830.

[8] Biskop Henrik, en ifrig anhängare af motpartiet.

dare var för Sverige — detta dyrbara lif är i fara att af en vådlig händelse förkortas [*].

Nu erbjuder Johan förlikning, — och jag lemnar den skådeplats, der dessa olyckliga händelser bortträngt hvarandra för min syn, för att med min tanke följa Sten Sture i sina ensliga öfverläggningar — här under nattens djupa tystnad, då sömnen, som lugnar fiendskaper och döfvar bekymmer, hvilar öfver alla, och han ensam vakar för Sveriges väl. Dessa stunder — huru olika äro de ej dem, då för sex och tjuge år tillbaka, stolt och triumferande öfver en seger, som räddade ett folk, han af sin glädje ej tilläts smaka hvilan; då ur denna höga själ glänsande utveckla sig en framtids planer, och hon slutligen med förtjusning hvilade vid en tafla, som sakta sväfvade fram ur det tillkommandes skymning: Sverige räddadt för alltid från främmande ok, och Sten Sture dess befriare! Tjugesex år framlefda i aldrig tröttad verksamhet mot ett sådant mål, för att detta ögonblick, stående midt i branden af sin skapelse, ensam med sina minnen kunna säga: det var en dunstbild, framgycklad af en högmodig inbillning! Ljuset har kommit: den är ej mer. Och dock — han känner det djupt i sitt hjerta — var detta mål något mer; i hans inre eger det en oförstörlig verklighet, der samla sig hans bemödanden kring detsamma i skön harmoni, och med tillförsigt skulle han kunna säga: jag har ej lefvat förgäfves; om det ock blefve hans lott att begrafvas under sitt fäderneslands ruiner. — Och blir ej denna lott hans? Bör han antaga en förlikning, hvars vilkor han vet; fegt bortkasta frukten af så

[*] I sitt eget folks trängsel föll han, vid den hastiga reträtten, af Norrbro i strömmen och kunde med möda räddas.

mångåriga arbeten; med sitt bifall se det rike förnedradt, hvars höghet han djupt som Svensk regent och Svensk medborgare känner, och ej förr uppmana sin sista styrka till motstånd, att häfderna om honom må säga: han dog med Sveriges frihet? Men är han då utan hjelp förlorad? Är ej denna menighet beredd att för honom våga allt? För han ej krig i sitt eget, fienden i ett främmande land, der af allmogen hvar man är honom hätsk? Om han lyckades att segra, och han sjelf genom medborgares tacksamhet .... o Carl Knutsson! Dock — han ser det för väl — denna fiende, under hvars spår hans land blöder, som nu hotande belägrar sjelfva hans hufvudstad, är ej den farligaste. I innersta hjertat af staten finnas andra fruktansvärdare: medborgares afund och tvedrägt. Må den förra fördrifvas — och hur djerft är detta hopp! — af de sednare återkallad, skall han farligare komma tillbaka. Finns då ingen annan utsigt än en säker undergång eller en fruktlös seger?

Jo, det finns en tredje: Johan på Sveriges thron, och Sverige ändå räddadt och fritt. — Han skiljer detta söndrade folk i trenne klasser: en, hvars egennytta eller afund fästat den vid Danska intresset; en annan, som vacklar emellan möjliga fördelen af Johans regering och fruktan för främmande konungars vanliga regeringskonst; den tredje, hvars hat mot utländsk styrelse han känner, och om hvars tillgifvenhet han är öfvertygad. — Antingen afsäger han sig denna konst — frukten af en långvarig regerings erfarenhet — att skåda i menniskobröst; antingen afsäger han sig att känna Danmarks konungar och deras intressen, Sveriges fordran och dess medborgares karakter, eller skall Johan, en gång konung, bedraga deras väntan, genom hvilka han blef det; genom ingrepp i rät-

tigheter bestämma de vacklandes riktning, väcka deras hat, öka det hos dem, som aldrig varit hans vänner, och sjelf störta sig ifrån den thron han med så mycken möda förvärfvat. Strandade ej Christian på dessa klippor, och var större än sin son? Hvad skadade honom mer hos Svenska folket: hans egen regering eller hans motståndares verksamhet? Sten Stures beslut är derföre fattadt. Han emottager anbudet af en förlikning, medan detta ännu kan synas vara en förtjenst; förbehåller sig en makt, hvarigenom han kan möta oförutsedda händelser och sjelf är säker; — Johan regerar, faller; och den tillkommande rikets styresman har vunnit en talrik klass af medborgare, närmare fästat vid sig en annan, och kan med deras tillhjelp gifva motvigt åt den tredje, i fall den i nya oredor skulle finna sin fördel.

Så tänker Sten Sture och går att nedlägga sitt embete som riksföreståndare och erkänna Johan för Sveriges konung, emot det att honom upplåtas förläningar, som göra honom till den mäktigaste man i riket näst konungen [10]. Bedrar jag mig? Eller är detta steg ett icke ovärdigt slut på en regering, som var en ständig och ärofull kamp mot ett oblidt öde? Sten Sture synes under-

[10] Sten Sture hade den största förläning, som någon Svensk man efter Bo Jonsson haft, bestående i hela Finland, Nyköpings slott med en stor del af Södermanland m. m. Dalkarlarne läto sig ej nöja med freden, förr än han äfven fick Westmanland och Dalarna. Då han efter förlikningen kom ut i lägret till konungen, frågade denne honom på skämt, om han på slottet väl tillagat? Sturen pekade på biskoparna och svarade: "nådige herre, det må desse bäst veta, som stå hos eder, ty de hafva sjelfva både bryggt och bakat".

kasta sig olyckan, men omskapar *den* till sin plan och har segrat i stunden af sitt fall[1].

Vi upphöra för ett ögonblick att skåda Sten Sture på regenters höjd, och detta bereder oss blott en öfvergång ifrån regentens till medborgarens dygder. Men hvad? Är det ej ännu han, som vakar öfver Sverige? På hvilken hvarje fäderneslandets vän fäster sin blick? Lefver och verkar han ej ännu till det stora mål, på hvilket hela hans regering syftat? Vi se honom i detta slippriga läge lugn och fast upprätthålla på en gång sin säkerhet och sin värdighet, för djup att fångas af konungens smicker, för skarpsynt att ej märka dess hat och möta dess hemliga anläggningar; och vi vänta oss det. Men om vi se honom på Johans begäran afstå en del af sina förläningar; tillika med ständerna erkänna hans son Christiern för thronföljare, långt ifrån att uppreta det straxt derpå uppstående allmänna missnöjet; underrätta den frånvarande konungen om hans fara: — hvem är som väntar sig detta, som ej finner en djerf motsägelse i detta uppförande? Han känner ej Sten Sture. Må han bättre hafva öfvervägt visheten i den store mannens rådslag och insett den djerfva hållningen af hans karakter[2].

---

[1] Historien ger ingen anledning till en sådan plan, men ingen händelse motsäger den, och den eger då en fullgiltig grund för sin sannolikhet i Sten Stures karakter.

[2] Man har mycket berömt detta Sten Stures uppförande mot Johan såsom det, hvilket bäst ådagalade hans ädla sinnelag. Jag har ej kunnat anse det berömvärdt i samma mening. Trohet mot Johan är en dygd, som ej kunde ega rum hos Sten Sture. Att störta honom från thronen var väl snarare hans afsigt; men han skulle ej göra det förr än folket, sjelft öfvertygadt, med sin

Jag skyndar förbi de fyra år, som innefatta den tid Johan regerat Sverige, till dessa händelsers märkliga upplösning. Men om det är någon, som önskar en hvilopunkt bland mängden af dessa uppträden, och från statskonstens anslag, som sysselsätta förståndet, en utsigt, som båtar och tillfredsställer hjertat, må han komma att med mig njuta af den ljufvaste syn: Gustaf Wasa som barn vid Sten Stures sida, uppväxande under hans ögon och af honom förvarad åt fäderneslandet [1]. Här, på detta menlösa och späda sinne hvilar med vällust den store, bepröfvade mannen sin blick; ser den omgifvande verlden deri spegla sig, som en täck och liflig strand i den stilla floden; gläder sig vid dess danande, vid de stora krafter, som redan under lek röjas, och nedlägger der sina dygder, dem verlden så ofta stött ifrån sig. — Hvilken förtjusande tafla! Frihetens martyr (bör man ej så kalla den, som åt Svenska friheten helgade hela sitt lif?) tillsammans med dess odödlige hämnare! Och hvem är den, som ej vid denna syn förgäter en tidsrymd af ännu tjuge års vidriga öden för Sverige, och i en lycklig föreställning sammanbinder sitt hopp om fäderneslandets räddning med detta hopps lyckliga uppfyllelse?

Han är inne den tid, af Sten Sture väntad, som ser för alltid slut på konung Johans välde. Röjda envålds-

---

allmänna röst kallade en befriare. Äro ej hans varningar till Johan snarare att anse såsom ett snillets öfvermod, men som ej illa anstår en stor själ?

[1] Konung Johan blef så intagen af den unge Gustafs egenskaper, då han såg honom en gång, ännu blott på nionde året, i lek med sina jemnåriga, att han begärde honom till sitt hof; men Sten Sture undanbad denna farliga lycka för sin slägting.

afsigter; ett begär efter penningar, som skonade hvarken andelige eller verldslige och uppretade bägge; omilda, utländska höfdingar satta öfver länen; Gottlands förlust; Ryssarnes härjningar ej afböjda, utan uppmuntrade, och dertill allmän brist och dyr tid: huru många anledningar att göra hans regering förhatlig för ett folk, som aldrig varit honom bevåget! Ständerna samlas i Stockholm, der Sten Sture med värdighet frambär till thronen sina medborgares klagomål. Men konungen visar sig uppenbart fiendtlig, och i Wadstena förbinda sig fäderneslandets vänner[1] att försvara detsamma mot hans öfvervåld. Främst se vi bland dem Sten och Svante Sture och Hemming Gadd, värd genom snille och vigtiga tjenster att vara Sten Stures förtrolige vän.

Johan lemnar sitt rike, som uppsäger honom tro och lydnad. Sturarne tåga mot Örebro, intaga det, belägra Stockholm, som lemnar sig i deras händer, och innesluta på slottet stadens flydda besättning och Johans gemål. — En styresman behöfver detta skakade rike. Mot hvars stam stödja sig de smärre träd under stormen? Mot hvars, om ej den majestätliga ekens, som i långliga tider gifvit dälden skugga och lugn. Sten Sture är åter enhälligt utvald till riksföreståndare. Hvilka bilder af en lycklig framtid sväfva för min syn! En stor, bland vigtiga mödor grånad regent, som af ett befriadt folks tacksamhet åter emottager sin spira; ett folk, som af en olycklig erfarenhet lärt att finna enigheten och lugnet, än under långa, lyckliga tider styrdt genom hans visa omsorger; frid inom dess gränsor, flit och trefnad i dess boningar, mensklighetens mildare dygder gifvande mått åt dess kraft; och

[1] I Januari 1501.

åter denna regent omsider vid målet af sina dagar, som, rik på dygder och sällhet, helsad som sitt folks fader, följd af millioners välsignelser, flyttar från mödorna på jorden till lugnet i en annan verld. Sådan är den målning, som erbjuder sig åt min penna, med hvilken jag ville sluta Sten Stures beröm. Bort denna tjusande inbillningens villa! Hvilar ej öfver Sten Sture dessa tiders förskräckliga öde? Ännu återstår mer än ett tiotal af Sveriges olyckliga år, och Sten Sture han finner sitt lugn — snart i grafven.

Krig upptager den ålderstigne regentens sista dagar, som hade fordrat lugnet. Konung Johans drottning måste dagtinga, konungen sjelf blir tillbakaslagen i ett nytt anfall, ärkebiskopen tvingas att uppsäga Johan trohet, rikets fästen återtagas och dess södra landskap värjas mot prins Christierns grymhet. Sten Sture återför till gränsen Danmarks fångna drottning, som han bemött med sitt vanliga ädelmod, och ärnar sedan fortsätta kriget med all drift, då döden satte målet för hjeltens verksamhet och dagar *.

Bistra tider, som öppna sig för mitt öga efter Sten Stures död! Stormar, som afvexla med stormar, tills detta förfärliga ögonblick, då molnen skocka sig öfver Sveriges horisont — atmosferen sjuder — den ljungande viggen klyfver skyn — och Svea, träffad, står opp i sitt blod, skakar sina bojor — och bryter dem. — Jag ser under dessa fasans dagar en gång några af Sveriges ädle samlas kring Sten Stures graf; jag ser dem i sorg-

* Den 13 December 1503 på återresan ifrån gränsen, nära vid Jönköping.

lig tystnad betrakta det rum, som innesluter hvad af honom var förgängligt. Jag ser en af dem långsamt nalkas griften. Ingen tår fäller hans öga — Sten Stures minne begär inga vekliga offer — men han sträcker ut sin hand öfver detta helga stoft, höjer sin blick emot himlen och svär: kärlek till frihet och fosterland.

TAL

ÖFVER

EINAR TAMBARSKÄLFVER.

Hållet inför Götiska Förbundet den 5 Mars 1811.

Redlige Bröder!

Den plägseden inom vårt förbund, att taga sig namn af någon bland vår forntids märkvärdiga män, föreföll mig från början åtminstone som en oskyldig lek. Nu förefaller den mig snarare som en förmätenhet. Huru jag kommit att bära det hjeltenamn, som utmärker mig bland edert samfund, vet jag ej rätt sjelf. Men det vet jag, att ingenting annat kan trösta mig öfver denna djerfhet, än den anmärkningen, att ett namn i och för sig sjelft är en likgiltig sak, att mången dvärg kanske hetat Hercules, och att den Einar, som nu talar inför eder, mer genom sin egen ringhet än genom tio seklers afstånd är så skild från den hjelte, under hvars namn han uppträder, att intet slags jemförelse är dem emellan möjlig. Det är hans minne, som edra stadgar ålägga mig att fira, och det firas bäst genom den enkla framställningen af hans lefnad. Jag skall då åtminstone derigenom söka utplåna min synd emot hans skugga, att jag på denna stund blott talar om honom och glömmer mig sjelf.

Einar Tambarskälfver var född af en stor och mäktig slägt i öfra delen af Norrige. Den första gången sagan nämner honom är i berättelsen om det i hela Nor-

den så bekanta, så ofta besjungna sjöslaget, som stod vid Pomerska kusten, omkring 1000 år efter Christi födelse, emellan de förenta Danska och Svenska konungarne samt Håkan Jarls söner å ena sidan och Norriges konung Olof Tryggvason å den andra. Einar Tambarskälfver säges hafva varit en af de utvalda männerna, som voro om bord på Olofs fartyg kalladt Ormen Långa — det största och präktigaste skepp, som man till den tiden hade sett i Norden. Han var då ej mer än 18 år gammal, utmärkt för sin resliga växt, sin styrka, sin vighet och i synnerhet för sin utomordentliga skicklighet som bågskytt. Men likväl, berättar sagan, måste han hålla sig i ett afskildt rum på skeppet, och de storsinta äldre kämparne, hvilka omgåfvo konungen, ville för hans ungdoms skull ej med honom pläga sällskap. — Den oförstälde, hjeltemodige Olof Tryggvason, som ej misstänkte någon ofred af sina grannkonungar, blef genom en förrädisk bundsförvandts svek med en vida underlägsen styrka narrad midt in ibland trenne förenade fiendtliga flottor. Hans krigsmän bådo honom draga sig tillbaka. *Råde Gud för mitt lif,* svarade konungen, *men aldrig skall jag undanfly.* — »Det modiga ordet», säger Hallfred skald, »skall spörjas så länge männer lefva.» — Han lät binda sina skepp tillsammans, och Ormen Långa var midt uti och främst. Konung Sven i Danmark anföll honom först, men blef slagen på flykten. Olof Skötkonung hade samma öde. Slutligen utmattad af striden angreps han af Erik Jarl med sina Norrmän, som blefvo hans farligaste fiender. Erik hade en far att hämna, hvilken Olof beröfvat Norriges rike och lifvet, och slogs derföre med förtviflan. Af konungens hela flotta återstod nu blott hans eget skepp, som var på alla sidor omringadt. Erik Jarl hade

flera gånger försökt att bestiga det. Under af tapperhet skedde på båda sidor, men af Olofs män föllo allt flera för myckenheten, och slutligen sågs blott han sjelf, omgifven af några få, värjande sig från bakstammen af skeppet. Einar var vid hans sida. Tvänne gånger hade hans pil varit nära att döda fiendtliga anföraren. Han spände sin båge tredje gången, då hans bågsträng, träffad af ett skott, gick sönder. Konungen vände sig och frågade: »hvad var det som brast?» — »Norrige ur dina händer, konung!» svarade Einar. Konungen sade: «så långt är det ej kommet. Tag min båga». Einar tog den, spände den, men ropade hastigt: »alltför svag, alltför svag är konungabågan», och kastade den för Olofs fötter. Derpå tog han svärd och sköld, säger sagan, och slogs dermed så länge han förmådde. Men emellertid hade Erik Jarl kommit om bord på skeppet, och hans folk uppfylde det helt och hållet. Konung Olof betäckte sig då med sin sköld och störtade från Ormen Långa ned i djupet. Vågorna slogo tillsammans öfver hans hufvud, och han vardt aldrig sedder mer. Likväl gick efter hans försvinnande en saga, att han på ett förundransvärdt sätt blifvit räddad, genomvandrat många länder och ändteligen slutat sitt lif som munk i ett kloster i Syrien. Troligen är detta en dikt af någon munk, som velat belöna konungens ifver för Christna religionen derigenom, att han gjort honom till sin like. — Alla Olofs kämpar störtade sig efter honom i hafvet. De mesta funno döden i vågen eller af fiendens vapen. Somliga blefvo räddade, och ibland dem var Einar Tambarskälfver. — Norrige blef deladt emellan de tre segerherrarne.

Einar fick af Erik Jarl frid och lif och följde honom åter till sitt fädernesland. Der gåfvo honom bägge brö-

derna Erik och Sven sin syster Bergliot till äkta, och förökte hans ärfda egendom med stora förläningar, så att han ansågs för den rikaste man i Trondhems län. Då Erik Jarl af konung Knut den Store sedermera kallades att deltaga i kriget mot England, lemnade han sitt rike att styras af Einar och sin son Håkan under dess förmynderskap.

Emellertid hade af Harald Hårfagers efterkommande redan den hjelte uppväxt, som skulle underlägga sig sin stamfaders rike. Det var Olof Haraldsson, sedermera så berömd under namnet Olof den Helige. Han var uppfostrad hos sin styffader Sigurd Syr, en af de småkonungar, af hvilka då en sådan mängd fanns i Norrige, och som till största delen ledde sitt ursprung från Harald Hårfagers söner, emellan hvilka fadren vid sin död hade delat sitt rike. Redan vid tolf års ålder begynte Olof att ogerna fördraga sin uppfostrares myndighet, och att ledsna vid den stilla lefnaden i sitt fädernehus. Han drog ut i härnad, utan annat ändamål än att söka faror, ära och rof, och härjade i Sverige, Finland, Ryssland, Danmark, England. Han var en förskräckelse för Tysklands, Nederländernas och Frankrikes kuster, samt ämnade sig slutligen ända till Jerusalem, då han en dag hastigt fattade det beslut att fara hem och eröfra konungamakten i sitt fädernesland.

Vid sin ankomst till Norrige öfverraskade han den unge Håkan Jarl, Einar Tambarskälfvers myndling, tog honom till fånga och skänkte honom lifvet med vilkor, att han skulle lemna landet och med ed förbinda sig att aldrig vilja göra sina anspråk derpå gällande emot sin besegrare. Olof uppsökte derefter sin fosterfader. Hans ut-

skickade

skickade funno den gamle konungen på fältet midt ibland sina skördemän, från hvilka han blott åtskildes genom sin staf, prydd med silfverknapp på ändan. Ty han var både god husbonde och höfding, säger sagan, och den visaste man i Norrige. Den gamle höfdingen skakade på hufvudet åt sin ärelystne fostersons förslag. Men då han från barndomen känt hans storsinta själ, sade han sig väl se, att det här vore fåfängt att afråda. Han lofvade sitt biträde, men bad honom betänka Olof Tryggvasons öde. Den gamles aning blef genom följden alltför väl besannad.

Emellertid strömmade folket och höfdingarne till den nya ättlingen af en älskad konungastam. Einar Tambarskälfver och hans svåger Sven Jarl, Erik Jarls bror, försökte väl att göra motstånd, men blefvo slagna och tvungna att taga sin tillflykt till Sverige.

Sverige var under den fredälskande Olof Skötkonungs regering en fristad för Norrska och Danska män, som hvälfningarne i deras fädernesland hade gjort flyktiga. Gästfrihet låg i tidens seder. Det var ej lagen — den fanns ej — det var husfadrens arm, som skyddade hyddan. Inom den var han monark; och främlingen, då han trädde inom hans dörr, gaf med detsamma tillkänna, att han trädde under hans beskydd. Men för en konung ansågs det anständigt att vara gästfri på ett konungsligt sätt, och tidens sagor äro fulla af exempel på konungar, som tillbjudit förnäma flyktingar att som län emottaga en del af sitt rike och der stanna qvar så länge dem godt syntes. Så behandlade konung Olof Sven Jarl, så bemötte han Einar Tambarskälfver. Här förblef Einar till konungens död. Då gjorde han den Norrska konungen anbud om förlikning, hvilket blef emottaget. Han drog åter till Trondhem, be-

satt sina egna jordagods och, ehuru utan län och titlar, lefde ståtligare, säger sagan, än någon af konungens höfdingar.

Emellertid nalkades för Olof den Helige den tidpunkt, som skulle besanna hans fosterfaders varning. Han hade, likt Olof Tryggvason, velat bryta de Norrskes sjelfsvåldiga frihet under lagen af sin vilja; han hade predikat christendomen med mord och brand. Oaktadt den beundran hans verkligen stora egenskaper ännu väckte hos folket, var dock dess kärlek borta, och höfdingarne hatade honom och hans makt. I en sådan sakernas ställning gjorde Knut den Store, sedan han till Danmark, sitt fädernerike, genom eröfring lagt hela England, anspråk på Norrige efter sin fader konung Sven. Emot denna hotande fara förband sig Olof med Svenska konungen Anund Jakob. Deras flotta hade i början några fördelar emot Knut. Men de Svenske ledsnade vid kriget och drogo utan sin konungs tillstånd hem, så att han sjelf var nödsakad att följa dem. Olof blef således ensam och fann snart, att han ej ens kunde räkna på sitt eget folk. Höfdingarne förklarade sig antingen uppenbart för Knut, eller suto åtminstone stilla, obekymrade om konungens fara. Ibland dessa sednares antal var Einar Tambarskälfver. Hvad ej begäret efter ombyte förmådde hos folket, verkade Knuts penningar. Han underlade sig hela landet.

Femton år efter sedan konung Olof som främling ankrade vid Norriges kust, för att underlägga sig sina fäders rike, drog han åter derifrån flyktig öfver fjällen in i Jämtlands obanade skogar, följd af hustru och barn samt några få vänner, som i olyckan blifvit honom trogna; och Håkan Jarl, hvilken han hade skänkt lifvet mot ed att aldrig mer eftersträfva den makt, som han afsagt sig,

återkom och emottog af Knut sin förra värdighet såsom jarl öfver Norrige. Af sin fordna myndling återfick då Einar Tambarskälfver alla sina förläningar.

Då denne ej långt derefter omkom, reste Einar till England, att påminna konung Knut om ett gammalt löfte, och begärde att blifva höfding öfver hela Norrige. Knut afspisade honom med vänliga ord, men satte sin son Sven till regent i detta rike. Einar fördröjde med flit sin återfart till fäderneslandet, för att slippa deltaga i ett borgerligt krig. Ty under hans frånvaro hade konung Olof återvändt till Norrige med en krigshär; men han blef innan Einars hemkomst besegrad i slaget vid Stiklarstad mot Trondhemsboarne, och dödad. Svens regering gjorde snart Olof saknad. .Han ville införa *Dansk rätt* i landet, säger Sturleson; och bestämdes konungens i Danmark rättigheter redan denna tid efter *den* lag, som han här beskrifver, så är det märkligt, huru mycket tidigare den enskilda friheten var bruten och besegrad i detta rike, än i det öfriga Skandinavien. — Norrige under utländskt ok påminte sig nu den förkastade Olof med ånger och kärlek; hans hjeltemod, hans vänlighet, alla hans stora egenskaper gingo nu med loford mun från mun; det blodiga nit för christendomen, som i lifvet gjorde honom till ett ämne för sina undersåtares hat, gjorde honom efter döden till ett föremål för deras dyrkan; han kallades *den helige,* och tusentals under skedde vid hans graf.

Norrmännen kunde ej tåla att se sina friheter förminskade af en Dansk höfding. Minst af alla kunde Einar tåla det. Han for tillika med Kalf Arnason af landet ut till Gardarike, der Olof den Helige lemnat sin son Magnus, och hemtade honom hem. Magnus kallade Einar sedan för sin fosterfar. I Sverige fingo de krigsfolk, och

drogo öfver fjällen in i Norrige, der straxt allt folket föll till Olof den Heliges son. Konung Sven, som befann sig i södra delen af landet, kallade då allmogen till ting för att begära deras hjelp. Men han var sjelf lika barnslig och oansenlig som hans mor, af hvilken han styrdes, var herrsklysten. Han framstälde ett stackot tal, säger sagan, som bönderna intet vördade. Följden blef, att han måste fly ur riket till Danmark, der han dog straxt efter på samma år som hans fader, den store Knut.

Dennes äldre son Hårda-Knut regerade i Danmark. Emellan honom och Magnus blef en sådan förlikning träffad, att de skulle hålla fred med hvarannan i sina lifsdagar, och den öfverlefvande skulle besitta både Danmark och Norrige. Då konungen i Danmark ej långt derefter samlades till sina fäder och med honom Knut den Stores ätt utgick, kom Magnus i besittning af bägge rikena. Det var då han gjorde den unge Sven Ulfsson, den mäktigaste man i Danmark, till sin höfding öfver detta rike. Einar afrådde honom med de orden: «alltför stor jarl, alltför stor jarl, min fosterson!» Magnus aktade ej hans varning; men följden besannade den, ty knappt var Magnus bortfaren, förrän Sven Ulfsson lät utropa sig till konung, och Magnus måste föra tre särskilda krig emot honom. Han besegrade honom ofta, men öfverlät honom slutligen Danmarks rike på sin sotsäng. Norrmännen kallade honom Magnus den Gode.

Orsaken till hans villighet emot Sven var, att Magnus redan inom sitt eget rike egde en mäktig medtäflare, för hvars möjliga anspråk på Danska thronen han ville bevara sitt fädernerike. Denna medtäflare var Norrska prinsen Harald, Sigurd Syrs son och Olof den Heliges halfbroder. Efter vidlyftiga härfärder, enligt tidens sed,

och sedan han under sin tjenst i Miklagård förvärfvat sig stora rikedomar, återkom han till sitt fädernesland, förband sig i början med konung Sven emot Magnus, men förliktes slutligen med honom. Magnus tillbjöd honom hälften af sitt rike. Men deras enighet stördes snart, ehuru missförståndet ej hann utbryta i uppenbar fiendskap. Då Magnus den Gode dog, voro bägge konungarne med sin krigshär i Danmark. Harald, föga aktande sin frändes sista vilja, uppmanade Norrmännen att hjelpa sig underkufva landet. Men Einar svarade honom med torra ord: »angelägnare är det för mig att flytta min fosterson Magnus till sin graf och föra honom till sin fader Olof, än att begära annor konungs välde; hellre följer jag konung Magnus dödan, än en annan konung lefvande». Derpå förde Einar sin fostersons lik om bord på sitt skepp med kostelig tillredning, och drog dädan, och med honom alla Norrmän, så att Harald måste beqväma sig att följa efter.

Harald blef konung i Norrige. Han var en man af stort förstånd, en dristig själ och en stark kropp. Men Norrmännens omdöme om hans regemente hafva de lemnat efterverlden i det tillnamn de gåfvo honom: han kallades Harald Hårdråde.

Alltifrån början var emellan Harald och Einar föga förtroende. Einar var den rikaste och mäktigaste man i landet. Harald var sträng och hård, så att bönderna slutligen ej vågade öppna munnen emot honom på tingen. Einar, som var ej mindre vältalig och lagklok än förmögen, tog då deras försvar, och det kom så vidt, att han flera gånger trätte med konungen. Han sade honom öfverljudt, enligt sagans ord, att bönderna ville ingalunda tåla hans olag, och att han bröte landsrätten. Ifrån den tiden begynte Einar att hålla mycket folk omkring sig

och drog alltid manstark in i konungens by, då hans ärender kallade honom dit. En gång kom han med 500 man. Konungen stod i öfvervåningen af sitt hus och såg honom stiga af skeppen. Harald qvad då, ty han var en berömd skald:

"Jag ser utaf skeppen
Einar den hjelten gånga;
Manstark han hotar oss möta.
Jag mins väl, i gamla dagar
Att ofta fick kongens jarlar
Fara med mindre skaror.
Den rådande Einar lärer
Köra oss ut af landet,
Om ej min yxas mun
Hinner att honom kyssa".

En dag blef möte hållet, och konungen kom tillstädes. I byn var en tjuf fasttagen, som blef framförd att dömas. Mannen hade tillförene varit hos Einar, och denne hade tyckt väl om honom. Då konungen ej på någons förbön ville gifva honom lös, gick Einar med sitt folk in på tinget och tog mannen bort med våld. Konungens och Einars vänner stego sedan fram och ville medla förlikning dem emellan, och man kom öfverens att de skulle råkas i målstufvan eller rådsalen, der konungen befann sig med några få män; det öfriga af hans folk var ute på gården. Fönster var den tiden en okänd beqvämlighet, och konungens rådsal fick sitt ljus af en enda glugg med en lucka före, som konungen då lät nästan helt och hållet tillskjuta. När Einar kom in på gården, bad han sin son Eindrid, som sagan kallar den skönaste och skickligaste yngling i Norrige, att dröja derute med sitt folk. Då han inträdde i salen, sade han: »nu är mörkt i konungens

målstufva». I det samma blef han öfverfallen och sårad. Eindrid hörde bullret, lopp in i salen och blef mördad tillika med sin far. Bestörtning och harm intogo hela allmogen. Utan anförare stodo bönderna rådlösa. Men för ingen gerning i sitt lif blef konung Harald så hatad som för denna.

Sådant slut hade Einar Tambarskälfver, en af sin tids märkligaste män. Mitt loford behöfver han ej, och ej en gång mitt omdöme. Hans lefnad talar för honom. En blick derpå lärer oss, att han pryddes i hög grad af de dygder, som hedra en man: mod, förstånd, ärlig och djerf öppenhet, styrka i kropp och själ. Det tidehvarf, som närde sådana dygder och alla de med dem beslägtade fel, är förbi; det kan ej mer på samma sätt återkomma, om ej med ett nytt slägte, som kanske någon gång ifrån obekanta trakter, dit hvarken civilisationens ljus eller smittor trängt, frambryter för att öfva straff och hämnd öfver en veklig verld. Man bör ej ens önska, att denna tid skulle återvända. Den var storsint, kraftfull och frihetsälskande, men den var vild. Den bar inga band, men den kände ej heller någon lag. Att förena frihet med lag — en förening, som ensam ger sanna seder — är mensklighetens högsta uppgift, och en uppgift, som ingen enskild man, intet enskildt samhälle, intet enskildt slägte, utan alla tidehvarfs fortfarande bemödande, förmår att lösa. Men finnes det då ej i den Nordiska hjelteåldern något exempel, som kan tjena till efterföljd? Det finnes visserligen ett sådant, som är evigt, som kan gälla för alla tider. Menniskan må lefva i hvad tidehvarf som helst, i hvad samhällsordning som helst, bland råa eller odlade nationer, så är hennes första ändamål att vara *menniska* — skicklig att njuta lifvets glädje och fördraga dess vedermöda, att

verka, att umbära, att herrska och lyda. Sådan var den gamle Skandinaven, sådan var Göten, med sund själ och sund kropp, beredd till hjelp som till försvar, till lidande som till njutning, stark att fördraga döden och — hvad ofta är svårare — att fördraga lifvet. Tider och seder, upplysning och odling må hos menniskor åstadkomma de förundransvärdaste förändringar; men de egenskaper, vi nämnt, äro de eviga grunddragen, som utgöra en *mans* väsende. *Kraft* och *undergifvenhet under ödet* är hvad som utmärker en man, och var det som utmärkte Skandinaviens fornålder. — Vi kalla oss *Göter*. Förenadt med sådana tänkesätt, är detta namn en ära; och att alltid inom vårt samfund måtte finnas de som förtjena det, är den önskan, hvarmed jag slutar.

PERSONALIER

ÖFVER

BRUKSPATRONENS

BENGT GUSTAF GEIJER

i Ransäters kyrka den 20 Febr. 1814.

Det gifves inga mer rörande föremål för tanken, än de som erbjuda sig i betraktelsen af en aflidens lefnad, bredvid den öppnade graf, som emottager hans stoft. Ty ingenting påminner så på en gång om menniskans högbet och litenhet. Hela hennes lif bådar förgängelse; men ingenting uttalar den så som grafvens rysliga stumhet. *Här är slutet,* tecknar den för oss med en makt, som isar vårt blod och i häpenhet fängslar hela vårt väsende. *Här är slutet!* Hvem kan bli förtrolig med en sådan tanke? Ty döden är allt lefvandes förskräckelse.

Likväl är det menniskan så naturligt att utsträcka tanken till en fortfarande varelse äfven vid detta förskräckliga prof af förgängelsens makt. Sänkes en afsomnad i sina fäders graf, omgifven af menniskor, bland hvilka han lefvat och verkat, så känna de alla, att han äfven efter döden förblifver i frukterna af sina handlingar. Hans tankar lefva i hans anslag och verk. Hans gerningar tala, sedan deras upphofsman länge varit stum. Han följes af välsignelse eller tadel, som vore han ännu känslig för någondera. Kärleken, om han förtjenar den, finner sitt föremål äfven bortom griften; och hoppet, hvars vingar ej

en gång dödens lia kan stäcka, visar ännu bakom förgängelsens förlåt på återseendets ljusa verld, der man väntar sig att återfinna dem man i lifvet älskat. På detta sätt har äfven menniskan här i tiden ett slags oförgänglighet, som mer och mindre synes trotsa den förstörelse, hvilken dock slutligen når allt hvad menskligt är och åminnelsens lif som det verkliga. Huru välsignad är då ej den lära, som tyder allt detta; som, hänvisande oss på det rätta oförgängliga i vår natur, till fullt ljus förklarar alla dunkla aningar: den christliga lära om odödlighetens hopp, som med gudomlig kraft säger till de sörjande kring en bortgångens stoft: *denne är ej död, utan han lefver!*

Han lefver! Trösterika tanke för ett sorgefullt, älskande hjerta, som derigenom i himmelen återfinner hvad det på jorden förlorat! Det är kärleken, som bäst förstår läran om det eviga lifvet. Och i allmänhet, i ju mer välsignadt minne en afliden lefver, ju hellre hvilar man med sin tanke vid det verkligt oförgängliga i hans väsende, ju mer hugsvalelse finner man i att följa honom med sin föreställning i den bättre verld, der belöningen väntar. Grafven afkläder sin ryslighet, liksom bestrålad af evighetens morgonrodnad, och man tycker sig se den förklarade anden ingå i det ljus, som ej vet af någon vexling.

Det är med sådana känslor — höga, allvarliga, men lugnade — som jag önskade att vi församlades vid denna grift, som nu emottager den förgängliga delen af en man, om hvilken man med skäl kan säga, att han lefver i välsignad åminnelse. Det är med sådana känslor som jag vill framställa en kort och enkel teckning af ett lif, som hade ingenting ovanligt, om ej deri, att det var en beständig beredelse för evigheten.

I lifstiden brukspatronen högädle herr Bengt Gustaf Geijer föddes på Traneberg, ej långt från Uddeholms bruk i Elfdals härad af Wermland, år 1748 den 30 December, af en slägt, i landets minne hedrad genom redlighet, arbetsamhet och medborgerliga dygder, samt väl bekant i Svenska bergshandteringens häfder. Hans farfader, med honom af lika namn, var egare af Uddeholm och egentligen stiftare af dess stora verk, genom anläggningen af en mängd nya bruk i trakter, som då för tiden voro ödemarker. Hans far, den äldste bland sina bröder, var Johan Gustaf Geijer, brukspatron; modren, en dotter af rådmannen i Christinehamn och bruksegaren Anders Låstbom, var Maria Låstbom. Sjelf var han den äldste bland elfva syskon, af hvilka blott fem uppnådde mognare år och tre nu efterlefvande sörja honom. Hans ungdoms-år förflöto under enskild handledning och föräldrars vård, hvilka, medan han ännu var i spädare ålder, hade flyttat till den egendom, der de slöto sina dagar, och hvilken han efter dem emottog, för att alltför snart nedstiga i samma graf. Sedan han år 1764 vid sin tillbakakomst från akademien efter en kort frånvaro återträdt sitt fädernehem, lemnade han det ej mer. Vi få således ej se honom på embetsmannabanan, hvars prydnad han säkert skulle hafva blifvit. Han var aldrig i rikets tjenst. Men om en sonlig lydnad, som kan nämnas såsom mönster; om godhet och vishet såsom make, far, husbonde, vän och medborgare; om gudsfruktan, renhjertenhet, verksam menniskokärlek äro förtjenster om det allmänna: så har han lefvat väl förtjent af sitt fädernesland. Tidigt invigdes han till dessa dygder genom svåra motgångsprof. Den hvälfning, som på 1760:talet inträffade i rikets hushållning och penningeverk, drabbade i synner-

het hårdt på brukshandteringen och hade derigenom ett olyckligt inflytande på hans föräldrars angelägenheter. I många bekymmersamma år, under hvilka han och hans syskon hotades att se sin arfvedel gå i främlingars händer, var han deras stöd, sina föräldrars allt, genom en ömhet, ståndaktighet och oförtrutenhet utan like. Och då han slutligen, biträdd på ett ädelt sätt af sina farbröder, af hvilka en 90:årig vördnadsvärd man öfverlefvat honom, sattes i stånd att åter upprätta ett af förstörelse hotadt hus, var detta bistånd åtföljdt af uttryck, som förtjena att ihågkommas. Han hade — heter det i den afhandling, som gjorde honom till egare af fäderne-egendomen emot vissa summor i utlösen till sina syskon — han hade till sina föräldrars och syskons tjenst förtärt sina bästa ungdoms-år, utan annan belöning än deras välsignelse och allmänhetens aktning. Redan förut hade han år 1784 ingått ett lyckligt äktenskap med sin nu efterlefvande förträffliga maka, fru Ulrika Magdalena, född Geisler *, som medförde dygder, de der liknade hans egna, i föräldrarnes boning. Dessa voro nu ålderstigna. Med åren kommo deras följeslagare, sjukdom och bräckligheter. Den gamle fadren framlefde en lång tid sedan han blifvit rörd af slag, som slutligen förde honom i grafven. Modren öfverlefde sin make i 15 år, och dog först 1805 i hög ålder. Bägge njöto det ömmaste bemötande. Sällan såg man i ett hus motsägelsen emellan föräldramyndighet och deladt husbondevälde, emellan ålderdomens vana att lydas, å ena sidan, och de manliga årens sjelfrådighet hos en

* Hon öfverlefde sin man i elfva år och blef med honom 1823 i samma graf förenad. Jfr poemet "Vid min moders graf" bland E. G. Geijers skaldestycken.

stark och ståndaktig karakter, å andra, så lyckligt bilagd genom den innerligaste barnsliga tillgifvenhet som här; och den dyraste af de välsignelser, hvilka den saligen aflidne skördat, var den, som åldriga föräldrar, mätta af lefvande, utsade öfver hans redan grånande hjessa. Det är någonting heligt i en sådan välsignelse, och som gifver behag för Gud och menniskor.

Också njöt aldrig någon man, hvars verkningskrets ej var mera vidsträckt och hvars tysta lif förflöt inom fädernebygder, en allmännare aktning. Hans värma för allmänt bästa, hans nit för allt godt och nyttigt, hans hjelpsamhet i råd och dåd, hans hjertliga, värdiga uppförande samlade kring honom en mängd vänner. Hans vänskap var fast och hans tacksamhet för välgerningar outsläcklig. Hans väsende andades en så ren välvilja, att den öppnade hjertan. — Från enskildt förtroende steg han till allmänt. Hvilken verksam del han tagit i denna församlings angelägenheter, känna alla dess medlemmar så mycket bättre som det svårligen finns en enda, af hvilken han ej är saknad. Till hela sin landsorts nytta medverkade han nitiskt såsom medlem af Wermlands kongl. hushållningssällskap; enskildt ännu mera såsom en lycklig odlare och en insigtsfull hushållare; mest genom efterdömen af en medborgare utan tadel. Till allmänna och rikets tjenst rörande förtroenden kallades han af länets höfdingar ofta, i sednare tider kanske oftare än hans år och krafter medgåfvo. Han uppfylde dem alltid såsom en rättskaffens man och såsom menniskovän.

De förskräckliga hvälfningar, som i sednast förflutna tider till den grad skakat vår verldsdel, att svårligen så bortgömd koja inom dess område finnes, der de ej låtit känna sig i sina verkningar, sträckte äfven, genom den

förstörelse de medförde för handel och näringar, sitt inflytande till hans stilla hydda. Brukshandteringen hade från en af de fördelaktigaste näringar blifvit den ofördelaktigaste. Han bar de sednare årens bekymmer med ståndaktighet, mod och hopp. Ingenting var hos honom så lifligt som den innerligaste förtröstan till Försynen. Han skulle med rördt hjerta hafva kunnat tacka Gud, knäfallande på ruinerna af hela sin jordiska lycka, och erfor, då han med det ömmaste sinne var tålig i alla skiften, att *dens* utsigt ej kan mörkna, som bär sin himmel inom sig. Han hoppades lyckligare tider för menskligheten, för sitt fäderneslaud. Han såg dem till en del uppgå. Hans helsa och krafter syntes lofva honom att upplefva dem, och han anade redan en lycklig ålderdoms lugn i skötet af maka, barn, vänner, af hvilka han var tillbedd. Lugnet blef honom beskärdt — det eviga, saliga, som aldrig störes af tidens stormar. Söndagen den 23 Januari, då han uppstod för att bereda sig till att, efter sin ständiga plägsed, besöka Guds hus, öfverfölls han af en häftig hufvudvärk, och träffades vid middagstiden af ett invärtes slag, som genast sänkte honom i en dvala, hvarur han ej mer uppvaknade. Han uppgaf stilla sin anda den påföljande 26:te kl. 11 om aftonen, begråten af en öm maka, af sex barn, af syskon, slägtingar, vänner, af lyckliggjorda underhafvande, af de nödlidande, hvars far han var, af alla som kände honom och veta värdera dygden.

Sådan var — här framstäld i svag teckning — den man, hvars stoft vi nu öfverlemna åt den sista hvilan. Hvad var han? — En redlig man, prydd med alla medborgerliga dygder. Det är sällsynt. — En lycklig man. Det är sällsyntare. Jag menar ej den lycka, som verlden så ofta ger och återtager. Han hade af dess förmåner

fått en inskränkt lott, och var väl bekant med dess vidrigheter. Den lycka, jag menar, är sinneslugnet i ett obefläckadt bröst, som kan säga: *mitt samvete gnager mig ej för alla mina lifsdagar;* ett ömt, menniskoälskande hjerta, som gaf kärlek och fick den igen, och som njutit allt hvad en sons, en makes, faders och väns känslor i lifvet har ljufvast; dygder, som ej blott förtjente allmän högaktning, utan egde den; en boning full af frid; en ålder ej tung af bräckligheter; en lefnad utan tadel och en död fri från qval. Lyckligast må vi nämna honom sist, då han gått att skörda lönen för sin rena vandel och sin innerliga gudsfruktan i odödlighetens verld. I barns, makas, vänners hjertan förgår ej hans vördade bild, tills de med honom förenas; och länge skall hans namn i dessa bygder lefva i älskad åminnelse. Välsignelse öfver hans stoft! Och sällt det land, som eger många medborgare hans likar!

LEFNADSTECKNING

ÖFVER

RIKSRÅDET

Friherre MALTE RAMEL.

Inträdes-tal i Svenska Akademien den 25 Jan. 1826.

Mine Herrar!

Den, som i detta ögonblick har den äran att få inträda i edert samfund, vill hvarken söka rättfärdiga eller nedsätta edert val. Att tala om sig sjelf förbjuder honom hans egen, att tala om eder förbjuder honom eder blygsamhet, M. H. — J hafven meddelat mig en heder. Jag emottager den med vördnad, och jag skall bemöda mig att bli densamma värdig. Om jag ej i förtjenster kan mäta mig med de namn, som prydt och pryda edert samfund, så finner jag likväl, äfven på denna plats, en egenskap, hvari jag kallar mig eder like. Det är förtjusningen för den Svenska äran i ord och gerning, i tal och skrift; det är kärleken för vårt gemensamma språk, så egnadt att i manligt sköna ljud uttrycka ett ädelt folks minnen och hopp, tankar och känslor; det är nitet för Svenska vitterheten, att den allt mer måtte bli värdig sina anor samt en gång nämnas och kännas med heder så långt som ryktet om Svenska bragder nått. Se der det mål, de önskningar, som förena oss! — De tillhöra ej uteslu-

tande

tande edert samfund. De tillhöra nationen, som inom sitt sköte aldrig skall sakna snillen, hvilka ett sådant mål eldar till ärofulla vakor. Men om detta mål främjas af fria arbetare, så följer deraf ej, att det icke kan främjas af särskildt kallade, eller att de kallade arbetarne ej tillika äro fria arbetare. Sanningens och skönhetens tjenst är ej blott fri; den gör fri. Vägarna till deras tempel kunna vara olika. Målet är ett; sinnelaget hos de sträfvande är ett. De skola sluta, om ej begynna, med att erkänna hvarandra.

Och behöfdes det en föresyn för det frisinnade omdöme, som ger all förtjenst dess rätt; hvar skulle vi finna den större och herrligare än hos sjelfva den odödlige stiftaren af detta samhälle? För hvilken stråle af det färgspel, hvari snillets glans bryter sig, upplysande och fägnande verlden, var väl Gustafs öga tillslutet? Sjelf snille, hvilket slags snille har han ej utmärkt, belönt, älskat och beskyddat? Jag ser tillbaka på rikedomen af de namn, som upplysa hans tidehvarf. Alla påminna de om *honom*: Talaren, skalden, vetenskapsmannen, konstnären lifvades lika af hans blick, och de sins emellan mest skiljaktiga gåfvor och egenskaper förenades här i en gemensam kärlek. Ingen af dessa män, hvilkas ljus slocknat ibland oss, för att åter uppgå i evig stjernglans på minnets himmel, fanns, som ej kände sig med denne konung förenad genom ett ännu skönare band än välgerningarnes. Sådan var den känsla, som eldade intill hans lefnads slut på främmande strand äfven *den* författare från Gustafs dagar, hvars skrifter mest aflägsnade sig från hoppet om ett hofs bifall. Sådant lefver det minne, som är ljuset i natten af den åldrige skalds dagar, hvilken från Gustafs

tidehvarf ännu är qvar, den ende, och ensam med sin ära. Hvarifrån den gemensamma, rörande, outplånliga tillgifvenheten för denne konung hos snillets söner? — Han egde ej blott belöningar, han egde ett hjerta för deras yrken. Det var detta samma hjerta, som, brinnande för äran, endast ville att ingen sådan för Svenska namnet skulle vara främmande, endast sökte att förena alla dess stjernor till en strålkrans kring Sveas panna. Det var detta samma hjerta, hvars ädelmod äfven segrade i döden, och hvars sista suck var förlåtelse. — Gustaf föll. — Den efterverld, som redan sitter till doms öfver hans blodiga stoft, skall utan tvifvel, om den minnes hans dygder, äfven ej förgäta hans fel. Vi ihågkomma, att han vågade tänka stort om fäderneslandet; och gifves ingen heligare eld än ärans, så har Gustaf genom eld renad ingått i odödlighetens tempel.

Enligt konungens afsigt skulle edert samfund, M. H., ej blott vara *arbetande* på vitterhetens fält, utan äfven *dömmande.* Man har tadlat denna förening (ehuru i de flesta lärda sällskap bruklig), såsom ett inbrott i allmänhetens högre domsrätt, och såsom ledande till ett slags tvång i vitterhetens fria rike. Tadlet synes hvila på lika trånga begrepp om rätt och om frihet i detta fall, som i så många andra. Liksom skulle något domslut, komme det äfven från den högst uppsatta myndighet, kunna jäfva en upplyst samtids och en rättvis efterverlds dom! Den, som kan tänka sig möjligheten deraf, måste om bägges rättigheter hysa alltför inskränkta föreställningar. — Liksom skulle ett tvång kunna utöfvas genom sådana medel som exempel, lärdomar, gillande eller förkastande omdömen! Finnes här ett tvång, så är det af en vida allvarsammare natur; så rörer det nationens politiska friheter

och kufvar yttrande-rätten i allmänhet. Vitterhetens rike har sjelft ingen tvångsmakt. Den, som här underkastar sig bojor, har att skylla sig sjelf och är egnad att bära dem. Kan således förbindelsen af vittert arbete och vitter domsrätt ej i sig sjelf klandras, — och man kan blott anmärka, att det förstnämnda alltid blir det hufvudsakliga, och att den sednare, sjelf underkastad en högre domsrätt, till sin verkan helt och hållet beror på sättet huru den utöfvas, och detta åter på den grad af odling och frihet, till hvilken nationen hunnit, — så måste äfven medgifvas, att ej endast den egentliga vitterhets-idkaren uteslutande är i ett sådant samfund på sin plats. Det vinner på att äfven tillegna sig män af utmärkt allmännelig bildning, hos hvilka en sorgfällig uppfostran, umgänget med verlden och offentlig verksamhet ur lyckliga anlag utbildat det riktiga omdöme, den fina känsla, som ej alltid äro förenade med skriftställarens kall. Man kan vara kännare utan att vara författare, liksom erfarenheten ofta nog visar att man är författare utan att vara kännare. I allmänhet utbildas den önskansvärda förening af egenskaper, som finnes uttryckt i edert samfunds valspråk, M. H., lyckligast genom förbindelsen af det *vittra* lifvet med det som företrädesvis kallas det *verksamma;* åtminstone föder deras fullkomliga söndring alltid skadliga verkningar. Alltför mycket har vitterheten yrkat sin oafhängighet i detta afseende, liksom vore denna ett slags gudomlig bördsrätt. Det är sant, af alla medfödda gåfvor är snillet den herrligaste och högsta. Men ingen medfödd gåfva uppfyller, blott såsom sådan, sitt ändamål. All medfödd rätt är blott en pligt mer. Den grundar inga giltiga anspråk, om ej de tillika förvärfvas. Och hvad den fordrade sjelfständigheten beträffar, så finnes slutligen blott *en* för alla gemensam, och utan

hvilken all annan är skenbar. Den hvilar i viljan, i karakteren. Den måste förvärfvas. Den förvärfvas blott genom erfarenhet af och strid med den omgifvande verlden; och vitterhets-idkaren gör ifrån regeln intet undantag. Alltför låga begrepp hyser denne om sig sjelf och sin bestämmelse, i fall han endast anser sig såsom en blandare af de ur fantasiens verld hemtade färger, som smycka lifvets yta: en konst, för hvilken en ytlig bekantskap med lifvet må anses tillräcklig och en allvarsam kanhända skadlig. Det finnes i sakernas väsende och renaste verklighet en skönhet och höghet af oförgängligare art, liksom en dämpad stråle af den gudomlighet, ur hvars sköte de utgått. Den förmörkas ej af erfarenheten; den frambryter ur densamma, såsom solen genom molnen. Man talar om ungdomens idealer. Jag högaktar dem, der de ej äro lärda ord, utan komma ur själen. Men det ideal, som ännu eldar mannens och värmer gubbens bröst, det som uthärdar lifvets prof och införlifvar sig med karakteren, det eger den skönhet, som är sanningens egen. Och det finnes en sådan, upphöjd öfver all den glans inbillningskraften kan ge. Den fördel, vitterheten hemtar af verldserfarenheten, inskränker sig således ej blott till den beprisade skickligheten att ge åt tankarna det uttryck, som är mest passande för verkan på andra. Den griper djupare; den ligger deri, att erfarenheten pröfvar tankarna både till deras grund och deras sammanhang med viljan, och derigenom slutligen äfven ger eller betager dem det *moraliska värde,* utan hvilket skönhetens eget uttryck i en mensklig själ blott är hyckleri och sanningen sjelf osann. Endast genom detta sammanhang med det praktiska lifvet är vitterheten verkligen blomman af en nations kultur; men då är ock fördelen ömsesidig och sträcker

sig äfven till det förra. Den äkta skönheten renar sinnet och har ett stort moraliskt inflytande. Lifvande tankens bilder, öfvergår den till handlingens verld och skapar der hvad man egentligen kallar det *ädla* — det rätta, som ej blott bjuder bifall och vördnad, utan som förtjusar. Så är vitterheten äfven en statens angelägenhet, i högsta mått värd ej blott statsmannens uppmärksamhet, utan lefvande kännedom och omsorg. Och finnas nationella inrättningar derför, skulle vi ej med glädje i dem helsa honom såsom deltagare?

Den Svenska rådsherre, hvars rum i edert samfund nu intages af en man ur hyddan, prydde genom kärleken till edra yrken, M. H., en lefnad utmärkt af statens högsta värdigheter och en börd rik på lyckans förmåner. Född af en gammal ätt och till en stor förmögenhet, åtnjöt friherre Malte Ramel[1] den sorgfälliga uppfostran, som i allmänhet egnades åt den Svenska ädlingen på denna tid, hvilken, i olyckligt minne genom inre söndringar, likväl ej är mindre minnesvärd genom utvecklingen af utmärkta egenskaper och i synnerhet derigenom, att den i vetenskaperna och vitterheten gaf fäderneslandet så stora namn. Efter nioåriga studier vid rikets förnämsta lärosäte ingången i rikets tjenst i konungens kansli och vid hofvet, fullbordade han sin bildning genom vistande i främmande länder, under arbete vid Svenska beskickningen först i London, sedermera i Paris, dit han efter hemkomsten från

---

[1] Friherre Malte Ramel var född 1747 den 27 Maj (g. st.) på Maltesholms sätesgård i Skåne. Fadren: öfversten, riddaren af S. O., kommendören af W. O. med stora korset, friherre Hans Maltesson Ramel (1771 den 15 Okt. upphöjd i friherrligt stånd). Modren: grefvinnan Amalia Beata Lewenhaupt, dotter af den olycklige generalen grefve Charles Emil Lewenhaupt.

Englands hufvudstad åtföljde grefve Creutz[2], och der han i längre tid njöt lyckan af ett så lärorikt umgänge, i kretsen af Frankrikes då mest lysande snillen. Han var ej ett närvarande vittne till den stora förändring, som utmärkte början af Gustaf III:s regering; men han såg vid sin återkomst till fosterlandet en älskad konung bland ett åter enigt folk, och öfverlemnade sig åt hoppet om framtidens lycka. Sjelf knöt han nu bandet med den maka[3], som skulle förljufva hans dagar och som åtföljde honom på den nya plats, såsom Svensk minister i Madrid, till hvilken hans konungs förtroende honom kallat. Men Gustaf, som redan gifvit friherre Ramel ett rum vid sin drottnings hof[4], önskade snart att sjelf ega honom i sin närmare omgifning, och gaf så mycket hellre efter för hans anhållan att få återvända till fäderneslandet[5]. Han bevistade nu föredragningarne af rikets ärenden inför konungen, förordnades till hofkansler[6] och upphöjdes få år derefter till värdigheten af Svea rikes råd[7], hvars frejdade

---

[2] Friherre Ramel blef, efter 9 års vistande vid Upsala universitet, 1766 e. o. kanslist i kansli-collegii expedition. S. å. hofjunkare. 1767 kommissions-sekreterare i London, hvarifrån han år 1770 flyttades till beskickningen i Paris, men återkom emellertid, efter erhållet tillstånd, till fäderneslandet, och begaf sig först efter slutet af 1771 års riksdag med grefve Creutz till Paris, der han förblef till 1776.

[3] Grefvinnan Amalia Beata Gustaviana Lewenhaupt, hofmästarinna hos H. K. H. Hertiginnan och dotter af general-löjtnanten grefve Casimir Mauritz Lewenhaupt.

[4] Han utnämndes till kammarherre hos H. Maj:t Drottningen samma år som han kallades till ministerposten i Madrid, 1778.

[5] 1780.

[6] 1781 den 11 Juli.

[7] 1786 den 8 April.

namn han skulle bli den siste att bära. Han emottog denna värdighet i en tid, som ej sparade pröfningar och väl var egnad att besanna riksrådet Ramels valspråk: *frukta i lyckan*[8]. Den stormiga aftonen af Gustaf III:s regering och lefnad var snart inne. Ur den inre förlägenheten kastade konungen sig i den yttre af ett krig, och bragte derigenom en länge dold söndring i sinnena, arf efter förra tvedrägtstider, till fullt utbrott. Han var ej oskyldig i den våda, hvari riket derigenom störtades. Af de medel, han i farans stund tillgrep, medger man hellre nödvändigheten än rättvisan; och framtiden skall finna, att han medgifvit det sjelf. Han hade gått för långt att kunna gå tillbaka. Men om det ej är en vanlig själsstyrka att ståndaktigt uthärda en straffande nödvändighets lag, så är det en större och en beundransvärd att besegra den; och efterverlden skall ej beklaga Gustaf — i kamp med sig sjelf, med de sina och med fienden — utan att tillika skänka honom en beundran, som en konungs mod i de svåraste omständigheter kanhända aldrig högre förtjent. Det gälde fäderneslandet. Han räddade ej blott dess bestånd, utan i striden mot en öfvermäktig fiende dess ära; och vi önskade se den tid, som egde rätt att förebrå honom, det han dermed gjort för litet. Sig sjelf hade han ej räddat. — Vi vete, att riksrådet Ramel under denna brytning oförskräckt inför sin konung förde sanningens språk. Han hade alltid gjort det med den frimodighet, som hans embete fordrade; ty de mildaste seder voro hos honom förenade med ett hjerta, som aldrig underhandlade

---

[8] *Metuere secundis.* Friherre Ramel hade tagit detta valspråk, då han blef kommendör af nordstjerne-orden. Till serafimer-riddare nämndes han 1798.

om pligtens fordringar. Också behöll han Gustaf III:s aktning och förlorade ej hans vänskap. I svaret[9] på friherre Ramels anhållan att få nedlägga rådsembetet yttrade sig konungen: »eder tillgifvenhet, edra talanger och edra dygder skulle ha förorsakat mig den lifligaste saknad; men i ett ögonblick, då hela styrelsen kommer att förändras, förändrar också det afsked J af mig begären sin natur. Jag ger då dertill mitt samtycke; men jag tror mig ej böra uppgifva edra tjenster och edra råd, hvilka nu blifva mig ändå nödvändigare, och hvilka jag skall emottaga med det förtroende, som jag alltid för eder hyst». Konungen önskade att i ett enskildt samtal ytterligare få förklara sin tanka. Om detta egt rum, har det likväl ej ändrat hans fordna rådsherres beslut att draga sig ifrån de offentliga ärendena. »Han gick» — såsom en röst till honom yttrat från detta rum — »han gick, sedan han nedlagt en obefläckad purpur, att i lugnets fristad blifva ett efterdöme, huru pligter emot Gud, konung, fosterland och menskliget af en redlig man i alla lifvets lägen uppfyllas, huru allmänna och husliga dygder samvetsgrant utöfvas»[10]. F. d. riksrådet Ramel hade liksom hans förfäder, till hvilkas boningar han återvände, hvarken behöft eller någonsin eftersträfvat lyckan i hofvets glans. Han hörde ännu till det slägte af Svenska riddersmän, som, oberoende genom sin ställning i lifvet, mer voro egnade att sökas af en monarks nåd, än att densamma söka. Hans karakter öfverensstämde dermed; och

---

[9] Den 6 Maj 1789. Detta konungens bref finnes i samlingen af hans skrifter.

[10] Friherre Zibets svar på f. d. riksrådet Ramels inträdestal i Svenska akademien.

den tillgifvenhet, han helgat sin konung och medtog i sitt lugn, var så mycket fastare, som den var fullkomligen ren och oegennyttig. Detta af välgörenheten och vetenskaperna förljufvade lugn blef långvarigt. Den kallelse, hvarigenom J, M. H., tillegnade friherre Ramel åt edert samfund, var efter flera år åter den första offentliga gärden åt en förtjenst, hvars blygsamhet tvekade att densamma emottaga [1]. Från offentlig verksamhet höll han sig ännu fjerran, och skulle måhända förblifvit från densamma aflägsnad, om ej hans dygder höjt honom till ett förtroende, det dyraste en undersåte kan emottaga. Han kallades ur sitt lugn af en konungs och en faders val, för att vaka öfver dens uppfostran, som då var Sveriges kronprins [2]. Länge och allvarligt undanbad han sig detta ansvarsfulla kall. Men då hans vägran allt mer framkallade värman af den tillförsigt, som till honom sattes, ansåg han för sin pligt att deremot svara. Han uppfylde den med all den samvetsgrannhet, som utmärkte hela hans lefnad. Denna begynte mogna för de förluster, som påminna den för evigheten uppfostrade anden om förgängligheten af all jordisk lycka. Hans älskade maka dog [3]. Han hade ej fått tillsluta hennes ögon. Han blef ensam i sitt hus, som var utan egna ättlingar. Tidens åskfylda stormar — utmanade, men oafvärjda — skakade till grunden hans fädernesland, och en störtande thron

---

[1] Han kallades den 7 Jan. 1797 till En af de Aderton i Svenska akademien, och tog sitt inträde den 30 April 1802 med ett tal om konungarne Gustaf I:s, Gustaf Adolfs och Carl Gustafs förtjenster af Svenska språket.

[2] Utnämnd till guvernör för då varande kronprinsen den 9 Jan. 1803.

[3] Grefvinnan Ramel dog på Öfveds Kloster den 4 Sept. 1804.

förde det barn utur hans armar, åt hvilket han egnat sin ömmaste omvårdnad. Friherre Ramel ville ej förneka sin sorg och behöfde ej den dölja. Det är de rena själars företrädesrätt att tåla den fullaste dag, att allt hos dem väcker och ingenting försvagar förtroendet; det är endast hvarest ordet är falt och handlingssättet tvetydigt, som känslorna fruktas såsom förrädare. Friherre Ramel återvände till det enskilda lifvet, hvarifrån erbjudna äreställen vid hofvet ej förmådde honom skilja[4]. Den tröst han, näst medvetandet af uppfylda pligter, med sig förde i sin ålderdoms lugn, var hans hjerta värdig. Sveriges sjelfständighet var räddad, och han upphörde ej att tacka Försynen derför. Han lefde att se en tidehvarfvets hjelte, kallad af Svenska folkets fria val, och ny arfvinge till Carlarnes namn och thron, ingripa i bestämmandet af Europas öden, trygga fäderneslandets sjelfständighet, till Sveriges lägga ännu en krona, genom det knutna brödrabandet emellan tvänne Nordens folk, och åter grundlägga lyckan af Skandinaviens framtid. Han lefde att se hjeltens son svara mot Sveriges och Norriges hopp och kärlek; och till skuggan af hans sista lefnadsdagar trängde ännu glädjen af Oscars och Josefinas förening.

Det är blott de förnämsta yttre dragen af f. d. riksrådet Ramels lefnad, som jag tecknat. De äro otillräckliga att återkalla hans bild, sådan den lefver hos dem, som bära hans minne i sina hjertan. Få menniskor ha i umgänget varit mer intagande. Hans kunskaper, hans smak, tidigt bildad genom en förtrogen bekantskap med

---

[4] Honom erbjöds 1810 att blifva öfverste-marskalk hos Hennes Maj:t Drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, men hvilken heder han sig undanbad.

ålderdomens klassiska mönster, hans verldserfarenhet, förvarad i ett lifligt och rikt minne, hans fina seder, i hvilka en naturlig ädelhet rådde, framför allt det uttryck af en mild och ren själ, som framlyste i hela hans väsende, gåfvo detta umgänge ett eget behag; och denna känsla öfvergick till hjertlig vördnad hos alla dem, som lärde känna honom närmare. Han ingaf den i hofvets salar, han ingaf den i hyddorna. Sedan han sista gången lemnat hofvet och åter besökte sin fädernebygd, hade en förvillande anda gripit omkring sig bland Skånska allmogen. Äfven hans bönder samlade sig i en hotande ställning på hans stamgods. Deras gamle herre gick förtroligt ned ibland dem, tilltalade dem allvarsamt och lugnt, och de återvände med blygsel öfver sina förvillelser till sina pligter. Hans åsyn, hans tal, hans handlingar utöfvade dygdens inflytelse öfverallt, der känslan för det goda ej ännu var alldeles förkolnad. Det fanns ej ett falskt ord på hans tunga eller en uppsåtlig orättvisa i hans själ, har en man sagt, som mer än någon annan var i tillfälle att känna hans innersta. Men han var så långt upphöjd öfver alla egennyttiga, orena bevekelsegrunder, att ett för långt drifvet förtroende till samma tänkesätt hos andra var kanske hans största fel — åtminstone det, hvaraf hans yttre lycka mest led. Sjelf förlät han och glömde äfven otacksamheten; sträng endast emot sig sjelf, mild emot andra. Den olycklige hade ingen varmare vän. Mångfaldiga voro föremålen för hans tysta välgörande, i synnerhet bland denna klass af torftiga, hvilka, efter att hafva sett bättre dagar, kämpa på en gång med nöden och blygseln; och han har dragit försorg, att de som öfverlefvat honom endast kunnat förlora välgöraren, ej välgerningen. — Försynen nekade honom att njuta en faders glädje. Han sökte

en ersättning i vården om nära anhöriges uppfostran och lycka[5]. Han njöt sällheten deraf i flerfaldigt afseende, men hade ock derigenom ökat ämnena för de olyckans slag, som träffa till hjertat. En ädel, genom blodets band med honom förenad yngling, åt hvilken han egnat sina sista omsorger, och som förtjente att vara hans ålderdoms hopp, rycktes i årens blomma genom en vådlig händelse från lifvets strand ner i det mörka djupet. Den vän, i hvars sköte han sökte himmelens tröst öfver jordens sorger, vet bäst huru djupt han kände, huru undergifvet han bar denna smärta[6]. Ej långt derefter förlorade han en broder[7]. Han gick att vid sidan af den siste ännu öfrige[8] och i umgänget med en älskad syster, som egnade honom den ömmaste vård, finna lugnet för sina återstående dagar. Mot olyckan bar han den sköld, som ej sviker. Det var den innerligaste, mest lefvande gudsfruktan.

---

[5] Fröknarne Sofia och Ulla Lewenhaupt, döttrar af framl. öfverhofstallmästaren, ridd. och kommendören af Kongl. Maj:ts orden, grefve Ad. Fr. Lewenhaupt. Den förra g. m. 1) amiralen grefve Hans Wachtmeister; 2) f. d. kapitenen i Engelsk tjenst Dardel, boende i Schweitz. Den sednare g. m. kammarh. och komm. af W. O. grefve Fredrik Ulf Bonde. — Slutligen Carl Adam Lewenhaupt, son af general-majoren Charles Emil Lewenhaupt, och kammarherre hos drottning Hedvig Elisabeth Charlotta. Drunknade under badning vid Haga slott år 1816.

[6] Då denna sorg träffade H. Ex. Ramel, flyttade han till sin vän hofpredikanten Fuchs och vistades i hans hus flera månader.

[7] Kapitenen frih. Otto Ramel, dog år 1817 i Upsala.

[8] Hofmarskalken friherre Charles Emil Ramel. Ännu en bror, majoren friherre Hans Henrik Ramel, hade dött 1791. Systern, friherrinnan El. Sof. Am. Beata Ramel, är enka efter kammarherren grefve G. A. Sparre.

Den var själen i hans tänkesätt, i hans handlingar, i hans vördnad för sin öfverhet, i hans kärlek för sitt land, i utöfningen af alla medborgerliga och enskilda pligter; den var själen i hans själ, hans tröst i lifvet och hans hopp utöfver grafven. Slutligen randades morgonrodnaden af detta hopp. Försökande sina krafter den sista dagen i sin lefnad, frågade han den tjenare, på hvars arm han sig stödde, hvad han trodde om den innevarande dagen. »Det blir en sorgedag på jorden, men en glädjedag i himmelen», var svaret. Och det blef så [9].

Det är af den bortgångnes vänner som jag lånat dragen till denna målning. Jag har känt och känner flera af dem. Deras karakter är mig en borgen för deras sannfärdighet, och deras erfarenhet må uppfylla hvad som fattas i min egen. Likväl intager f. d. riksrådet Ramel ett för mig betydande rum i min ungdoms minnen, och hans rätt till eder uppmärksamhet, M. H., må öfverskyla min djerfhet, om jag med detsamma drager edra blickar till ett ringare ämne. En min ungdoms faderlige vän [10] var genom den första ålderns vänskap med friherre Ramel förenad. I bref yttrade han sina förhoppningar om den yngling, som till honom hade så stora förbindelser, och anmälde honom hos friherre Ramel för en enskild lärarebefattning till det bästa. Ett hans svar blef mig visadt, och hela behaget af dess sköna skrifart förmörkades i mina ögon genom det besked, att inhemtade underrättelser från universitetet, der jag studerade, mer vittnade om min ungdoms flyg-

---

[9] H. E. friherre Malte Ramel dog den 31 Jan. 1824 på Öfveds Kloster, efter en lefnad af nära 77 år.

[10] Kapitenen och riddaren af K. S. O. Bengt Gustaf von Rappolt, död 1814.

tighet än stadga. Den unge studenten beslöt att på ett ärofullare sätt eröfra en så vördad mans uppmärksamhet, och emellan harm och förtjusning föddes hans första vitterhetsförsök, som egde den lyckan att af eder, M. H., belönas. Jag såg då friherre Ramel, och jag ser ännu för mig hans vördnadsvärda gestalt och denna blick, i hvilken själens godhet målade sig. Med hans sätt att emottaga mig hade jag skäl att vara nöjd. — Jag återsåg honom ej mer. Men jag behöll från detta ögonblick för hans minne en vördnad, hvilken jag önskade att ej alltför ofullkomligt hafva tolkat i denna stund, då, på det rum han fordom intog, tacksamheten för den heder J mig bevisat, M. H., förenar sig i min själ med känslan, att det var eder jag tillika hade att tacka för den första uppmuntran på vitterhetens bana.

LEFNADSTECKNING

ÖFVER

ERIK SJÖBERG (VITALIS).

(Företal till hans Samlade Dikter, utgifna år 1828.)

Till allmänheten öfverlemnas härmedelst allt hvad som återstår efter den unga, alltför tidigt bortryckta skald, hvilken under namnet Vitalis förvärfvade sig ett namn, som skall öfverlefva honom. Hvad här erbjudes samladt är till största delen förut bekant och af allmänheten med bifall emottaget. Skörden hade kunnat blifva rikare (hvad hade den, menskligen att tala, ej kunnat bli, med längre lif och bättre lycka!), men döden skördade skalden, och med snart domnande hand har denne åt lågorna offrat alla de dikter, som under plågornas mellanrymder sysselsatt hans sista år.

En af den aflidnes närmaste vänner emottog med hans bifall vården om de redan bekanta skrifternas samling och utgifvande, och uppfyller härmedelst sitt uppdrag. Anordningen och valet äro hans. Mig har han anförtrott att beledsaga samlingen med ett förord, och jag gör det. Ej såsom ville jag tala för ett namn, som ej behöfver förespråkare och i lifvet hvarken sökte eller älskade beskyddare; utan emedan utgifvaren, som ansett en enkel teckning af skaldens lefnadsöden såsom den bästa inledning till hans skrifter, ej sjelf har velat allmängöra

det utkast han i detta afseende författat, och har trott, att jag, med personlig kännedom af den bortgångne, lättast skulle kunna begagna det. Jag har haft ännu ett skäl. Jag aktade den aflidne högt; hans minne är mig dyrt och kärt; den känsla, hvarmed jag kastar en blomma på hans tidiga graf, skall ej tillräknas mig såsom fåfänga.

Erik Sjöberg — ty sådant var hans verkliga namn — föddes den 14 Januari 1794 i Ludgo socken i Södermanland af fattiga föräldrar[1], som året efter sonens födelse bosatte sig i staden Trosa, der fadren varit arbetskarl. Den unge Sjöberg, född och uppfödd i den torftighet, som sedan blef hans trogna följeslagerska genom lifvet, var från barndomen kroppsligen svag. Med bekymmer såg fadren hans oförmåga till kroppsarbete, hans brinnande lust för läsning, som tillfredsstäldes ur lånta böcker, hvilka förgäfves undangömdes, under det näfver och täljda spånor ofta måste företräda papperets ställe vid hans skriföfningar. En satirisk brefvexling med en jemnårig gosse i Trosa var hans första författareförsök. De bägge kämparne möttes på öfverenskommen tid och ort, aflemnade ömsesidigt sina epistlar och gingo hem att rusta sig till ny tankestrid. — År 1806 om hösten skref skolmästaren i Trosa, hofpredikanten Kling, till en mödernes-frände af den unge Sjöberg, att han i sin skola hade en gosse med de utmärktaste anlag, men alltför fattig att kunna fortsätta sina studier. Ett litet sammanskott skedde, hvarigenom Sjöberg sattes i stånd att i Mars 1807 afgå till Strengnäs, der han blef inskrifven i första klassen af trivial-skolan. Under den vid samma termins

[1] Fadren Erik Sjöberg; modren Beata Sara Broling, af en gammal prestslägt inom Strengnäs stift.

termins slut anstälda årliga examen med gymnasisterna hörde han för första gången Virgilius expliceras. Ämnet var det bekanta stället ur Æneiden, der hjeltens vandringar i underjorden beskrifvas. Den poetiska skildringen intryckte sig så djupt i den unge lärjungens själ, att ej ett ord gick förloradt för hans minne; och han brukade förtälja, hur han, återkommen från skolan, fann Virgilius i sin slägtinges bokförråd, tog boken med ut på marken och, under landtmanna-arbeten vaktande svinen vid en grind, läste med stor förtjusning hela den beskrifning, som så lifligt fästat hans uppmärksamhet. Med denna skarpa, utomordentliga fattningsgåfva och underhjelpt af någon enskild undervisning om somrarna, hvilka han merendels tillbragte hos sin nämnde frände [1], genomgick han på *tvänne år* Strengnäs skola, och flyttades 1809 till gymnasium, hvilket han 1814, af missnöje med en lärare, hastigt lemnade, ehuru icke dess mindre med hedrande, välförtjenta vitsord. — I språken voro hans framsteg i synnerhet utmärkta. Redan på gymnasium hade han genomgått ett betydligt antal af de Latinska auktorerna, läste Pindarus och de Attiska tragikerna och hade i de österländska språken grundlagt de insigter, som vid universitetet väckte hans lärares uppmärksamhet och bifall. Med denna skatt af kunskaper i de gamla språken var de nyares lärande honom en lek, och hans vänner omtala den ojemförliga lätthet, hvarmed han på detta fält var likasom hemmastadd.

Redan som gymnasist hade han bland kamraterna ett stort namn för sina poetiska anlag, och var, såsom nyss

[1] Prosten doktor Adolf Lundgren i Husby Oppunda, hvilken dog såsom senior bland rikets presterskap.

blifven student, den utmärktaste deltagaren i en på gymnasium redan bildad ungdomlig litterär förening, hvars medlemmar sins emellan täflade i skrifter på prosa och vers. Sjöberg, som afgått före sina unga vänner till akademien, stod denna tid med dem i liflig brefvexling (ett göromål, som han i sednare tider hatade) och utbytte i synnerhet med Nicander ömsesidigt skrifter och granskning. De flesta af dessa tidigare försök har författaren förstört. Några finnas qvar från år 1816, men äro ej upptagna i denna samling.

Femtio riksdaler riksgäldssedlar för första Upsalaresan och ersättning af tryckningskostnaden för en exercitii-disputation var det sista understöd han af sin förr omtalte frändes välgörenhet erhöll. Sjöberg, delande fattiga studerandes vanliga lott, förvärfvade med andras lärande sjelf sitt uppehälle, och dylika så kallade konditioner upptogo hans mesta tid intill 1820. Men den pedagogiska sysselsättningen var föga förenlig med hans poetiska kallelse, och ett ständigt, stundom af omständigheterna förtyngdt, yttre beroende ännu mindre med hans ytterst finkänsliga inre sjelfständighet. Han säges ej länge ha trifvits på något ställe, utom på det sista, Wallby prestgård i Upland [1], der han ännu de sednaste åren sökte och fann en kär fristad för återhemtandet af helsa och krafter. Ifrån 1820 till hösten 1825 vistades han utan disciplar i Upsala och lefde för det mesta, med otrolig sparsamhet, af ej särdeles betydliga stipendier och det ännu obetydligare hans skrifter kunde inbringa. Den första lilla samlingen, som uppträdde under namn af *Dik-*

---

[1] Hos prosten Collinder.

ter af Vitalis[1], utkom i Upsala mot slutet af år 1819 och åtföljdes under loppet af 1820 af *tvänne* häften *Sednare Dikter.* En ny tillökt upplaga af de förstnämnda utkom 1821, och ändtligen 1826 i Stockholm *Nyare Dikter af Vitalis.* Dessa äro de källor, ur hvilka närvarande samling uppkommit, med få, till större delen af författaren sjelf utmärkta eller föranledda undantag.

Sitt författare-namn tog han af den dag, då han lemnade sina första dikter till tryckning. För honom sjelf synes det likväl haft äfven en annan härledning och, såsom en sammanfattning af orden *vita* och *lis,* ej oegentligt ha utmärkt en *lefnad,* som i sjelfva verket var en oupphörlig *tvist* med verlden och ödet. Sina första dikter dedicerade han en vacker Decemberqväll till *Fullmånen,* såsom det påstås, efter en ordvexling med sin vän Nicander, hvilken på samma tid tillegnade H. K. H. Kronprinsen förstlingarne af sin sånggudinna.

Då denne ädle furste om våren år 1822 åter besökte Upsala, fästade skalden hans uppmärksamhet och han täcktes nådigst tillägga honom ett årligt understöd af 200 r:dr banko till vinnande af den filosofiska graden. Efter ett år — troligen det bekymmerfriaste Vitalis på länge öfverlefvat — begynte han sätta sig allehanda betänkligheter i hufvudet angående detta understöd. Den som skrifver detta hade fått sig uppdraget att till honom öfverlemna de terminligen öfversända penningarne. Först efter hans död har jag erfarit, att några frågor af mig angående hans poetiska arbeten och en yttrad önskan, att han måtte för-

[1] Vitalis uppträdde som författare första gången i Kalender för Damer för år 1820, hvilken utkom i slutet af år 1819. Dessa *Dikter af Vitalis* trycktes jemväl då särskildt.

söka sig i ett större ämne, hos honom föranledt den förmodan, att det furstliga understödet vore förenadt med några större anspråk på hans författare-förmåga, än han kände sig i stånd att uppfylla. Dertill kom en aftagande helsa och ett derigenom förminskadt hopp att kunna med ansträngning fortsätta studierna. Nog af: en vacker dag mot slutet af vårterminen 1823 kommer han till mig och afsäger sig understödet med mycket lugn och stor bestämdhet, anförande såsom skäl, att då hans försvagade helsa ej mer tillät honom att tänka på filosofiska graden, och således ändamålet med Hans Kongl. Höghets välgerning ej af honom kunde ernås, han ansåg sig pligtig att från densamma afstå. Med stor möda kunde jag förmå honom att emottaga den tillfälligtvis något öfver tiden fördröjda remissen för det innevarande halfåret. I bref till kanslirådet af Tannström fullbordade han sedermera sin afsägelse. Han lemnade nu också akademien, såsom det tycktes, i de tankar att ej mer dit återvända, utan söka ordination såsom prest. Ett närmare betänkande, ett allt mera lidande bröst synes ha afskräckt honom från denna bana. Han återkom till Upsala oförmodadt och begynte utan någons vetskap sina tentamina till filosofiska graden. De afbrötos genom en blodstörtning i Januari 1824, en följd af ansträngningarne. Han återställdes så vida, att han kunde försöka en erbjuden kondition hos öfverstelöjtnanten baron Wrangel på Tibble i Södermanland. Ett nattläger i oeldadt rum under resan ådrog honom ett nytt anfall. Han framkom högst svag, men begagnade de första vunna krafter att, under det hans vänner trodde honom sväfva mellan lif och död, än en gång infinna sig i Upsala; fullbordade här med denna jernvilja, som var honom egen, förberedelserna till sin examen, undergick

den med utmärkt heder, tog lagerkransen vid den derpå följande promotionen i Juni 1824, samt besjöng denna högtidlighet i ett humoristiskt poem, som, i slutlig öfvergång till lågande allvar, visar hvilka höga föresatser sväfvade för hans själ.

De få år, som återstodo af skaldens lefnad, äro väl egnade att visa fåfängan af menskliga förhoppningar. Efter att ha tillbragt sommaren hos sin vän, prosten Collinder, återkom Vitalis höstterminen 1824 till Upsala, i tanka att der söka en docentur. Olyckan ville, att docenturerna under de lärare, för hvilka han mest utmärkt sig, voro endera besatta, bortlofvade eller åtminstone ej för honom tillgängliga, och det leder ej till förmånligt omdöme öfver de gällande akademiska författningarne och bruken i detta hänseende, att både han och flera andra skickliga unga män, som efter den nyss inträffade promotionen vid universitetet önskade att qvarstanna, hyste samma önskningar med samma utgång och måste vända sina tankar annorstädes. Vår vän dröjde ännu ett år vid akademien såsom enskild lärare för en son af majoren grefve Lewenhaupt, i hvars hus han åtnjöt mycken godhet, tills denna lärarebefattning upphörde med lärjungens inträde vid kongl. krigs-akademien. Vitalis riktade nu sin blick till hufvudstaden. Här ville han se lifvet i stort och skildra dess vexlande taflor, och unga vänner sågo redan i den ära, han skulle förvärfva, målet för ett lifligt hopp. Han kom — *enslingen i öknen,* såsom han profetiskt karakteriserat sig sjelf i en af sina skönaste dikter — för att ibland bullrande obetydlighet smaka hela bitterheten af en ung Svensk författares lott, som vill lefva af sitt snille. Med möda fanns en förläggare till det lilla häftet af hans Nyare Dikter. Hans sångmö

tystnade. Vitalis' namn på en och annan öfversättning[5] visade, att han arbetade för bröd, och likväl var detta ej tillräckligt. Han hade litat på sin försakelse och sparsamhet, hvilka han kunde öfva i en grad, som för de fleste skulle vara otrolig. Dessa dygder kunna göra inskränkta tillgångar dryga; med *inga* öfvas de lika bittert som fåfängt. För första gången måste han, om äfven hos vänner, sätta sig i skulder utan utsigt att dem innan kort gälda. Striden var förlorad. Priset, hvarför hans starka själ oupphörligt kämpat på försakelsens väg: detta pris, hvilket han utan tvifvel, blott med helsa och fysiskt oförminskade krafter, såsom segrare på ett eller annat sätt skulle eröfrat — oberoendet — var satt utom gränsen af hans jordiska förhoppningar. Hans sista försök på lyckans trappa var att bli skolmästare i Thorsåkers socken uti Gestrikland, och kröntes ej af framgång. Han måste återgå under det privata lärare-ok, som han fordom afkastat för att gripa till lyran. Sednast vistades han i presidenten Poppii hus, der han läste med två gossar och fyra flickor, och blott utmärkte sig genom sin flit och sin tystnad. Emellertid härjade den länge närda fienden inom hans bröst lifvets återstående krafter. Han blef sängliggande. På sin egen begäran och för att vara närmare läkarens vård flyttades han till kongl. serafimer-lazarettet, hvarest han efter 16 dagars vistande stilla afled den 4 Mars 1828 kl. mellan 6 och 7 om morgonen. Några få vänner, äfven den som skrifver dessa rader, följde hans jordiska öfverlefvor till deras sista hvilorum på Kungsholms kyrkogård, der biskop Thyselius i

[5] Ett par af Washington Irwings arbeten äro af Vitalis öfversatta.

ett enkelt och värdigt tal tolkade allt hvad en blick på denna graf innebar lärorikt och rörande.

Vitalis — med detta namn, som ej med honom dött, vilje vi fortfara att nämna honom — var till växten lång, smal och mager, och hade någonting eget, i första ögonblicket frånstötande, i sitt väsende, men som, lifvadt till löje, harm eller ädelt allvar, behagade och fängslade utan att förlora något af sin originalitet. Kindens stundom skarpa rodnad röjde den lungsigtige. I all yttre verk och gerning var han egentligen tafatt. Det sträckte sig till hans rörelser, till hans gång, som, häftig med slängande armar, redan gjorde honom till ett föremål för uppmärksamhet. Sällan hade en stark och eldig själ fått en bräckligare hydda. Icke dess mindre, eller kanske just derföre, behandlade han den egenmäktigt och hårdt såsom ett blott redskap för sin vilja. I vinter och köld såg man honom merendels utan öfverråck, kanhända lika mycket af nödvändighet som föresats. Sträng mot sig sjelf, var han det äfven mot andra och helt och hållet utan hvad man kallar konsiderationer. Hvad han fann löjligt och tadelvärdt gisslade han, äfven offentligen, till och med hos sina bästa vänner, och detta var honom så naturligt, att han kunde förundra sig öfver att det blef ämne för förundran, och efteråt som förut bemötte de förolämpade såsom om ingenting passerat. Det var en verklig oskuld i hans fiendskap, ej bemängd med en enda droppa hat, och den någon gång cyniska penseln har väl aldrig blifvit förd af en renare hand. Särdeles ömtålig var han i fråga om förbindelser, och den, som dermed äfven i bästa afsigt ville tämja honom, var ej säker, att

han ej genast skakade af sig banden såsom lika många bojor. Likväl var han ända till svärmeri känslig för både vänskap och kärlek. De innerliga dikterna till Laura gälde ett verkligt föremål, en ung och älskvärd flicka, nu lycklig som maka och mor, om hvilken Vitalis äfven efter 10 års skilsmässa ej utan den märkbaraste rörelse kunde höra talas. Skönare har troheten i döden knappast uttalat sig än i den herrliga sången: *Under en sjukdom, till Laura.*

Fasthet, redlighet, renhet voro de aldrig misstämda grundtonerna i hans väsende, som för öfrigt syntes och verkligen var en sammansättning af kontraster. Liksom hans fysik var motsatsen till hans själsstyrka, så var själen sjelf i många afseenden sin egen motsats, visande bredvid och om hvarandra vekhet och kraft, blidhet och stränghet, ödmjukhet och stolthet, öppenhet och misstänksamhet, löje och smärta, barnslig nyck och manligt förstånd. *Menniskans* beståndsdelar voro äfven *skaldens*, och den högre harmonien fattades bägge. Torftighet, bekymmer, lidande grepo ock alltför ofta in i det underbara strängaspel, hvars renade klang nu tillhör högre sferer. Vitalis' språk är äfven bilden af en själ, som arbetade att få sitt rätta uttryck. Det är stundom hårdt, stelt, skrofligt, matt, — stycketals rent och förtjusande. Det är ej ett vatten, hvars rännil med lindrig konst ledes att afspegla hvarje mötande blomma. Det är en metall, som smälter för inre eld och då drifver helgjutna, klingande former. I allmänhet är Vitalis såsom skald ojemn, — öfver medelmåttan eller under. Mest lycklig förefaller han mig i början och slutet af sin korta bana. Mellantiden, utmärkt genom de båda mellersta, äfven alltför snart på hvarannan följande häftena af hans utgifna dikter, beteck-

nar ock ett slags stillestånd och mellanstånd i hans bildning, ur hvilket han ryckte sig upp genom ett utbrott af polemik mot de förr hyllade mönstren. Det var ett kraftsprång ur Götisk och ännu mer ur fosforistisk imitation, hvaråt han under ett slags hvila öfverlåtit sig. — Intressant genom denna psychologiska betydelse, har denna polemik ej heller bordt saknas i samlingen af hans skrifter, och jag gör mig intet samvete öfver att den är riktad emot personer, af hvilkas vänskap jag hedrar mig, men om hvilkas toleranta tänkesätt jag också är säker som om mitt eget. Derföre vill jag just här offentligen förklara min kärlek och tacksamhet för det fria, öppna ynglingaförbund, som kallades Fosforister. Hvad de i ungdoms öfvermod förbrutit har endast skadat dem sjelfva. Hvad de egde och verkade sant och godt känner jag, och det skall förblifva. Skämtets pilar ha i alla fall förlorat sin bitterhet på ett fält, der dödens redan i mer än en riktning ilat.

Genast vid sitt första framträdande väckte Vitalis uppmärksamhet genom sina anlag såsom komisk och humoristisk författare. Dessa voro visserligen gedigna, och kanske har, för att hinna förträffligheten, det endast fattats honom en rikare åskådning af verlden. Nu var han för mycket stängd inom sig sjelf och sin närmaste omgifning. Han grep derföre kanhända för ofta till parodien af det alldagliga och bekanta (ehuru den under hans pensel har en egen kraft), eller förirrade sig i det resonnerade komiska, som föga duger. Den lätthet och glädtighet, som leker på tingens yta, saknade han dessutom nästan helt och hållet. Hans komiska kallelse var en af en högre art. Det äkta löjet är en blixt ur själen, som med ens gör den träffade dårskapen transparent; det är så

långt skildt från oförmågan af allvar, att tvärtom ur känslans, fantasiens och förståndets djup dess underbaraste dagrar tända sig, och dess mest strålande gnistor tillhöra en stor enkelhet och sannfärdighet i karakteren. Det *själfullt* komiska är det högsta och tillika det samma som det *humoristiska*. Och hvem kan neka, att i denna oefterhärmligaste af alla gåfvor Vitalis var utmärkt? — om man äfven medger, att han ej alltid är sann och ledig.

Hans förkärlek för detta slags poetiska verksamhet synes äfven deraf, att dikter af sådan art — ibland dem ett komiskt och polemiskt poem af större omfång — längst sysselsatte honom, ehuru han slutligen sjelf förstörde både detta och alla sina öfriga handskrifter. Till en samling af de redan tryckta dikterna — den enda egendom, hvarmed hans obetydliga skulder kunde betalas — gaf han deremot sitt bifall, talte äfven om att sjelf genomgå dem och syntes böjd att utdömma den polemiska delen deraf. Ännu de sista dagarna af sin lefnad gjorde han några ändringar och uteslutningar, hvilka blifvit samvetsgrant iakttagna; men att på egen hand eller med någon annans biträde fullborda en granskning, som författaren knappt hann börja, dertill har utgifvaren med skäl ej ansett sig berättigad. Vitalis' skrifter framträda derföre i det hela sådana de af allmänheten redan kändes, med oförminskade både fullkomligheter och fel; och i denna gestalt säkert lärorikast för bedömmandet af författaren.

Sedan hans mor dog, år 1823, hade han känt sig allt mer ensam i lifvet. Han var detta modershjerta — det enda, som för honom klappade på jorden — med den ömmaste, gränslösaste kärlek tillgifven, delte med den gamla modren sina små tillgångar och försummade aldrig

att, så länge hon lefde, göra, oftast till fots, sina vallfarter till Södermanland för att besöka henne.

Med brutna krafter uppgaf han äfven slutligen hoppet om auktorlig ära; och kanske var detta det fullkomligaste i den *Försakelse*, som han himmelskt besjungit. I flera af hans dikter råder en verklig längtan till grafven, ett begär att skiljas hädan, att lefva oförgängligt *Den frommes lif* och vistas med *Den bästa vännen;* och hans tålamod under plågorna, hans lugn och förtröstan i döden öfverensstämde med dessa tänkesätt. Thomas a Kempis *Om Christi efterföljd* var hans sista, mest älskade läsning.

TAL
VID JUBELFESTEN
TILL
DEN STORE
GUSTAF ADOLFS
MINNE
den 6 November 1832 i Upsala.

Kallad att med mina svaga ord fira den ädlaste åminnelse, uppträder jag på detta rum, ej utan fruktan. Hvad mig omgifver i detta ögonblick skulle redan tillräckligt rättfärdiga den känsla af misstroende till egna krafter, som, verklig eller föregifven, så ofta är talarens ursäkt. Huru väl jag behöfver denna ursäkt inser jag lifligt. Må det ej tydas mig till öfvermod, om jag tillägger, att jag önskar, men föga begär den! Det ämne jag har att behandla synes mig lika mycket upphöjdt öfver den störste talares konst som den minstes. — Hvarföre skulle jag ej tillstå det? Jag har känt och känner en skygghet att öfva mina ord på detta odödliga minne. Må det närvarande förlåta mig det! Min fruktan rör det förflutna; och det är en stor skugga jag först har att bedja om förlåtelse.

Ej som vore jag en så uteslutande beundrare af denna förflutna tid. Jag har dertill hört den alltför ofta berömmas. En ära, som blott icke mera är, är redan derigenom en olycka. Det finnes ingen hvila på lagrarna. Det finnes deremot en verklig fara att genom sjelfva min-

net glömma sig sjelf, för hvilken den nation är utsatt, som bär på en stor ära utan att uppbära den. Ett folk, särdeles ett litet folk, som en gång träffats af ärans odödliga stråle, eger lika mycket att frukta som älska dess glans. Den är farlig. Och hvad vore den utan fara? Det ädlaste är farligast.

Ibland tecken till en döende ära räkna vi med skäl den blinda beundran för blotta *kraften* utan sedligt mått — en beundran, som är *svaghetens* säkraste kännemärke. Och vi frukte, att vår tid i detta afseende har mycket att förebrå sig. Se på dess afgudar i diktens som verklighetens riken! — Vi vilje ej här dröja vid de afgjorda beundrarne af den gamla nordiska kraften med dess orubbliga sinnebilder. Vi vilje lemna Nordens klippor och fjäll derhän och karlavagnen samt polstjernan obesvärade. Men äfven i bedömmandet af hela vår historia har det nämnda tänkesättet gifvit sig alltför mycket utrymme. Hvad beundras vanligast i Gustaf Adolfs stora lefnad, i Carlarnes bedrifter? — Eröfringarne, vapnens glans, kraften och åter kraften. Vi kunne ej dela det omätliga i denna beundran. Den samme, som yfves öfver att Sverige en gång var så stort, må ock klaga att det nu är så litet. Vi kunne ej heller deltaga i denna klagan. — Det är sant. Vi ha mycket mistat liksom mycket vunnit. Af de fordna eröfringarne på andra sidan vattnet är ingenting mer öfrigt. Hvad Svenskt hjeltemod i Tyskland förvärfvade är med Lifland, Estland, Ingermanland, den grund, der S:t Petersburg nu står, slutligen Finland — frukterna af Svenska segrar från Gustaf Adolf tillbaka till Erik den Helige, så vida de i land beräknas — allt förloradt! Men har Svensken i dessa länder inga andra troféer än från slagtfälten? — Fråga efter det namn han lemnat! Er-

inrar sig ej ännu arbetaren af Estlands och Liflands jord, att det var Svenska konungar, som först sökte lossa hans lifegenskaps bojor, och som, då denna välgerning ej hann fullbordas, likväl gåfvo äfven slafven rättigheter, undervisning och lärare?[1] Spörj Tysklands folk och verlden om Gustaf Adolfs minne, och om man i honom blott beundrar krigaren! Låt Pomraren vittna om billigheten och välviljan af Svensk regering, och med hvad känslor han såg det gamla bandet slitas! Fråga Finnen — fosterbrodern sedan så många århundraden — fråga honom det samma! Låt honom säga, om ej hans forntids arf — Svensk lag och odling — tillika är hans framtids dyrbaraste egendom! *Sådana* äro de äkta Svenska äreminnen — rättvisa, menskligbet, aktning för frihet och rätt. *Sådant* det medvetande, som vi ur verlden tagit med oss inom de klippor och skär, hvarifrån våra fäder först utgingo. Och i kraft af detta medvetande vågar jag ock påstå: uti *den* förening med ett syskonfolk, hvilken i våra dagar bevisat, att förmågan af stora gerningar ej ännu slocknat på Sveriges thron, skola inga fördomar, om ock inrotade och länge närda, på längden kunna emotstå inflytelsen af Svensk ära och redlighet.

Jag har sökt skilja minnets afguderi från dess rätta dyrkan. Men har ej äfven hoppet sin hedendom? Har den falske beundraren af den fordna ärans alla skåderätter ej någorstädes på en gång både sin motsats och sin like? Mig tyckes jag ser honom, med ryggen åt all forntid, som han föraktar; med blicken stirrande på en framtid, som han skulle tilltro sig att skapa, om en tom själs ledsnad vid det närvarande innebure rätta kallelsen dertill; talande om sanning och rätt, men pekande på blod och förstörelse såsom medel, och färdig att göra sammanskott

både till nästa nöje och nästa statshvälfning. Skole vi våga tilltala denne mensklighetens lagstiftare och hans drömmande medbroder? Sägom då: vänden eder om och fallen i hvarandras armar, J själafränder! Och i beundran af eder sjelfva förskonen forntid och samtid och eftertid! Hvarföre misskänna den dragningskraft, som förenar eder? Hvar och en är ju på en gång sig sjelf och den andra? Det är så sant, att någon torde finnas, som erinrar sig ett helt slägte af eder blott till utseende ha förvandlat sin person genom en enda vändning, som gjorde framtidens bilder i stället för forntidens till föremålet för en svag inbillnings feberyrsla. — Men vi vilje bedja: milda *hopp*, ljufvaste gåfva af en nådig himmel! ädla *minne*, hvars stjernbilder sända vederqvickande strålar genom tidernas natt! till *eder* höje vi våra blickar. Renen dem, att de må vara värdiga att betrakta hvad menskligheten verkligen har stort och skönt! Lären oss förstå den *sanna* beundrans lifvande, helsosamma kraft![2] Lycklig hvem som har smakat den! Lyckligare hvem som i den lefver! Han är förberedd att en gång skåda all sannings och skönhets eviga källa.

Men om den sanna storheten i sig har något sällt och lyckliggörande, hvar skulle vi snarare söka dess rätta jordmån än bland ett *enigt folk?* Sällsamma bild! — för vår tid så främmande, att, äfven der dess verklighet finnes, den öfverses, om ej föraktas, och likväl för talaren ej mindre än för skalden så nödvändig, att han måste skapa sig den, der den ej finnes. Ty *han* andas blott i det offentliga, i det gemensamma, i det såsom rätt och lycka allmänneligen erkända, liksom i sin luft. Betag honom den, eller förfalska, förgifta den (ty värr äro smittorna inom detta område farligast) — och han är maktlös, om ej

till det onda genom egenkärlekens, tvedrägtens, hatets ingifvelser; eller ock måste han söka genomtränga alla lögnens dimmor för att åter lefva och bilda i sanningens ljus. Må *detta* vara än så bortskymdt, än så fördunkladt: det är likväl det verkligt gemensamma, det i menniskosjälen inneburna, det gamla, det tusen gånger upptäckta och dock evigt nya, ty man ledsnar ej vid dess vederqvickelse. Han tror, han *måste* tro och hoppas derpå, såsom äfven öknens törstande vandrare hoppas och tror på vattukällans läskande stråle, vore den än förborgad i klippans barm. Hvar skedde något stort på jorden, hvari kraften af detta i sig sjelft *gemensamma* i menskligheten ej kändes såsom en stor och lifvande enighet? — Det finnes epoker i folkslagens häfder, då en sådan såsom en vår frambryter i alla sinnen. De äro sällsynta, men fruktbärande för århundraden. Svenska folket har haft en dylik epok. Det är den store Gustaf Adolfs.

För att förklara hvad jag menar, önskade jag just här åberopa vår lärdaste och noggrannaste häfdatecknares arbete öfver den store konungens regering, emedan det kanske kunde anföras emot mig. Man har sagt, att äfven hjelten får tåla att dömmas efter sina hemseder. Så får äfven en regering tåla att dömmas, ej efter sin högtidsdrägt på lysande dagar, utan efter sitt hvardagslag, och man måste anse för en vinst att Gustaf Adolfs äfven blifvit underkastad detta prof. Hvad ser man nu i detta Svenska hvardagslag så nära vår äras mest glänsande höjd? i den nämnda, ända till det minsta utförda teckningen af det inre tillståndet? — En i mångfaldigt afseende nödställd, orolig, våldsam tid. Enligt våra begrepp om lag och ordning, hvilken saknad af bägge! Hvilken brist på tillgångar! Hvil-

ken

ken nödtvungen oreda i deras användande! Huru många våldsamma tilltag af de mäktige, huru mycken enskild klagan bland folket! Och midt i denna oordning Sveriges störste konung, sjelf klagande, förmanande, bättrande så godt han kunde på det till utseendet oförbätterliga, och tillgripande morgondagens hjelpmedel för dagens hopade svårigheter. Hvem skulle, med ögat fästadt på denna tafla eller på denna följd af enskilda taflor, ana, att här någonting särdeles stort föreginge eller vore på färde? Onekligen måste det likväl ha funnits, efter det nu står der för verldens blick. Hvar hade det då förborgat sig förut? Eller var det endast krigslyckan, som vände om det blad i Sveriges häfder, på hvars ena sida står tecknadt eländet och på den andra äran? — Vi vilje försöka ett svar på denna fråga.

Befrielsen, reformationen, kronans ärftlighet voro Gustaf Vasas verk. Betänker man, att de alla tillhöra en man, hvars förtjenster om fäderneslandet voro hans enda rätt till kronan, så växer den beundran de inge; men man förstår ock huruledes i ett välde, der allt var nytt och allt att skapa, allt måste hänföra sig till upphofsmannen. Man har kallat honom en egenmäktig konung. Han var det i många hänseenden, om man tillägger, att också ingen varit mera folkets man. Man tadlar ej styrmannens rörelser i stormen, sedan han räddat skeppet in i hamnen. Han har blifvit kallad en egennyttig man, och denna förebråelse träffas äfven hos främmande, samtida häfdatecknare, som eljest omtala honom med aktning och beundran *. Det är sant, hans hand i fråga om inkomster befanns ingalunda lätt. Men hufvudfrågan var, om han skulle lemna adeln kyrkans rof, sedan han behöft denna adelns hjelp

för att krossa hierarkien, eller om han skulle rädda deraf så mycket han kunde för sig sjelf och staten. Man talar om olagligheter. Hvad var denna tids lag, — sedan unionens mer än hundraåriga oreda i Sverige nära förstört ända till sista spåret af laglig ordning, och sedan riket nästan lika länge befann sig i ständig uppresning mot hvad som likväl kallades *laglig* öfverhet? Hvem fick erfara följderna så som Gustaf sjelf, under hvars egen regering man kan säga att upproret gjorde sin eriksgata i landet genom alla stånd, genom alla provinser? Hvad betydde en konungs namn på denna tid i Sverige? Mindre än intet, om han ej tillika var den mäktigaste mannen. Gustaf blef det, ej genom sina gods, utan genom en bland alla klasser af detta oroliga, trotsiga folk — hos hvilket han genomgått graderna från slagan till spiran — i godo och i ondo, i ljuft och i ledt stadgad grundlig öfvertygelse, att han personligen var den öfverlägsnaste man i sitt rike. Sådan blef den slutliga borgen för hans thron, och man måste tillstå att den var väl förvärfvad. Förgäfves söker man under honom utbildade lagliga former. Man kan snarare säga, att hans regering är full af en tillkommande lagstiftning, som ej ens någonsin till alla delar fick växa ut, och kan återstå oss att utbilda. Ännu en mansålder efter honom slogos Svenskarne öfver hans graf och om hans verk. Det blef beståndande. Med så väldig hand voro grundvalarne kastade.

Jag har ej glömt den förnämsta förebråelsen mot *fäderneslandets fader* (så nämner honom med rätta en hans gamle tjenare)[4]. Han inrättade hertigdömen för sina söner; hvarom äfven Gustaf Adolf yttrar sig i sin påbörjade egenhändiga historia[5]: »härutinnan allena hafver konung Göstaf felat; ty brödrasamdrägt är ock sällsam att finna.

—

Dessa herrar voro för mäktiga undersåter, och sällan finnes makt och enighet på ett ställe». — Det är sant, och likväl tål omdömet en mildring. Skulle väl denne far, med detta skarpa förstånd, varit blind för den ögonskenliga faran af sådana förhållanden, — han, som sjelf förehöll sina söner de fordna, så rysligt varnande exemplen från Birger Jarls och Magni Ladulås' dagar? Det är tydligen en alltför stark förutsättning. Den rätta förklaringen är utan tvifvel, att han *måste* välja ibland flera onekligen stora vådor, och hellre ville göra *hela* sitt hus mäktigt mot kända afundsmän ibland de store, än sätta dess och fäderneslandets öde ensamt på spel i sin arfvinges, i Eriks farliga hand. Hade han ej en gång ämnat honom i stället för thronen — fängelset? dit Erik äfven slutligen, men af broders hand, ifrån thronen störtades. — Olyckan är helig, och gerna må Gustafs äldste, olycklige son njuta hela dess ursäkt. Men rättvisan är heligare, och då hon till odödlighet fördömt brottet af hans död, måste hon ock erkänna: det var icke i omständigheterna, icke i stämplingar, hat och förräderi — för allt hvad de bidrogo — som hufvudorsaken är att söka till Eriks fall, utan inom honom sjelf. Dikten och medlidandet ha väft sin slöja omkring hans minne. Upplyfter man den och skådar verkligheten, så slå förderfliga lågor betraktaren till mötes. Det fanns farliga beståndsdelar i Vasa-slägtens sinnelag, som hos mer än en af dess medlemmar utbrustit i vansinne. I Gustafs egen starka själ omvexlade djupt dystra och omotståndligt glada lynnen. Hos Erik funnos stora gåfvor, men alla i inbördes krig. Han var farlig i alla förhållanden, såsom vän och såsom fiende, och mest för sig sjelf, på en gång genom vildsint häftighet, en ytterlig ostadighet, blodiga misstankar, som fästade sig vid blickar,

löjen, ord, och en lärdom, som läste sin olycka i stjernorna. En själ i uppror och ett land i uppror: se der Erik XIV och Sverige i hans dagar! *Det* var den sorg, med hvilken den store Gustaf nedsteg i grafven.

En annan farhåga utgjorde äfven hans lifliga bekymmer. Han synes ha fruktat för en i framtiden återvändande union med Danmark, gynnad af de stores intressen, under förutsedda inhemska oroligheter. Att varna mot denna fara, å nyo väckt genom Danmarks upptagande af Svenska riksvapnet i Gustafs sednare år, hvarom sedan blodiga krig fördes, grep han i sin höga ålder äfven till pennan [6]. Ett fullkomligen trovärdigt vittne intygar, att den lilla, sällsynta, på rim författade boken, som kallas: *Sanfärdige svar på någre stycken i then Danske Crönicke*, är, såsom detta vittne, hans egen sekreterare, säger: »mest af konungens egen mun diktad och ihopsatt». Skriften jäfvar ej detta intyg för hvar och en som känner Gustaf ur hans regerings handlingar; ty han talar sjelf i de flesta, ehuru han ej var lärd såsom sina söner. Sjelfberömmet kan vara af en annan hand, om ej af hans egen. Ty han kände väl sitt värde liksom sina brister (huru rörande erkänner han ej dessa i sitt sista, odödliga tal till Sveriges ständer!), och han var rättvist öm om sitt namn hos efterverlden. Men hvilken ståndaktighet och förtröstan lefde i hans innersta äfven under dessa sista sorger, derom må äfven den uppmaning vittna, som slutar den nämnda skriften, i följande rim, hvilka vår bildade tid må uthärda att höra. Så qväder den gamle konungen:

"Du Svensk, haf stadigt din tröst till Gud
Och vandra allt efter hans vilja och bud,
Innerliga honom åkalla! — —
När du man så vill stadig blifva,

Din olycka kan du från dig drifva,
Med ro i Sverige bygga.
Älska och ära ditt faders land
Och var det gagnelig uti ditt stånd,
Hjelp till det väl beskydda!
Dertill lät dig ock ej förfära!
Som berget skall du tröstfull vara,
Som det emot hafsens böljor.
När ovänner än undsäga och hota,
Med frimodighet skall du mota
Som klippan ej vågen följer". — —

Det är ej vitterlek och diktkonst, som här talar; det är en tanke, som födt stora gerningar.

Ett högt begrepp om fäderneslandet hade Gustaf intryckt hos alla sina söner. Det anade honom ej, att en ny unions alla faror skulle från ett annat håll upplifvas, genom den lika olycksfulla som ovisa föreningen af Sveriges och Polens kronor, och den falska ärelystnaden hos hans i lifstiden mest älskade son, denne sedermera så brottslige Johan, om hvilken det heter: »att han i åthäfvor och anseende låddes vara storsint, fast hans hjerta var räddhågadt» [1]. Men hvar önskade vi hellre se denna tid återspeglad än i Gustaf Adolfs egen milda och stora själ? »Konung Johan — skrifver han — regerade i förstone väl, så att deraf ännu i dag förorsakas, att ständerna på herredagar omtala konung Gustafs sista och konung Johans första regeringstid såsom lyckosamma tider. Men när allt gick efter konungens sinne och medgången honom högst på hjulet satt hade, var det likasom han svindlat, att han icke den förra ordning i regementet behålla kunde, der dock allt regemente behålles genom de medel, hvarigenom det undfångit är. Han begynte vika

ifrån religionen och träta med presterna; och såsom han en papistisk drottning hade, så uppfödde han ock en papistisk son, tvärtemot samvete och sitt fädernes testamente. Denna religionsträta bragte många i eländighet, fängelse och landsflykt. Konung Carl, som då hertig var af Södermanland, satte sig deremot, beskyddade de landsflyktiga och ville icke tillstädja någon ändring i religionen. Deraf uppvax konungens ogunst. Såsom vid hof plägar tillgå, var också ett icke litet hat kastadt emellan några af riksens råd och hertig Carl; ty de funnos väl ibland dem, som önskade att konungen varit ett spjut och sutit igenom hertigen, så hade de varit dem qvitt båda. Desse sällar voro de, som rådde konung Johan att uppföda sin son till bägge rikena och i den papistiska religionen, som honom odugse till Sveriges regemente gjorde, hvaraf all den oreda kommen är, som fäderneslandet så jämmerligen hafver kringkastat. Öfver det onda qvidde alla goda, — säger Gustaf Adolf — men det är käringetröst att qvida och lida. Man måste det onda med goda råd bota och borttaga; och alltså skedde ock här».

Johan hade förrådt alla grundsatserna för Gustavianska husets makt och rikets sjelfständighet. Hans son fick plikta derför med kronan. I följande häftiga skakningar utkastas de främmande ämnena ur fäderneslandets sköte. Yttre krig förena sig dermed. Hvem är konung? — Den som har räddat fäderneslandet. Efterverlden skall ej neka detta intyg åt Gustafs yngste och störste son, befästaren af hans skapelse och arfvingen af hans egenskaper; måste man ock vid sonens blodiga bana glömma det intyg, hvilket samtiden gaf fadren: »att han äfven var i många stycken varkunsam» [8]. Alla Carls känslor hade för nära slägtskap med vreden. Han blef derigenom för-

derflig för många och äfven för sig sjelf. I sednare åren liknade han ett åskslaget träd. Men blixten hade kommit inifrån.

Och nu — om vi vände blicken tillbaka — under huru många stormar grundade ej Gustaf Vasa sitt odödliga verk, det skönaste exempel på hvad mensklig ståndaktighet förmår! För huru många faror var det ej utsatt under hans söner! Erik, genom misstankar jagad i raseri, störtad från thronen i fängelset, derifrån i en förtidig graf: Johan, som af Vasa-karakteren blott ärft häftigheten och ärelusten; för öfrigt lärd, grubblande i hela sin tid på den bästa religion, liksom sökte han den, som kunde förlåta ett brodermord; lemnande Jesuiter att lugna sitt samvete genom fastor *; kastande riket genom tvistigheter om en mässebok i yttersta förvirring, och emellertid famlande efter tvänne kronor; under det ett verksamt parti bland de store, som aldrig försonat sig med arfriket, söker hemligen undergräfva thronen, för att under en ny union sjelfve herrska: slutligen räddning genom Carl, men huru dyrköpt! och i hvilket tillstånd lemnade han riket? utblottadt, blödande efter borgerliga krig, midt i lågorna af krig med alla grannar: — betraktar man allt detta och de tider som nu följde, hvad lärer man? — Att den som ej förtviflar har rätt att hoppas allt; att den politiska räknekonsten är falsk, så länge den ej förstår behandla oändliga storheter, och att den moraliska kraften är en sådan storhet. Armod och nöd och inre och yttre oro och ett hårdt land och en ringa folkmängd: allt detta betyder väl mycket i maktens eller olyckans vågskål, men ej allt, och stundom litet. Att ega någonting som man älskar högre än lifvet, att veta någonting som man fruktar högre än döden, betyder mer; och ett folk med ett sådant sinne-

lag är färdigt för stora saker. En allmoge med stränga, krigiska seder, gudfruktig, och som i det väsendtliga af sin christendom märkte föga förändring genom reformationen; en adel, lifvad af en hög, ridderlig anda, hvarpå handlingar af den mest heroiska uppoffring under krigen äro bevis; ett kraftfullt folk, i olyckornas skola uppfostradt till en lågande nationalkänsla: det var det arf, som Carl lemnade sin son, då han med välbehag lade sin hand på det sköna hjeltebarnets hufvud och sade: *Ille faciet* — »Han skall görat». Och ett sådant arf är ett arf, med hvilket man kan besitta jorden.

Sådant var det Svenska folket, utgånget ur de långvariga oroligheter, som varit dess ungdoms pröfning; och detta folk blef med Gustaf Adolf ett enigt folk, blef det ej minst genom kärleken till sin unge konung; och skönare har väl också *hoppet* aldrig gjutit sin glans kring en thron. Hvad var det som vid denne konungslige yngling så fästade sinnen och blickar? Det var hvad verlden sällan, hvad det hårda Norden aldrig sett i sådan fullkomlighet: kraften parad med mildheten och smyckad med naturens herrligaste gåfvor — föreningen af hjeltens eld och menniskovännens välvilja — bilden på en gång af det mäktigaste, af det älskligaste i menskligheten. *Sådana* äro de dessa gestalter, som folken bära i sina hjertan, emedan de blifvit odödliga genom hjertats snille, — i verkligheten oftast snart försvinnande, såsom allt det skönaste på jorden, men lemnande efter sig ett namn, som är minnets ljufvaste välljud. *Sådan* var Gustaf Adolf. Tiderna ha intet ädlare namn. Ålderdomen, om den sett hans like, skulle firat hans hågkomst i odödliga sånger. Hvad oss angår: vi ha icke sjungit, och stumme fullbordat våra värf. Den sol är ej uppgången, vid hvars strå-

lar våra hjeltestoder såsom Memnons skola klinga, — och kanske uppgår den ej. De stora gerningarne pläga sjelfva prägla de evärdliga orden, hvarmed de gå till efterverlden; åtminstone smältes dessas ljudande metall bäst i samma värma, som alstrat de förra; och i *vår* kom för mycket af den krigiska eld, som förhärjar jorden och slocknar. Men deröfver har skickelsen, ej våra önskningar, herrskat; och med rörelse, vördnad och tacksamhet se vi tillbaka på en tid, som midt under vapnens brak grundade allt det ädlaste, som ännu finns af Svensk odling. Förgät det ej, du Svenska ungdom, ej heller den enda tacksamhet, som deremot kan svara! Du känner hvad en faders, en moders heliga kärlek är, och den enda lön den äskar. Fäderneslandet har ock sin kärlek, ej mindre helig än faders och moders. Den omfattar oss i fädernas välgerningar mot slägter, som de ej skulle se, men hvilkas välgång fröjdade hjertan, som långt för detta upphört att klappa. Vår tacksägelse når dem ej. Men finnes en känsla, som genomtränger sjelfva förgängelsens förlåt, emedan hon rör det eviga i menniskan, så är det *den* tacksamhet, som talar i viljans renhet och dess frukt genom uppfylda pligter, — det gemensamma offret mot den högsta välgöraren och alla dem, i hvilka strålarna af hans godhet utgå, lefva och lifva. Och med hvilken ädlare tanke kunne vi väl se tillbaka på det ädlaste lif, som helgades åt sitt upphof och dit återvände, ännu följdt af millioners vördnad och välsignelser?

Jag har talat om det inre tillståndet vid början af Gustaf Adolfs regering. Detta var visserligen tillräckligen nödstäldt, och vid granskning af de enskilda dragen i de följande årens handlingar tycker man sig se en nöd och oordning, som aldrig vill sluta; under det lyckliga

vapen vittna om rikets kraft. Oss ville detta onekliga förhållande förekomma såsom en varning att ej dömma någon tid efter *bokstafven*. *Vår* har så alltför mycket deraf, att ofta föga verklighet deremot svarar; och går blott en tusendel af vårt beskrifna papper till efterverlden, så torde den ändå — funnos ej säkrare kännetecken — bedragas att anse oss rikare än vi äro. Den gamla tiden hade ännu för litet af detta pappersmynt; sitt bästa har den *icke* uppskrifvit, och man får just derföre ej alltid taga dess bokstaf efter bokstafven. Af en antecknad stor oordning dömma vi till både möjligheten och verkligheten af hundrade dylika; och likväl kunna de nittinio ha uteblifvit i en tid, der lagarnes svaghet ofta ersattes af sedernas kraft. Att den i ögonen fallande oredan i de lagliga formerna ej tillika var ett förderf för folkets karakter, dertill kunde orsaken endast ligga i denna karakters ännu oförminskade friskhet. Det förhåller sig med nöden som med lagbrotten. Exemplen äro mindre bevisande. Det fanns ej vårt öfverallt utbildade yttre sammanhang i dessa tider, då det enskilda var mera till för sig, kraftigare — mångfaldigheten större — motsatserna i särskilda fall skarpare. Man tillskrifver Gustaf Adolfs regering många af de bördor, som nu trycka Svensk skattejord; ehuru de, hvilka man ger detta upphof, till någon del äro bevisligen äldre [10]. Men, i alla fall, hvilka uppoffringar åtog sig ej Svenska folket under Gustaf Adolfs krig! De hade varit omöjliga, om ej välstånd funnits. Att det efter så många krigsår ännu fanns inom landet vid konungens död, derom vittna bibehållna främmande reseberättelser [11]. Men detta bevis har blifvit fördt äfven på annat sätt än genom vapen. Uppstode någon af oss inför en främmande, opartisk domare och sade: Sverige har en

gång haft en regering, hvilken det har att tacka för den första regeringsform[12], de första öfverdomstolar[13], den första utförligare rättegångsordning, den första verkliga fördelning af riksärenderna[14], den första ordning i länsstyrelserna[15], den första rikshufvudbok[16], de första manufakturer, särdeles jernförädlingen[17], anläggningen af sexton bland rikets städer[18], och dessutom de förnämsta inrättningar, på hvilka allmänna uppfostran än hvilar[19]; han skulle svara: gläds! du har nämnt grundvalarne för ditt lands välstånd och odling. — Väl, äfven allt detta är bedrifter af vår genom vapen ärorikaste tid, af Sveriges segersällaste konung och de store män, som honom omgåfvo.

Jag har talat om en *vår,* som i vissa för ett folk lyckliga tidpunkter synes genomlifva alla sinnen till blomma och frukt. Det är ej en bild, det är sanning. Se på denna Gustaf Adolfs omgifning! Hvilka män — i vapen, i statsklokhet; i kunskaper, i medborgerliga dygder! Hvilken konung har med sin minister också blifvit odödlig genom *vänskapen?* Jag vet blott en enda, utom Gustaf Adolf med Axel Oxenstjerna.. Se Gustaf Adolf i förhållande till denna stränga, för sin yngre son partiska mor, inför hvilken den eldigaste bland menniskor, äfven sårad i sitt hjertas ömmaste böjelser, viker i allt som ej rör kronans värdighet![20] Se honom i sitt umgänge med denna låfvande, tidigt bortryckte, älskade bror[21], hvars rättigheter såsom hertig under en annan konung kanhända skulle gjort, hvad Oxenstjerna har sagt sig frukta, »en blodbadstuga af riket!» Man lär tillika känna den ömmaste son och den ädlaste bror och en konung, som vet att vårda sin rätt. Det är af de mästerstycken i politiken, som ej lyckas utan *hjerta.* Derifrån ock den storhet, som

trifdes och blef större i denne konungs omgifning! — Lifgifvande, sälla kraft hos det sanna snillet och den sanna välviljan! Sådana äro dina frukter, du blida stråle af menskligheten sol! Huru stå *enväldets* tider här ej i skuggan!

Men Gustaf Adolf är Sveriges första *konstitutionella* konung. Af ålder hade man härutinnan ej annat rättesnöre än den i gamla landslagen införda konunga-eden, först i skrift författad sedan de oroligheter, som föregingo och åtföljde unionen, redan tillintetgjort en Svensk konungs makt. Gustaf Vasa dels återstälde denna på gammal grund, dels gaf den ny betydelse. I båda afseenden kan *arfriket* nämnas: — i sig sjelft gammalt, nu åter upplifvadt, men under nya begrepp, som dels förklaras ur konungens ställning, dels förråda utländsk inflytelse. Gustaf herrskade genom sin personlighet, med och mot folket, men i oupphörligt umgänge och samråd med detsamma: en populärt-egenmäktig konung. Föreställningen om riket såsom hans arf och eget (man hade redan tidigt [22] erbjudit honom ärftligheten) låg honom nära. Så behandlade han det ej sällan, och ett öfvermått härutinnan — till en tid äfven föranledt genom en utländsk kansler [23] — kostade honom det sista och svåraste upproret; hvarpå, efter arfföreningen i Westerås, hans lugnare, lyckliga regementstid vidtager. Det utländska bibegreppet, som visar sig och försvinner, var: att en *arfkonung* och en *absolut konung* vore detsamma. Denna förfalskning höres ej af sedermera på någon tid, tills det blef den svage och häftige Johan förbehållet att återupptaga den och tala om sig sjelf såsom absolut konung [24]: — till hvilket ändamål och genom hvilken inflytelse, det visade sig tydligare under hans son, och anmärkes af

Gustaf Adolf sjelf, då han talar om *Upsala möte*, som befästade reformationen i Sverige. Konungen — säger han — och dess rådgifvare *Jesuiterna*, »de der allt subtilt, som intet doger, påhitta», uppfunno emot detta möte åtskilliga inkast och invändningar, såsom förkränkte det majestätets rätt, »emedan ett arfrike hade inga privilegier». Carl afslog, i sin faders fotspår, anfallen på rikets både andeliga och verldsliga friheter. Konungason, gjorde han det likväl som populär diktator. Om han i denna strid fann kronan, hvem kan förtänka honom det? Väl kan sägas äfven om denna krona: den låg på jorden och han tog upp den. Att *den* ej varit Carls högsta syftemål, visar bäst hans testamente, der han i fråga om sin son, sitt käraste i verlden, dock åter öfverlemnar thronföljden åt ständernas val; hvarföre äfven Gustaf Adolf kallar sig *utvald konung*. Besynnerligt nog är det just de i alla dessa rörelser verksamma *aristokraterna*, som emot Carl oupphörligt föra konunga-eden och rikets gamla friheter på läpparna, under det de i sjelfva verket voro eller syntes förbundna med *den*, som nu på Polens thron hette Sveriges konung, men hvars makt här endast genom omkullstörtande af rikets frihet skulle kunnat göras gällande. Åter ett bevis, att man ej alltid igenkänner *frihetens* rätta vänner på dess *namn*. Detta parti krossades i utslaget af Carls revolution [28], och hvad af det återstod och älskade sitt fädernesland förenade sig med Svenska folket omkring Gustaf Adolfs thron. Så hade man tillräckligt smakat både på en falsk frihet och en falsk makt. Gustaf Adolfs regering var partiernas försoning; derföre äfven utmärkt af ömsesidiga medgifvanden i alla riktningar. Hans konungaförsäkran är en verkligt ny, ehuru på gamla grunder hvilande konstitution, utan namnet; och

att den åter erkände ett *råd*, en nationell senat, äre vi långt ifrån att klandra [26]. Rådets förkastliga anspråk, liksom adelns öfvermakt, brådväxte sedermera under förmyndarestyrelsen och fortsatta krig. Men för det närvarande helsades denna senat af nationen såsom ett tecken till återvändande enighet och ordning. Folket undanbad sig det omedelbara, oroliga, ständiga deltagandet i riksstyrelsen. Carl hade framgått under en idkelig riksdagsbetäckning såsom med sin lifvakt. Ständerna anhöllo nu att ej för ofta dermed besväras. I författningen lät deremot Sveriges störste konung inskränkningar sig behaga, som hans företrädare ej afvetat. Men också hvilket förtroende njöt han ej! [27] Det var en verkligt *liberal* tid. — Ädla ord, du har ock haft en betydelse!

Vi ha ej talat om Gustaf Adolfs krig, ej derom, att han var skapare i krigskonsten, ej derom, att han gjorde Svenska hären, för sin tid, till den första i verlden [28]. Vi ha ej talat om hvad verlden vet, för att fästa våra blickar på hvad vi veta bättre än verlden: hvad han var för oss, för fäderneslandet. Lärare och lärjungar vid denna högskola, hvars andre och verklige stiftare han är genom gåfvan af de Gustavianska arfvegodsen, stå vi till honom i ännu närmare förbindelser, och det är bland *oss* som Carl Johan genom sin Son i dag åt honom helgar en ny minnesvård [29]. Men det är med ögat på Gustaf Adolfs krig som vi vilje tala om Gustaf Adolfs gåfva, den största och ädlaste, som någon Svensk konung gjort. Ty om det företrädesvis nyttiga är det, som fyller ögonblickets starkaste fordringar, hvilka anses väl och äro mer befallande än vapnens? Och Sverige och dess konung kände det nog på denna tid. De stodo tillräckligt bjudande för honom dessa behof, som ville förvandlas till

medel för hans ära. Men han — vände sig om och lade först på bildningens och vetenskapernas altare sin egen rikedom till offer. Så offrade, enligt Spartas lagar, dess konungar till sånggudinnorna innan de drogo i striden. Men så som vi vörde vår största välgörare, så vördade ock ålderdomen i sina heroer odlingens stiftare och den naturliga vildhetens besegrare. — Vid lyrans toner fogade sig tillsammans städernas murar, säger fabeln. Ty det är det *milda*, det *ordnande* — Guds harmoni i hans verld, så ofta dess samklang ock öfverröstas af menskliga lidelsers stormar — som är den största *makt* i menskligheten. Så tag då dess skönaste lager, ädle hjelte, hvars lefnad är hjeltediktens sanning! Äfven det sista offret skulle du helga på slagfältet i samma gudomliga tjenst. — Och vi kaste en blick på den segerbana, som slöts med en segrande död.

Gustaf Adolf har börjat blott *ett* krig: — i Tyskland, för den protestantiska saken, hvars räddare han blef. De öfriga krigen — med Danmark, Polen, Ryssland — voro arf efter hans fader. Vi vilje ej uppehålla oss vid det första, som slöts med en nödvändig, men dyrköpt fred. Vi vilje om det andra blott anmärka, att det stängde Ryssland från Östersjön, — och »förhoppas jag till Gud», säger den unge konungen i sitt tal till ständerna om dess ärofulla utgång, »att det härefter skall blifva Ryssen svårt öfver den bäcken att hoppa». Vi upprepe det här: af alla Sveriges stora konungar är Gustaf Adolf den ende, som insett, hvilken vådå från detta håll en gång kunde hota; och det på en tid, då faran än var så aflägsen. I Carl XII:s dagar var den det ej mer. Och Carl såg den ej! — Det långvariga Polska kriget, grundadt i den afsatte Sigismunds alltid påstådda rätt till Sveriges thron

och de Polska anspråken på Svenska Lifland, vilje vi här blott nämna såsom ett förespel till det Tyska. Så kan det nemligen med skäl anses. Det var ett krig mot en konung, genom alla sina förhållanden fiende till fäderneslandets religion och frihet; det var tillika ett krig mot en bundsförvandt till Österrikiska huset. Sammanhanget visar sig äfven deruti, att detta Polska krig genom Sigismunds hopp på Österrikisk hjelp, som slutligen öppet lemnades, ej heller före det Tyska annorlunda än genom stillestånd kunde slutas. Hvad denna sista stora strid angår, så skulle den genom sin natur blifva Europeisk. Ingen såg det bättre än Gustaf Adolf. »Sakerne äro så vida komne» — skref han till Oxenstjerna — »att alla de krigen i Europa föras äro blandade uti hvarandra och vordne till ett». Redan konung Carl IX:s skarpa blick hade förutsett nödvändigheten af ett allmänt protestantiskt förbund och anbefallt sin son våra Tyska trosförvandters sak. Desse lågo nu för kejsarns fot. Striden nalkades de Nordiska makterna. Danmark hade gripit till vapen och måst nedlägga dem. Den öfvermodige Wallenstein hade en gång vågat kasta ögonen på dess krona för sig sjelf eller sin herre [30]. Han hade skymfligt förvist Gustaf Adolfs sändebud från fredskongressen i Lybeck. Meklenburgs hertigar, Gustaf Adolfs fränder, hade han fördrifvit och emottagit deras land i belöning. Tyskland blödde under hans hand. Hans vilda skaror stodo på Östersjöns strand. Den stolta titeln af kejserlig amiral öfver det Baltiska och Oceaniska hafvet häntydde på ett aflägsnare mål; och han var redan sysselsatt med tanken på den flotta, som kanhända skulle (hvad Danska rådet förebrår honom) föra »den genom Europa dragna branden

öfver

öfver ett främmande rikes stora vatten och sjöar»[31]. — Om kriget af Svenskarne ändå *kunnat* undvikas? Vi svare *ja.* Den tidens Svenskar svarade *nej.* — Vi ha, om vi vilje, den förebråelsen att göra dem.

Tolf år hade detta krig rasat, innan Gustaf Adolf landsteg och knäböjde på Tysklands jord; och aderton år skulle det ännu låga i Europas hjerta. Den var föga talrik denna här — föremål för fiendens hån[32] och knappast för de betrycktas förhoppning — med hvilken Gustaf Adolf fordom sjöng: »*Förfäras ej, du lilla hop!*»[33]. Om sina öfriga tillgångar skref han ännu följande året till Axel Oxenstjerna: »det är med oss i sanning så beställdt, att vi som oftast icke äre en daler allenast till de fattiga mäktige». Likväl växte dessa *femtontusen* man, som landstego med hjelten på Pomerns kust, innan kort till *nitiosextusen* man, som, i åtskilliga delar af Tyskland och af allehanda nationer och tungomål, följde Svenska fanor[34]. Det må förvåna, men det är ej det enda exemplet i sitt slag på denna tid. Den just nu afsatte Wallenstein, hvars namn var en krigshär, hade redan en gång och skulle ännu en gång visa möjligheten deraf, äfven på fiendens sida. Sådant tjenar att förstå detta krig, innan man gör dess ära till ämne för talöfningar. Det var ej blott ett *kyrkornas* krig om religionen, eller ett *furstarnes* krig om politiken, ehuru bäggedera alltför mycket; det var tillika och ej minst ett *soldaternas* krig, ett krig för krigets skull, och just derigenom, då den mångfaldigt invecklade striden i följd af hela sin karakter endast med ömsesidig trötthet kunde slutas, en källa af osägeligt elände. Mot *denna* tids sorgespel på *krigets* skådeplats kunna, ehuru nyligen dess örnar flögo öfver Eu-

ropa, äfven våra dagars erfarenhet — med ett enda undantag — kallas mild. Så mycket större heder för Gustaf Adolf, att han i alla dessa afseenden var den otadligaste; i sjelfva verket den enda rena gestalten på denna tretiåriga blodgrund; — kanhända äfven han (så svår var tiden, så svindlande den höjd, hvartill han uppsteg) endast obefläckad, emedan han tidigt borttogs [35].

Vare dock långt ifrån oss att med detta offer åt sanningen vilja förneka stridens vinst. Vi fatte det knappt mer; men ett sådant arbete fordrades, att en kyrka, som *utom* sig ej erkänner salighet, skulle (med tystnad snarare än bifall) medgifva *rättigheter åt kättare!* Det var en seger för *mennisko-rätt*, och dermed ett steg framåt (så svåra äro dessa!) på odlingens bana. För öfrigt må tillstås, att otålsamheten föga mindre herrskade bland protestanterna, särdeles i egna stridigheter; och, då felet på denna sida var minst ursäktligt, förundrar det oss ej heller att ibland deras furstar just finna de odugligaste, de mest fanatiska, liksom den störste tillika var den tålsammaste. Bitterhet har Gustaf Adolf endast yttrat mot Jesuiterna [36]; blodig stränghet har han en enda gång öfvat mot Jesuitiska utskickade i sitt eget rike och enligt dess lagar [37]. I Tyskland var hans milda behandling af katholikerna ibland hans eget parti föremål för somligas förvåning, för andras ovärdiga misstankar. Den hade sin grund i hans tänkesätt ännu mer än i hans förbindelse med Frankrike. Om uppriktigheten af hans egen tro finnes hos vän och fiende blott en röst. Det är ej endast Axel Oxenstjerna som sagt om Gustaf Adolf: att han var en herre, »gudfruktig i alla sina verk och gerningar in i döden». En katholik, som bar vapen emot honom, skrifver: »han var ädelmodig, frikostig, vänlig, barmhertig,

rättvis och from, fast äregirig och kättare»[38]. — »Den frommaste i sin vantro», säger en annan. Det är som såge man strålarne af en stor och skön själ genombryta tidens hopade dimmor.

Vilje vi känna ordningen i hans här, hörom åter hans fiender. Det är en röst ur fiendtliga leder, som vittnar: »hans lycka kan ock tillskrifvas den krigs-aga, hvilken hans folk — ståndaktigt och tåligt under alla besvär, oförtrutet och tappert i striden, i qvarteren förnöjsamt och höfligt — alltid iakttog, då vårt deremot den tiden var otåligt vid mödor, trögt i striden, oförskämdt och olideligt mot inbyggarne, hvarföre desse emottogo Svensken såsom befriare»[39]. Och på ett annat ställe: »Gustaf höll en sträng, en exemplarisk och beundransvärd disciplin; han tillät aldrig soldaterna att i veklighet och lättja tågna; han härdade dem i ständig, fast måttlig, verksamhet, anseende vekligheten lika litet förmögen till stora bedrifter som sjelfva vansinnet. Derföre höll han knekten varm i tjensten, men fann honom ock outtröttlig i arbete, käck i striden och oförskräckt mot farorna. Han öfvade de gamles stränghet i fält. I hans slagordning stodo soldaterna som murar; den var tillika betäckt med fältverk efter befästningskonstens reglor, och ingen del af denna här kunde man angripa utan att framför och på sidorna mötas af muskött-eld; dessutom var den späckad med rytteri, som ej kunde tvingas till drabbning, då det igenom en förundransvärd ordning i uppställningen täcktes af fotfolket; dertill kom ett nytt bruk af kanoner, så stälda, att de försvarade och skadade utan att vara utsatta för fiendens anfall. Sådana voro orsakerna — tillägger författaren — att vi genom Försynens hjelp väl sett denne konung död, men aldrig slagen ur fältet och öfvervunnen»[40]. Det är

då ej heller en smickrares röst, som så yttrar sig om hans dagliga seder: »han satt intet länge till bords, var tarfvelig och gaf sig ofta med ringa tillfrids; straxt han hade ätit gick han till sina sysslor; lät blifva jagande och rännande, som ej hörer till öfverhetens kall; drack mest vatten; drog sällan en ring på sin finger eller en ked på sina kläder eller en fjäder i sin hatt; men när han skulle föra sin konungsliga ståt, gjorde han det med sådan herrlighet, att hvem som det såg hade lust och glädje deraf. Han kunde lida hunger och törst, hetta och köld, och fördrog med tålamod att ock sömnen vek ifrån hans ögon. Om han i något var omåttlig, så var det i arbete»[41].

Axel Oxenstjerna har med Gustaf Adolf gått till efterverlden, och *vi* vilje ej skilja från sin konung och vän den minister, som efter honom upprätthöll Svenska sakerna i Tyskland, när tvänne gånger allt syntes förloradt[42]; som hemma var själen i den kraftfullaste förmyndarestyrelse, som någonsin funnits, och som slutade sin förvaltning med en fred sådan som den med Danmark i Brömsebro. Väsendtlig likstämmighet i tänkesätt är visserligen vilkoret för en förbindelse lik deras; men att denna förbindelse medgaf en så stor *olikhet* hos så sjelfständiga karakterer, är ett bevis på den verkliga storhetens rymliga frisinnighet. Sjelfve förliknade de denna olikhet vid *köldens* och *hettans*[43]; och den har för öfrigt visat sig på mångfaldigt sätt. Den hade sin orsak dels i *graderna* af deras storhet, då Gustaf Adolf, likasom alla varelser af hans art, mer tillhörde *menskligheten*, Oxenstjerna deremot mer uteslutande sitt *fädernesland;* dels i deras ställning, då den ene var en *stor konung*, den andre (för att här upprepa ett äldre ord) »i alla afseenden Sveriges *störste aristokrat*, utmärkt snarare genom republikanska

än monarkiska grundsatser, den mest frihetsälskande af sitt stånd, men, lik en Romersk patricier, mätande dess storhet efter den storhet han ämnade fäderneslandet»[44]. Denna olikhet har äfven yttrat sig i frågan om Sveriges deltagande i Tyska kriget. Oxenstjerna har mer än en gång erkänt, att han var deremot och önskat Svenskarnes krafter först och främst använda till att försäkra dem *herraväldet i Norden*[44]. Han rådde derföre att fortsätta kriget i Preussen och derifrån bevaka Tyskland. Gustaf Adolfs beslut, för hvilket ministern gaf vika, kallar denne »en snillets ingifvelse», »en skickelse», — kanske med afseende på dessa konungens ord: »J kunnen lättare bevisa svårigheterna än jag möjligheten, hvarföre, hvad jag förmenar uträtta, jag hellre vill visa i verket än på papperet». Man kunde säga: hindre hvem det kan örnen att söka höjden! Men man skall ock tillstå: det var den högre karakteren som hade rätt; det var den ädlare statskonsten som var den bättre, i sjelfva verket äfven den klokare; ty då det Polska kriget var med det Tyska förknippadt, så skulle hvarje kraftigt bemödande nödvändigt dragas dit, der *hufvudsaken* afgjordes. Hvarken hjelten eller skalden nöjer sig i hjeltedikten med inledningen.

En *annan* skiljaktighet emellan dessa store män yppade sig under sjelfva kriget. Oxenstjerna, då han efter slaget vid Leipzig först träffade konungen i Frankfurt, sade sig hellre velat lyckönska honom till segern i *Wien;* och ännu tjugu år derefter yttrar han i Svenska senaten, att, om konungen efter denna seger ej vändt sig åt Rhen, utan gått rakt på kejsarens arfländer och lemnat de Tyska ständerna att sjelfva uppgöra sina angelägenheter, han kunnat föreskrifva sina fredsvilkor. Efterverlden tviflar med skäl, att en så invecklad och vidt-

omfattande strid som denna med något enda slag i något ögonblick kunnat afgöras, i fall man ej i förtid blott velat taga sin del af rofvet och lemna *saken* derhän. Och i afseende på *denna* våge vi påstå: följden rättfärdigade Gustaf Adolf, och det var hans egen minister som erfor det. Efter hjeltens fall, hvar var det som Oxenstjerna fann deltagande och bistånd; hvar var det som det lyckades honom att bilda *ett protestantiskt förbund* och derigenom afvända den allmänna faran i det vigtigaste ögonblick? Var det *norra* eller *södra* Tysklands protestanter, som slöto föreningen i *Heilbronn?* Var det hos det då obeslutsamma Brandenburg, hos det då opålitliga och dubbelsinnade Saxen — de *mäktigaste* af våra trosförvandter — som hjelpen fanns? Nej, det var hos de *svagare*, vi tillägge, hos de *lifligare*, hos de — *då* som *nu* — för alla en framtids förhoppningar öppnare, tillgängligare af dessa trosförvandter som denna hjelp erhölls: det var hos de smärre furstarne, den fria riks-adeln, de fria riksstädernas invånare, som, i dessa trakter mest blandade med katholiker, också både mest erfarit förtrycket och mest glädt sig åt sin räddare. Det var *deras* glädje, som efter slaget vid Leipzig hade gjort Gustaf Adolfs väg genom dessa nejder till ett triumftåg; det var *deras* tacksamhet, som knöt förbundet öfver hans blodiga lik, — och *icke* skulle knutit det, om hans fanor aldrig svajat ibland dem.

En *tredje* skiljaktighet emellan konungen och hans minister förnimme vi i dennes förebråelser, att hjelten alltid för mycket blottstälde sin person [46]. Hvem hade ej velat instämma i dessa förebråelser? Och likväl hade utan detta ädelmodiga fel Gustaf Adolf lika litet varit Gustaf Adolf, som Alexander och Cæsar hvad de voro; ej denna anförare, för hvilken soldaten med fröjd gick i

döden; ej denna hjelte, som — till sitt missnöje — såg det hänryckta folket för sig knäböja då han tågade till Saxens räddning och sin egen död, den han tyckes anat redan ifrån första ögonblicket af denna strid. »Eder anbefaller jag» — sade han åt Svenska rådet, då det slutligen enstämmigt röstat för det Tyska kriget — »eder anbefaller jag detta verk, att *J sjelfve* eller *edra barn* derpå måge se en god utgång, hvilken Gud förläne. *Jag* ser mig ingen rolighet mer hafva att förvänta förr än' den eviga roligheten». — Ofta har han sagt, att han önskade få dö för denna sak [47]. Uppfyllelsen af aningen träder, genom tidernas afstånd, i detta ögonblick med outplånadt blod för vår själ.

Det var för tvåhundrade år tillbaka, på denna dag och nästan på denna stund, som den döende Gustaf Adolf midt ibland fienderna i famnen af en page, en adertonårig, äfven till döden sårad yngling, hvars svaga kraft ej förmådde uppehålla de armar, som emot honom sträcktes, på *Lützens* slagfält drog den sista suck, hvarmed hans stora själ flydde jorden [48].

Tvåhundrade år! De väga tungt i minnets vågskål. Hvad ligger ej för oss inom denna tidrymd! Hvad voro vi? Hvad äro vi? Alltför skiljaktiga — jag fruktar, ej blott i makt — från våra fäder af dessa dagar. Men äfven rådet för vår framtid vilje vi taga af *honom*, hvars minne är vårt dyrbaraste arf. Axel Oxenstjerna plägade i Svenska rådet yttra såsom Gustaf Adolfs egen tanka: att endast tvänne sätt för Svenskarne funnos att blifva starke och trygge; de borde *endera*, sedan de en gång gått öfver Östersjön, sluta med herraväldet öfver detta haf genom besittningen af alla dessa kustländer, *eller ock* — lemna allt, hålla en stark flotta, lägga sig inom

Svenska klippor och skär och lefva i landet sins emellan enige, »då ingen skall dem lätteligen med fördel antasta»[49].

Det första är förbi; det andra återstår. Ibland ramlande välden, vida större än vårt någon gång var, i en till sina grundvalar skakad verld har den Försyn, som vakar öfver folkslagens öden, bevisat detta gamla, nu på Gud och sig sjelft återkastade rike välgerningar, som hos oss borde göra tacksamheten till en rot för alla dygder; liksom samtidens varnande exempel och forntidens röst till oss ropa: *enighet är kraft.* För att betänka detta har Svensken funnit en broder i det gamla hemmet. En *förening* — lyckligare knuten än de fordna — af tvänne folk, inom samma hemland alltför länge skilda, är den yngsta stora hågkomst, som på denna dag helsar de gamla ärorika minnen[50]. Dess frukters mognad må, liksom all annan i Norden, vara sen. De skola en gång af tacksamma slägter välsignas tillika med namnet af deras *upphofsman,* och en *förening* af sinnen och hjertan blifva den framtids lycka, hvars skönaste bild vi här se — i Oscar och hans Söner, omgifna af Sveriges ungdom, *deras* samtid och *vår* efterverld.

ANMÄRKNINGAR.

[1] Om Erik XIV:s och Johan III:s milda behandling af Estland vittna inhemska intyg. Jfr Jannau, *Geschichte von Lief- und Estland* i Hupels *Nordische Miscellen*, 15 och 16 St., Riga 1797, s. 55. Carl IX ämnade inkalla sex Lifländare i Svenska rådet och förbarmade sig öfver de lifegna, såsom hans propositioner visa. Men den församlade adeln afslog all förändring, med påstående, att bonden endast dugde då han hölls såsom slaf. — Gustaf Adolf utnämnde sin fordna lärare, riksrådet Johan Skytte till den första general-guvernör i Lifland, Estland och Ingermanland; och honom har landet att tacka för inrättningar till ordning och rättvisa. Anstälda visitationer yppade det eländigaste tillstånd med bondens religion och seder; Tyska och Svenska predikanter inkallades; kateches, psalmbok, postilla utgåfvos sedermera på Estniska språket. Gymnasier inrättades i Riga, Reval, Dorpat; 1632 äfven i sistnämnda stad ett universitet under namn af *Academia Gustaviana*. Rättvisans skipande ordnades. År 1632 betog konungen adeln i dessa länder dess gamla rätt att dömma sina bönder, äfven i lifssaker; den lifegne blef öfverheten och lagarne underdånig och kunde i vissa omständigheter fordra sin herre till rätta. — Böndernas tillstånd, mildradt af Gustaf Adolf, erhöll af Carl XI ännu större förbättring; liksom äfven kyrkoförfattningen af honom stadgades på ganska liberala grunder. År 1681 proponerade konungen *böndernas frihet*, och, då detta ej kunde genomdrifvas, infördes i afseende på deras förhållanden *Oeconomie-reglementet* af år 1696, som kallas "ett mästerstycke, hvari billigheten är så väl träffad, att intill denna dag (1797) man ej deruti funnit något att ändra". Ibid. s. 380. — Om Svensk regering i Pomern och Finland behöfvas inga intyg. — *Sveriges stats fundament hafver alltid varit och skall, näst Guds hjelp, blifva justitia och ett christeligt regemente.* Axel Oxenstjerna i Svenska rådet. (Palmsköldska handskrifterna.)

[2] Det är om denna *sanna* beundran och vördnad (pietet) som våra (eller bättre, eller alla de bästa) tiders skald (Goethe) på något

ställe säger: att om dess i alla sinnen inneburna känsla på en gång frambröte, den vore nog att hela all mensklighetens brist och olycka: — ett ord, hvari man tycker sig se himmelen som i en spegelklar sjö. Och det är denne man, som ej skall ha haft *hjerta!* — Odödlige! En aflägsen främlings tacksamhet blef dig okänd; men med tusende kan han säga, att han är dig skyldig en stor del af sin lefnads ädlaste lycka.

[3] Nonnihil avaritiæ et rapacitatis labe notatus, quæ inter tot magnas et summo fastigio dignas virtutes ei vitio data est, verum apud prudentes rerum æstimatores excusari meruit, si, cum primus imperii in sua familia conditor munimenta firmanda novæ potentiæ quæreret, in imponendis et exigendis vectigalibus interdum morosior fuit. Thuanus, *Histor. sui temporis*, Lib. XXVI.

[4] När jag tänker uppå, hvad lof han hafver varit värd för det goda han förrättat hafver, synes mig fattas förstånd och ord slikt rätteligen och efter förtjenst göra, men ett säger jag, att om någon tid någon regent varit värd nämnas *Pater Patriæ*, hafver konung Gustaf det med all ära och värdighet fört. Sven Elofsson, *Paralipomena.* Handl. till Skandinaviens hist., 12 del. s. 121.

[5] Konung Carl IX:s rimkrönika samt konung Gustaf Adolfs påbegynta krönika, egenhändigt af högbemälta konungar författade. Utgifna af Bengt Bergius; Stockholm 1759.

[6] Det var om hösten 1556 som konung Gustaf I erhöll från konung Christian III i Danmark ett bref förségladt med ett nytt och ovanligt signet; "ty i samma signete var ingrafvit och stämpladt Sveriges rikes vapen, de tre kronor, bredvid Danmarks och Norriges vapen, af hvilket (när konung Gustaf blef det varse) blef honom så illa till mods, att osägeligt och ömkeligt hafver varit att se och höra derpå. De, som hos honom voro då tillstädes (ibland hvilka jag bekänner mig ovärdigan hafva varit en), veta något (dock icke till pricka) säga och vittna derom". Sven Elofsson, l. c. s. 130. — Om den Danska krönikan skrifver densamme: "På denne rimbok lät konung Gösta utgå en annan rimbok och svarar dertill, mest af hans egen mun diktat och tillhopasatt; der jag vet besked om". (Nordinska handskrifterna.) Den lilla, sällsynta boken är tryckt i Stockholm 1558.

[7] Sven Elofsson.

[8] Orden äro af Gustafs systerson, riksdrotset grefve Peder Brahe den äldre, i dess "Historia om gambla Konung Gustaff och hwadh uthi

hans Regementes tijdh sigh tilldragit hafwer". Handskrift i Palmsköldska samlingen i Upsala bibliothek.

[9] Jesuiten Possevin ålade honom att fasta hvar *onsdag*, emedan på en onsdag mordet blifvit begånget. — Ad reconciliationem Regis Johannis, cum Ecclesia Catholica in gratiam redeuntis, ex quorundam comperio relatione talem ipsi pœnitentiam, ob procuratam Erico fratri mortem, a Possevino tum fuisse impositam, ut diem Mercurii, quo facinus est perpetratum, quoad viveret, jejunus ferme transigeret. Quod etiam jejunium deinceps observavit. Messenius, *Scondia*, Tom. III, p. 60.

[10] T. ex. den så kallade *Landtågsgården*, visserligen förut så vanlig, att den ej bör dateras från Gustaf Adolfs tid. Det är sant, flera af de i hans tid åtagna bevillningar blefvo genom krigens långvarighet beständiga. Deremot var han samvetsgrannare än sina företrädare att icke utan folkets samtycke ålägga det bördor; ehuru detta samtycke ej alltid erhölls på riksdagar, utan — enligt gamla landslagen och då ännu gällande bruk — stundom genom särskilda öfverenskommelser med landskapernas menigheter. — "Han kom till riket med två tomma händer; men tog ingen sitt ifrån med våld; utan, hvad riksens nödtorft krafde, lät han sin allmoge på fri möte veta, att de måtte sakerna betänka, och efter lagen hjelpa till cronones behof". *Personalier till likpredikan öfver Gustaf Adolf i Stockholm d. 22 Juni 1634* af Johannes Botvidi. — I allmänhet var konungen mån om att skatternas tunga ej skulle falla på de fattigare. Så skref han den 5 Augusti 1631 från lägret vid *Werben* till rikets råd, att den så kallade fem-marks-hjelpen borde afskaffas, såsom skadlig för de fattiga. Han tillägger: "Vi vilje att en æquitet blifver i utlagorna, på det man ej med en ringa ting måtte förderfva det mera, eller alltsammans". — Om *qvarntullen* skrifver han: "Handqvarnarne må blifva som de äro; Vi hålle det för qvarntull nog, när en arbetar så armarna värka". (Palmsk. handskrifterna.)

[11] D'Ogier, som i sällskap med Fransyska ambassadören comte d'Avaux om vintern 1634 besökte Sverige, säger i sin dagbok, att han i hela Sverige ej påminner sig ha sett någon naken och trasig. Bondgossar och flickor sprungo glädtiga bredvid slädarna, och, ehuru man for med fri skjuts, tycktes bönderna ingalunda vara tröga att skjutsa; troligen emedan de eljest ej voro hårdt beskattade. "Credo

quod aliunde tributis vexati non sunt. Cæterum plebs illa rusticana neque incommode nec misere vestita est: nec me in tota Svecia quemquam nudum aut lacerum videre memini". Ogerii *Ephemerides*, Paris 1656, p. 127. Då han på en resa till Kopparberget såg allmogen samlas vid en kyrka i Dalarne säger han: "detta bondfolk är hvarken trasigt eller svultet som hos oss". "Plebs illa rusticana neque lacera, neque jejuna est ut apud nos. An ergo est clementiore et beatiore situ Suecia, quam nostra Gallia?" l. c. p. 195.

[12] Vi mena ej här regeringsformen af år 1634, utan Gustaf Adolfs konungaförsäkran, som visar ett återvändande till de i gamla landslagen uttryckta grundsatserna för Svensk frihet, och väl kan kallas en konstitution, visserligen mindre utförlig än den af 1634, men också ej behäftad med dennas fel. Svenska konungars urgamla konstitutionella liberalitet, att vara vänlig mot hvar man och tillgänglig äfven för den ringaste, egde dessutom Gustaf Adolf i högsta grad. "Den kunde intet vara *Rex* här i Sverige, som de dygderna icke viste, att vara *aditu et affatu facilis*; en öfverhet bör följa sitt folks sed". Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsk. handskr.)

[13] Svea hofrätt insticktad 1614; Åbo hofrätt 1623. "Hvad bemälte rätter hafva nyttjat och gagnat vittna alle landets inbyggare, höge och låge, fattige och rike". *Personalier till likpredikan öfver* Gustaf Adolf. År 1614 på riksdagen i Örebro utgafs Gustaf Adolfs rättegångs-ordinantie.

[14] Hvad 1634 års regeringsform i detta afseende stadgar var redan i gång under konungens regering.

[15] Det samma gäller om landshöfding-embetenas organisation. Efter 1618 förtogs efterhand fogdarnes omedelbara brefvexling med konungen; de stäldes nu under ståthållaren i länet. Hallenberg, *Svea rikes historia under konung* Gustaf Adolf, IV b., s. 840—842.

[16] Den första hufvudboken lärer vara af 1623 och börjar med sednare halfåret. Likväl sakna dessa äldre hufvudböcker, enligt mig gifna underrättelser, ännu ofta ingående balanser och meddela intet begrepp om ställningen särskildt för hvarje år, emedan i de flesta åtminstone två eller tre års liqvider finnas sammanblandade.

[17] Epoken för stångjerns-smidet i Sverige, som kan begynnas med 1604 (då ständerna i Norrköping förklara, att allt osmundsjern helst borde utslås till stångjern, innan det af riket utföres), infaller egent-

ligen under Gustaf Adolfs och Christinas tid, liksom anläggningen af de första fabriker. Gustaf Adolf besökte sjelf bergslagerna, vidtog en del af sina författningar om bergsbruken — "hvarvid riket sig mest stöder", enligt hans egna ord — efter undersökningar på stället och lät vid kronans bruk anlägga stångjerns- och spikhamrar. Styckgjuterier, kopparhamrar, messingsbruk, ståltrådsdragerier inrättades. Åtskilliga utlänningar antogos vid bergverken (Jfr Hallenberg, II del. sid. 794 ff.). Tyska och Wallonska smeder inkallades. År 1630 fingo rikets bergverk en egen styrelse i *General-Bergs-Amtet.* I allmänhet införskrefvos många utländska handtverkare. Axel Oxenstjerna säger i rådet 1648, att klädesväfveriet i Sverige blef af konung Gustaf Adolf infördt. (Palmsk. handskrift.) Konungen skänkte tvänne kronohemman vid Jönköping till ett schäferis anläggning, samt ville i riket inskaffa *Tysk* fårafvel (hvarmed redan Carl IX gjort början) och efter hand utrota den *Svenska*, efter denna ullen var mindre tjenlig för klädestillverkning. Hallenberg, V del. s. 221. "Stora, nya och ovanliga företag — säger denne häfdatecknare — undgå aldrig att i åtskilliga delar röja bristfälligheter, hvilka ock lätt kunna upptäckas i de anförda Gustaf Adolfs inrättningar; men betraktade i sitt hela, jemnförda med rikets då varande oundvikliga behof, granskade efter det ljus och den erfarenhet tiden då kunde meddela, vittna de huru regeringen insåg, att till allmänna värfs bedrifvande alla enskilda driffjädrar nödvändigt måste sättas i rörelse; de vittna om ovanlig verksamhet att uppbringa rikets krafter vida öfver allt hvad förut varit påtänkt, att jemväl medelst oväntade utvägar bryta sig genom brist och fattigdom, samt öfvertyga om en tillförene i Sveriges häfder icke synbar förmåga att skåda dylika ämnen i stort och vidsträckt sammanhang". l. c. V del. s. 232. — Om *storheten* af denna tids åsigter vill jag — till uppbyggelse för den tid, som till sin odödliga heder genom *Göta kanal* fullbordat förbindelsen mellan Östersjön och Nordsjön — meddela följande utdrag ur Axel Oxenstjernas betänkande till regeringen och rådet i Sverige, dateradt Frankfurt am Mayn den 8 Oktober 1633, som i hans egenhändiga koncept finnes på Upsala bibliothek: "Det dependerar en stor nytta för riket af att de navigable sjöarne conjungeras medelst slussar med Östersjön och sins emellan, så att man utför Hjelmaren kunde komma till Stockholm, utför Wettern till Norrköping, utför Wenern till Göteborg, utför Siljan till Kopparberget; ty derigenom

skall land och städer blifva populerade, hvar man stor beqvämlighet tillväxa och våre skogar sammaledes komma oss mägta till nytta; sidst ock kronans inkomster och tullar så väl som commercierna märkligt tillväxa; hvilket regeringen och rådet ej vill förgäta". — Äfven till *landsvägarne* sträckte sig konungens omsorg; de gamla, öfver hvilkas uselhet han klagar, förbättrades. Adeln måste deltaga i deras underhåll.

[18] Under Danska kriget hade både *Nylödöse* och *Göteborg* blifvit förstörda; en ny stad för bägges borgerskap, med bibehållande af namnet *Göteborg*, anlades af Gustaf Adolf der den nu är belägen. Tyskar, Nederländare och Skottar inkommo och satte sig der ned. Gustaf Adolf reste sjelf dit 1624 och vidtog på stället åtskilliga författningar till stadens upphjelpande. De öfriga af konungen anlagda städer äro *Hernösand*, *Söderhamn*, *Umeå*, *Luleå*, *Piteå*, *Torneå*, *Norr-Telje*, *Sala*, *Alingsås* samt *Falun* (privilegierad 1608, men först anlagd 1624) och *Säter* (ehuru ej privilegierad förrän 1642); dessutom i Finland *Gamla Carleby*, *Ny-Carleby* och *Nystad*. — *Stadslagen* utgafs 1618. I allmänhet ordnades städernas styrelse genom stadgan om *städernas administration och uppkomst i riket*, Stockholm den 26 December 1619. Handeln var ett af de ämnen, åt hvilka Gustaf Adolf lemnade mesta uppmärksamhet; ehuru i en krigisk tid utförandet ej alltid svarade mot afsigterna. Det samma gäller om städerna; "och vet Kongl. Maj:t icke — klagar konungen 1617 — hvartill sådane borgare i städerna äro nyttige, som hvarken hafva lärt sig ett redligt ämbete (handtverk), ej heller förmå bruka köpenskap, utan vore väl af nöden, att städernas förmän hade dermed en uppsyn, att heller afskaffa sådane fattige borgare, antingen till tjenst på landet, eller i hospital och sjukstugor, än att för deras skull god politie och ordning förhindras och inställas skulle". Hallenberg, IV del. s. 619.

[19] Vid rikets domkyrkor hade väl af ålder vissa *lektorer* underhåll af kronotionden; men skilnaden emellan underskolor och gymnasier var en inrättning, som först stadgades dels under Gustaf Adolfs dels under Christinas regering. Biskop Johan Rudbeck i Westerås synes ha gifvit idéen till gymnasierna. Det första inrättades i Westerås 1620 (tillökt 1623 och 1627); det andra i Strengnäs 1626; i Linköping 1628; s. å. gymnasium i Åbo, som 1640 förvandlades till universitet; 1618 gymnasium i Wiborg. Af de öfriga rikets gymnasier äro de flesta från Christinas tid. Ibland de kongliga donationsgodsen till Upsala

akademi, utgörande 350 mantal frälse och 7 skatte, jemte qvarnar och lägenheter, äro blott 3 mantal frälse gifna akademien af konung Carl IX och 4 mantal frälse af drottning Christina. Alla de öfriga härkomma från Gustaf Adolfs gåfva, ehuru några af dem ersatt hemman, som i hans gåfvobref af den 31 Augusti 1625 finnas uppräknade, men genom byten eller på andra sätt gått ifrån akademien. Den store konungen förklarade uttryckligen, att de donerade hemmanen vore hans *arf och egne* och han förunnade dem åt akademien till *dess evärdeliga, alltid blifvande egendom.* De voro till en del Vasa-slägtens från urminnes tider och förrän ätten uppstigit på thronen. Men denna egendom hade genom reduktionen från kyrkan i Gustaf I:s tid fått ganska stor tillväxt; hvarföre ock visserligen ej alla Gustavianska godsen nu donerades till akademien, utan hafva de äfven blifvit använda till andra allmänna behof. Så finner man t. ex. i Södermanlands regementes stat för år 1632 (se detta regementes historia, II st., Stockholm 1788) flera så kallade *arf- och egne* hemman såsom militiæ-boställen. — Utom sin donation anslog Gustaf Adolf till Upsala akademi: kronotionden af flera socknar i Westmanland och Helsingland; prebende-pastorater åt theologerna, samt ett bondehemman i löntillökning åt hvar och en af de öfriga professorerna; dessutom 3250 daler årligen till ett kommunitet för studenter, med särskildt anslag för inköp af inventarier samt lön för styresman och betjening (en daler på denna tid svarar i det närmaste mot ⅜ riksdaler i silfver); 2500 daler årligen till underhåll för stipendiater, och 100 daler till årliga premier åt dessa; hvarjemte han förärade akademien sitt eget boktryckeri, stiftade dess bibliothek genom skänk af sin egen boksamling och flera från Tyskland hemsända, förordnade det en årlig inkomst och lät bygga det (sedermera af Carl XI tillökta) hus, som ännu kallas *Academia Gustaviana.* — Då genom *riddarhusets* upprättande 1625 Svenska adelns representation (till en början genom *valda* hufvudmän) bestämdes, var det konungens plan att dermed förena ett *Collegium Illustre* för adliga ynglingars undervisning, och 3:ne professorer tillsattes äfven 1628; men pesten upplöste inrättningen redan följande året. — I Stockholm inrättades år 1624 ett *arbetshus*, der 100 fattiga barn af bägge könen fingo fri förtäring och undervisning i ylleväfnad, hvartill verkmästare införskrefvos från utrikes orter; och genom ett riksdagsbeslut ålades alla städer att upprätta *barnhus* eller *tukthus*, hvilket sednare ord den

tiden betyddo en uppfostrings-anstalt. — I en förordning för staden Jönköping, af Gustaf Adolf gifven på stället d. 28 Februari 1625, bjuder konungen: att alla borgare skola ovägerligen sätta sina piltar från sju års ålder, först till skola att lära läsa och skrifva, sedan till räkenskapskonsten, bokhålleriet och redelig köpenskap eller något handtverk; den det försummar och ej bättrar sig på borgmästares och råds förmaning skall böta 10 daler till staden för hvar månad barnet går sysslolöst, eller, om han ej orkar böta, plikta med kroppen; och hvarje yngling, som vid fylda sexton år icke är antingen så vidt i studier kommen, att man sig om honom något visst hopp göra kan, eller står i lärdom af något redeligt handtverk, den skall till staden förtappa tredjedelen af all den arfsrätt honom någonsin kan tillfalla, med mindre han sig så högt bättrar, att konungen beviljar honom restitution. (von Stjernman, *Com. Polit. och Oecon. Förordn.*, I: 926.) Det var i denna anda som fadren, konung Carl IX, hade i Sveriges lag velat införa, att den adelsman, som ej gjort erforderliga framsteg i studier, skulle förlora sitt adelskap. — Med böndernas undervisning var slätt beställdt, och intill utgifvandet af Carl XI:s kyrkolag år 1686, som härutinnan åstadkom en stor förändring, kunde få bland allmogen läsa i bok. Fant, *de Rebus Sacris a Carolo IX emendatis*; Upsala 1806.

[20] Äfven i sin kärlek gaf konungen vika för sin mor. Att han en gång med Ebba Brahe ämnat dela sin thron, är ostridigt af deras brefvexling, meddelad af Hallenberg. Man har äfven kärleksvisor af Gustaf Adolfs hand från denna tid. — Konungens uppförande på riksdagen 1617, der enkedrottningen på hertigarnes vägnar gjorde påståenden, som, enligt Gustaf Adolfs eget uttryck, skulle gjort konungens vilkor "värre och argare" än furstarnes, är beundransvärdt på en gång genom saktmod och fasthet. Denna stränga mor älskade han likväl så högt, att han efter hennes död 1625 ej ville göra någon ändring med regeringen öfver hennes lifgeding; bekräftade alla de af henne, sjelfrådigt nog, meddelade förläningar, och fullbordade bygnader som hon börjat, emedan hon, såsom konungen säger, företagit dem till sin åminnelse.

[21] Carl Philip, en prins af utmärkta egenskaper, dog på sitt 21 år i Narva 1622. Gustaf Adolf skrifver om hans död till sin syster Catharina: "som han var mig närmare och min välfärd med

hans

hans beblandad och mitt lif med hans försåckradt; så sörjer jag honom icke obilligt mest". — Carl Philip är den sista Svenska konunga-son med eget hertigdöme.

[22] Redan år 1526.

[23] Conrad von Phyhy, afsatt 1543.

[24] I sina stridigheter med rådet.

[25] Ibland rikets gamla ätter miste genom Carl lifvet två Banerer, två Sparrar, två Bjelkar, en Stenbock och en Fleming. Efter att ha sett tvänne bröder så falla och sjelf lidit ett långvarigt fängelse, gick Claes Bjelke med sina tre söner i landsflykt. Samma öde underkastade sig grefvarne Axel Lejonhufvud samt Erik och Gustaf Brahe, fem Stenbockar, fyra Sparrar (två tjente emot Gustaf Adolf i Wallensteins här), sex Gyllenstjernor, sju Possar, tvänne Ribbingar, två Bönder, två Flemingar, en Torstenson, en Horn. Af de landsflyktige återvände de flesta, eller deras barn, under Gustaf Adolf.

[26] Ett ständigt råd tillsattes väl redan 1602, men mer till namnet än gagnet så länge ännu så stridiga anspråk om rådets myndighet kunde finnas som de, hvilka uttalas i de bägge under Carl IX utarbetade olika lagförslagen, af hvilka derföre intetdera blef antaget. — "Konung Gustaf Adolf gjorde intet utan råds råde — ideo amatus, venerabilis —; dock gjorde han det mer, att han icke skulle synas orsaken till händande olyckor, än af necessitet". Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsköldska handskr.)

[27] I den första Svenska riksdagsordning, af ständerna antagen på riksdagen 1617, stadgas: att, om ständerna ej kunde förena sig i sina tankar, konungen egde antaga den han för riket fann nyttigast. "Konung Gustaf Adolf hafver under tiden proponerat ständerna och endels hos sig beslutit hvad han fann riket nyttigt; men såsom en klok styrman vet för allehanda stormväder regera sitt skepp, så hafver ock H:s Maj:t i tid vetat gifva och taga, och den det icke vet, skall i regementssaker få mer än mycket att göra". Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsk. handskr.)

[28] De förändringar, hvarigenom Gustaf Adolf i krigskonsten gjort epok, bestodo hufvudsakligen i en större rörlighet af alla vapen. Svenska artilleriet och infanteriet blefvo genom honom de första i Eu-

ropa. Gafflarne, hvarpå handgevären förut stöddes (de brukades ännu i Wallensteins här), aflades och lättare kanoner infördes. Sjelf var konungen den skickligaste genie-officer på sin tid. — Hans krigsartiklar af år 1621 äro skrifna af hans egen hand. — Han delade soldatens både faror och mödor, och vid belägringen för Riga detta år såg man både Gustaf Adolf och Carl Philip i skjortärmarne och med spaden i hand arbeta i löpgrafvarne. — Krigsmakten sammanbragtes genom utskrifning, i hvilken uti konungens sednare år, eller från 1627, frälsets bönder (vanligen till hälften befriade) deltogo lika. År 1625 gjorde konungen proposition om underhåll af en *ständig armée*, hvartill *qvarntullen* beviljades. Regementerna ordnades efter provinserna, och man finner redan i Gustaf Adolfs tid, att både öfver- och underbefäl hade boställen och indelad lön.

[29] H. K. H. kronprinsen lade om aftonen denna dag grundstenen till den obelisk af huggen granit, som H. Maj:t konungen på egen bekostnad låter uppresa i den så kallade Odenslund i Upsala, med inskrift: *Till Gustaf Adolf den Store i Svenska folkets namn af Carl XIV Johan. Den 6 Nov. 1832.* Inskriften är af konungen sjelf uppgifven.

[30] *Wallensteins Briefe von* Fr. Förster, Berlin 1828, I: 258. Högst vigtiga bidrag till denne gåtlike mans och hans tids historia. Likväl är jag, äfven efter noggrant studium af detta arbete, öfvertygad, att det är *skalden* Schiller, som genom snillets divination och makt sannast framställt den *verklige* Wallenstein. — För vårt ämne lär man af dessa bref, att redan 1627 underhandlingar förevarit emellan Wallenstein och Gustaf Adolf. De fördes emellan Oxenstjerna och Arnim, som varit i Svensk tjenst och nu kommenderade under Wallenstein, men menades å ingendera sidan uppriktigt. Wallensteins afsigt var att afhålla Gustaf Adolf från deltagande i Tyska kriget. Han erbjuder honom derföre att göra gemensam sak mot Danmark, och uppmanar till eröfring af Norrige, hvilket ej skulle vara kejsaren emot. På samma tid begynner han understödja Sigismund, ger befallning om uppbrännande af alla Svenska skepp i Tyska hamnar och om utrustandet af en flotta, hvartill Spanien bidrog med penningar, i förhoppning på ett af kejsaren proponeradt handelsförbund med Hansestäderna. I alla Pomerska hamnar måste rustas, "ty vi måste

till sjöss", och "jag vill till året vara stark på sjön", skrifver Wallenstein till Arnim; l. c. I: 129, 163.

[31] l. c. I: 65.

[32] *Die Schwedische Canaglia* — yttrar sig Wallenstein om Svenska krigsmakten, då det af honom belägrade och af borgerskapet så hjeltemodigt försvarade Stralsund år 1628 ifrån Gustaf Adolf fick undsättning. Förster, *Wallensteins Briefe*, I: 249. I en Jesuitisk nidvisa före slaget vid Leipzig heter Gustaf Adolf "den lille Svenske kungen", som kommer att föra ett litet krig med "den lille Sachsiske *Öl-Jörans* penningar": — så kallades nemligen, för sin begifvenhet på dryckenskap, kurfursten Johan Georg af Sachsen. Raumer, *Historisches Taschenb.* 1832.

[33] Gustaf Adolfs krigspsalm (Svenska psalmb. n:o 378), enligt berättelse författad af konungen sjelf.

[34] Så stor styrka väntade sig åtminstone konungen att kunna uppsätta, enligt sitt bref till rådet af den 3 Februari 1631. Adlersparre, *Histor. Samlingar*, III. 285.

[35] Konung Gustaf Adolf har med största suckan bekänt näst före sin död, att han för ingenting annat önskade att Gud ville kalla honom hädan, än att han såg ett krig uppväxa med sina vänner, för deras stora otrohets skull, hvilket dess mer skulle trycka honom som verlden intet kunde dömma till den rätta orsaken till ett sådant krig. Axel Oxenstjerna i rådet 1644. (Palmsk. handskr.)

[36] "Det djefvulspartiet de Jesuiter, hvilka hafva varit upphof till det grufliga tyranni, som skett i Spanien, Frankrike och annorstädes". Konungens tal till ständerna 1617.

[37] Jfr Hallenberg, V. 174.

[38] Petri Baptistæ Burgi Genuensis, *de bello Suecico Commentarii*, p. 414. Sålunda beskrifver han konungens utseende: "Gustaf var af mer än vanlig storlek, väl bildad till alla sina lemmar och af den starkaste kroppsbygnad; hans anletsfärg var hvit, näsan stor, hår och skägg ljuslätta, stötte litet i rödt, såsom ofta hos Nordboer; endast på ögonen hade han fel, ty han var närsynt".

[39] Burgus, p. 38.

[40] *Gustaf Adolfs personalier* af Johannes Botvidi, konungens hofpredikant i Tyska kriget.

[41] Efter konungens död och efter slaget vid Nördlingen; bägge kostade Oxenstjerna de enda sömnlösa nätter han mindes sig ha tillbragt.

[42] "Hur skulle det gå med våra saker, om ej min eld gaf fart åt eder långsamhet?" utbrast en gång konungen. — "Hur skulle det stå till, om ej min köld dämpade Ed. Maj:ts eld?" sade kansleren.

[43] Inträdestal i Kgl. Vitt. Hist. och Ant. Akad. af E. G. Geijer, Stockholm 1830, i akademiens handlingar, 13 del. — *Huru* denne aristokrat yttrade sig, derpå vill jag till bevis anföra följande ur hans betänkande till Svenska regeringen och rådet, Frankfurt den 3 Oktober 1633: "För dessa orsakers skull ser jag ingenting riksens regering, råd och ständer högre åligga i denna tid, än att de, alle andre betraktelser sättandes tillbaka, beflita sig om att skaffa goda och beständiga medel vid handen, som dessa olägenheter bota kunde; hållandes derför, att så framt det icke sker — — så skall den med sal. Kgl. Maj:ts acter och blod och mången ärlig Svensk mans lif lätt förvärfvade riksens och vår nations reputation innan kort förloras, de vundne länder borttappas, erhållne gods och privilegier förgöras, och, det Gud afvända ville, riket lätteligen komma under främmande herrskap. *In genere* vet jag nog, att hvar man gifver mig rätt, men när det kommer till specification, så att någon *in privato* — känner något besvär deraf, eller begynner att göra consequentier, som deraf skola följa; så kan man äfven intet reda sig derutur och förgäter, för en sådan imaginerad consequentia eller ett ringa sitt besvär, fädernesrikets välfärd och conservation. — Och det som är mest att beklaga, att de som sig opponera — och söka att hindra alla helsosamma consilia, invändandes difficulteter och disputerandes alltid emot, synas allenast vara kloke och förstå saken". Det är ock denne aristokrat som sade i rådet: "Svenske bönderne äro ett fritt folk — och är en ära att i Sverige vara en bonde". Chanut tillskrifver honom republikanska tänkesätt. Men sjelf har han sagt: "Sverige kan endast *regie* guberneras".

[44] "Jag rådde fuller sal. H. Maj:t att han intet skulle begifva sig med arméen på Tyske bottnen, — hade H:s Maj:t lydt mitt råd, så hade han blifvit *Arbiter totius Septentrionis*". Ax. O. i rådet 1636. Konungens beslut kallar han ett *fatum*, en *dispositio divina* och någon gång en *impetus ingenii*.

[45] Oxenstjerna skrifver 8 dagar efter slaget vid Lützen till Svenska rådet, att han redan länge fruktat den inträffade olyckan och bedt kungen ej så utsätta sin person; men att Gud hade gifvit denne furste ett mod, — som lät honom förakta de största faror; hvarföre det endast höfves att tala om konungens död till hans berömmelse.

[46] "Såsom han sjelf ofta önskade, nemligen att han för Guds ord måtte i marken dö". *G. A:s personalier.*

[47] Af alla berättelser om händelsen, som jag haft tillfälle jemföra, är den Vittorio Siri ger i sina *Memoirer* (efter hertig Bernhards af Weimar rapport till konung Ludvig XIII af Frankrike) den utförligaste och mest sammanhängande. (Man finner den jemte flera andra hos Förster, *Wallensteins Briefe*, II Th. s. 336.) Konungen hade i spetsen för Smålands kavalleri satt öfver dikena vid vägen och återtagit ett redan en gång vunnet och förloradt kejserligt batteri, samt tog af sig hatten, tackade Gud för denna framgång, då tvänne fiendtliga kuirassier-regementer framryckte och gjorde ett nytt anfall, hvarvid konungen lossade sina pistoler emot de närmaste och kom midt in ibland fienderna. Hans häst blef skjuten genom halsen och han sjelf i venstra armen. Hertig Frans af Lauenburg sökte uppehålla honom på hästen och föra honom ur striden, då en öfverste-löjtnant Falkenberg, kejserlig kavalleri-officer, hvilken man ej igenkände för fiende, sprängde fram och sköt konungen genom ryggen, så att han störtade af hästen, hvarpå hertigens ridknekt genomstack Falkenberg med sin värja. Att hertigen i detta ögonblick *lemnat* konungen, är den förebråelse man kan göra honom, i fall han ej dertill blifvit tvungen. Ty nu voro alla Gustaf Adolfs följeslagare fallna eller flyktade, utom en Tysk page, som sökte förgäfves hjelpa honom upp från marken och på *sin* häst. Under detta fruktlösa bemödande kommo tre kejserliga ryttare och frågade, hvem den sårade vore. Då pagen ej ville säga det, utan svarade, att det vore en officer, gåfvo de pagen två värjstyng och ett pistolskott, hvaraf han störtade till jorden, plundrade honom och togo hans häst. En af dem har derpå, utan att känna konungen, gifvit honom dödsskottet med en pistol genom tinningen, stötte honom flera gånger med värjan och plundrade honom med de andras tillhjelp inpå bara kroppen. — Truchsess, en Tysk adelsman i

Ludvig XIII:s tjenst, hvars relation finnes i Richelieu's *Memoirer*, såg sjelf konungen få det nämnda skottet genom ryggen och falla af hästen, men kunde genom hvimlet af fienderna ej framtränga till honom. Han träffade Kreilsheim, konungens marskalk eller hofmästare, berättade honom hvad han sett, och bägge förde underrättelsen till hertig Bernhard af Weimar, hvilken åter hviskade tidningen i örat på general Kniphausen, som anförde reserven. Han rådde till återtåg; men Bernhard kommenderade till anfall och förde hären — för hvilken konungens kringlöpande blodiga häst var första tecknet af olyckan — till segern. — Att hertig Frans Albrecht af Sachsen-Lauenburg skulle varit konungens baneman, höres ej af genast efter händelsen. Sednare spridde sig detta rykte och fann tro i Svenska arméen, hvilken hertigen kort derefter lemnade. Det blef genom Puffendorff upptaget i Svenska historien. Ett förment vittne har blifvit åberopadt, en Hans von Hastendorf, enligt uppgift konungens lifgardist, som skall sett hertigen aflossa skottet mot konungen. Hans berättelse, som man träffar i flera samlingar, vederlägger sig sjelf redan derigenom, att författaren säger sig varit på temligen långt afstånd och nyss mistat benet genom en kanonkula. Uppgiften kan blott anses såsom ett uttryck af det nämnda soldat-ryktet i Svenska arméen. Det afgörande beviset emot beskyllningen är, att Bernhard af Weimar förblef i vänskapligt förhållande till Frans Albrecht. Både *denna* och *andra* berättelser om lönnmord, föröfvadt på konungen midt i en brinnande slagtning, kunna således tryggt förvisas bland antalet af fabler. — Enligt flera sammanträffande berättelser var en *page* den enda af konungens följeslagare, som blef vittne till hans död. Hans namn var Leubelfing. Han dog af sina sår på femte dagen efter slaget, och den korta underrättelse, som han lemnade, blef meddelad åt hans far, stads-öfversten i Nürnberg baron von Leubelfing, och af honom uppskrifven, samt förvarad i familjen, tills Murr lät trycka den i sina *Beyträge zur Gesch. des 30-jährigen Kriegs.* Den bestyrker på det hela hvad vi anfört. Gustaf Adolf stupade kl. 12, andra säga kl. 2 på dagen, 37 år, 11 månader gammal. Kroppen blef funnen om aftonen och förd till den närbelägna byn *Meuchen*, och der öppnad i kyrkan. Derifrån bragtes liket i ett annat hus och lades på ett bord, som än finnes; hvarefter det fördes till Weissenfels. —

En konungens ridknekt vid namn Jakob Eriksson, sårad i slaget, hade med liket kommit till Meuchen. Sedan han blifvit läkt, vältrade han, med några bönder ur byn, den så kallade *Schwedenstein* till det rum, der denna nu ligger. Enligt traditionen i orten (jfr *Der Tod Gustav Adolphs*, von Philippi; Leipzig 1832) förmådde de ej fortskaffa den längre, ehuru det rätta stället, der konungen föll, skall vara 40 steg derifrån, närmare Lützen. — Då jag år 1825 besökte fältet vid Lützen, utpekade en bonde för mig detta rätta ställe på en åker-ren, som enligt hans berättelse ännu kallas der *Schwedenrain*. Sjelfva stenen var då försedd med ett underlag af i kors lagda stenar, på en af hvilka sågs denna inskrift uthuggen: *Hier blieb Gustav Adolph im Kampfe für Geistes Freyheit;* omkring äro poplar och säten; allt genom försorg af generalen, fordom i Svensk, nu i Preussisk tjenst, v. Helvig. — I Sv. rådsprotokollen för den 8 Jan. 1633 finnes antecknadt: "berättade (sekreteraren) Grubbe, att Cantzlerens mening var till att tala med Chur-Saxen, det ett Capell måtte byggas på den orten, der K. Maj:t sitt lif tillsatt hafver, till evig åminnelse, och att K. Maj:ts Contrefactur der skulle uppsatt blifva". Längre fram förmäles, att konungens staty vore förfärdigad i Nürnberg, som kunde uppsättas i det nämnda kapellet. Men intetdera kom till verkställighet.

[48] Jfr rådsprotokollet för d. 15 Juli 1636 och d. 6 Sept. 1641.

[49] Den 4 November är årsdagen af Sveriges och Norriges förening.

LEFVERNES-BESKRIFNING
ÖFVER
HANS EXCELLENS
GREFVE CLAES FLEMING.

Uppläst i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien den 29 Maj 1832.

Claes Fleming, friherre till Liebelitz, föddes den 24 April 1771 på Lydinge gård i Upland, ett gammalt arfgods i hans slägt. Föräldrarne voro hofmarskalken friherre Johan Casimir Fleming och grefvinnan Florentina Henrietta Hamilton, dotter till en af rikets herrar, fältmarskalken m. m. grefve Gustaf David Hamilton och dess husfru Jacobina Henrietta Hildebrand. Hans fäderne-ätt hade ifrån slutet af 14:de århundradet, då den först i Sverige nämnes, ibland sig räknat sexton rikets råd, af dem mer än en som med svärdet eller pennan tecknat sitt namn oförgängligt i fäderneslandets häfder. Hans möderneslägt, i Skotlands historia namnkunnig och med dess konungahus befryndad, hade knutit sina första förbindelser med Sverige genom den Hamilton, som i Tyska kriget var den store Gustaf Adolfs vapenbroder, och sedan, af den olycklige Carl I i England upphöjd till hertiglig värdighet, med och för sin konung förlorade lifvet; hvarefter en yngre gren af denna ätt öfvergick till Sverige, och lyser, ifrån Christinas

dagar, på Svenska riddarhuset, ifrån Carl XI:s tid, i rikets högre embeten. Den unge Claes Fleming, som redan vid två års ålder förlorade sin mor, blef sedermera föremålet för sin faders hela kärlek och njöt en öm, såsom enda barnet[1] kanhända alltför öm uppfostran. Ibland hans ungdoms-lärare vilje vi nämna Fale Burman, docens i historien vid Upsala akademi, författare till den prisskrift om våra provinslagar, som pryder edra handlingar, mine herrar, sist lektor i Hernösand[2], der ett snille, ämnadt att hedra och gagna sitt fädernesland, släcktes i moraliskt och fysiskt förfall, och mångåriga handlingar till Jemtlands beskrifning och historia efter hans död lemnades skolgossar till sköfling och kryddboden till rof.

Enligt den tidens bruk inskrefs frih. Fleming tidigt i krigsståndet och var redan nämnd till fändrik vid lifgardet, då han ifrån 11 års ålder fortsatte under enskild handledning sina studier i Upsala. Han vistades der under läseterminerna ifrån 1781 till 1786, deltog i de öfningar, som dåvarande Skytteanska professorn, sedermera ärkebiskopen, doktor Jakob Ax. Lindblom anstälde med den der studerande unga adeln, och ådrog sig genom sina lyckliga snillegåfvor synnerlig uppmärksamhet af konung Gustaf III, som under sina besök i Upsala ofta till dessa öfningar sjelf var vittne. Det var äfven på konungens egen inrådan som frih. Fleming, efter en kort militärisk bana och sedan han med freds-året 1790 hade tagit afsked ur krigstjensten, vände tillbaka till Upsala, och dels vid akademien, dels hos sin fader på det närbelägna Lydinge egnade flera år ensamt åt de studier, som han mest

[1] En äldre broder hade dött späd.

[2] Död 1809.

älskade. Det var ynglingen som kände sig dragen af de band, med hvilka redan sånggudinnorna fästat barnet, och som äfven belöntes derför. Helsa, oberoende, alla naturens och lyckans gåfvor, en ädel vettgirighet och nitton års ålder: sådana voro de förmåner, med hvilka frih. Fleming åter inträdde i vetenskapernas tempel. Och huru många ämnen för mensklig sällhet ligga ej i dessa ord! Också var denna tid hans ålderdoms käraste erinring, den till hvilken han helst återvände vid skymningen af ett lif, som verlden likväl kunde kalla fullt af lycka. Men verlden, dess lycka och retelser taga ofta af menniskan lika mycket som de ge, — och mer, — om man ihågkommer, att de merendels utkräfva sin skatt af själens ädlaste krafter. Vetenskap och konst har Gud nedlagt i menskligheten, med det enda företräde framför all yttre lycka, att de på en gång äro det ädlaste arbete och det renaste nöje.

Det var i synnerhet till vitterheten och historien som frih. Fleming drogs genom sin håg och sina anlag. Redan under sista året af sitt förra vistande i Upsala hade han med äldre och yngre vänner inträdt i föreningar, som sökte sitt nöje i sådan sysselsättning. Det derigenom stiftade *Vitterhets-Samfundet,* hvars otryckta handlingar jag haft tillfälle att se, räknade medlemmar, som sedermera i litteraturens eller statens häfder förvärfvade till en del högt frejdade namn: en Johan Stenhammar, en Axel Gabriel Silfverstolpe, hvars första skaldestycken upplästes i denna förening, hans bror Gustaf Abraham Silfverstolpe (samfundets sekreterare), en Rosén, Benjamin Höijer, grefve Adolf Göran Mörner m. fl. Äfven Elis Schröderheim tog 1793, då landshöfding

i Upsala, inträde i detta samfund och hans tal besvarades af frih. Fleming. Det år 1786 grundade så kallade *Historiska Sällskapet* upplifvades 1790 vid frih. Flemings återkomst till akademien. Dess stadgar och åtskilliga dertill hörande handlingar hafva blifvit mig meddelade af min vän professor Kolmodin, en man, som till den föga betydande märkligheten, att nu vara dessa ungdomliga samfunds enda i Upsala öfverlefvande medlem, lägger den större, att under hela sin lefnad, der ej pligten ovilkorligt påkallat, hafva sökt dölja hvad andra söka en heder i att visa: den rikaste lärdom och den finaste smak. Sällskapets föremål var Svenska häfdernas, i synnerhet Svenska lärdoms-historiens upplysning, riktande och granskning, och genom utgifna *Samlingar i Svenska Historien* sökte det verka till detta ändamål. Det första och enda häftet utkom i Upsala endast under denna titel år 1798, och innefattar ibland annat ett af då varande e. o. kanslisten vid riks-arkivet, sedermera kanslirådet Sundel meddeladt bref af år 1438 ifrån rikets biskopar och Carl Knutsson, såsom riksföreståndare, hvarigenom den förut till hospitalet i Enköping utgående tionde anslogs såsom lön åt magister Andreas Bondonis, hvaremot han skall i Upsala »aarlika läsning hålle lijkaviis som en mäster i studiis privilegiatis plägar göra» — och samma läsning skall sedermera uppehållas »till evinnelika tid» — således inrättning af en akademisk profession i Upsala tretionio år före instiktelsen af Upsala akademi; hvilken mindre kända omständighet förtjenar att anmärkas. En af de äldre bland dessa förbundna vänner, och som i sitt utvalda bibliothek vanligen samlade dem omkring sig, var då varande e. o. adjunkten i filosofiska fakulteten ma-

gister Olof Knös, derefter lektor i Skara[3], sedan en trög lycka slutligen nekat honom att qvarstanna vid det lärosäte, der Gustaf III på biskop Wallqvists inrådan likväl hade önskat att fästa honom; kanske den störste bokkännare i Sverige på sin tid. Af honom väcktes i synnerhet friherre Flemings lust att samla böcker, och denne herre brukade omtala den lifliga glädje, hvarmed han använde en skänk af etthundrafemtio silfver-riksdaler från sin far, för att, då den lärde Carl Aurivillii bibliothek i Upsala försåldes, derur rikta sitt eget bokförråd. Så grundlades den boksamling, som det var hans nöje att under hela lifstiden vårda och förkofra; så att han äfven under mellanstånden af sina sista plågor med darrande hand i en utländsk bok-katalog antecknade verk, ämnade att föröka denna hans käraste egendom, i hvilken Upsala akademi nu besitter ett evärdeligt minnesmärke af hans ädla frikostighet och kärlek till vetenskaperna. — Under denna ungdomstid knöts äfven hans mångåriga vänskap med akademi-adjunkten, sedermera prosten och kyrkoherden, historiografen vid Kongl. Maj:ts orden, doktor Matthias Floderus; och jag har varit vittne till den akademiska förtrolighet, hvarmed en af rikets herrar grefve Fleming umgicks med pastorn i Rasbo, en redlig och kunnig man, af gammaldags trygghet och munterhet, som i den biografiska delen af fäderneslandets historia hade betydliga samlingar. Jag har känt honom såsom en gästfri värd och en lycklig husfader. Jag har ock varit tillstädes den dag, då ur detta hus, förr glädjens och trefnadens boning, far, son och dotter, nästan samtidigt af döden skördade, utfördes i samma likfärd[4] för att hvila i samma graf; och

[3] Död 1804. [4] 1822.

hvad en väns hjerta vid en sådan olycka kände, kan och behöfver ej beskrifvas.

Friherre Fleming, hvars vistande vid universitetet äfven utmärktes af ett offentligt tal till Gustaf III:s minne *, hvilken konung han till sitt sista omfattade med alla sin ungdoms känslor af den lifligaste vördnad och tillgifvenhet, nalkades nu den tidpunkt, då han skulle förbyta det akademiska lifvet med hofvets, dit han först kallades att uppvakta år 1794 såsom kavaljer hos då varande H. K. H. hertiginnan af Södermanland. Här lärde han känna Sveriges då varande unge konung, olyckligt egen ej blott i sitt lands, utan, man kunde säga, äfven i menskliga själens historia, men som inom kretsen af denna egenhet, då ännu höljd af blomnorna i lifvets vår, äfven förenade det som var godt och aktningsvärdt. Den nära likheten i ålder, det redliga, blygsamma och ädla i friherre Flemings väsende drog den unge monarken till honom, och mellan dem uppstod ett förhållande, som man kunde kalla vänskap, om detta ord och den sällhet det innebär kunnat ega en betydelse för en furste, som ifrån sin barndom äfven i de minsta saker var mån att ej glömma sin värdighet. Friherre Fleming blef, såsom utnämnd öfverste-kammarjunkare, den unge konungens dagliga sällskap och njöt mångfaldiga bevis af hans förtroende; föredrog för honom enskildt de vid utländska hofven ackrediterade sändebudens berättelser, äfvensom öfriga kabinettsärender, hvilket först med konungens eget anträde till regeringen upphörde; sändes, då konungen år 1795 hade blifvit förlofvad med en Meklenburgisk prinsessa, till Köpenhamn att för det Danska konungahuset tillkännagifva

* 1792 den 12 Juni.

denna förbindelse, och utsågs, då den följande året blifvit afbruten, att vara konungen följaktig på den resa han med hertigen regenten i Augusti månad 1796 företog till S:t Petersburg. Ändamålet med denna resa liksom dess oväntade utgång är tillräckligt bekant. Omdömena voro olika; men af allt hvad jag känner har jag ej kunnat värja mig för högaktningen mot en adertonårig prins, som, nära att sluta en skön och omtyckt brud i sina armar, försakar henne och ställer sig, ensam af sin tanka, emot den mäktiga Catharinas önskan, sin farbrors föreställningar, sin hela omgifnings böner, af vördnad för hvad han trodde sitt lands lagar fordra. Också gillades hans handlingssätt af nationen i det hela, och af samma nation, som sedan visat, att skiljaktighet i trosbekännelse ej skiljer Sveriges varande eller blifvande drottning från dess kärlek, sedan rikets författning ej mer vet af de fordna inskränkningarne.

Denna händelse hade på en gång blottat den unge konungens karakter: — det *goda* deri, som ännu egde och i lugnare tider kanhända behållit öfverhanden; — det *farliga,* som snart skulle yppa sig i det slags ståndaktighet, hvilken väl enligt öfvertygelse kan göra offer, men också fordra ett folk till offer. — Olyckliga må man väl kalla de envåldiga regenter, och ej minst dem, som ega envåldet i själen, om också ej till alla delar i författningen. Det gifves visserligen för den oinskränktaste herrskare *ett* sätt att pläga gemenskap med sitt folk, hvartill han behöfver blott gå inom sig, ej utom sig: det är att lyssna till sitt samvetes röst; det är att ledas af principerna, ej af konsiderationerna, hvilka sednare i furstars närmaste omgifning vanligen mest yrkas, under det folken endast förstå sig på de förra. Principerna äro nemligen

telegraf-språket i politiken: det enda som läses på afstånd. Men ett villfarande samvete, som af okunnighet eller förblindelse bedrager sig sjelft, är ej mindre möjligt hos fursten än den enskilde, ehuru hos den förre vådligare; och der millioners väl och ve är i fråga, der måste ock folkets röst genom lagliga organer höras, i fall ej upproret för dörren först skall underrätta regenten derom. Det fattades Svenska författningen sedan 1789 nästan helt och hållet sådana organer. Man kan ej annorlunda förklara sig den olyckliga sällsamhet, att en konung, sjelf ej krigare, — en egenskap, för hvilken Svenska folket förlåter mycket, — kunde genom krig, utan rimlighet och utan nöd, få blindvis bringa riket på yttersta branten af en för alla öppen undergång, utan att rikets högsta embetsmän funno sig berättigade att genom något *offentligt* steg sätta sina *enskilda* bemödanden att hejda olycksfarten utom allt tvifvel. — Det är en tid, först af skenbart lugn, sedan af stora olyckor och förundransvärd räddning, som vi hastat förbi med dessa korta betraktelser.

Gustaf Adolfs bana, som gjorde honom till en ensling på thronen, skilde honom ock allt mer och mer från sin ungdomsvän, och snart fanns ingenting qvar som påminte om deras fordna förhållanden. Utan annat embete än den höga hofsyssla, som endast konungens ynnest kunde ge vigt, hvarken egde eller sökte friherre Fleming inflytande i de offentliga angelägenheterna, och kan i dem nästan under hela denna tid ej sägas ha deltagit, om man icke dertill vill räkna hans närvaro vid riksdagen år 1800 och att han der af sitt stånds förtroende kallades till ledamot af riddarhus-utskottet. Samma år emottog han i nordstjerne-orden det sista nådebeviset, som han af f. d. konungen erhållit. En lycklig sysselsättning med vitter-

heten, länge känd och erkänd och som fullkomligt rättfärdigade den plats inom Svenska akademien, som friherre Fleming i sitt 29 år fick emottaga; sällskapslefnadens nöjen, förströelser och förförelser, — som i tider af förnekad offentlig verksamhet så lätt bemäktiga sig äfven ädlare sinnen — omvexlande med allvarsamma studier och en genom allt detta icke hämmad sorg öfver en förblindad konung, en lutande thron och ett blödande fäderneslaud: se der, så vidt jag vet, friherre Flemings historia under de följande åren till regements-förändringen 1809. Om den allmänna högaktning han emellertid förvärfvat sig vittnar bäst det hedrande förtroende, hvarmed han vid den nu följande vigtiga riksdagen af sitt stånd kallades att föra ordet i stats-utskottet och sedan äfven i konstitutions-utskottet. Friherre Fleming hade dermed inträdt på en bana, der hans egenskaper skulle under Sveriges nya samhälls-skick, hvilket han med redligt nit omfattade, föra honom till ännu vigtigare förtroenden[6]; och det ärorikaste af alla var ej aflägset. I en tid af återväckt den fruktansvärdaste fara, sedan — med Carl August, bortryckt från Carl XIII:s sida, — Svenska folkets nytända sista hopp syntes slockna, och blod, i borgerliga oroligheter gjutet, redan hade fläckat Sveriges länge från sådana offer förskonade jord[7], manades friherre Fleming

---

[6] Hofkanslers-embetet äfvensom ministerplatsen i Wien voro honom erbjudna, hvilka dock friherre Fleming sig i underdånighet undanbad.

[7] Såsom bevis på den hos många herrskande sinnesstämningen må nämnas, att en ursinnig lossade, lyckligtvis förgäfves, ett skott vid Lydinge på friherre Fleming, som gjorde hvad han kunde för att mildra den brottsliges öde.

Fleming af sin åldrige konungs röst att föra landtmarskalks-stafven vid riksdagen i Örebro 1810, der Sveriges rikes ständer med lika sällsynt enighet som fritt val till thronföljden kallade den hjelte, som börjar en ny epok i fäderneslandets, i Skandinaviens häfder.

Friherre Fleming är den fjerde af sin ätt, åt hvilken Svenska regenter anförtrott landtmarskalks-stafven. Ingen har burit den under vigtigare omständigheter, ingen lyckligare; hvarföre ock konung Carl XIII, som redan straxt efter sin kröning 1809 nämnt friherre Fleming till kommendör af nordstjerne-orden, nu lät på riddarhuset till honom öfverlemna serafimer-ordens-tecknet med ett nådigt handbref, hvari han yttrar sig ej på värdigare sätt kunna uttrycka sin tillgifvenhet och sin erkänsla för de utmärkta tjenster friherre Fleming konungen och riket bevisat, än då han, på en dag som återkallar minnet af förflutna år (det var konungens 63:dje födelsedag) och lärer högre skatta de personers hjertan, hvilkas tänkesätt under alla skiften aldrig varit vacklande, nu meddelar honom den högsta ridderliga prydnad en Svensk konung kan utdela. Sådana uttryck hedra ej mindre det bröst, hvarifrån de utgå, än det, till hvilket de gå. Claes Flemings namn, främst under 1810 års val-akt, har redan rättigheter att gå till efterverlden, som den ej skall jäfva, liksom hans bild bredvid den thron, der Svenska ständers talmän aflägga sin ed, åt efterkommande skall förvara hans manligt sköna och ädla drag. Han helsade ännu såsom landtmarskalk Sveriges nyvalde kronprins, som kom med ett hjerta, sjelfständigare Svenskt än det slags verld, som ej känner äran och hjeltarna, kanhända anade.

Efter riksdagen förordnades friherre Fleming till ledamot af konungens statsråd, och deltog i rådslagen öfver rikets vigtigaste angelägenheter så väl i de följande åtta åren af konung Carl XIII:s regering som i sex år, det vill säga så länge hans helsa tillät, under vår nu regerande allernådigste konung, hvilken vid sin kröning år 1818 i de mest ärofulla uttryck meddelade friherre Fleming hvad i hans ätt redan en gång funnits och slocknat[*], nemligen grefligt stånd; hvartill dels förut hade kommit, dels sedermera kommo andra höga värdigheter, såsom förordnandet att förestå riksmarskalks-embetet, första gången 1813, upphöjelsen till en af rikets herrar följande året, utnämnandet till öfverste skattmästare vid Kongl. Maj:ts orden 1816, till ordens-kansler 1818, till verklig riksmarskalk 1824, och samma år till president i Kongl. Maj:ts och rikets kammar-rätt, utan att härvid nämna de många utomordentliga uppdrag, som varit hans excellens grefve Fleming meddelade, eller de särskilda pligter, som han haft att uppfylla genom sin höga plats vid hofvet och sitt förtroende inom kongliga huset, som gjorde honom närmare delaktig i alla dess både glada och sorgliga skiften. Han hade sett Sveriges och Norriges förening och deras kronor pryda den hjelte, hvars verk denna förening är. Han lefde att med tvänne folk glädjas öfver Oscars och Josefinas förmälning och att bevittna födelsen af rikenas arf-prins och trenne dess syskon, de tidigare blommorna i den herrliga krans, som växer kring Sveriges och Norriges thron. Deremot blef det hans lott att till grafven ledsaga två Sveriges drott-

[*] Kongl. rådet Claës Hermansson Flemings enka och barn upphöjdes 1687 till greflig värdighet.

ningar och en konung, som för fosterlandets väl hade försakat sin ålderdoms lugn, och i hvilken han sjelf sörjde en välgörare och en vän, och sist den vördade prinsessa, som ibland oss af Sveriges gamla konungastam var den enda qvarlefvande, och hvars lefnads-teckning blef det sista offentliga minnesmärket af grefve Flemings rörande vältalighet. Gladare ämnen hade framkallat denna, då det var genom hans ord som konung Carl XIII helsade sin ålders käraste hopp, när prins Oscar 1817 uppnådde myndiga år. Rikets handlingar framvisa andra prof af denna vältalighet, som ej skola glömmas, såsom helsningen till de öfriga stånden å ridderskapets och adelns vägnar vid 1809 års riksdag, och talen såsom landtmarskalk vid valriksdagen 1810. Vi kunna i detta afseende med lika skäl åberopa våra akademiers handlingar och de tal, med hvilka hans excellens såsom ordens-kansler dels helsade de herrar och män, som dubbades till Svea och Göta riddare, dels tecknade de bortgångnas minne. Mindre kända, men utan tvifvel lika ypperliga bevis på samma gåfva förvara särskilda sällskap och föreningar, hvilka, i synnerhet om de voro egnade åt välgörande ändamål, grefve Fleming ej heller undandrog sin deltagande eller oftast ledande verksamhet. Främst nämna vi deribland det åldriga och berömda brödraförbund, af hvars högsta hederstecken ett prydde grefve Flemings bröst, som redan år 1811 emottog konung Carl XIII:s orden. Frimurarelogen S:t Erik har i offentliggjorda åminnelse-ord [*] uttryckt alla vördnadens och tacksamhetens känslor för sin fordna ordförande, och ett vältaligare afsked har kanske aldrig varit

---

[*] Af C. F. Dahlgren.

yttradt än det, som der läses, af grefve Fleming till de för sista gången kring honom församlade bröder.

Hans nit för vitterhet, vetenskap och konst, med denna börd och dessa värdigheter, skulle redan på honom utan tadel kunnat hopa litterära utmärkelser. Han njöt många sådana, hvilka hans snillegåfvor och kunskaper blott gjorde till förtjenstens äretecken. Vi ha redan nämnt huru tidigt Svenska akademien tillegnade sig honom. År 1810 inträdde han såsom hedersledamot i edert samfund, mine herrar, som i friskt minne ännu förvaren så många bevis på hans upplysta välvilja och verksamhet för denna akademis syftemål. Samma år kallades han till ledamot af de fria konsternas akademi, och tvänne år sednare till hedersledamot i landtbruks-akademien. Det samfund till utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, som i synnerhet genom en af edra äldsta medlemmars förtjenstfulla och lyckligt understödda bemödanden år 1816 stiftades, och hvars handlingar redan utgöra en dyrbar källa för häfdaforskaren, hade i hans exc. grefve Fleming en nitisk medlem och sednare en verksam ordförande. Ifrån år 1821 vördade kongl. vetenskaps-societeten i Upsala i honom en hedersledamot, och 1824 blef han medlem af kongl. vetenskaps-akademien, der hans præsidium år 1828, genom förändrad lokal för akademiens arbeten och andra förbättringar, börjar ett nytt tidskifte i vården om detta berömda samfunds angelägenheter. Hans tal vid præsidii nedläggande utlofvade en fortsättning af framlidne friherre Schering Rosenhanes anteckningar till kongl. vetenskaps-akademiens historia. Döden hindrade fullbordan af detta arbete, hvartill fleråriga samlingar, hvilka i framtiden torde se ljuset, finnas bland grefve Flemings

efterlemnade papper. Flera utländska lärda sällskap hade dessutom gjort sig en heder af att tillegna sig hans namn.

Ett af de sista uppdrag, som han af sin konung emottog och som genom dess föremål låg hans hjerta närmast, var att år 1827 under H. K. H. kronprinsen vara ordförande i den då åter sammankallade kommiteen för granskningen af rikets undervisningsverk. Men redan då hade de genom en svår sjukdom år 1824 försvagade krafterna för honom gjort helsans dagar sällsynta, och hans sjuklighet tilltog sedermera allt mer. Vid den kongliga prinsessans döpelse-akt förde han för sista gången riksmarskalks-stafven. Han hade på hennes födelsedag ingått i det sextionde året — som skulle bli hans sista. Man tillstyrkte en resa till utländska bad, till blidare luftstreck. Han väntade sig deraf ingen hjelp, ville ej lemna fädernejorden, der han snart anade sin hvila, och sökte hellre en vederqvickelse för sitt hjerta i att med sjunkande krafter återse vänner och kära ställen. En tillämnad något längre resa stannade vid Täckhammar och Sparreholm i Södermanland. Han besökte sitt älskade Lydinge; han kom ännu en gång till Rydboholm på fru grefvinnan Brahes födelsedag, med hvilkens ädla familj han genom en fyratioårig vänskap var förbunden. Återvänd derifrån till hufvudstaden, kunde han snart ej mer lemna sitt sjukrum. Han hade den nåden att der emottaga Hans Maj:t konungens och H. K. H. kronprinsens besök, — nedkallade den Högstes välsignelser öfver sin konung, konungahuset, fäderneslandet, bestälde om sitt eget hus, och dog efter tåligt uthärdade lidanden lugnt med en christens tro och hopp den 12 Maj 1831, i en ålder af 60 år och 18 dagar[10].

[10] Hans exc. begrofs den 5 derpåföljande Juni i S:t Jakobs kyrka af ordens-biskopen doktor Wallin. Grefliga vapnet krossades af

Jag har följt honom till den gräns, der efterverldens dom begynner. — För eder, mine herrar, som känden honom, huru skulle jag våga teckna de finare dragen af hans personlighet, utan att stanna för mycket under mitt ämne? Likväl är denna ädla gestalt mig så närvarande, att jag måste inför densamma dröja, liksom kunde den bortgångne ännu förnimma uttrycket af min tacksamhet. Ty han var i lifvet min välgörare. Hans godhet uppsökte mig, utan att den söktes. Hon har, denna godhet (jag säger det ej till min berömmelse) af mig tålt hvad en så finkänslig natur kanhända ej af många tålde, och hvad man eljest blott hos en vän fördrager: — oraktlåtenheter, hetsigheter, olikhet i meningar med föga saktmod yttrad; och den har ej tröttats. Han var en välgörare mot min vetenskap, då han till evärdeligt bruk åt läraren i historien i Upsala särskildt anvisade den del af sin boksamling, som nära till fullständighet omfattar allt hvad hittills i och för Svenska häfderna utkommit. Han var och skall blifva en oförgätlig välgörare mot det universitet jag har den äran att tillhöra, ej blott genom gåfvan af hela sitt dyrbara bibliothek, utan ock genom den kärlek till detta lärosäte, som verksamt följde honom genom lifvet och ännu i döden yttrade sig genom dessa ord (måtte de bli profetiska!) i hans sista vilja: »Slutligen ön- »skar jag med en ärlig mans hela uppriktighet Upsala »universitets lycka och välgång, och att derifrån ännu i »långa tidehvarf till fäderneslandets heder och nytta måtte »utgå ett stort antal ädla, upplysta och goda medborgare, »som i sanning och kraft arbeta för samfundslifvets högsta »ändamål».

öfver-ceremonimästaren friherre D'Albedyhll. Begrafningsakten hedrades af H. K. H. kronprinsens öfvervaro.

Men det är ej tacksamhetens partiskhet, om den funnes, som behöfver upphöja hans förtjenster, och sanningen sjelf skulle på hans graf kunna teckna hans värde i hans valspråk: *Sanning och Menniskokärlek.* De voro regeln för hans offentliga handlingssätt; »och om» — för att nyttja talarens ord vid hans graf — »denne måhända alltför sam»vetsömme herre sjelf icke ansåg sig hafva uträttat allt »hvad han bordt och kunnat, så lära dock de offentliga »förhandlingarna, i förening med samtidens odelade och all»männa erkännande, inför en rättvis efterverld vittna: att »hans nit alltid var lika varmt för vården af folkets som »af thronens rättigheter; att hans rättvisa aldrig var beroende af några enskilda afseenden; att hvarje förtjenst fann i »honom en lika upplyst som verksam förespråkare; och att »han alltid tänkte högt om fäderneslandet»[1]. Det var denna samma sanning och välvilja, som framlyste i hans enskilda lif och i hans umgänge. Det finnes ett sätt att vara, som kan lemna tankar och känslor till en viss grad genomskinliga, emedan bägge begränsas af det ädlas mått. Det består ej i att säga sanning i tid och otid, utan i den värdighet, som aldrig tillåter sig en osanning, och hos hvilken för öfrigt blick och uttryck och sjelfva tystnaden tala. Hvar och en som känt grefve Fleming har ock känt detta slags vältalighet, som ligger i blotta närvaron af en ädel karakter. Grefve Fleming har aldrig förnekat eller döljt en öfvertygelse. Han var en ståndaktig vän; kanhända ock fiende, om detta ord kan lämpas på en man, för hvilken hatets känslor voro obekanta, men som ej lätt ändrade sin tanka om saker och personer, ehuru han, en gång öfvertygad, var färdig att öppet er-

---

[1] Friherre D'Albedyhlls tal, sid. 27.

känna sina misstag. Hans omdöme var klart, och särdeles fint i bedömmandet af karakterer och personliga förhållanden. I att framställa de erfarenheter han genom en stor verldskännedom samlat var han en mästare, och skulle såsom författare kunnat blifva en ypperlig sedemålare. Karakters-teckningarne i flera hans tal vittna, under blommorna, derom; kanhända ännu mer de lätta dragen i strödda anteckningar, ej ämnade för allmänhetens ögon; mest hågkomster af hans samtal hos dem, som hade den lyckan att njuta hans umgänge: dessa samtal, i hvilka taflor af fordna eller närvarande tider framstodo ur hans rika minne, genomandade af snillets värma, skämtets lifighet, men menniskovännens skonsamhet, så klart, att man tyckte sig lefva i den verld, som berättaren framtrollade. Han mindes ännu gamla Svenska adliga hus, som midt ibland en sednare tids förfining qvarstodo såsom exempel på gamla seder, och hade utan tvifvel med sådana minnen riktat de *anmärkningar till Svenska sedernas historia*, hvilka han ej fullbordade, men en gång lofvade skänka till denna akademis handlingar.

Det var i synnerhet i sin landtliga boning, hemvist för gammal Svensk gästfrihet, under den vackra årstidens hvilostunder från hof och stad, omgifven af sina böcker, några vänner och en af honom sjelf förskönad natur, som han älskade att återkalla och meddela sådana minnen eller andra bilder af menniskor och tider. Den som till honom lyssnat i skuggan af Lydinges lummiga träd skall ej förgäta det. Det var här man skulle se honom i hela sin ädla älskvärdhet, fadren för sina underhafvande, vännen för de nödlidande, föremålet för sin bygds vårdnad; hvarföre jag ock ej anser ovärdigt att till äreminne af den herre, som pryddes af konungars och ständers så höga

förtroenden, anföra det lilla, men ej obetydliga drag, att år 1821 vid pastorsledigheten i den församling, hvilken Lydinge tillhör, allmogen förenade sig att i valet af själasörjare utbedja sig af grefve Fleming ett råd, som endast deras egen fria vilja gjorde gällande.

Och här ibland hyddans barn, liksom bland vetenskapernas fostersöner vid det lärosäte, hvilket han älskat, gagnat och riktat, skall kanhända ock hans minne lefva i varaktigare välsignelse än i den verld, der han lyst och försvunnit, och som berömmer — och glömmer.

NEKROLOG

ÖFVER

JOHAN CHRISTIAN FREDRIK HAEFFNER.

1833.

Johan Christian Fredrik Hæffner var född Hessisk undersåte, i byn Oberschönau nära Suhla i grefskapet Henneberg, den 2 Mars 1759. Hans far var skolmästare i Oberschönau, sedermera i Klein-Schmalkalden. Under det den unge Hæffner besökte skolan i Schmalkalden, njöt han tillika undervisning i orgelspelning och general-bas af organisten på stället, den berömde Vierling; tillbragte derefter tvänne år (1776—78) i Leipzig och uppträdde under de bägge följande såsom musik-direktör vid flera theatrar, i Frankfurt am Mayn, Hamburg och andra städer, tills han år 1780, på rekommendation af en Tysk köpman, kallades att emottaga den då lediga organist-sysslan vid Tyska församlingen i Stockholm, och samma år anstäldes vid kongl. operan såsom sångmästare och alt-violist. Af konung Gustaf III utnämnd till kapellmästare år 1787, med nådig befallning att företrädesvis egna sig åt undervisningen i sång och deklamation, förestod han, till en början gemensamt med Uttini, Vogler, Kraus, men efter år 1793 ensam, det kongl. kapellet till år 1808, då operans för en tid inträffade upplösning föranledde hof-kapellmästaren Hæffners afsked med en årlig pension och flyttning till Upsala, der han såsom musik-direktör vid

universitetet och slutligen jemväl organist vid domkyrkan tillbragte de sista tjugufem åren af sin lefnad, som slutades den 28 Maj 1833, i 75:te året.

Hæffner är författare till tvänne operor, *Electra* och *Renaud* (utom en mängd prologer och tillfällighets-stycken). Af hans operor har ingendera bibehållit sig på scenen; och ref., som aldrig hört dem, tillåter sig om dem ej heller något omdöme. Endast Renaud har jag hört kompositören en gång genomspela ur partituret. Den syntes mig ega ställen af stor effekt och i allmänhet en afgjord förtjenst i den vård kompositören egnat åt Svenska språkets rätta accent i sången, med ett ord i *deklamationen.* I denna var Hæffner alltid otadelig; och mången Svensk, som i sång rådbråkar sitt modersmål, skulle kunnat lära, huru det i sång bör låta, af denne utländning, som talte rotvälska, men egnat verkliga studier åt deklamationen. I den Svenska hade Thorild varit hans lärare och gifvit honom vissa grundsatser, hvilka han med urskilning förstod att använda. — *En själfull deklamation* — hvad ligger ej deri! Är den ej sjelf den vackra sången, så är den åtminstone dess moder. Huru skön är ej en sång, om hvilken man kan säga att den lockar ut musiken ur orden; i hvilken innehållet sjunger ut sin egen poesi! Visserligen fordras dertill en poesi, ett innehåll, och ord, som ej blott äro ord. Men om komponisterna klaga öfver brist på sådana, så är det till en ej ringa del deras egen skuld (ehuru *de* visserligen finnas ibland dem, som genom snillets trollkraft förstå att uppväcka poesien från de döda, äfven ur föga sägande ord). Hvilka ord äro ej goda nog att brukas som vehikel för allahanda läten, smickrande eller förvånande örat utan mening, — med hvilka läten det talrikaste slaget af musikaliska författare nu öfver-

svämma verlden? Ty i allmänhet kan man dela kompositörer i tre slag: först de, som komponera ut sig ur sitt ämne, emedan de sjelfva der äro med hela sin själ hemmastadda, och slutligen med utslagna vingar taga åhöraren med sig på sin himmelsfärd. Det är de verkliga snillen. Dernäst komma andra, som oupphörligt söka att komponera in sig i sitt ämne och ej komma riktigt dit. Det är som såge man dem kringgå poesiens och sångens sofvande genius med besvärjningar och böner. Förgäfves — han slår ej upp ögonen, eller blott på ett ögonblick. Fåfängt slösas effekter; den enda egentliga, att han vaknar och rör sig, uteblifver. Bemödandet, då det är allvarligt och aktningsvärdt, bär äfven här aktningsvärda frukter; men hvad man ser och hör — är bemödandet; hvarföre ock det sista och lägsta slaget af komponister skyr detta och komponerar derpå löst, för att fylla öronen och ge armar, fingrar och strupar att göra, hvilket kallas stor musik.

Gluck är utan tvifvel den störste i den deklamatoriska musiken, den störste musikaliska talaren, om jag så får säga: ej som ville jag dermed misskänna hans stora, enkla och hänförande sång; men han uppoffrar det hvilande, sig sjelft lugnt utvecklande i sången (som visserligen också före hans tid i *arian* för mycket växt på längd och bredd) för det deklamatoriska, fortskyndande, recitativiska elementet, af honom upptaget i sjelfva sången; eller rättare, det egentligen dramatiska är för honom det högsta, liksom han deri otvifvelaktigt är störst; och hans ensemblepartier hafva derföre ock en egen öfverväldigande kraft. Efter honom skulle Mozart, om han ej nödgats vara poet både för sig och sina poeter, utan fråga blifvit den störste i sången (och är han det ej ändå?). — Vi vilje ej gå längre. För Hæffner var Gluck i operan det högsta,

det enda klassiska mönstret; och om han förestälde sig något högre, så var detta en ännu strängare deklamatorisk musik: en öfvertygelse, som hade sin grund i en naturlig egenhet eller rättare brist. Ty han deklamerade sjelf i musik, alltid riktigt, ofta kraftfullt, och omvexlingen af rythmer och af slutfall, hvarvid hans stora kännedom af harmonien kom honom till hjelp, öppnade honom här stora tillgångar. Men han var ej rik på melodier. Mest egendomlig var han i det energiska och starka. Af hans musik vid akademiska högtidligheter finnes mycket värdt att öfverlefva tillfället. Vi utmärka i synnerhet musiken vid parentationen efter prinsessan Sophia Albertina, ehuru i hög ålder författad. Äfven till nu instundande magisterpromotion åtog han sig musiken efter vanligheten, och en nästan på dödssängen komponerad hymn * för detta tillfälle blef hans sista verk.

Med en i allmänhet mer ordnande än skapande förmåga, skulle han dock finna det lyckligaste ämnet för sin verksamhet i en musik, der melodierna äro af ålder gifna, men fordra en stor kännedom, att i enlighet med sin egentliga karakter harmoniskt behandlas. En sådan musik är först och främst *kyrksången*. Hvad Hæffner för denna gjort i Sverige, derom vittna tvänne af honom författade choralböcker, den första utgifven år 1808, den andra, i tvänne delar, åren 1819, 1820, af kongl. psalm-komitteen gillad och antagen; hvartill förut kommit hans Svenska messa 1817. Och i dessa arbeten ligger hans stora, hans odödliga förtjenst. Hvad emot den antagna choralboken blifvit anmärkt och kan anmärkas är oss ej obekant och torde kunna reduceras till tvänne punkter: 1:o att den ej

* Den afsjöngs på parnassen af de promoverade magistrarne efter kransarnes erhållande.

alltid har nog afseende på Svenska kyrkans bruk; 2:o att den proskriberar den figurerade orgelspelningen i psalmerna; men bägge dessa anklagelser röra på det hela just bokens bägge hufvudsakliga förtjenster: den ena, att den melodiskt och harmoniskt återställer de gamla melodierna till deras ursprungliga renhet, hvilken i församlingarnes bruk i allmänhet mer bibehållit sig än i organisternas; den andra, att den enkla fyrstämmiga, sångbara satsen i choralernas behandling lägger band på organisternas fusk med både melodi och harmoni. I det enskilda må åtskilligt vara att anmärka; i det hela har Hæffner otvifvelaktigt haft rätt och varit en återställare af Svenska kyrksången ur ett chaos af förvirring. Det är lättare att efter honom göra bättre, men det minskar ej hans förtjenst. Vi torde vara så mycket mer opartiska i detta erkännande, som vi ej i allt delat hans öfvertygelse. Vi anse t. ex. för en stor och ovärderlig fördel, att choralerna nu finnas sångbart satta i strängt fyrstämmig sats. Men vi skulle ej påstå, att detta är det *enda* rätta sättet att föredraga dem vid orgeln. Vi äro öfvertygade, att deras egentliga storhet ligger i massan af en unisonisk sång, som alltför väl tillåter det fulla accompagnementet af ett figureradt orgelspel — nemligen af en *mästares* hand. Tills vi bli rika på sådana, må vi hålla oss vid det enkla, enda nödvändiga, för hvilket vi hafva Hæffner att tacka.

En med kyrksången beslägtad musik är *folksången*, och här fann Hæffner ett särdeles älskadt fält för sin förmåga. Han var den afgjordaste beundrare af våra gamla folksånger och brukade gemenligen anföra dem såsom bevis derpå, att Svenskarne ej förstå att värdera hvad de ega. Det egna i de melodiska gångarna fordrar i sånger af detta slag också en egen harmonisk behandling, som för accom-

pagnatören lätt blir en klippa (man jemföre de Skotska folkvisorna, såsom de af flera berömda komponister blifvit behandlade). Hæffners vidsträckta harmoniska kunskaper gåfvo honom här hjelpmedel vid handen, som likväl ej alltid blefvo tillräckliga; svårigheterna ledde honom till nya harmoniska vågsamheter, alltid lyckliga och egentliga. I detta afseende förtjenar hans behandling af »Svenska folkvisor från forntiden» en egen uppmärksamhet, liksom i allmänhet för dess lyckliga enkelhet och kraft. Likväl hade han ej häri gjort sig sjelf tillfyllest. Ofta önskade han, att man ville använda hans sista krafter till en musikalisk samling af våra gamla folksånger, såsom ett national-monument. Denna önskan blef utan uppfyllelse. Han gjorde emellertid derför hvad han kunde. Detta ämne var ibland hans sista sysselsättningar. Derom vittnar det sednast utkomna häftet af dessa sånger, satta för fyra mansröster: ett företag, som afbröts endast af sjukdomen och döden.

Ett eget slag af folksång är *studentsången*. Ungdomens lust och röst ha skapat den. Men hvad den var i Upsala före Hæffner och hvad den blef genom honom, derom må hvar och en dömma, som kan jemföra tiderna. En vackrare ynglinga-chör än nu i Upsala hör man ej. Också höjdes den gemensamt vid den graf, dit studerande ungdomen (den 4 Juni) frivilligt följde den älskade läraren.

Till karakteren var Hæffner helt och hållet *konstnär* — vi kunne ej kortare och egentligare uttrycka oss. Dertill hörde först och främst ett högt och enthusiastiskt begrepp om konsten, hvilken han med sällsynt kännedom dyrkade i dess största heroer, särdeles de äldre. Dertill hörde ock en egen häftig oskicklighet i allt hvad lifvets yta fordrar och merendels ger. Af den råhet, ur hvilken en musicus af profession så ofta måste upparbeta sig, vid-

hängde honom mycket; dock hade han ett instinktlikt förstånd på det dugtiga och goda i alla saker, och detta naturliga förstånd visade sig i allt, der ej lätt fattad fördom i förhållande till menniskor, i hvilkas bedömmande han var ett barn, missledde honom. Så hade han i en redan framskriden ålder sjelf bildat sig till en skicklig entomolog, och hans insektsamling, af Hans Maj:t konungen inköpt, men nådigst lemnad till Hæffners disposition under hans lifstid, är enligt kännares intyg af värde. Hans omdömen voro ofta träffande, särdeles der de kommo friska ur första intrycket; ehuru ingen var olyckligare i utläggningar och bevis, hvarföre det hände honom i nästan alla saker, utom i musik, att, då han ville göra sig rätt tydlig, deraf blef en fullkomlig talekonstens bankrutt och förvirring. Det kom ej blott deraf att han ej talade något språk korrekt, utan deraf att han endast hade sinne och förstånd för det *omedelbara* i sakerna, som så ofta tillika är det *väsendtliga,* — hvarföre hans omdömen bäst uttryckte sig i ett utrop, ett kraftord, en ed, eller stupade in i en sådan konklusion efter många fåfänga irrfarter. I vår evigt hit och dit resonnerande tid har ett sådant sätt att vara någonting uppfriskande. Också var Hæffner hos oss allmänneligen väl liden, i synnerhet hos ungdomen. Hans fel voro sådana som den lättast förlåter; hans egenskaper sådana som den lätt älskar; i synnerhet då hans brinnande nit för sin sak, hans stora skicklighet deri innehöllo den afgjorda förtjenst till högaktning, som ungdomens sinne aldrig förnekar. Vi tillägge det sista draget: han lefde med en stor familj i en glad fattigdom, och var i alla lifvets förhållanden en god man. Frid vare med hans stoft; och må hvad han för sin konst hos oss verkat ej med honom dö ut!

NEKRO-

NEKROLOG

ÖFVER

CLAES GUSTAF MYRIN.

1835.

Claes Gustaf Myrin föddes den 24 November 1803 på Westgård i Westra Emterviks socken i Wermland. Hans fader, i ungdomen militär, var landtbrukare. Sonen genomgick Carlstads trivial-skola och gymnasium, blef student i Upsala höst-terminen 1823, philosophiæ kandidat och magister vårterminen 1833, utnämndes höst-terminen s. å. till docens i praktiska ekonomien och erhöll samma termin, efter professor Silléns vunna befordran, nådigt förordnande att under ledigheten förestå professionen i denna vetenskap.

Naturalhistorien blef tidigt hans älsklings-studium, och han ansågs redan innan han tagit filosofiska graden stå i spetsen för universitetets unga botanister. Han företog år 1829 på egen bekostnad en botanisk resa till Gottland; hvarom nämnes i kongl. vetenskaps-akademiens årsberättelse för detta år. Med understöd af denna akademi gjorde han i samma ändamål år 1831 en resa till Wermland och Dalsland. Han dröjde derunder någon tid på Kinnekulle. Resan fortsattes öfver Wenern till Wermland och Dalsland, hvars nordvestra del nu jemte en del af Norrige, omkring Fredrikshall, undersöktes. Derifrån togs vägen genom det vestra och sydliga Dalsland åter åt-

Westergötland till Halle- och Hunneberg. Hemresan skedde genom Dalslands östliga del inåt Wermland och derifrån till Upsala. Myrin framstälde såsom resultat af denna sin resa: *Anmärkningar öfver Wermlands och Dalslands vegetation*, tryckta i kongl. vetenskaps-akademiens handlingar för år 1831. I akademiens årsberättelse för nämnda år finnas underrättelser om hans botaniska excursioner på Kinnekulle, Halle- och Hunneberg. Samma lärda samfunds handlingar för 1832 förvara af Myrin en afhandling om ett nytt moss-slägte. År 1833 författade han en uppsats, innehållande historien om Linnés naturalhistoriska samlingar och deras bortförande till England, hvilken trycktes i *Skandia*, II: II. Samma år började utgifvandet af en Latinsk akademisk afhandling: *Historia rei herbariæ in Svecia*, hvaraf dock blott ett häfte utkom. Det var under detta år som han begynte utgifva sitt betydligaste arbete: *Corollarium Floræ Upsaliensis*, i akademiska disputationer, som i åtta häften fullbordades vårterminen 1834. Derefter företog han nämnda år en vidsträcktare botanisk resa, på bekostnad af kongl. vetenskaps-societeten i Upsala, till Norrige, hvarifrån han om hösten återvände. Hans derunder gjorda, från Christiania sjöledes afsända samlingar förgingos olyckligtvis. Hans dagbok återstår. I ett på dödssängen dikteradt, rörande bref anförtror han den åt en af fäderneslandets berömda naturforskare, som Upsala universitet nu får tillegna sig*. Detta bref slutar med uttryckt hopp om återseende i den verld, »der inga blommor vissna».

I början af Mars månad 1835 insjuknade Myrin i en rheumatisk nerffeber, hvars offer han, oaktadt den

* Elias Fries.

sorgfälligaste vård, efter trenne veckors sjukdom blef. Hans lifliga själ inverkade derunder på de kämpande lifskrafterna. Han hade tidigt under sjukdomen fått den öfvertygelse, att den skulle blifva hans död. Åtta dagar före dödsfallet kallade han särskildt den, som skrifver dessa rader, till sig, för att uttala denna öfvertygelse och taga ett ömt farväl; hvarefter för honom lästes hans älsklingspsalm, n:o 481 i Svenska psalmboken. Under tvänne följande dagar syntes tillståndet något förbättradt. Men den väntade krisen uteblef och försämring inträdde. I en kamp mellan yrsel och sansning lefde hans själ ännu bland blommorna. Han hade fått den föreställningen, att hans Norrska samlingar blifvit räddade. Han talade med tåreglänsande ögon om glädjen, att vid deras återseende än en gång (såsom orden föllo) i minnet känna »de uppfriskande alp-flägtarna» ifrån Norriges fjälldalar och berg, till hvilka hans sinne med innerlig kärlek tycktes vända tillbaka. — Under sin sjukdom emottog han åter prof af kongl. vetenskaps-akademiens förtroende, i ett bref från professor Berzelius med underrättelse, att akademien tillagt honom understöd till en ny botanisk resa; hvarunder han nästa sommar ämnat besöka det nordliga Norrige. Den sjuke uppdrog åt mig att derför betyga hans tacksamhet. — Ofta beherrskade han liksom med makt sina irrande tankar, gjorde med stor redighet och sinnesstyrka förordnanden om sina sista angelägenheter och dikterade i ett skönt språk bref till sin far och till flera vänner. På tvänne nyligen från Norrige erhållna bref skref han ett darrande afsked med egen hand. Han tog muntligen farväl af närvarande vänner; hvarefter han begärde och undfick den heliga nattvarden dagen före sin död. Denna inträffade stilla söndags-aftonen den 22 Mars. — På sin

likkista hade han förordnat att följande strof ur den förr nämnda psalmen skulle skrifvas:

«Ack, när så mycket skönt i hvarje åder
Af skapelsen och lifvet sig förråder,
Hur skön då måste sjelfva källan vara,
Den evigt klara!»

Han var i sitt tretiondeandra år. Under milda yttre former bodde hos honom ett högt, oroligt, ömt och således äfven lätt såradt sinne, som kanske just derföre i den stilla blomsterverlden sökte ro. Deremot var han djupt känslig för sann välvilja, vänskap och kärlek. Han sörjes af efterlefvande fader och två systrar (en älskad broder bortrycktes sistlidne sommar i choleran) och af landsmän och vänner. Med skäl anses hans bortgång såsom en förlust för universitetet. Hvad han var eller kunnat blifva för sin vetenskap, må kännare dömma. Att hans skrifter riktat Sveriges provinciella och allmänna flora, lärer vara obestridligt. För Nordens växtgeografi synes han i synnerhet ansett sin sista Norrska resa betydande. Han hade tillika en ovanlig humanistisk bildning, ett poetiskt sinne och en förmåga att väl uttrycka sig, som sannolikt skulle egnat honom till en utmärkt författare, om ett längre lif hade blifvit honom förunnadt.

OM

MARCUS TULLIUS CICERO.

Tal vid akademiska rektoratets nedläggande den 13 December 1836.

Ingen menniska kan karakteriseras utan i förhållande till sin tid. Så ock den store Romare, som vi valt till föremål för närvarande korta betraktelse. Han tillhör den nedgående Romerska friheten. Hans tidehvarfs historia är till en stor del hans egen; ja det är i denna rika själ som alla dess gestalter förnämligast för efterverlden afspeglat sig.

Hvilket omfång får ej derigenom vårt ämne! Vi känne denna svårighet och vi erkänne tillika, att vi för närvarande blott kunnat undfly den genom att kasta oss i en ännu större. Vi vilje nemligen ej här endast betrakta Cicero *Romaren*, utan *menniskan*. Han eger såsom sådan betydelse ej blott för en tid, utan för alla. *Denna* betydelse är det som lockat oss; och om den genomskimrar vår ofullkomliga framställning, skall man kanhända förlåta att den vågat sig på ett ämne, så kändt och bearbetadt, att föga något nytt deröfver synes återstå att säga.

Marcus Tullius Cicero var född den 3 Januari år 647 från Roms bygnad, eller 107 före Christi födelse, vid Arpinum, fordom ett Romerskt municipium, nu Arpino, en liten stad på gränsen mellan Kyrkostaten och Neapel. Här, vid sammanloppet af den lilla floden Fibrenus

med Liris (nu Garigliano) låg den landtgård, der Cicero, ättling af en hederlig, men hittills oberömd slägt, såg dagen. Belägenheten är sådan han sjelf beskrifver den, skön, bergig[1]. Ännu flyter Liris mellan lummiga, med popplar beväxta stränder; ännu omsluter Fibrenus den lilla ön, om hvilken Cicero säger: »Det finnes för mig ingen kärare plats, då jag är ensam med mina tankar, då jag skrifver eller läser»[2]. Han prisar svalkan, skuggan vid det strida, kyliga vattnet. Dessa bilder framgå för hans själ, när han vill undfly Roms bifall och buller och mängden af besökande, som äfven förfölja honom på landet. Då skrifver han till Atticus: »Jag vill vända tillbaka till mina fäderneberg, jag vill återgå till Ciceros vagga». På sin födelsebygd lämpar han den konungslige vandrarens ord om Ithaka i Odysseen: »den är skarp, men föder goda männer, och för mig finnes på jorden ej någon ljufligare fläck»[3].

Det samma år som Cicero föddes grundlades fiendskapen emellan Marius och Sylla, som skulle bada Rom i blod. Marius var, såsom Cicero, från Arpinum. Roms första militäriska demagog och Roms sista stora civilist hade uppväxt i skötet af samma landtliga natur[4].

---

[1] Hos Abeken (*Cicero in seinen Briefen*, Hannover 1835) finner man såsom tillägg en beskrifning på det närvarande utseendet af Ciceros födelseort.

[2] Illo loco libentissime soleo uti, sive quid mecum ipse cogito, sive quid aut scribo aut lego. Cicero, *de Legibus*. Han beskrifver der sjelf belägenheten.

[3] *Epist. ad Atticum*, II: 15.

[4] »Omnem pueritiam Arpini altus». Sallustius om Marius, *Bellum Jugurthinum*, c. 63. — Vid Arpinum fanns en ek, som kallades Marii ek. Cicero hade besjungit den i det poem han som yngling författade till Marii lof. I sin bok *de Legibus* säger han

Att de voro samtida, ehuru den förre betydligt äldre, innehåller redan den sednares öde. Hans olycka var deras, som äro för sent födda och komma med fridens konster i våldets dagar. Samma år som Cicero, några månader sednare, föddes äfven den store Pompejus.

Der fanns länge föga någon offentlig undervisning, om ej af det enklaste slag, i det republikanska Rom. Polybius klandrar det såsom en brist hos Romarne. Det var ett styrkans fel, om man så vill. Ty af alla grundvalar för mensklig sammanlefnad hade Rom företrädesvis hyllat den enklaste, den starkaste, den genom hvilken stater, för att dömma af Rom och China, lefva längst — nemligen *fadersväldet*. Hvad detta i Rom betydde lärer dess äldre historia genom förskräckliga exempel. Men ännu i Ciceros dagar kallade en far sin i Catilinas sammansvärjning inveckjade son genom sitt blotta ord hem och dömde honom i sitt hus till döden [*]. Uppfostran var således fadrens ensak, men äfven modrens omsorg, vida mer i Rom än i Grekland. Ty i sann aktning för qvinnan hade de Romerska sederna ett stort företräde för de Grekiska. Den kyska Romerska matronan var högt hedrad i huset och i staten. Man vet hvad Cornelia var för sina Graccher. — De första, som drefvo undervisning i stort såsom en födkrok i Rom, voro Greker. Ett senatens beslut, sextiofem år före Ciceros födelse, fördref rhetorer och filosofer. I ett sednare edikt förklara censorerna i Rom, huruledes det kommit till deras kunskap, att personer som kallade sig Latinska rhetorer hade infört ett nytt

om detta träd: »Manet vero et semper manebit. Sata enim est ingenio». Detsamma kan sägas om hans egen ära.

[*] »A. Fulvius, senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari jussit». Sallustius, *Bell. Catilin.* c. 39.

slags undervisning och drogo ungdomen till sig, öfver hvilken nyhet de förklara sitt allvarliga misshag [6]. Rhetorerna förblefvo. De lärde en konst som snart fick allt för stort inflytande, äfven i det krigiska Rom, att den ej skulle förskaffa sina lärare skydd. Denna konst var *talekonsten;* och den man, som är föremålet för vår betraktelse, blef deras yppersta lärjunge. Redan den gamle Cato, med all sin ifver för fosterländska seder, hade slutat med att på sin ålderdom lära sig Grekiska [7]. I Scipionernas tidehvarf, som egentligen utmärkte denna brytning i den Romerska bildningen, se vi så väl dem som andra Romerska store omgifna af Grekiska lärde. Att Marius ej kunde Grekiska, anföres såsom ett bevis på hans råhet [8]. Sulla skref sjelf sina memoirer på Grekiska och lät öfverse dem af Lucullus. Det blef ett bruk hos de förnäma att i sina hus låta Grekiska lärare hålla skola. Cicero berättar ett yttrande efter sin egen farfar, en man af gamla verlden; han hade sagt: »ju större Grek, ju större skälm» [9]. Ciceros fader deremot skickade sin son till en slägtinge i Rom, der han sattes under en Grekisk läromästare. »Det är ett godt bruk», säger Quintilianus,

---

[6] Jfr *La Republique de Ciceron, par* Villemain, II: 76.

[7] Ej nog dermed; den Grekiska undervisningen blef så indrägtig, att Cato, som i allt såg på vinst, i synnerhet genom sina slafvars arbete, lät sin dyrköpta slaf Chilo inrätta ett slags gymnasium för Grekisk grammatik och rhetorik. Schlosser, *Universalhistorische Uebersicht der Geschichte der alten Welt und ihrer Cultur,* II: 2; I: 258.

[8] Sallustius låter Marius deremot sjelf skryta af denna okunnighet, i ett tal till folket: »Neque Græcas litteras didici &c.» *Bellum Jugurth.* c. 85.

[9] »Ut quisque optime græce sciret, ita esse nequissimum». *De Oratore,* II: 66.

»att begynna med Grekiskan, ty Latinet kommer af sig sjelft». — En skolgosse i vår tid skulle kanhända sucka: det är länge sedan det upphört att så komma.

Om vi litet hafva att förmäla om Romarens theoretiska uppfostran, så vore så mycket mer att säga om den praktiska, i fall tid och utrymme det medgåfve. Vid fylda sjutton år bytte den Romerska gossen om drägt och infördes i folkförsamlingen af någon äldre man, som sedan blef hans lärare och föresyn i det offentliga lifvet. Så skedde af ålder; tiden tillbakaflyttades småningom. Cicero emottog den manliga *togan* vid sexton års ålder och inträdde på detta *forum*, hvarifrån hans röst ännu ljuder öfver verlden. Han slöt sig i synnerhet till auguren Quintus Mucius Scævola, Roms största lagkloke på sin tid. Politik, krigsvetenskap och jurisprudens äro de enda sant Romerska vetenskaper. I alla dessa har Romaren lärt verlden. Redan den Romerska gossen måste läsa de *tolf taflornas lag* utantill. Gamla rådsherrar gåfvo på forum fritt råd i lagfrågor och andra ärender åt alla medborgare, som sådant begärde. Det var en ålderdomlig sed, som Cicero ännu mindes från sin ungdom. Så har jag sett Marcus Manilius, säger han, gå fram och tillbaka på torget; hvilket var ett tecken att hvar och en fick fråga honom. Andra, fortfar han, suto på ett slags thron i den öppna dörren af sina hus; borgarne gingo till dem och begärde råd, ej blott i den borgerliga lagen, utan äfven om sina döttrars giftermål och andra angelägenheter [10]. Så satt den gamle Scævola, ännu i sin höga

---

[10] M. vero Manilium nos etiam vidimus transverso ambulantem foro; quod erat insigne, cum qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam. Ad quos olim et ita ambulantes et in solio sedentes domi sic adibatur, non solum ut de jure civili ad

ålder, allt ifrån första gryningen i sin port och gaf goda råd. Också kallades han för *stadens orakel.* Cicero sjelf i sin afhandling *om Lagarne*, sedan han önskat att få helga sin ålderdoms lugn åt Roms historia, tillägger: »Jag skulle då ej heller vägra att, efter fädernas sed sittande i mitt högsäte, svara dem som behöfde mina råd»[1]. — *Levéen* fortfor sedermera att vara besök-timman hos Roms store intill kl. 10 på förmiddagen, då mängden af besökande följde sin patron till forum. Ciceros egen levée, sedan han grundat sitt rykte, var alltid särdeles talrik.

Jemte Roms lag och författning hörde krigstjenst oundgängligen till den unge Romarens uppfostran. Cicero gjorde sitt första fälttåg i det så kallade bundsförvandternas krig under den store Pompeji fader.

För öfrigt sysselsattes hans ungdom med Grekiska och Latinska tal- och skrif-öfningar, med öfversättningar på vers och prosa, med filosofi, med poesi, med hela den tidens litteratur. Redan nu visade han denna beundransvärda flit, som med ett så lifligt snille har gjort honom stor. Ty liksom biet hemtar sin honung ur många blommor, ansåg han att talaren borde nära sig af allt hvad som var stort och berömligt i verlden. — Den första allmänna sak, i hvilken han uppträdde, var för Sextus Roscius Amerinus[2], tillika ett bevis på medborgerligt

---

eos, verum etiam de filia collocanda — de omni denique aut officio aut negotio referatur. *De Oratore*, III: 33; jfr I: 45.

[1] Non recusarem, quo minus, more patrio sedens in solio, consulentibus responderem. *De Legibus*, I: 3.

[2] Prima caussa publica, pro S. Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quæ non nostro digna patrocinio videretur. *De claris Oratoribus*, c. 90. — Maxime autem et gloria paritur et gratia defensionibus, eoque major, si quando accidit, ut

mod[3]; och från denna tid, säger han sjelf, ansågs ingen sak honom för hög.

Han var då i sitt 27:de år. Sig sjelf hade han ej gjort tillfyllest. Han var den tiden så mager och klen, att läkarne förbjödo honom att tala offentligen; i synnerhet som han i början brukade framsäga sina tal med röstens högsta ansträngning, ett fel, hvilket han sedermera ändrade[4]. Han reste, både för sin helsa och sin ytter-

---

ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videatur. Ut nos, et sæpe alias, et adolescentes contra L. Sullæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus. *De Officiis*, II: 14.

[3] Saken kastar ett ohyggligt ljus på tillståndet i Rom. På den tid, då Sulla först belönte sina soldater och anhängare med utdelning af egendom efter alla dem som genom hans proskriptionstaflor blifvit förklarade fridlösa, och rikedom var ett brott, hade Roscii fader, en rik Romersk riddare, blifvit, ehuru icke proskriberad, försåtligt mördad, troligen genom tvänne slägtingar, som först delte rofvet med en af Sullas frigifne, Chrysogonus, och sedan läto anklaga *sonen* för mordet. Cicero försvarade denne, som under folkets bifallsrop blef frikänd. Det var år 80 före Christus, och Sulla lefde än (han dog först 2 år derefter). Egendomens återgifvande hade man icke vågat sätta i fråga. Den bestod i tretton sköna landtgods, enligt Cicero värda 6 millioner sestertier, ungefär 700,000 r:dr b:ko, och allt detta hade Chrysogonus efter mordet köpt för 2000 sestertier eller 233 r:dr 16 sk. b:ko! Genom dylika köp samlade under denna tid äfven den rike Crassus sin omätliga förmögenhet. Jfr Wieland, *Ciceros Briefe*, I: 19.

[4] Erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum: qui habitus et quæ figura non procul abesse putatur a vitæ periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis et summa corporis contentione dicebam. Itaque cum me et amici

ligare utbildning, till Grekland och Asien. I Athen knöt han med Atticus denna vänskap, hvilken vi ha att tacka för så många dyrbara bref. — Han besökte Mindre Asiens förnämsta talareskolor och tillbragte en längre tid hos rhetorn Molo, som han förut hade hört i Rom. Talöfningarne höllos på Grekiska med beundransvärd lätthet och lycka af den unge Romaren; ty Molo, ehuru han lefvat i Rom, förstod ej Latin. Grekiskan var nu hvad Fransyskan blef i Europa efter Ludvig XIV:s tidehvarf, och födde samma anspråk. Greker, som skrifvit Romersk historia och umgåtts i all sin tid med Romare, förstodo litet eller intet deras tungomål; och detta tilltager under kejsaretiden. Plutarchus, som tillsammantaget lefde ungefär fyrtio år i Rom, säger, att han ej haft tid att lära sig Latin, och förvärfvade först i sin ålder deraf en ytlig kunskap [5]. — Det är han som berättar, att Cicero på sin hemväg till Rom frågat Delphiska oraklet om vägen till äran och fått till svar: »*följ din egen genius, ej hopens mening!*» — Gyllene ord! — Efter två år var Cicero i Rom tillbaka.

Sakförarens kall hade i republiken växt med Roms egen storhet. Ära och folkgunst blefvo så mycket säkrare dess belöningar, som det var emot Romersk både rätt och sed att drifva det för penningar. Ciceros grannlagenhet

---

et medici hortarentur, ut caussas agere desisterem, quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi. Sed cum censerem, remissione et moderatione vocis et commutato genere dicendi, me et periculum vitare posse et temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea caussa mihi in Asiam proficiscendi fuit. *De claris Oratoribus*, c. 91.

[5] Se Plutarchi egen bekännelse derom i Demosthenis lefvernesbeskrifning, c. 2.

var så stor, att han ej ens emottog några skänker af sina klienter. Likväl gälde det på forum furstars och länders öden. Ett ord, för många, må skildra förhållandet. Den gamle Cato hade utverkat ett förbud för konungar att komma till Rom, på det de ej måtte med sina saker falla råd och folk besvärliga. Och en vältalig röst kunde leda bägge. *Allt* hvad en *sådan* röst i ett *sådant* samhälle betydde, har Cicero bland sina landsmän *först* både fattat och visat, och till denna Romerska makt brukat hela den Grekiska bildningen såsom medel. Se der mannen och hans tid![6] — och likväl var han *mer* genom detta snille, som än lefver för efterverlden.

Vi se eller rättare vi höra *den nya mannen* — så kallade sig Cicero — bryta sig väg till statens högsta värdigheter. Hans offentliga bana är Roms historia för hans tid, eller åtminstone med den så nära förenad, att bägge endast i sammanhang kunna betraktas. En sådan betraktelse, utförd, går långt utöfver våra gränsor. Vi kunna endast vidröra trenne hufvudpunkter: *början, höjden* och *slutet* af hans politiska makt. Den första utmärkes af de *Verrinska* talen, den andra af de *Catilinariska,* det sista af de så kallade *Philippiska.*

Aktionen mot Verres, den första och enda i hvilken Cicero uppträdde såsom *anklagare,* var riktad mot en medlem af den genom Sulla åter befästade Romerska aristokratien. Verres, såsom prætor Siciliens oförskämda plundrare, fann skydd hos Roms mäktigaste slägter och försvarades af *konungen* bland Roms sakförare: så kallades

---

[6] Nos magnum fecissemus, siquidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. *Orator,* c. 30.

den tiden Hortensius. Cicero hade förut såsom quæstor genom oegennytta och rättvisa förvärfvat sig Sicilianernas tacksamhet, och uppträdde nu i deras sak såsom *anklagare.* Huru mörk är ej hans målning af denna senat, som beherrskade en så stor del af verlden!

»Provinserna äro i grund förstörda,» — säger han i det förberedande talet — »våra bundsförvandter och skattskyldige så förtryckta, att de förlorat äfven hoppet om räddning och söka endast tröst i undergången.» — Han klagar, att det finnes ingen ära, ingen redlighet i de af Sulla åt senaten åter öfverlemnade domstolarne; att de största brottslingars strafflöshet med förakt och vanära höljer hela det senatoriska ståndet; för skickliga rättskaffens män återstode nu att antaga sig det allmännas och lagarnas sak; hvad honom anginge, han hade fast beslutit att till sina medborgares bästa komma den delen af allmänna väsendet till hjelp, som mest behöfde förbättring[1]. Huru långt skulle det ej ha gått, då Verres sjelf kunde skryta att han hade ryggen fri, emedan han röfvat nog för att kunna dela med sig; — då vittnen intygade att han på Sicilien sagt: på tre år vore ön honom öfverlemnad; han skulle skatta sig lycklig om han finge behålla vinsten af ett enda; af de bägge andra åren tillhörde det ena hans patroner och försvarare i Rom; det sista och indrägtigaste ville han spara åt sina domare; — då Metellus Criticus,

[1] Populatæ, vexatæ, funditus eversæ provinciæ; socii stipendiariique populi Romani afflicti, miseri, jam non salutis spem, sed exitii solatium quærunt &c. *Divinatio.* — Inveteravit enim jam opinio, perniciosa reipublicæ vobisque periculosa; quæ non modo Romæ, sed et apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sint, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. *Actio I. in Verrem.*

nu designerad konsul, kunde yttra till Sicilianerna: jag blir konsul; af mina bröder får den ene Sicilien till provins såsom prætor; den andre kommer att leda ransakningen i detta mål; man har sett sig väl före, och Verres skall ingen skada ske[8]. Sådana voro dessa store, som ansågo statens både inkomster och värdigheter för sin egendom! Jag känner — ropar Cicero i det sista talet — hatet och afunden hos vissa af våra förnäma emot dugligheten och verksamheten hos dem, som kallas *nya män*. Det hade ej blifvit *hans* lott att födas ibland dem, hvilka Romerska folkets välgerningar tillfalla i sömnen; en långt annan bana föreskrefve honom både statens behof och hans egen ställning; många hade vandrat den ärorikt före honom; deras spår ville han följa[9]. — För de framdragna

---

[8] Dictitat (Verres), ita esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit. *Actio I.* — Planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, sæpe dixisse, *se habere hominem potentem, cujus fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, ut secum præclare agi diceret, si unius anni quæstum in rem suam converteret; alterum patronis et defensoribus traderet, tertium illud uberrimum quæstuosissimumque annum totum judicibus reservare.* Ibid. — Arcessit alter Consul designatus Siculos; veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset Prætor in Sicilia. Cum iis ita loquitur: se Consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam obtinere; alterum esse quæsiturum de pecuniis repetundis; Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum. *Ibid.*

[9] Videmus, quanta sit in invidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles novorum hominum virtus et industria. *In Verrem actionis* II: lib. V. — Non idem mihi licet, quod iis qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dor-

bevisen förstummades Hortensius; och Verres, med ett af Cicero genom alla tider brännmärkt namn, döljde sin blygd i landsflykt.

Anklagelsen mot Verres betecknar Cicero sjelf såsom sin vältalighets mognad [10]. Härmed hade ock talaren tagit en fart, som förde honom genom alla mellanliggande värdigheter inom få år under bifallsrop till konsulatet. Hans väg, ehuru den vidrörde demokratiens gebit, gick egentligen *emellan* de partier, som söndrade Romerska republiken. För demagogens roll saknade Cicero *en* hufvudsaklig egenskap: *han kunde icke hata.* I hans häftigaste tal är det alltid ett idealt föremål, som i lastens färger står för hans brinnande inbillning. Hans tunga var skarp. Ord och infall hafva gjort honom dödliga fiender, helst ibland dem som genom honom fingo erfara, att makten ej skyddar för qvickhetens pilar. I verkligheten var han mild; och det enda blod han gjutit — Catilinas medbrottsliges, såsom konsul, — flöt i statens yttersta nödvärn. Då han sista dagen af sitt konsulat skulle hålla sitt tal till folket, nekade honom tribunen Metellus Nepos att utsäga mer än den vid ett sådant tillfälle vanliga eden. Det anstode icke den man, som låtit afrätta Romerska medborgare ohörda, att tala för sig sjelf; han (tribunen) skulle ingalunda tillåta det. Då svor konsuln Cicero, — *att han räddat republiken.* Hela folket

mientibus deferentur. Longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum est &c. *Ibid.*

[10] *De claris Orator.* c. 92. Endast två af de Verrinska talen — *Divinatio* och *Actio prima* — äro verkligen hållna; emedan saken dermed var vunnen. De öfriga fem har Cicero efteråt endast skrifvit för att i en fullständig framställning af målet visa hela sin konst; och kanhända synes den der för mycket.

folket ropade: »vi svärje, att du svurit sant.» — Huru djupt ensam han icke dess mindre kände sig, det frambryter på ett rörande sätt i hans brefvexling, mer i lätt framkastade ord än i utförliga betraktelser; ty hans lifliga själ söker för sig sjelf dölja sin smärta. Han hade räddat Rom och var sjelf skyddslös. I sjelfva verket hvar söka stöd? Hos detta folk, som nyss tillskriat honom bifall, men snart var färdigt att offentligen sälja sina röster vid vexlareborden? Hos denna senat, som han alltför väl kände, som han både sårat och försvarat, och som i grunden förlät honom intetdera? Hos Cæsar och Pompejus, nu förbundna? Här var hopp; men på hvad vilkor och till hvad pris! — Samma år Cæsar blef första gången konsul skrifver Cicero till Atticus, i anledning af anbud, som nyligen blifvit honom gjorda: »Så står räkningen: närmaste förening med Pompejus; med Cæsar äfven, om så behagas; försoning med mina fiender, fred med hopen, lugn för min ålderdom. Och likväl» — — —[1] Följande året var han landsflyktig.

Catilinas sammansvärjning låter oss blicka in i en afgrund af förderf. Det var egentligen en revolution försökt af förnäma bankruttörer, med plundring till mål och mord och brand till medel. Det Romerska slöseriet med

[1] Detta skrefs år 59 före Christus, 4:de året efter Ciceros eget konsulat. De i texten anförda orden läsas i *Epist. ad Atticum*, lib. II: 3. Hic sunt hæc: conjunctio mihi summa cum Pompejo; si placet, etiam cum Cæsare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed — — —. Han uppmuntrar sig till ståndaktighet med egna och Homeriska verser. Ciceros landsflykt, åtföljd af förstörelsen af hans hus och egendom, varade i 16 månader.

verldens rof gick till ytterligheter, för oss knappast troliga. Cæsar, hvars ungdom rörde sig i de Catilinariska kretsarne af den Romerska adeln, lät i de skådespel han vid sin faders begrafning såsom *Ædilis* gaf folket, förfärdiga theaterns inredning af massift silfver, och man såg de vilda djuren, hvilka dödades vid sådana tillfällen i ofantlig mängd (och ej endast sådana, utan ock menniskor), trampa på denna metall[1]. På den tiden kunde Cæsars skulder endast beräknas i millioner. Så mycket fattades det honom att ega intet, sade han skämtande.

Provinserna betalade sådana skulder. Den Romerska ståthållaren öfver en provins, tillika befälhafvare öfver den der förlagda delen af krigshären, ehuru ansvarig inför Romerska folket (vi ha sett hvad denna ansvarighet oftast betydde), öfvade inom sitt ståthållaredöme en oinskränkt makt, till- och afsatte konungar, gjorde ofta krig på egen hand och återkom merendels med titeln af *imperator* och anspråk på en *triumf*. En sådan ståthållare, utom det att han vid embetets emottagande på det kostsammaste utrustades af Romerska skattkammaren, kunde ej blott af sin provins, utan ock af nästgränsande länder, så vida dessa hettes stå under Romerska folkets skydd, för sig, för sina följeslagare, för sina underhafvande, ja slafvar, utpressa skatter nästan efter behag.

Dessa tillfällen att rikta sig voro ingalunda inskränkta till de egentliga embetsmännen. En medlem af Romerska aristokratien, som för sitt nöje eller sina enskilda angelägenheter (ofta föregafs ett löfte, tillträdet af ett arf eller dylikt) ville besöka provinserna, fick utan svårighet rätt att der uppträda uti Romerska folkets namn och njuta

---

[1] Middleton, *Life of Cicero*, I: 103, efter Plinii uppgift.

alla dermed förenade fördelar. En sådan våldgästning kallades *legatio libera* och begagnades på obestämd tid. Cicero sökte förgäfves att under sitt konsulat afskaffa detta missbruk; och huru litet den inskränkning till *ett* år, som han genomdref, iakttogs, ser man deraf, att Cæsar sedermera nöjde sig med att bestämma tiden till *fem*. — Cicero hade aldrig velat emottaga någon provins, tills han slutligen emot sin vilja måste såsom prokonsul afgå till Cilicien [3]. Hans förvaltning var ett mönster af oegennytta. Ett så sällsamt undantag i denna tid, att det synes tillhöra Cicero ensamt. Ty de samma länder, som i honom egde en lika upplyst som rättvis styresman, visa oss exempel äfven på en Bruti girighet och en Catos omenskligliget [4]. Det kan gifva ett begrepp om då varande förhållanden, att Cicero på ett år i Cilicien åt staten sparade 12 millioner r:dr banko och likväl, endast af *lagliga* inkomster, för sin person hade 240,000 r:dr. En

---

[3] Cicero afgick till Cilicien såsom prokonsul år 51 f. C. Till denna provins hörde äfven de tre distrikterna Laodicea, Cibyra och Apamea, länderna Pisidien, Pamphylien, Isaurien, Lycaonien och ön Cypern.

[4] Cato hade emottagit af Clodius uppdraget att beröfva konung Ptolemæus på Cypern, i full fred och vänskap med Rom, sitt rike (Cicero kallar det ett *latrocinium*, i orationen pro Domo), och utförde det med yttersta hårdhet, ehuru mer till skattkammarens än sin egen vinst. Bruti skamliga ocker — en vanlig industri hos Roms magnater — visar oss en egen sida af det sätt, hvarpå provinserna plundrades. Gabiniska lagen förbjöd att taga öfver 12 procent. Brutus skaffade sig *emot* denna lag, men *med* senatens samtycke, tillfälle att för ett betydligt till staden Salamis på Cypern lemnadt lån taga *fyrtiåtta procent*. Han fordrade sedan att Cicero, såsom ståthållare, åt honom skulle indrifva kapitalet med ränta på ränta, och blir missnöjd då Cicero endast tilldömmer honom 12 procent efter lagen. Jfr Schlosser, II: 2, s. 537.

stor del af sin förmögenhet uppoffrade han sedan för Pompeji sak, i striden mot Cæsar. Det borgerliga kriget var vid hans återkomst från provinsen i full låga och har mer än något annat pröfvat, ja för ögonblick kufvat hans själs styrka. För hans mildhet och ostraffligbet fanns lika litet plats som för den fåfänga, med hvilken alla hans dygder voro blandade. För några i Cilicien mot röfvarehopar vunna fördelar hade han af sin här låtit utropa sig till *imperator,* lät votera sig offer och tack i Rom och hugfäldes för en *triumf.* Den som gjorde anspråk på en sådan ära lät, då han vände tillbaka från provinsen, omvefva de *fasces,* som liktorerna honom föreburo, med lager. Äfven detta var honom till besvär, när han råkade midt upp i kriget emellan Pompejus och Cæsar. Den fredlige Cicero tordes knappt visa sig med sin imperatoriska prakt [*].

Ciceros fåfänga är så verldskunnig som han sjelf. Den låg för djupt i hans yrke och förhållanden, att ej den skulle intränga i hans karakter, och tillhör för öfrigt sjelfva den eviga staden. Hos Romaren sträfvar allt utöfver det vanliga måttet, äfven fåfängan, men öppen, ohöljd, fordrande, såsom ginge också den ut på eröfring. Endast i denna på sitt sätt stora gestalt är den Romersk, och sådan återfinna vi den hos andra märkliga Romare, för öfrigt Cicero mycket olika, t. ex. den gamle Cato. Sitt konsulat, i hvilket han räddat Rom, och som likväl blott var ett lysande mellanspel i den sjunkande republiken, kunde Cicero i synnerhet aldrig upphöra att åter-

---

[*] Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor, — sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed etiam in voculas malevolorum. *Epist. Fam.,* II: 10.

kalla, prisa och fira. Han har sjelf beskrifvit det på vers, på prosa, på Latin, på Grekiska. Han uppdrog samma ämne åt sina vänner och besvor dem att ej spara sitt lof. Han öfverarbetade alla sina konsulariska tal, tolf till antalet, och anbefalde dem såsom eviga mönster åt Romerska ungdomen. Vi för vår del tvifle, att de *Catilinariska talen* vunnit på denna öfverarbetning. I allmänhet begrundade Cicero sina tal, höll dem derpå och skref dem sist [6]. Man kände ännu af honom i ålderdomen tal uti deras första form, sådan som denna af snällskrifvare blifvit uppfattad [7]. Afskrifterna af ett tal, som i Rom väckt uppmärksamhet, spriddes öfver Italien och verlden. *Talarne* voro i egentligaste mening hos de gamle hvad vi kalla *publicister;* och *desse* tillhöra en makt, som fordom egt ädlare organer.

Med landsflykten slocknar i sjelfva verket Ciceros politiska makt; ehuru vi se den upplifvas ännu en gång, genom underverk af snille, mot slutet af hans dagar. Orsaken till hans förvisning är ej att söka hos dem som voro förföljelsens verktyg, ej hos en Clodius och hans likar, som nu lössläpptes på republiken. Pompejus och Cæsar, som ej syntes, *läto* honom falla, emedan han var dem obeqväm. De läto honom sjunka; och han sjönk. Det var en lexa, hvad storheter af *hans* art nu mera be-

---

[6] Ad caussarum operam — ego nunquam, nisi paratus et meditatus accedo. *De Legibus*, I: 4. Pleræque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur. *De claris Orat.*, c. 24.

[7] T. ex. hans första tal för Milo, i hvilket han för vapenbraket af Pompeji soldater kom af sig. Quintilianus och Asconius hade läst talet i denna dess första gestalt. Jfr Drumann, *Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung.* Königsberg 1835. II: 328.

tydde i en stat, der soldatväldet redan afgjorde allt. Med en bittrare ironi kunde ej Ciceros skrytsamma *cedant arma togæ* besvaras, såsom förre konsuln Piso äfven öppet sade honom efter återkomsten [8]. Lexan var ej mindre verklig, fastän i Rom tjugutusen menniskor anlade sorg vid den anklagelse, som dref Cicero i landsflykt, och hela Italien, såsom han sjelf skryter, sedermera bar honom tillbaka på sina armar. *Den civila storhetens tider i republiken voro förbi.* Det skulle han lära; det ville, det kunde han ej medgifva; och på motbeviset har han gått under.

Vi ha redan anmärkt, att hans styrka svigtade i det borgerliga kriget. Äfven sin landsflykt hade han burit klenmodigt, såsom en, hvilken ej kunde lefva utan i Romerska folkets åsyn. Stora talares hufvuddygd har allt ifrån Demosthenis tider sällan varit modet; de lefva för mycket i andra. »Jag skulle frukta denne konung, om han ej visste att jag har intet mod», skrifver Cicero sjelf till Atticus om Cæsar [9]. Hans politiska öde var en gång för alla afgjordt. Vi se ett fall, som ej kan hejdas, endast smyckas; förgäfves har den store talaren höljt det med alla vältalighetens blomster, dermed knappt bedragande sig sjelf, ännu mindre efterverlden. Vi se honom emellan Pompejus och Cæsar, af nödvändighet, ej af öfvertygelse lutande till den förre; sedermera, ännu olyckligare, emellan Antonius och Octavius, sökande sitt och republikens skydd hos den sednare. I sanning en förtviflad utväg! — Också offrade Octavius repu-

---

[8] Jfr Middleton, I: 471.

[9] Nisi viderem scire regem, me animi nihil habere. *Ad Attic.*, lib. XIII: 37.

bliken åt Cæsars soldater, och Ciceros hufvud åt Antonii bödelsyxa.

I sina sista dagar är Cicero beundransvärd. I allmänhet starkare i att fullfölja än att fatta beslut, återfinner han i den yttersta faran sig sjelf. Den fallande republikens kämpe är han mer än äfven Brutus, som trodde sig ha gjort nog med att mörda Cæsar. Roms frihet hade för öfrigt flyktat ur sinnena och eldade ej mer till några uppoffringar. Ett enda drag är tillräckligt betecknande. Då, efter Lepidi förening med Antonius och Octavii allt mer yppade fiendtlighet mot senaten, penningar fordrades för hvad som kallades republikens välfärd, och en förmögenhets-afgift blef nödig, hvilken äfven af Cicero föreslogs, möttes förslaget med allmän ljumhet, ja motvilja[10]. Sedan Paulli Æmilii eröfring af Macedonien visste Romerska folket ej af skatter. — I denna förtviflade belägenhet har Cicero manligen kämpat med sitt öde. De sista tiderna före sin död utstod han i sin höga ålder nära öfvermenskliga ansträngningar. Nästan alla republikens ärender gingo, ehuru utan offentligt uppdrag, genom hans händer; och hans *Philippiska tal* mot Antonius (om man undantager det *andra* i ordningen, som blott blef skrifvet, aldrig hölls, och deraf bär spåren) uttrycka värdigt en stor mans sista strider för sig sjelf och sitt fädernesland. — Han var 64 år nära fylda, då hans namn lästes på triumvirernas proskriptionstaflor. Hvilket var döden[1].

---

[10] Middleton, II: 469.

[1] Då underrättelsen om proskriptionen kom, var Cicero med sin bror Quintus på sin landtgård vid Tusculum nära Rom. (Platsen är, enligt Middleton, nu upptagen af ett kloster, kalladt Grotta Ferrata, hvarest man ännu visar lemningar af Ciceros hus och

Är det af ändamålets uppnående som hvarje sträfvande endast skall bedömmas, så är det ett förfeladt lif

---

den vattenledning, som gick genom hans trädgård.) Bägge bröderna flydde, för att till sjös söka en tillflykt hos Brutus i Macedonien. Quintus, som återvände till Rom för att skaffa penningar till resan, måste der gömma sig för de kringströfvande mordknektarne. Hans son blef gripen, men kunde ej genom den häftigaste tortur förmås att upptäcka hvar fadren var fördold. Vid underrättelsen derom öfverlemnade Quintus sig sjelf. Han bad blott att bli dödad före sin son. Sonen, som nu genom sitt uppförande godtgjorde all den sorg han förut förorsakat sina närmaste, begärde samma gunst, att bli dödad före fadern. Mördarne svarade, att de skulle göra bägge till nöjes, delte sig i två hopar och nedhöggo fader och son på en gång. Marcus Cicero steg om bord på ett fartyg, men måste två gånger återgå i land för motvind och begaf sig slutligen till sin landtgård Formianum i trakten af Cajeta (nu Gaëta), der han hvilade. Han förföljdes. Hans slafvar nödgade honom att åter fly och buro honom på bivägar i en portchäs mot kusten. I en skog upphunno honom soldaterna, anförda af militär-tribunen Popilius Lænas, hvilken Cicero hade försvarat i en lifssak. Cicero förbjöd sitt följe allt motvärn, lät sätta ned båren, drog förhängena tillbaka, utsträckte hufvudet och ropade: »kom, veteran, och, om du åtminstone förstår detta rätt, hugg till!» Hans blick slog soldaterna, så att de stego tillbaka och höljde sina hufvuden. Då framträdde centurionen Herennius, andra säga Popilius Lænas sjelf, och för tre hugg föll hufvudet. Det skedde den 7 Sept. år 43 f. Ch. Popilius förde hufvudet och de likaledes afhuggna händerna till Antonius. Då satt denne till doms på forum i Rom. Han emottog Ciceros hufvud med glädjerop och betalte derför tiodubbelt det utsatta priset. Fulvia, hans gemål, drog ut tungan och genomstack den med en nål. Hufvud och händer blefvo, enligt Antonii befallning, uppspikade på den offentliga talare-tribunen. Då gret Rom, säger Florus. I trakten af Fondi (ej långt från Terracina) ser man bland ruinerna af den fordna staden många lemningar af gamla grafvårdar. Den största skall vara Ciceros, upp-

som vi betraktat. Den sak, för hvilken Cicero lefde, var en förlorad; och hans snilles glans har endast lyst Romerska friheten till grafven. Ej heller kunna vi i och för sig sjelf sätta ett så högt värde på denna talarekonst, som var hans förnämsta politiska medel, och hvari han var en så utomordentlig mästare. Det är ett vanskligt fält. Den politiska talaren orenas nästan oundvikligen af sitt ämne. Alltför ofta är han dömd att bearbeta hopens passioner: ett ämne, som lätt växer sin mästare öfver hufvudet. Passionernas storm kunna ord väcka, ord sällan lugna; ty den stormande passionen *hör* ej heller. Mästaren befinner sig här slutligen i häx-lärlingens fall, som ej kan finna ordet att binda de andar hans besvärjelser framkallat. Att Cicero gjorde sin lycka såsom sakförare, har ej fördelaktigt inverkat på hans öfriga egenskaper; och han kan sjelf redan anföras såsom ett bevis för den erfarenhets-sanning, att en stor advokat har svårt att bli en god statsman [1]. Ciceros karaktersfel äro alla rhetorns. Äfven såsom vittra arbeten sätta vi högt öfver hans be-

---

rättad på samma ställe der han mördades. (Tischbein till Goethe den 10 Juli 1787. Goethe's *Werke*, Band. 29.)

[1] Ehuru många statsmän äfven blifvit juridiskt bildade, har dock sällan någon advokat gjort sig stort namn såsom statsman. Det gäller ännu mer i nyare tider. Uti intet Europeiskt land står advokat-ståndet högre än i England, och de utmärktaste af professionen sitta gemenligen såsom kronans jurister i parlamentet. Bland dessa har ingen varit berömdare än Erskine; men han förmådde ej upprätthålla sitt rykte i parlamentet. Det samma har händt Brougham. Lord Melville, en af de få advokater som haft stora administrativa talenter, var i sin profession ganska medelmåttig. I Fransyska revolutionen, såsom i alla borgerliga oroligheter, ha advokater varit särdeles verksamma; men äfven *Gironden* hade blott stora talare och ingen statsman.

römdaste orationer hans *bref;* om man kan lämpa det förstnämnda uttrycket på dessa beundransvärda ögonblickets alster, som tillika yppa oss den hemlighet, att Cicero såsom ögonblicklig talare utan tvifvel varit större, än efterverlden af hans skrifna, utarbetade tal kan dömma; så konstrika, så förträffliga dessa än äro.

Huru gerna följer man honom ej i dessa bref, i synnerhet på hans landtliga utflygter, då alla sång-gudinnor tyckas hviska till honom, att han egentligen hör dem till! »Här», utbrister han, »är min enda *politik* att hata de elaka, och äfven det utan galla»[3]. Han öfverlemnar sig med förtjusning åt lugnet. Han sitter på stranden och läser, och räknar emellanåt vågorna[4]. Då afskyr han Rom, då afundas han ej Crassus, då bedömmer han såsom från en himmelsklar höjd det förvirrade skådespelet af intrigerna i Rom och dess verkande männer, t. ex. denne Pompejus, hvars närvaro underkufvar honom och gör honom till smickrare. »Hvad angår allt detta mig?» säger han; »jag vill aflägsna det ifrån mig och med all min själ och min håg *filosofera.* Ja, det är min föresats. Jag hade velat det från början. Men nu, då jag erfarit tomheten af det som jag ansett så förträffligt, tänker jag umgås med alla sång-gudinnorna»[5]. Emellanåt utropar han:

---

[3] Neque aliud jam *πολιτευομαι* nisi odisse improbos, et id ipsum sine stomacho. *Ad Atticum,* lib. II: 6.

[4] Aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero. *Ibid.*

[5] Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, et toto animo atque cura *φιλοσοφεῖν*? Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio. Nunc vero quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. *Ad Attic.,* lib. II: 5.

»Men hvad skola häfderna om några hundrade år väl säga om mig? hvilka jag dock vida mer aktar än småsorlet af de menniskor, som i dag lefva»[*]. — — Och likväl lefde denne man af Romerska folkets andedrägt, och har utan det lifliga behofvet af stundens bifall svårligen heller förvärfvat efterverldens.

Ciceros bref samlades redan i hans lifstid af flera hans vänner; och lyckligtvis har en stor del deraf kommit till efterverlden. Historien har ingenting som i sitt slag öfverträffar denna brefsamling. Det är Roms historia, det är verldshistorien — men för dagen. Man ser dess stora med dess lilla; och spegeln för denna så rörliga tafla är en själ, som sjelf upprörd, deltagande, lidande, häftig, så öppen för alla intryck och sinnesrörelser, i styrkans som i svaghetens, i lugnets som i passionens ögonblick, likväl aldrig, om jag så får säga, förlorar sin *genomskinlighet*. Man ser i dess djup såsom genom det renaste vatten. I dessa bref lär man hos Cicero älska menniskan; ehuru ingen historisk persons svagheter blifvit så fullständigt förrådda. Det fanns en infödd oskuld i denna själ, som ingenting kunde fördunkla. Deraf ock det naturliga, spegelklara behaget af hans stil. Den är hans egen förträfflighet i ett tidehvarf, som eljest i detta afseende ej var fattigt på förtjenster. Ty han lefde i en verld af hög bildning. Cicero och den store Cæsar

[*] Quid vero historiæ de nobis ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui nunc vivunt, rumusculos. *Ibid.* — De bref vi här anfört äro skrifna år 59 f. Ch., under Cæsars första konsulat. Det så kallade *Triumviratet* emellan honom, Pompejus och Crassus hade i slutet af föregående året blifvit ingånget, och Clodius begynte väcka den storm, som innan kort dref Cicero i landsflykt.

— äfven deri stor, att han bäst fört pennan af alla dem som styrt verlden med svärdet — utmärka i synnerhet denna den Romerska prosans fullkomlighet, hvilken det är lättare att öfverskrida än upphinna. Lika klassiska i *klarhet,* förhålla de sig sins emellan för öfrigt såsom den *enklare* stilen till den *rikare.*

Cicero är uttrycket af hela sin tids politiska bildning. Hans ideal i detta afseende är ett, som, märkligt nog, återkommit vid slutet af det politiska kretslopp, som den nyare Europeiska verlden genomgått, — en sammansättning och jemnvigt af samhällets monarkiska, aristokratiska och demokratiska elementer, — med ett ord, hvad vi kalla den *konstitutionella monarkien,* men sådan den under ålderdomens vilkor och förhållanden kunde fattas. Det är i de dyrbara, ej längesedan återfunna fragmenterna af hans böcker *de Republica* som han utvecklar denna öfvertygelse, eller snarare denna fromma önskan. Ty han känner alltför väl, att detta ideal i den omstörtning, som förestod den Romerska verlden, skulle blifva utan praktisk kraft. För att rädda det, lägger han det bakom sig och idealiserar det förflutna, i synnerhet *de store Scipionernas tidehvarf;* i hvilket han söker, ja diktar motsvarigheter till alla sina fordringar. Det är samma älsklings-tidehvarf, ur hvilket han hemtar de personer, som vanligen uppträda i hans litterära arbeten.

Huru mycket af ålderdomens litteratur är oss ej blott genom Cicero öfverlemnadt! Ty han, den störste, den mest omfattande af alla Romerska författare, är äfven representanten af sin tids hela litterära och filosofiska bildning. Den probabilitets-filosofi, som han följer, afvägande skälen med och mot och slutligen nöjande sig med sannolikhet i stället för visshet, anbefalde sig naturligen åt

talaren[7], men var äfven bäst passande för en man, som öst sin filosofi ur lifvet mer än ur böcker. Han lefde i ett tviflets tidehvarf. Utslaget i menniskans högsta angelägenheter hemtar han slutligen ur sin känsla, sitt samvete, — *ur bröstet,* såsom han brukade kalla källan för sin vältalighet[8]. Man förstår ej huru han fann tid för allt; och man beundrar honom mest, då man ser hvilken tid det var som han åt vetenskaperna egnat. Hans ädlaste verk äro alster af en oändlig politisk och oratorisk verksamhets mellanstunder, ej sällan frukter hastigt mognade under förföljelser och faror Det sista året af sin lefnad har han, hotad af det borgerliga krigets brand, under några månaders vistande på landet skrifvit flitigast[9]. »Jag har kastat mig i filosofiens armar (ty hvad skall jag annars göra?)» skrifver han till Atticus, »och utvecklar

---

[7] Itaque mihi semper Academiæ consuetudo de omnibus rebus in contrarias partes disserendi non eam ob caussam solum placuit, quod aliter non possit, quid in quaque re verisimile sit, inveniri, sed etiam quod esset ea maxima dicendi excercitatio. *Tuscul. Quæst.*, II: 3.

[8] Est pectus, quod disertum facit.

[9] Till prof på huru Ciceros karakter behandlas i det nyaste oss bekanta och för öfrigt i flera afseenden förtjenstfulla verket öfver hans tid: *Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung, von* W. Drumann, *Professor der Gesch. in Königsberg,* må här anföras huru Hr Drumann berättar denna Ciceros sista litterära verksamhet: "Der Redner wurde zum Rhetor herabgewürdigt, seine Kunst aus dem Leben in die Schule verbannt: statt aufzuzeichnen, was er vom Beyfalle begeistert öffentlich gesprochen hatte, beschäftigte er sich mit Bücherschreiben und mit der Philosophie, die lästige Zeit zu tödten. Er schrieb in diesen wenigen Monathen mehr, als vorher in Jahren." I: 151. — Skall sådant ock lända Hr Drumanns *monarkiska princip* till pris?

nu läran om *pligterna* i ett präktigt verk»[10]. Det var dessa böcker *de Officiis*, som han egnat åt sin son. I ett annat bref från samma tid heter det: »Statens olyckliga belägenhet och allt hvad som kan träffa en menniska bär jag, och är derför skyldig filosofien erkänsla; ty hon undanrycker mig bekymren och väpnar mig mot alla ödets stormar. Gör du som jag; och håll ingenting för ondt, som är fritt ifrån skuld»[1]. Om en högre tingens ordning och ett menniskans eviga hopp har ingen hedning tänkt sublimare.

Egentligen är denna förmåga att idealisera Ciceros både styrka och svaghet. Den hade sin grund i en mäktig inbillningskraft, med hvilken han herrskade, men af hvilken han ock ofta beherrskades. Man återfinner den hos honom i det lilla som i det stora. Verlden kallade det öfverdrift. Han hade ett vackert ord för allt, — äfven för sin svaghet, sin fruktan, sin häftighet, sitt vankelmod. Allt låter väl i hans ord, allt speglar sig i hans rika inbillning såsom en förskönad verklighet. Men detta samma snille, som idealiserade den närmaste verkligheten, ja gjorde honom ur dess synpunkt osann, upphöjde honom också *öfver* den. Vise män ibland hans samtida sågo något profetiskt i hans blick[2]. Det är denna blick öfver forntid och framtid, som gör att det närvarande uppfattas af snillet annorlunda än af hvardagsmenniskan.

---

[10] *Ad Attic.*, lib. XV: 13.

[1] *Ad diversos*, lib. XII: 23.

[2] Ut facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinatoriam. Nec enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt cecinit ut vates. Cornelius Nepos, *Vita Attici*, c. 16.

Det finnes i förhållande till tiderna tre slags menniskor. Vi vilje kalla dem morgonrådnadens, middagens och aftonens män. De första bära inom sig nytändningen af kommande verldsåldrar; deras verksamhet, ofta oförstådd af det närvarande, går vidt ut i framtiden, i efterverlden. De mellerstas fält är den verld, som lefver, för hvars behof de äro fullt utrustade och uträtta hvad tidehvarfvet kallar stora saker. De sista, männen af nedgången, af aftonen, bära inom sig hela rikedomen af en till upplösning ilande verld. För att ega något fast, vända de ofta sina blickar mot det förflutna. Men det finnes ibland dem själar, i hvilkas klarhet den eviga himmelens stjernor spegla sig.

En sådan man var Cicero.

OM

WALTER SCOTT.

Recension af *Memoirs of the life of Sir W. Scott, Bart.* (Baronet); *Edinburgh, London, 1837, 1838. VII vol. 8:o.*

1839.

Med all sin vidlyftighet en af de intressantaste lefvernesbeskrifningar! — Hvem känner ej dess föremål? Hvem har i alla verldsdelar blifvit läst, om ej Walter Scott? Och hvem har läst honom och ej tackat honom för det renaste nöje? Hvilken monark kan berömma sig af en så stor, så mild, så välgörande inflytelse? Här är ock ett rike. Och han var ingen af jordens store, utan en god och snillrik man.

En tid, i hvilken sådant till den graden är möjligt, hör ej till de vanliga och bär inom sig ett ännu större tillkommande. Det är andens vägar, som begynna gå öfver jorden. Hvad som på dem skall intåga kommer ock i sinom tid.

Vi se upp till Walter Scott som till en af tidens mäktige. Men all makt har sina faror. De uteblefvo ej heller för honom — denne *gränsbo mellan tvänne åldrar,* som han så betydelserikt kallar sig sjelf. Vi se framför oss ej blott en herrskare, utan äfven ett offer, såsom vanligt och menskligt är. Hans lefverne visar det ändå bättre

än

än hans skrifter; och derföre ha vi ej kunnat motstå frestelsen att derom säga några ord[1].

Walter Scott föddes i Edinburgh den 15 Aug. 1771, tredje sonen bland en talrik familj. Hans far, af samma namn, innehade en skrifvaresyssla i Edinburgh och lefde i medelmåttiga omständigheter. Slägten hörde till *the Clan of Scotts,* en fordom mäktig och talrik stam ibland de så kallade *gränsboerna* (Borderers) emellan England och Skotland, der national-antipathien länge bibehöll ett ständigt krigstillstånd. Ett enda drag må karakterisera det. För Walter Scott af *Harden,* en bekant fribytare i drottning Marias tid, brukade hans hustru servera ett par sporrar på ett fat vid måltiden, då visthuset var tomt. — Olyckor tillbakasatte den gren af slägten, hvilken vår skald tillhörde. Hans farfars far förlorade all sin förmögenhet och nära lifvet genom deltagande i rebellionen för Stuartska huset 1715. Hans farfar närde sig genom landtbruk och boskapshandel. Hans far, den förste af slägten som omfattade en lärd profession, var lagkarl, en sträng presbyterian och för sin person tillgifven Hannoverska huset, *för* hvilket han ock fäktat i rebellionen 1745. Hans son har målat honom såsom den gamle Alan Fairford i romanen *Redgauntlet,* sig sjelf så-

[1] Memoirerna äro författade af hans måg Lockhart, till en stor del efter hans egna uppsatser och bref. De äro skrifna i en samvetsgrann, utförlig och manlig stil, så redligt, att de finnas, som ha förebrått författaren att så öppet ha framställt äfven skuggsidorna af en stor och god karakter. Vi skulle för mycket ej ha velat honom handla annorlunda, och skulle eljest ej ha slutat dessa memoirer med den öfvertygelse, att deras föremål var ändå mera en *man* — än en *skriftställare.*

som den ungé af samma namn, och sin vän William Clerk såsom Darsie Latimer. — Genom sin mor Anne Rutherford härstammade han från familjen Swinton of Swinton, en af de äldsta i Skotland, och var äfven i frändskap med clanen Campbell i Skotska Högländerna. Jag nämner detta, emedan skalden sjelf var långt ifrån att anse det likgiltigt. På hans lyckas höjd var det hans stolthet att pryda sin sköna Götiska sal på Abbotsford äfven med alla familjens vapen, och mot chefen för sin stam, hertigen af *Buccleuch*, närde han känslor, på en gång den fordna vasallens och den ridderliga skaldens.

Hvad man anmärkt om flera män med stor produktiv inbillningskraft, att den oftast är en möderne-gåfva, besannade sig på Walter Scott. Ingenting var mindre poetiskt än hans far. Modren var full af poetiskt sinne, tillika mildare religiös än den strängt presbyterianske fadren, hvilken i synnerhet var för hvilodagens helgd en föga mindre varm ifrare än M:r Mitchell, en af Walter Scotts första lärare, som sedan afsade sig ett godt pastorat i en sjöstad, emedan han ej kunde vänja skepparne af med att gå till segels äfven på en söndag, om vinden var god.

Vid halftannat års ålder träffades barnet af en lamhet i högra foten, som ingen läkarevård kunde afhjelpa och grundlade en ofärdighet, som följde honom genom lifvet; ehuru han blef en stark, högväxt man, och ehuru han i kropps-öfningar, för hvilka han med den kraft att kämpa mot hinder, som i allt utmärkte honom, hade den största lust, förvärfvade en skicklighet, som öfverträffade många. Få ihärdigare fotgängare ha funnits än han med sin käpp, och knappast en förvägnare ryttare: — en

skicklighet, som han satte så högt, att den i hans tanka utgjorde ett hufvudstycke i all liberal uppfostran. Han hade ett stort naturligt mod. Ännu såsom ett litet barn, då han blifvit afglömd ute på marken och hans tante vid ett annalkande åskväder skyndade sig att uppsöka och hemta in honom, fanns han liggande på ryggen och klappande i sina små händer med utrop af: skönt! skönt! vid hvarje blixt. Tapperhet ansåg han till den grad för mannens naturliga dygd, att frånvaron deraf ingaf honom den största vedervilja. Hans yngsta bror, sorgebarnet i familjen, vek och utsväfvande, återkom från Westindien, dit han blifvit skickad, brännmärkt genom kassation för angifvet fegt uppförande i krigstjenst, och dog straxt derefter. Walter Scott ville hvarken bevista hans begrafning eller bära sorg efter honom. Tjugu år derefter erkände han för en vän, att han bittert ångrade sin hårdhet. Han har helgat åt detta minne ett försoningsoffer, sådant endast *han* kunde gifva det, då han i en af de sista, men ej den minst sköna af sina romaner, *The fair maid of Perth,* i Conachar förstått att gifva det högsta intresse åt en person, hos hvilken rädslan är en fysisk, oöfvervinnelig svaghet; och betänker man, att detta sköna offer tändes af Walter Scott i sin ålder, olycklig, med ett halfbrutet, ehuru i sina sista fibrer oförskräckt hjerta, så har knappt ett mer rörande, liksom aldrig ett genom snille beundransvärdare, blifvit hemburet.

Till stärkande af sin helsa tillbragte han en stor del af sin barndom på landet hos sin farfar. I den poetiska helsningen till sin vän William Erskine före tredje sången af *Marmion* målade skalden sedermera både den vördnadsvärde åldring, under hvars tak han såsom barn lefde, och naturen af denna vilda Skotska gränsmark vid

Tweeds och Teviots stränder, om hvilken det med skäl blifvit sagdt, att hvarje fält der förer minnet af ett slag och hvarje bäck af en sång, och om hvilken med lika skäl kan sägas, att både skalden och hans poesi der växte. Vid Smailholms borgruin, på höjden af de klippor, som öfverhängde hans farfars lilla hus, fästade han äfven sedermera sin herrliga ballad *Midsommarsaftonen* (the Eve of S. John). I denna nejd, med samlingen af hvars folksånger och sagor han sedermera först gjorde sig bekant, har han äfven såsom man framlefvat sina angenämaste dagar. I detta granskap låg Ashestiel, länge hans landtliga boning; här det genom honom namnkunniga Abbotsford, der han blef rik och bygde sig fattig; här de majestätiska ruinerna af Melrose's kloster, som han i sång och saga så ofta firat.

Jemte de gamla balladerna blef Pope's öfversättning af Homerus hans första poetiska läsning; men den af moderna skalder, som genom sin episka natur är kanske närmast beslägtad med skaldernas fader, lärde aldrig läsa denne på Grekiska, och blef heller aldrig någon klassisk kännare af Latinska språket, i hvilket stycken af Lucanus och Claudianus, medeltids-krönikor och gamla katholska kyrkohymner sägas ha intresserat honom mer än både Horatius och Virgilius. Han skulle likväl blifva hvad man kallar klassiskt bildad, i Edinburghs storskola, der han en rund tid gick och der besagda språk såsom vanligt voro hufvudsaken. Men utslaget blef det vi nämnt; man vet ej, om genom lärjungens eller methodens eller lärarnes fel. Visst är, att de sednare ej synas anat att de hade ett stort och oupptäckt snille under sina händer. Deremot var den unge Walter Scott väl bekant ibland sina kamrater, ej blott för den raskaste pilt oaktadt sin lam-

het, utan äfven såsom den förundransvärdaste och förträffligaste *berättare.* Och denna naturgåfva, grunden till hans storhet, yttrade sig ovanligt tidigt. Ett litterärt, högt bildadt fruntimmer ibland hans slägtingar, sjelft författarinna, skrifver efter ett besök i hans faders hus: »I går var jag till aftonen hos Walter Scott (fadren). Han har en son, det mest utomordentliga snille till gosse som jag någonsin sett. Han höll på att läsa ett poem för sin mor då jag kom in. Jag bad honom fortfara. Det var beskrifningen om ett skeppsbrott. Hans passion steg med stormen. Han upplyftade hand och ögon. 'Der störtar masten', sade han. 'Krash, den går! De skola alla förgås!' Efter denna lifliga rörelse vände han sig till mig, sägande: 'detta är för bedröfligt. Jag skall läsa för er någonting roligare.' Derpå begynte han tala om Miltons beskrifning om paradiset.» — Då var den unge Walter Scott sex år gammal. Han var på en gång det lifligaste och stundom tillika det stillaste barn. En annan dame af hans bekanta från skolåren säger, att hon aldrig sett en varelse, hvars inbillningskraft var i så oupphörlig verksamhet. Det underbara syntes ha en sådan makt öfver honom, att, i hans berättelser om sina fantasier, hans ansigte — vanligen en spegel af ren välvilja och en viss skalkaktig glädtighet — ofta uttryckte den djupaste rörelse, såsom hade han blifvit öfverväldigad af sina egna föreställningar. Han gick vanligen med nedslagna ögon och en stilla, nöjd uppsyn, såsom njöte han af sina egna tankar. »Den som sett honom kunde omöjligt glömma honom — säger berätterskan — och ännu efter en lång lefnad står denna hans bild med gårdagens friskhet för min själs öga.» — Det är qvinliga, ensliga stämmor, som sålunda någon gång låta höra sig om den unge Walter

Scott. De manliga blickarne synas ha varit mindre uppmärksamma. Så föga vänd syntes denna ungdom till någon utmärkelse i hvad som vanligen kallades lärd bildning, att hans fader tog honom från allmänna undervisningen för att sätta honom såsom lärling in i sin egen skrifvarestuga, der han såsom en lydig son arbetade att gå i fädernespåren; och ända inemot tretionde året var hans litterära bestämmelse för hans vänner liksom för honom sjelf en hemlighet, ehuru ingen i sitt författareskap slutligen så uttalat ett helt lifs samlade erfarenhet. Han mognade sent (men hvilken mognad!) och erbjuder på en gång det sällsyntaste och mest intagande skådespel: den godsinta naiveteten af en stor, för sig sjelf okänd genius. Verlden har intet som i behag med sådant kan förliknas.

I enlighet med sin faders vilja genomgick han småningom, ifrån 1789 till 1792, de vanliga profven för att upptagas i de Skotska advokaternas skrå. Hans flit var otadelig, och han har aldrig beklagat sig öfver det val af bestämmelse, som en annan för honom gjorde. Sedermera, på höjden af sitt litterära rykte, använde han någon gång skämtsamt på sin profession den äkta mannens ord om sin hälft i skådespelet: »Vi hade aldrig mycken kärlek för hvarandra, och det behagade himlen att allt mera förminska den vid närmare bekantskap». Märkligt är, att den vältaligaste man i det beskrifvande och målande icke var någon *talare,* ja hade en naturlig oskicklighet i den argumentativa vältaligheten, liksom en naturlig motvilja för disputer. Men den argumentativa vältaligheten är företrädesvis den advokatoriska, som i synnerhet firar sin triumf i att följdrätt och hänförande och med passion genomföra *en* sida af en sak. Ingenting var mera främmande för den store skaldens och berättarens natur, för hvars

omfattande, opartiskt välvilliga sinne hvarje sak i sin *helhet* osökt framstod, och hvars öfverträffande förmåga bestod i att så återgifva och framställa den. Också visar sig hans egentliga förträfflighet i en klar rikedom af oefterhärmliga detaljer, förbundna, man vet ej huru, till ett förtrollande total-intryck; under det med skäl blifvit anmärkt, att hos ingen stor författare man kan utplocka färre *sentenser*. Den rhetoriska ensidigheten i Walter Scotts få advokatoriska försök blir otydlig och matt och får endast karakter genom ett slags omedveten lutning till det komiska: — en naturlig skalkaktighet hos hans genius, åt hvilken han inom diktens område fritt äfven öfverlät sig.

Betraktar man Walter Scotts ödmjuka, anspråkslösa, ihållande, men dunkla professionella verksamhet såsom jurist, tills i hans 34:de år af en tillfällig anledning det första försökta större poemet *the Lay of the last Minstrel* öfverraskade verlden och honom sjelf — redan hvad man kallar en rangerad man och familjefader — med en framgång, som i Engelska litteraturen sedan Dryden ej haft sin like och snart vida öfverträffade denna, så påminner man sig den liknelse, hvarmed Goethe slutar *Wilhelm Meister*, — om »Saul, Kis' son, som gick ut att söka sin faders åsninnor och fann ett konungarike.» Och likväl skulle ej den visast uttänkta plan kunnat bättre uppfostra Walter Scott till allt hvad han var och blef. Hans tidiga kärlek till sitt lands minnen hade varit den osynliga genius, som ledsagat honom, och allt bidrog att gifva detta minne-lif kraften och saften af ett närvarande. Dessa minnen, ursprungligen och företrädesvis hemtade ej ur böcker, utan ur deras lefvande källa under upprepade resor och vandringar, företagna stundom för angelägenheter, stundom för nöje, inom Skot-

land, särdeles i dess dittills minst kända trakter, såsom Gränsmarkerna och Högländerna; hans eget landtliga lif och hem under en stor del af året; hans kärlek för fria luften, för jagten, fisket, trädplantering, och det umgänge han ständigt förde med folket; hans rena, älskvärda förhållanden såsom familjefader, husbonde, granne, vän (ingen har haft varmare vänner); äfven hans historiska, antiqvariska och legala studier: allt detta sammantaget, länge, djupt verkande i en sådan själ, bildade en *verklig* grund, som ingen egt renare och rikare, för en *poesi*, hvilken med ens i mognadens stund vid en blid solblick slog i blomma. Ett evigt tänkvärdigt exempel, att poesien ej hemtas ur luften, utan är ett *lif* och måste *lefvas*. Förgäfves bemödar sig blotta inbillningskraften att dölja denna brist, der den finnes. Först *rot, så blomma!* — först en *man, så* en *poet!* Hvarföre har eljest den mest nationella skald, såsom Walter Scott, blifvit ibland de mest universella? Sådant visar, ur hvilken grund de träd i poesiens lustgård växa, som beskugga och svalka jorden. Denna grund är de domestika affektionerna, vänskapen, fosterlandskänslan, religionen. Dessa på en gång de enfaldigaste och allmännaste menskliga motiver äro, om man rätt ser till, den rena, kraftfulla näringen för den skalds beundransvärda bildningsgåfva, som nu sysselsätter oss, och har varit de stora skalders enkla kost före honom.

Det nämnda poemet var ej det första, hvarmed Walter Scott uppträdde, men det första som gjorde hans rykte. Bristande i klassisk lärdom, hade han deremot småningom förvärfvat sig en temligen vidsträckt kännedom af de moderna språken. Han läste Fransyska, Italienska, Spanska, och lade dertill efter sitt tjugonde år den då för tiden i England och Skotland sällsynta kännedomen af det

Tyska. Bürger och Goethe voro närslägtade snillen, som träffade honom, — källådror för det underbara och romantiska, sedermera nästan öfvertäckta af tusende härmares grumlade rännilar, under det ett lyckligt öde gaf den Skotska, ännu med sig sjelf obekanta skalden en sen, men frisk dryck ur sjelfva källan. En Engelsk öfversättning af Bürgers *Leonore*, som han hörde läsas, gjorde på honom så stort intryck, att han ej gaf sig ro innan han fick originalet, hvilket han genast öfversatte och lade dertill en öfversättning af samma poets *Vilde Jägare.* Dessa stycken trycktes tillsammans utan hans namn i Edinburgh 1796. — »Hvad tyckes? Walter Scott blir poet,» skrifver en af hans qvinliga bekanta vid samma tid. — De nämnda balladerna och några egna försök i samma slag gjorde honom bekant med Lewis, en för dagen genom sin roman *Munken* mycket firad författare, hvilken 1799 befordrade Scotts öfversättning af Goethes *Götz von Berlichingen* till trycket. Ingendera väckte synnerlig uppmärksamhet. Äfven hans samling af de Skotska gränsmarkernas sånger (*Minstrelsy of the Scottish Border*), hvaraf tvänne delar utkommo 1802 och den tredje följande året, gjorde, ehuru flera ädla prof af hans egen skaldeförmåga redan här förekomma, honom blott bekant inom vissa kretsar; och ända till 1804 var Walter Scott ett namn utan klang i den större och allmännare litteraturen.

Det finnes en naturlig poesi — våren, ungdomen — på jorden. Den är skön och rörande. Likväl är den ej den rätta. Den rätta blir ej alltid gammal, men *kan* blifva det; förer sin egen vår genom många vårar; växer och blir ung, ja yngre, så länge menskliga förmögenheterna sammanhålla, och löser slutligen mildt sitt eget fängelse.

Den sista skaldesången (the Lay of the last Minstrel) — så kallad, emedan den lägges i munnen på en af dessa skalder, som fordom hörde till en Skotsk stamchefs hushåll — uppkom af den tillfälliga anledning, att Walter Scotts patronessa, hertiginnan af Buccleuch, bad honom poetiskt behandla en i orten gängse folksaga om en dvärg. Deraf den demoniska dvärgen i poemet, som stött många, men är lånad af en verklig tradition. För öfrigt kristalliserade sig med ens omkring denna tråd i oregelbundna, underbara former alla de länge och långsamt samlade rika elementerna af Walter Scotts poesi. Hans forntidsminnen, hans barndomsminnen, hans ridderlighet, hans naturkärlek, hans skaldekärlek, hans ungdomskärlek, en ur hjertat strömmande mäktik lyrik, förenad med hans episka förmåga att skildra menniskor, seder, jord och himmel i deras egnaste lokala färger: allt detta bryter här fram uti och omkring en enkel gammal riddare- och röfvarehistoria på Englands och Skotlands gränsmarker, der scenen är den landtliga af hans första år, hjeltarne tillhöra hans egen stam, — frambryter, säger jag, liksom det friskaste källsprång ur hans hemlands klippor och bildar en tafla, der förr och nu, dikt och verklighet äro så med hvarandra blandade, att, hvad ock må sägas om den trollkonst, som i händelsen spelar en så stor roll, man åtminstone måste tro på skaldens egen. Oregelbundet och hårdt, på en gång underligt hopadt och afbrutet förefaller vid första läsningen det hela. Det är som om skummet af poesiens störtande våg förvirrade anblicken. Men solstrålen målar tusende regnbågar i dess perlande droppar, och man ser slutligen genom dem in i ett underbart, magiskt belyst landskap. Det var som om en ström af frisk landtlig luft hade brutit in i den förkonstlade poesiens studerkamrar

och salonger. Också var första verkan ett allmänt rop af förundran, dernäst ett rop af förfriskande nöje. Alla det stora societets-hospitalets bleka invånare störtade till dörren att inandas det, utan att fråga efter de kritiska doktorernas varningar för förkylning och vinkar om att frisk luft fanns nog, då de försigtigt anbragt ventiler i hospitals-våningen. Mot både språket, i hvilket tusende förgätna landtliga blomster från den gamla romansens och balladens gröna ängar, som man aldrig sett i någon fönsterkruka, och mot planen, som ej var någon plan, utan ett bergigt landskap, gjorde kammar-parnassens väktare de allvarsammaste och grundeligaste invändningar. Det blef dervid. Den läsande allmänheten var förtjust.

I Lady Margaret uti *the Lay*, äfvensom i Mathilda uti det sednare poemet *Rokeby*, har man velat igenkänna dragen af ett föremål för skaldens egen första, men olyckliga kärlek. I allmänhet sammanhänga alla Walter Scotts poetiska skapelser med honom sjelf, hans egna erfarenheter, hans lidelser och nöjen, hans omgifningar, på så långt afstånd skådeplatsen för dem ock må vara förlagd. Det är det förunderliga dubbel-ljuset, på en gång sken och återsken, uti dem. Derföre, hvar hans inbillning vandrar, är *han* alltid hemma, och läsaren känner sig hemmastadd med honom. Också var denna inbillningskraft alltid frisk och färdig, midt i det mest verksamma lif, på fältet eller i kammaren, till häst, till fots, enslig eller i den bullrande omgifningen af hans barn. Poemerna *Rokeby* och *the Bridal of Triermain* skref han inom kort tid, ömsevis och på en gång, efter sin första flyttning till Abbotsford, der ännu endast ett enda rum, tjenande för hela familjen, var färdigt, i hvilket Scott satt och arbetade bakom en skärm, och emellanåt talte med hustru och

barn, och var ute bland sina arbetare, vid hvilkas verk han ock sjelf lade hand. Den berömda beskrifningen om slaget vid *Flodden* i poemet *Marmion* — kanske den ädlaste bataljmålning nyare poesien kan uppvisa — komponerade han under ledigheter från exercis-timmarne med ett volontär-kompani, hvars officer han var, ridande fram och tillbaka på hafsstranden, ofta i starkt galopp och så nära vattnet, att vågornas skum slog upp på honom sjelf och hans svarta, eldiga sto, såsom en vän berättar, hvilken såg det och för hvilken han vid hemkomsten plägade recitera hvad han diktat. Han älskade allt lefvande, men af djur i synnerhet hästar och hundar. Flera af de sednare, ibland dem alltid någon favorit af den största race, hörde till invånarne i hans sedermera så eleganta studerkammare på Abbotsford, i hvilken vanligen ett fönster stod öppet, på det de efter behag skulle kunna springa ut och in. På spetsen af hans bokstege satt gemenligen en stor grå katt af Holländskt slag, som het Hintze von Hintzfeld, och lefde i sådan enighet med hundarne, att, då på skaldens promenader dessa förföljde något föremål, Hintze von Hintzfeld vanligen deri deltog såsom den sista i jagten. — Efter utgifvandet af *the Lay* besökte han för första gången såsom man Englands hufvudstad, och fick första gången erfara hvad det ville säga att vara, hvad man kallar, ett *lejon* i London. Han tålte med den ytterliga godlynthet, som i allt utmärkte honom, äfven detta fashionabla begapande och bespråkande, var aimabel och sade, att han, egentligen för att göra sina vänner till viljes, äfven ville *ryta* af hjertans lust. För öfrigt utlät sig en qvick dam om Walter Scott, att beundrans strålar gingo genom honom såsom genom ett glas utan att lemna spår. Hans personliga uppenbarelse öfverraskade många,

synnerligen hans qvinliga beundrare, som målat sig ett ridderligt ideal af elegans. Man såg en linkande man af kämpeformer, med tunga, vanliga, snarare grofva drag, och under buskiga ögonbryn ett par små grå ögon, vanligen uttryckande en godsinnad slughet; men vid den minsta inre rörelse blef detta anlete en spegel af själen, och de små ögonen syntes mindre emottaga än ifrån sig gifva ljuset med ett eget sken.

Den lyckligaste skildrare af karakterer var ingen skarp domare öfver sådana i verkligheten. Hans stora godsinthet kom gemenligen, i fall ej hans käraste föreställningar för mycket stöttes, och lade sig emellan, så att föremålen framstodo i alltför förmånlig dager. Så var det också med honom såsom litterär domare. Han var en alltför produktiv natur att kunna vara strängt kritisk. Hans egen produktiva förmåga, i oupphörlig verksamhet, spelte honom månget spratt i detta afseende. Hans vänner funno honom stundom med stor belåtenhet läsa någon medelmåttig roman och fägna sig öfver författaren. När de undrade derpå, förundrade han sig sjelf och kunde då väl begynna berätta historien eller fabeln af kompositionen, hvilken, såsom all berättelse, straxt blomstrade på hans läppar. När det kom allt omkring, var det detta han ock hade läst — således sig sjelf — i boken. Om sina egna arbeten tänkte han alltid mycket ödmjukt, oaktadt deras stora lycka, och hade en sådan vedervilja att göra dem till samtalsämne i sin vanliga omgifning, att detta var en af orsakerna, hvarföre han öfver *Waverley-romanerna* kastade anonymitetens slöja. Hans boktryckare, som var en gammal skolkamrat och en ej obildad man, hvilken jemte hans vän William Erskine vanligen genomläste

hans manuskripter, brukade säga, att Walter Scott aldrig visste, om han skref väl eller illa.

Till sina utmärktaste samtida — äfven till dem som kunde kallas hans poetiska motsatser — stod han utan undantag i vänligt förhållande. Man skulle kunnat på förhand föreställa sig tvänne sådana motsatser, bägge mer gripande i det inre och innersta af själen, än Scotts i yttre reflexion och bild helst dväljande poesi: — den ena med en djupare lyrik, uppenbarande att verldens och i synnerhet tidens innersta ton är *smärtan*, och dermed störande den episka belåtenheten: det var Byron; den andra också lyrisk, väl ej mäktig af en verlds-lyrik såsom Byron, men så mycket mer af hjertats stillare, fredliga sång, vänd från verlden: det var Wordsworth. Den sistnämnde, om jag ej bedrager mig, den äldste af de tre, har aldrig förvånat såsom de bägge andra; men hans poesi, lik en klar bäck, till hvars ljufliga sorl vandraren gerna vänder sig från dånet af de mäktiga strömmar, har aldrig saknat innerliga vänner bland dem som älska att besöka de aflägsnare, tysta lunder i poesiens lustgård. Byron fördunklade Scott, som också med hans uppträde vände sig — ej från poesien — men från versen till prosan och blef i romanen ännu större poet än förut. Scott erkände sig sjelf på det vanliga poetiska fältet slagen, och Byron hade i ungdomligt öfvermod uti sin bekanta, sedermera af honom sjelf undertryckta satir[1] öppnat sitt förhållande till sin företrädare med en skymf. Likväl blef detta förhållande sedermera det bästa och vackraste, och ett af de skönaste loford, som blifvit sagdt

[1] *English Bards and Scotch Reviewers* — i anledning af Jeffrey's hånande recension af hans poetiska ungdomsförsök i Edinburgh Review.

om Scotts karakter, är hans rivals ord: »Walter Scott kan ej känna afund.» Det var ingen kompliment, utan uttryck af ett tänkesätt, som Byron tidigare och sednare mer än en gång yttrat. »Om de vilja afsätta Scott, — skrifver han 1813 — önskar jag blott att de ej ville sätta mig upp som en medtäflare. Jag tycker om mannen och beundrar hans arbeten.» Och åter 1821: »Scott är i sanning den underbaraste skriftställare i våra dagar. Hans noveller äro en ny litteratur i sig sjelfva, och hans poesi så god som någon — om ej bättre — (blott villfarande i systemet), och upphörde endast att vara populär, emedan hopen af de lärde var ledsen att höra 'Aristides kallad den rättvise' — och Scott den bäste.» — Dessa poemer ha emellertid utstått glansen af Byrons eld, och begynna nu åter lysa med sin egen. Af dem alla föredrog Byron sjelf det första, nemligen *The Lay of the last Minstrel.*

Walter Scotts produktivitet, sedan han en gång inträdde på den vittra banan, är otrolig. År 1805 utkom det nyssnämnda första större poemet, 1806 hans *Ballader* och *Lyriska Stycken,* 1808 hans *Marmion,* 1810 *the Lady of the Lake,* med hvilken man kan säga att han inom sitt fäderneslаnd nådde höjden af sitt egentligen poetiska rykte; 1811 hans *Vision of Don Roderick,* 1812 hans *Rokeby,* 1813 *the Bridal of Triermain,* 1814 romanen *Waverley*; och inom dessa år falla, utom en mängd mindre skrifter, äfven trenne stora litterära företag, hans editioner af Drydens och Swifts verk, och hans hufvudsakliga medverkan i stiftandet af tidskriften *the Qvarterly Review,* sedan han upphört att vara medarbetare i den af Jeffrey, Brougham m. fl. förut stiftade *Edinburgh Review,* då denna berömda tidskrift blifvit för mycket motsatt den

politik Walter Scott genom hela sin karakter var tillgifven. Ty såsom hvarje Britt tillhörde Scott ett politiskt parti. Han var en *Tory*. Med 1814 började han, såsom nämndes, anonymt serien af sina verldsbekanta romaner med *Waverley;* och de kommo sedermera under en lång följd af år så tätt, att ibland de förnämsta skälen, hvarföre man ej i allmänhet ville tro honom åtminstone ensamt om författandet, var att en sådan produktivitet ansågs vida öfverstiga en enda mans höfva. Likväl fortfor hans erkända litterära verksamhet äfven under denna period i mångfaldiga andra riktningar, och det sista af hans större poemer — *the Lord of the Isles,* som 1815 utkom under hans namn — tillhör den likaledes.

Om hans romaner behöfver ingenting sägas. De äro i allas händer. För Svenska läsare må det kanhända ej vara utan intresse att se graderna på den allmänna opinionens thermometer, angående dem, i den Britiska läseverlden på den tid då de utkommo. Namnet af »den store okände» — så kallades författaren först i Edinburgh Review — var i oupphörligt stigande ifrån *Waverley* genom *Guy Mannering, the Antiqvary, Old Mortality, Rob Roy, the Hearth of Midlothian, the Bride of Lammermoor, Ivanhoe* (1814—19); uti *the Monastery* och *the Abbot* (1820) tyckte man sig först förmärka ett fallande; men thermometern steg åter med *Kenilworth* (1821) så högt, att man öfversåg fallandet i *the Pirate* (samma år); liksom lyckan af *the Fortunes of Nigel* (1822) öfverskylde misslyckandet i *Peveril of the Peak* (1823). Med *Qventin Durward* (samma år), hvilken i England i början ej njöt stor benägenhet, öfversprang den store novellistens rykte egentligen till Frankrike, der denna roman så höjde det, att glansen

åter-

återkastades till hans fädernesland. Jag tviflar att ett exempel på större litterär verksamhet finnes, än att Walter Scott 1823, i sitt 52:a år, inom året utgaf de bägge sistnämnda romanerna, den ena i 4, den andra i 3 delar, dertill ett *Försök om romanen i allmänhet* (Essay on Romance) samt romanen *S:t Ronan's Well* i 3 delar; hvarpå ändå följde 1824 *Redgauntlet* i 3, och 1825 *Tales of the Crusaders* i 4 volumer: arbeten, som väl alla ej mött samma allmänna bifall som de flesta föregående, men på det hela ej nedsatte den store okände.

Den *historiska romanen* gjorde med författaren af *Waverley* epok, gick öfver verlden och födde flera imitationer [*], än något annat vitterhets-slag företer, hvilka såsom vanligt blefvo långt efter originalerna. — Hittills syntes han oupphörligt arbeta i lyckans solsken. Olyckan återstod — och har brutit, ej böjt honom. Vi komma till den för Walter Scott såsom menniska mest betecknande sista tids-rymden af hans lefnad.

Man skall efter det föregående utan tvifvel förundra sig, om vi tillägge, att Walter Scotts grundsats var att *aldrig göra litteraturen till sitt hufvudyrke*, och att det lyckades honom i det längsta att åtminstone bibehålla utseendet af oberoende i detta afseende. Han föredrog framför sin litterära bestämmelse ej blott de alltid samvetsgrant skötta embetsgöromål, som han bibehållit vid högsta domstolen i Edinburgh, der han, efter att hafva uppgifvit sin praktik såsom advokat, ännu såsom en af

[*] Af alla för oss bekanta skulle vi med den största utmärkelsen vilja nämna Manzoni, oaktadt hos honom dikten och verkligheten ej vilja flyta tillsammans; dertill fordrades att sjelf *vara* en sådan natur som Walter Scott.

domstolens sekreterare i 25 år var fästad[1]; äfven landtliga nöjen och sysselsättningar, af hvilka han var en ifrig dyrkare, upptogo en stor del af hans tid, och *auktorn* syntes alltid försvinna i *gentlemannen*. Han tycktes ej neka sig något af den sednares tidsfördrif. Han ansågs vara och var både en lagkarl och en affärsman. Han skötte en med hans rykte växande, ofantlig korrespondans så punktligt, att han aldrig tillät sig uppskjuta svar på ett bref, — och fann likväl tid att vara den mest voluminösa författare ibland sina samtida. Hans i många år orubbliga vana att vara en tidig morgon-arbetare, hvars litterära dagsverke gemenligen till frukosten, som var hans bästa mål, undangjordes; hans oförsumlighet att äfven under dagen och på aftonen använda alla spar-timmar; den otroliga lätthet, med hvilken hans uppfinningsgåfva liksom hans penna under alla omständigheter var färdig, förklara mycket, ehuru utan att minska vår förundran. Det berättas, att vid ett gladt, sent inpå en vacker sommarafton fortsatt middags-lag i Edinburgh en af gästerna i skämtsam vrede begärt att få byta plats vid bordet, emedan han stördes i sina offer åt vinets gud genom anblicken af en skrifvande hand i fönstret midtemot, hvilken under flera timmar oupphörligt flög öfver papperet och kastade ark efter ark fullskrifvet ifrån sig. Värden tittade ut och sade: »jag känner den handen; det är Walter Scotts.» — Då skref han *Waverley*. — Men vår förundran stiger nästan till plågsam förvåning, då vi tillåtas blicka in i det innersta af detta i svindlande mångfaldig-

[1] Han innehade tvänne sysslor: såsom *Sheriff* i Selkirkshire, sin landtliga hembygd, och såsom *Clerk of the Sessions* vid högsta domstolen i Edinburgh, hvilken sednare befattning förband honom till 6 månaders vistande i staden hvarje år.

het så rörliga, så kraftfulla lif. Man skulle tro — och så ville den store författaren ha saken ansedd — att en af allvarsamma embetsgöromål eller af landtliga och adeliga öfningar mest upptagen lefnadsdag endast såsom en glad prydnad bar sångens och sagans välförtjenta ärekrans, hvilken egaren kunde aftaga eller bära efter behag; man skulle föreställa sig, att i ett så rikt umgänge med verld och menniskor de åt sång-gudinnorna helgade stunderna måste ha varit utmärkta både genom det renaste och ädlaste nöjet. Utan tvifvel voro de det äfven för den utomordentligaste förmåga, som endast så sent syntes ha vaknat, för att med så mycket större ifver spana sina egna okända gränsor; och säkert är att ingen njutning öfvergår den, hvarmed en sådan förmåga njuter af sig sjelf. Men oblandadt var långt ifrån detta nöje. Det hvilade på en hemlig, plågsamt ihållande grund af förlägenhet, bekymmer och smärta, hvilken skalden med snillrikt våld oupphörligt undertryckte. Det är en bedröflig sanning, men som genom dessa memoirer ligger för dagen, att ifrån den tid då Walter Scotts första, förvånande litterära framgång för honom öppnade inkomstkällor, dittills utan exempel i litteraturens historia, i samma mån kastade honom äfven hans långt utöfver säkra tillgångar stigande utgifter i förlägenheter, mot hvilka hans hela följande lif blef en fortsatt, slutligen olycklig strid, utan hvilken verlden troligen ej sett hälften af dessa skapelser, som gjorde dess förtjusning, men hvilka, färre till antal, ändå kunnat vinna ett högre värde. Olyckligtvis blef den utväg han valde, att försäkra sin egen fördel, just det förnämsta medlet att intrassla honom sjelf i alla bokhandelns vanskligheter och skiften, som blifvit vida större än förr i den mån spridningen af från 30- till 50,000 exemplar i upprepade upp-

lagor af en bok (såsom fallet blef med flera Scotts skrifter) öppnat äfven på författares hjernor och pennor ett obegränsadt fält för en merkantil spekulation, hvars äfventyr hvarken skalden förstod eller eftersåg, under det han derför var föremål och blef offer. För att hjelpa en ungdomsvän och skolkamrat James Ballantyne, som blifvit boktryckare, ingick Scott med honom kompani för tryckningen både af egna och andras skrifter. James Ballantyne associerade sig med sin bror John, som till Scott stod i samma förhållanden och för sin munterhet af honom var synnerligen väl liden, men också mer trodd än han förtjente. Slutligen blef häraf äfven en nära förening med Archibald Constable och hans hus, den store Edinburgher-bokhandlaren; och så befann sig skalden, nästan utan att veta huru, indragen i de vidt-utseende förbindelser, mot hvilkas bojor han i 20 år med obetänksam, men herkulisk kraft kämpade, utan att kunna lossa eller bryta dem. Till sin hela tyngd och vidd blefvo de honom först bekanta i Januari 1826 vid hans associerades fallissement; och utredningen lemnade på Walter Scotts ansvar den oerhörda skulden af omkring 120,000 £ sterling.

Dermed voro både hans lifs lycka och hans lifs hemlighet brutna. Hans egenskap af bolagsman hade aldrig varit känd af andra än hans intressenter. Det var en ganska oromantisk hemlighet till grund för ett lysande, romantiskt lif. Skälet till denna olyckliga hemlighet, hvilken iakttogs äfven mot hans närmaste och käraste, var till en del en bland det Britiska advokat-ståndet herrskande sed, enligt hvilken det ej ansågs anstå någon dess medlem att deltaga i merkantila spekulationer; men mer ändå bidrog utan tvifvel dertill hans hemliga lust att för verl-

den och nästan för sig sjelf dölja den egentligen vinstgifvande källan i den existens såsom en man af rang och förmögenhet, hvars behag han så välgörande och frikostigt både njöt och meddelade, och till hvilken det roade och smickrade honom att sätta sin utomordentliga litterära existens i ett *underordnadt* förhållande.

Derföre sträcktes den hemlighet, som omgaf honom såsom intressent i ett stort tryckeri och bokhandelsbolag, slutligen äfven till sjelfva hans författarskap, sedan han började dess andra stora afdelning med *Waverley-romanerna.* Oftast voro hans skrifter på förhand både ackorderade och uppburna och depenserade vinster, hvilkas rika flöde (de räknades under Waverley-romanernas mest lysande tid till omkring 10,000 £ sterling om året) han genom exempellösa, tysta ansträngningar underhöll; under det att egentliga tillståndet med hans i bolagets stora affärer inlagda förmögenhet och de förbindelser, för hvilka han derigenom blef ansvarig, voro honom obekanta. Emellertid köpte han i Abbotsford land till land, lade plantering till plantering, bygde rum till rum i sitt Götiska slott, hvilket man slutligen kallade »en roman i sten», steg i rykte som i rang, var värd för hela Skotlands och Englands och utlandets vackra nyfikna verld, som strömmade ut och in genom hans dörrar, och trodde sig slutligen vid målet för sin käraste inbillning och önskan att såsom stiftare af en egen gren af sin ädla stam lemna sitt gods, slott och namn till efterkommande, — då hela denna på en ihålig verklighet bygda drömverld[*] med ens störtade tillsammans.

Så pliktade han för att såsom en bisak hafva velat behandla sitt lifs hufvudsak; att hafva misskänt det snilles

[*] »The fabric of a vision». Shakspeare.

makt, som likväl efter behag hänförde och beherrskade honom; att hafva genom fördom satt den lägre ärelystnaden öfver den högre. Det var hvad Byron aningsfullt hade kallat »det villfarande systemet af Scotts poesi.» — Ett ofantligt missförstånd, en oerhörd falsk ställning, hvaråt den mest outtröttliga, af den rikaste inbillningskraft uppburna verksamhet fåfängt hade försökt att gifva bestånd.

Men olyckan må ha varit så bittert tung som helst: den drabbade en *man* i ordets hela bemärkelse; och i vår tanka äro den åldrige skaldens sista olycks-år på sant och djupt gripande menskligt intresse de rikaste. Hans associerades obestånd [6] sönderref på en gång både den dunkla slöja, som dolde hans merkantila intressentskap, och den halft genomskinliga, som omhöljt hans romantiska författareskap. Då olycks-nyheten träffade honom den 16 Januari 1826, dinerade han samma dag hos en af sina vänner i Edinburgh och syntes för hela sällskapet helt och hållet i sitt vanliga glada lynne. Vid bortgåendet hviskade han till värden: »besök mig i morgon bittida.» Då denne kom följande morgonen fann han Scott vid skrifbordet. Skalden steg upp och sade: »*gif mig din hand; min är en tiggares!*» Följande dagen besökte honom den äldre Ballantyne, omtalade hela ställningen och att flera tusen pund voro förfallna samma dag och att intet annat återstod än att yppa allt och förklara sig insolventa. Scott hörde på, och tog afsked af sin gamle skolkamrat med

[6] Det inträffade för tre hus på en gång, med hvarandra och med Scott förbundna: Ballantyne, Constable och Hurst et Robinson i Edinburgh och London. Bolagsman var Scott endast i det förstnämnda, hvilket han också derföre ej ville tillåta att göra cession, utan tog på sig dess skuld. De öfrigas bankrutt gaf blott dessas kreditorer 8 à 10 procent.

dessa ord: *»väl, lita derpå, Jakob, jag skall aldrig öfvergifva dig.»* Till sin måg och biograf Lockhart skref han den 20 derpå följande Januari: »Så snart jag hörde, att Constable gjort *cessio fori*, ansåg jag det anstå mig att allmängöra, hur vidt jag var invecklad i dessa affärer, och erbjuda min förmögenhet så vidt den var användbar.» För sin egen del ville han icke begära cession, utan förblef i sina öfriga dagar sina kreditorers frivilliga slaf med föresats och hopp att betala. Och huru han höll detta sitt beslut må det faktum förklara, att han i de följande åren med sin egen hand i sina borgenärers tjenst afskref nära 50,000 £ genom inkomsten af de verk han emellertid författade. 54,000 £ af skulden återstodo vid hans död. Men hans lif hade blifvit försäkradt för 22,000 pund, till ett par tusen fanns tillgång hos hans kuratorer, och bokhandlaren Cadell försköt de återstående 30.000 på salu-rättigheten af skaldens samlade skrifter. Den 2 Februari 1833 blef hvar man betald. — Under hans lefnad och straxt efter bankrutten hade han från okänd hand ett anbud af 30,000 £ till skänks. Han afslog det; så mer än godtgörande sitt eget ord i sin dagbok: »Jag vill ro upp emot stormen, tills jag dör; jag vill ej låna en styfver af någon menniska.»

»O uppfinningsgåfva, vak upp! Må menniskor vara milda! Må Gud vara mig blid!» skref han i detta diarium, som han med dessa sina bekymmers dagar, ifrån den 20 November 1825, begynte för sig sjelf att föra,[1] — ett af de dyrbaraste, ej blott auktorliga, utan menskliga monumenter, hvarpå mitt öga någonsin fallit; så vida man med

---

[1] Det har följande motto ur en gammal visa: »As I walked by myself, I talked to myself, — And thus myself said to me.»

skäl kan säga, att der flyter en stor och god mans renaste hjertblod. — Det finns en trefaldig Walter Scott af denna sista tid, hvilka det lönar mödan att jemföra: den yttre Walter Scott för verldens öga, med uttryck af en nästan stoisk köld, ehuru utan öfvermod, väl svarande mot de ord han skref till lady Davy, den store chemistens hustru och hans slägtinge: »helsa Davy, att olyckan aldrig i sin degel kastat ett oupplösligare ämne»; den inre Walter Scott i all sin på en gång milda och starka älskvärdhet uti dagboken; och författaren Walter Scott, som nu i sin ordning vet att befalla det snilles liflighet, som förut beherrskat honom. Romanen *Woodstock* (han skref denna midt under sjelfva katastrofen af olyckan och hans hustrus deraf förorsakade död); romanerna *Chronicles of the Canongate*, ibland hvilka *The fair maid of Perth* påminner om hans snilles hela fordna styrka; slutligen de flesta hans historiska skrifter, ibland hvilka *Napoleons lefnad* är den förnämsta, tillhöra denna period; och om han, i synnerhet på detta sednare fält, ej bar upp hela sitt rykte, visar likväl äfven detta sistnämnda verk, som oförtjent blifvit alltför mycket nedsatt, många spår, så i det hela som särskilda delar, af den store författaren.

Den så högt spända bågen skulle slutligen brista. Hans helsa och krafter började ge vika. Sjelf fruktade han hemligt galenskapen. Besynnerliga frånvarenheter af det förundransvärdaste minne begynte inträda. Det hände honom ibland de sina och midt under någon af sina vanliga, mest älskade berättelser att hastigt stanna, förlora sammanhanget och se sig omkring med stirrande blick. En resa till södern beslöts och företogs. Britannien utrustade en af sina präktigaste fregatter, såsom för en furst-

lig person, att föra den sjuke skalden till Medelhafvet. Han såg Malta, Neapel, Rom med halft slocknande öga, men öfverfölls af en så häftig hemsjuka, att återresan från Italien nästan genom natt och dag måste fortgå. Slaganfall följde. Han inträffade i London [a] och slutligen i Abbotsford nära sanslös, men syntes upplifvas i sitt eget hus och bland dess omgifningar, i hvilka hans barn uti det vackra sommarvädret bland alla hans blommor sköto honom i en hjulstol omkring. En dag kände han sig så mycket bättre, att han bad dem skyndsamt medan den goda stunden varade föra honom till sitt skrifbord. Det skedde och pennan sattes i hans hand. Den föll genast ned ur hans kraftlösa fingrar. Då flöto tårar utför hans kinder. De sista veckorna tillbragte han sängliggande, mest slumrande, med få mellanstunder af redighet. Den 21 September 1832, den skönaste, lugnaste dag, så att man genom sjukrummets öppnade fönster hörde floden Tweeds af skalden så högt älskade sorl, afsomnade stilla Walter Scott, omgifven af sina kring hans säng knäfallande barn. — Vid liköppningen befanns *hjernan* angripen.

Hvad han var såsom både menniska och skald skall icke förgås och förgätas. För öfrigt har han äfven en historisk — man kan säga verldshistorisk — betydelse. Walter Scott är *svanesången* af den halft krigiska, halft patriarkaliska, från medeltiden närmast härstammande, nu mest förgångna, men i sina ruiner ända till oss sig sträckande period, hvars förnämsta representant varit *adeln:* — nu mera en samhällsklass, med fördomar och anspråk

[a] Deltagandet var så allmänt, att hans läkare en gång under gåendet till sin patient omringades af en hop arbetsfolk, som frågade: »säg, herre, är det här vid gatan *han* ligger sjuk?» — liksom det blott funnits *en* sjukling i London att fråga efter.

tillhörande en gammal och förfluten, med verkliga intressen (såsom alla andra) tillhörande en ny, närvarande tid, och i konflikten mellan bägge lätt utsatt för faran att förena *bägges* fel, om den ej uppfriskar sitt menskliga värde ur den enda, men ock för alla tillgängliga källan. Hvarföre också i min oförgripliga tanka *adlandet* borde upphöra; hvilket kan ske på två sätt, endera derigenom att det ej mera erbjudes, eller ock derigenom att det ej mera emottages. Det skulle fortskynda uppkomsten af den äfven ofrälse adel, som endast består och vill bestå i *personlig förtjenst,* och som åter bragt *arbetet* till *heder* i verlden; och det skulle tillika genom täflan och återverkan förläna nytt värde åt den adel, som finnes, men nu mera är och allt mera blifver en form utan innehåll.

MINNES-TAL
ÖFVER
ÄRKEBISKOPEN m. m.
DOKTOR JOHAN OLOF WALLIN.

Hållet vid Svenska Sjömanna-sällskapets allmänna sammankomst den 26 April 1840.

Det är tvänne år sedan — föga mer än tvänne år — då vid en lika högtidlighet som den närvarande en stämma här höjdes, som det redan var en högtid att höra, och som mer än någon annan var säker att finna ett genljud i hvarje hjerta. Jag behöfver ej nämna den. Ty om rösten tystnat, varar likväl genljudet än. Det skall sent tystna i Sverige. Och hör du det icke mera i de glänsande salarna, hvilka Sveriges vältaligaste stämma vid så många fester fylde; lyssna! kanhända har det flytt till bergen, i skogarna, till däldens skugga, till hyddans ensamhet. Der går det dig till mötes i psalmens toner, ibland ett slägte, som vet att välsigna, fast ej att berömma. Ack, hvilket beröm är ej en välsignelse! Det vill något säga, att ha planterat ett sådant genljud i ett helt folks hjerta.

Vid en sådan åminnelse tystnar *berömmet*. Här säger jag: det *har* tystnat — fort nog — för den som ej ihågkommer, huru likgiltigt sorlet öfver grafven är för slumraren dernere. Och jag är ej den som vill återväcka

det; äfven om jag kunde det med denna mäktiga stämma, hvars lof skänkte och ingaf så mycken beundran.

Alla stora minnen arbeta i det tysta. De födas ur grafvens tystnad. De skallande orden mana dem ej. Men i stilla, välgörande majestät stiga de upp ur grifterna. Hvarje god tanke, hvarje ädel känsla drager dem till sig. I det bästa du i dina bästa stunder vet, tror och hoppas, der äro de objudna hemma. Äfven den ensligaste känner sig i sådana ögonblick ej ensam. Med honom äro det goda och de goda.

Dervid vilje vi ihågkomma, att det är åminnelsen af en *god man* som vi fire. Väl en *snillrik* man, men framför allt en *god* man, en sådan, till hvars åminnelse man ville göra en god gerning. Må det vara den sinnesstämning, i hvilken vi kaste en återblick på Johan Olof Wallins lefnad!

Jag skall om denna lefnad ej upprepa det allmänt bekanta, som redan ligger inför den stora eller lilla verlden, hvilken deraf tagit *sin* del, kanhända en alltför stor del; om den verld, som berömmer och glömmer, kunde tillegna sig någonting väsendtligt af de föremål, som mer och mindre flygtigt fängsla dess uppmärksamhet. Det *bästa* hos Wallin föddes och fostrades långt undan verldens blickar. Det hade växt i hans själ under hans dunkla, obekanta barndom och ungdom: en planta af olyckans dagar, som bestod den farligare lyckans prof, och som på hans graf skall spira upp till ett träd, ännu kommande slägters glädje. Och får denna graf äfven intet annat monument, — hans minne och Sverige skola dermed låta sig nöja.

Lik många män af hans art, föddes han i torftig hydda. Fattigdomen ledsagade honom in i skolan och

tillät honom endast att med långa afbrott begagna undervisningen. I det stället gjorde den honom redan vid 13 års ålder till undervisare; och fem, sex små lärjungar omgåfvo stundom gossen, som tillika under sparsamma mellanstunder måste vara sin egen läromästare. Likväl gjorde han sig väg bredvid och framför sina kamrater i läroverket. Jag har sett några af hans Svenska och Latinska stilöfningar vid 15 och 16 års ålder. De förråda redan omisskänneligt den tillkommande författaren, — i några öfversättningar från Latinska skalder äfven den tillkommande skalden; och i den aktade lärarens påtecknade gillande intyg emottog han de första, troligen ej de minst värderade uppmuntringar. Jag trodde mig igenkänna i dessa uppmuntrande intyg handen af en veteran, som i nära ett halft århundrade varit läroverkets prydnad, vid hvars fötter så många tacksamma ynglingar sutit, och som äfven var ett föremål för Wallins erkänsla och vördnad. Jag vet hvad sådana uppmuntringar betyda der de bära hjertats prägel. De utplånas ej under lifvet. De blifva kära minnen, till hvilka man med ständigt ny tacksamhet återvänder. Ack, hvilken välgörare är ej en rätt lärare! Hvad kan han ej uträtta, med grundlighet, allvar, rättvisa, och framför allt med *kärlek* — slutligen och först och sist det verksammaste af alla bildningsmedel, och för hvars upptäckande och igenkännande barndom och ungdom äfven derföre blifvit begåfvade med en egen himmelsk instinkt.

Vi se de första stegen på en bana, hvars fortgång skulle blifva så lysande, och likväl ej de minst betydande stegen. Den, som sett mycken ungdom, har sett mycket af menskligheten och kan i synnerhet ur denna erfarenhet draga en tröstelig lära, huru jemförelsevis obetydliga

alla yttre företräden äro, och i huru hög grad det gamla ordspråket gäller, att hvar och en är sin lyckas smed. Ungdomen är den läraktigaste och tillika den lärorikaste af åldrar. Jag har länge sett den; och jag *vet*, att det finnes inga svårigheter, som den ej är öfverlägsen, ingen nöd, som den ej med ärligt arbete och genom det deltagande ett sådant arbete väcker, besegrar och kan vända till lycka. Likväl är all påstådd sjelfbildning, för sig tagen, en vådlig förmätenhet eller ett undantag. Ingen har bildat sig ensam. De, som mest varit tvungna att göra det, bära spåren deraf i hela sin lifstid. Men äfven desse hafva åtminstone haft något stöd att rätta sig upp vid, någon vård och lära att tacka för, någon kärleksblick att minnas i en eljest kall och främmande verld. Är sådant oundgängligt för ungdomen, som redan *kan* lida och i fullheten af lifvets kraft lättare öfvervinner hinder, huru mycket mer för den tidigare åldern, som endast eger sin hjelplöshet! En förlorad ungdom blir ett olyckligt, förfeladt lif. En förlorad barndom är förderf och död. Derföre är ock denna ålder det heligaste föremål för *förbarmandet*, hvilket en af verldens största skalder äfven förliknar vid ett spädt, naket barn. Det är ängeln i menniskohjertat. Och dermed hafva vi äfven uttalat det *bästa* hos den man, hvars åminnelse nu sysselsätter oss. Han var en *menniskovän*. Han hade i synnerhet lärt att blifva en *ungdomens*, en *barndomens* vän; och ett i innersta grunden mildt och kärleksrikt hjerta är det goda, det evärdeliga, det bästa i hans verksamhet.

Han kom vid 20 års ålder till universitetet, 1799 om hösten, vid samma tid då jag, några år yngre, äfven dit anlände från min landsorts läroverk. Bekanta blefvo vi ej förrän 1803, då vi vunno hvar sitt pris i Svenska

akademien, besökte hvarandra, visade våra penningar och, jag tror, nästan behandlade hvarandra såsom ett par små store män. Ej långt derefter lemnade Wallin universitetet, der han förgäfves sökt anställning, och begynte i hufvudstaden såsom skald, predikant och lärare den bana, hvilken han har att tacka för sitt egentliga rykte. Hans första framgångar gjorde honom lycklig. »Nu var min gladaste tid», säger han i efterlemnade anteckningar, men tillägger: »sedan kom lyckans tid, och glädjens var förbi». Han hade uppväxt utan gynnare. Han fann nu en och annan verklig sådan; men kanhända alltför många af det slag, som med välmenande öfverdrift, eller emedan de i gynnareskapet behaga sig sjelfva, mera skada än gagna sina föremål eller sina offer. Han hade intet emot att gå fram. Man ville drifva honom, och han blef motspänstig. Det visade sig i synnerhet då man 1809 och 1810 ville, i första förtjusningen öfver hans psalmförsök, i hast genom honom begåfva det nya Sverige äfven med en ny psalmbok. Det hade blott berott af honom att låta sig ledas dertill. Han stannade — och tog, utan fruktan för missförstånd och kallsinnigheter, det bästa rådet af sig sjelf.

Det föregick vid denna tid en brytning i Wallins väsende. Kanhända förblef han, lik så många af oss, under hela sin lefnad i visst afseende ett brutet väsende. Stora, åtminstone skenbara kontraster funnos hos honom — i hans snille, i hans lynne, i hans beteende, i hans yttre och inre, och mellan hans yttre och inre. Det praktfulla, det bjudande, det värdiga, allvarliga, stränga var *en* sida af hans natur och honom så egen, att den lätt öfverglänste hans öfriga egenskaper, eller åtminstone i den skiftning, som dessa så ofta erbjödo, alltid kastade några

strålar, som företrädesvis fängslade uppmärksamheten. Han har derigenom gjort sina största *effekter*. Sina största och varaktigaste *verkningar* — i fall det tillåtes mig att antaga en sådan skilnad — har han gjort genom snarare motsatta egenskaper, och hvilka kanske just derföre verkade djupare, att de syntes stå i en så oupplöslig både motsägelse och förening med hans prakt-natur. Dessa andra egenskaper, hvilka också — och måhända uti innerligare mening — utgjorde hans hemgift, visade sig i en naturlig och hjertlig hängifvenhet till det milda, stilla, ljufva, belåtna. Man finner denna andra grundton i hans väsende mindre ofta anslagen af *talaren*, oftare af *skalden*; och hans herrligaste psalmer öppna just blicken in i ett sådant hjerta. — Samma kontrast i hans yttre. Han var bekant för sin stränga blick. *Den* hade ej sett honom rätt, som i samma öga ej upptäckt den ofta våta glansen af en nästan svärmisk ljufhet. — Samma kontrast i hans umgänge. Det hade ej sällan någonting ceremoniöst och tvunget. Och likväl kunde han vara och var, så snart han var sig sjelf, den enklaste, gladaste umgängesman. — Samma kontrast i hans lynne. Han hade naturligen ett stort misstroende till sig sjelf, och just denna känsla, som ej var oblandad med misstroende till andra, gjorde att han oftare än som behöfdes gick, om jag så får säga, i harnesk, var på sin vakt, och visade att han hade till hands kogret med sarkasmens pilar. De, hvilka dessa, förtjent eller oförtjent, träffade, visste föga att de hade ej blott en naturligen blygsam, utan till och med blyg man för sig. — Samma kontrast i hans öden. Han åtrådde stillheten och lefde i bullret, längtade efter den obemärkta lyckan, och lyckan ville ej att han skulle vara obemärkt.

Att

Att ständigt uppgöra planer för lugnet och aldrig i lifvet nå det, blef hans lott; ehuru dylika förslag oupphörligt sysselsatte honom, i synnerhet sedan han i psalmverket slutat sin lefnads största arbete. Det ombytliga i sådana förslag ådrog honom tadel, under det värdigheterna och mödorna, osökta, hopade sig. Han emottog slutligen, gifvande efter för sin konungs, sitt stånds och nationens röst, den högsta värdigheten inom Svenska kyrkan. Den rastlösa verksamhet, som, oaktadt en länge försvagad helsa, alltid utmärkt honom, syntes nu stegras till en nästan ungdomlig liflighet; i hvilken man likväl märkte segern af en stark vilja öfver en svigtande natur. Slutligen bröts denna under bördan. Jag såg honom sjunka tillbaka på den stol, från hvilken han nyss gifvit befallning om en fortsatt resa i embetsvärf, sedan han, redan sjuk, i Upsala egnat flera mödosamma dagar åt kyrkans, universitetets och läroverkets angelägenheter. Han lades på sin dödssäng, med förkänsla af hvad som förestod. Jag stod vid denna dödssäng. Den döendes hänryckta blick skall jag aldrig förgäta. Men jag hörde honom ock säga såsom till sig sjelf: »jag går — jag går — jag har föga njutit af lifvet».

Min närmare bekantskap med ärkebiskop Wallin daterar sig från den tid, då han begynte sitt psalmboks-arbete. Han gjorde mig den hedern att stundom rådfråga mig, och uppmuntrade mig på det vänligaste till egna försök. Jag var under en stor del af denna tid med honom i brefvexling, synnerligen angående den musikaliska delen af arbetet, i hvilket afseende jag merendels var tolk och medlare emellan honom och Svenska choral-bokens förtjenstfulle utgifvare, kapellmästaren Hæffner. Det fanns

ingenting aktningsvärdare, älskligare än Wallin, sysselsatt med sin psalmbok. Man kunde ej se en samvetsgrannare arbetare för ett stort mål, ej någon som oförbehållsammare offrade all fåfänga för det verkliga, ej någon tålsammare för anmärkningar och rättelser, då de funnos grundade; ehuru denna foglighet var förenad med tillräcklig fasthet i hvad han ansåg för godt och rätt. Hans psalmverk kan hafva sina ofullkomligheter; ehuru ingen varit ifrigare att utplåna dem än han sjelf. I sitt hela är det utan allt tvifvel ett af de yppersta, som något språk kan framvisa. Och med skäl kan sägas om den som åstadkommit ett sådant arbete, att han skrifvit in sig i sitt folks hjerta. Lika mycken betänksamhet, som han hade visat i verkets fullbordan, lika mycken måtta och vishet röjde han i frågan om den nya psalmbokens antagande. Hans förhållande i detta afseende var exemplariskt. Hans öfvertygelse var orubblig, att detta antagande endast borde vara en frukt af församlingarnes fria val. Också har han, om än småningom, dock så mycket fullständigare och säkrare, blifvit belönad med Svenska kyrkans bifall och tacksamhet. Man måste se en man i sitt arbete, för att rätt veta hvad han går för. Jag har sett Wallin i hans största arbete; och jag har allt ifrån denna anblick för honom hyst en beundran, kärlek och vördnad, hvilkas grund ingenting kunnat störa, och hvilka det är mig en tillfredsställelse att vid detta tillfälle än en gång få uttala.

Men det är tid att vända uppmärksamheten på den del af vårt ämne, som med närvarande högtidlighet står närmast i förening.

Sverige är genom sitt läge kalladt till sjöfart och handel. Att det hittills ej uppfyllt denna bestämmelse såsom sig bordt, dertill äro orsakerna för mångfaldiga att här kunna anföras. En hufvudsaklig må likväl nämnas, emedan den är ej blott af en *ekonomisk,* utan äfven af en *moralisk* natur. Man föredrager hos oss vanligen och i alla vägar det sämre arbetet, som erhålles till hvad man kallar godt pris, framför det bättre, som endast ger varaktig båtnad, derföre är värdt sin lön och äfven i sjelfva verket med mer uträkning användes. Sådant visar i allmänhet arbetets låga värde i ett land, och att det uppfattas mer såsom en last, en tunga, än såsom en vinst, en fördel. En följd deraf är, att hvar och en skjuter det ifrån sig, och att det slutligen stannar på dem som ej kunna skjuta det ifrån sig, men också göra det så illa som möjligt. En annan följd blifver, att ej arbetet, utan i sjelfva verket ledigheten, eller ock ett slags namnarbete, som mer gäller såsom en titel än en verklighet, likväl innebär heder och företräde och förnämligast kan sägas representera i samhället. *Den* representationsförändring, som i Sverige kunde borttaga denna falska representation i alla stånd, skulle bota vårt samhälles största onda. — Användningen på sjöfarten må ske genom ett par exempel. Föreställom oss ett sjöfarande folk, som bättre utrustar sina handelsfartyg än något annat, som bättre behandlar, betalar och föder sina sjömän än något annat, och som således i allmänhet har dyrare, ehuru visserligen också bättre både fartyg och bemanning än något annat, och som likväl af alla dem, hvilka befara oceanens vägar, seglar för *bästa köpet,* emedan dess seglare gå fortast och alltid uträtta sina ärenden med mesta möjliga beräkning och minsta möjliga tidsspillan. Det fin-

nes måhända mer än ett sådant folk. Det finnes åtminstone tvänne — verldens bägge största handlande nationer — som täfla i dessa egenskaper. Men den *Nord-Amerikanska* seglaren är den, hvilken vi med detta exempel i synnerhet haft i sigte; och han skall, med dessa egenskaper, med dessa grundsatser för sin flagga, öfverallt föra den såsom det säkra tecknet till en växande handel och sjöfart, oaktadt alla handels-kriser. — Föreställom oss ett annat folk, som, ehuru omgifvet af sjöfartens alla naturliga lägenheter och tillgångar, och med ingen brist på händer till hvad man kallar godt pris, likväl synes gå ut på att vinna, icke genom den bästa möjliga, utan genom den möjligen sämsta och för ögonblicket minst kostsamma beskaffenheten af de för ändamålet använda, så materiella som personliga medel. Det finnes troligen äfven mer än ett sådant folk. Jag vill lemna derhän, om ej *vi* höra till antalet. Men säkert är, att ett sådant folk vidtagit medel, som motverka ändamålet och som tillika förklara huru det går an att handel och sjöfart, äfven under fredens lugn och för öfrigt lyckliga omständigheter, aftaga. Men skulle äfven slag-skuggan af denna förebråelse förmörkande träffa vårt fädernesland, så träffar den likväl på långt när ej lika öfverallt. Undantag, glädjande och betydliga, hafva alltid funnits; och de skola snart upphöra att gälla såsom undantag, då just i dessa sista år i hela Svenska sjöfarten ett nytt lif begynner röjas, som rör sig med friskare krafter och berättigar till ljusare förhoppningar. Vi känna exempel på handelsfartyg, bygda på ett af Stockholms varf, som varit ämnen för rättvis beundran äfven på Themsens bölja.

Ej mindre glädjande är den uppmärksamhet och vård, som i allmänhet allt mer på Svenska handelsflottan bör-

jar egnas åt sjömannen, hvilken alltför ofta varit ansedd såsom ett slags förlorad varelse, utkastad på sjön, emedan af landet förskjuten. Det samfund, i hvars namn jag nu har den äran att tala, räknar en sådan vård för ett af sina förnämsta syften, och förtjenar väl att i sina bemödanden för ett så ädelt mål understödjas af alla goda medborgare. Jag har nyligen besökt det *hem*, i hvilket samfundet öppnat en fristad, der sjömannen under den långa vinter, som här stänger honom ifrån sitt yrke, finner, så vidt inrättningens utrymme det medgifver, både arbete och bergning, uppehälle och undervisning. Må exemplet finna den efterföljd, det deltagande, som det förtjenar!

Med skäl har blifvit sagdt i minnesorden vid Wallins graf, att knappast någon barmhertighets-inrättning, någon större eller mindre undervisnings-anstalt inom hufvudstaden finnes, för hvars framgång och gagnelighet man ej hos honom sökte råd och fann verksamt deltagande. Flera af dessa inrättningar kunna räknas för hans stiftelser, eller hade åtminstone utan hans aldrig hvilande nit icke kommit till stadga. Han skydde ej förebråelsen för en obeqväm ifver, för en alltför stor värma i sådana angelägenheter. En lång och verksam presterlig bana hade invigt honom i de rysliga hemligheterna af menskliga eländet, sådant det i hufvudstäder hopas; och man kan säga, att han var oupphörligt sysselsatt med tanken på att hjelpa, att rädda. Det var den skönaste och djupaste oron i hans väsende. Men salige äro de, hvilkas lif är en sådan oro!

Äfven detta samfund sökte honom ej förgäfves, och fann honom, såsom alltid, hjelpfärdig med råd och dåd, med hand och mun, med egna gåfvor för räddade och räddande likar, och tillika med gåfvan af denna vältalighet,

som öppnade, bevekte och böjde hjertan. Att Herrans ord äfven skulle predikas på vågorna, var i synnerhet för honom en kär, dyr och ljuf tanke. Huru rörande och kraftigt uttalade han ej välsignelsen öfver den flagga, som, ehvar den utbreder sig vid främmande strand, manar den Svenske seglaren till gudstjenst! — Lifvet är en gudstjenst, arbetet är en gudstjenst, bönen är en gudstjenst. Men väl må bönen varmast lefva i dens hjerta, hvars arbete är en strid på lif och död. Alla på lif och död stälda yrken i samhällets tjenst borde företrädesvis vara och äro kanhända äfven, mer än man tror, i hjertats djup gudfruktiga. Och sjömannen, i kamp med vredgade böljor, känner, — äfven sjunkande: *att i djupet bor, som i himlen, Gud.*

Gud vare med oss alla! Gud bevare konungen och hans riken!

ÅREMINNE

ÖFVER

GEORG STJERNHJELM.

Uppläst i Svenska Akademien den 20 December 1840.

Vältaligheten och sången hafva förnämligast ibland oss täflat att fira den store Gustaf Adolfs tidehvarf. Den inhemska häfdaforskningen har deremot dröjt; och den är ännu långt ifrån att till detta tidehvarf hafva betalt sin skuld. Följden har blifvit, att denna stora tid, oaktadt alla deråt egnade loford, likväl ej ännu njutit sin fulla rätt och således ej heller sitt rätta lof, så vida ett sådant endast på insigt och rättvisa kan grundas.

Det är *vi*, det är ej den store konungen och hans män, som derpå förlorat. De äro öfver berömmet. Men öfver rättvisan är ingen. Och funnes det hos de hädangångne någon känsla af jordiska ting, det är ej öfver berömmet, utan öfver den berömmandes beskaffenhet, hvarigenom endast lofordets halt bestämmes, som de kunde glädjas.

Så hänförer sig slutligen allt menskligt till menniskan sjelf och hennes inre värde eller ovärde. En tanke, en känsla, gillande eller ogillande, upplyftande eller nedslående, och derigenom verkande på tusendes handlingssätt, är det sista, ytterst luttrade alstret af de största verldshändelser, de vidsträcktaste bedrifter. Denna händelsernas

själ står ofta i skarp motsats mot hvad man kunde kalla deras kropp. Den sednare förgår, upplöses. Den förra fortlefver och renar sig. Det är anden, som svingar sig öfver stoftet.

Hvad var Gustaf Adolfs odödliga bedrift? — Att genom sitt lif och slutligen genom en segrande död, mer än någon, hafva befästat reformationens politiska bestånd. Det är hans förtjenst om *verlden*. Och att genom denna strid hafva infört ett litet, fattigt, förut afsöndradt folk till gemenskap med den odlade verlden och invigt det till en kämpe för odlingens heliga sak: det är hans förtjenst om *oss*. Alla yttre vedermälen af denna tid försvinna allt mer. Af våra eröfringar på andra sidan Östersjön återstår ej en enda. Hvad Gustaf Adolf redan såg som en möjlighet har blifvit en verklighet: vi äro återdrifne bakom våra klippor och skär. Men det af honom nylifvade andeliga bandet emellan oss och våra Germaniska bröder kan ej upplösas. Det växer osynligen. Det har i våra dagar visat sig verksamt. Kanhända skall det ännu en gång erhålla en stor betydelse. Kanhända är den tid ej så aflägsen, då det norra protestantiska Europa skall åter känna sig såsom ett politiskt, af de dyraste intressen förknippadt helt.

Och likväl är ej denna utsigt den sista, den högsta. Den sista frukten af Gustaf Adolfs tidehvarf är ej af en politisk, den är af en rent ideell och moralisk natur. Den ligger i värdet af den underpant han gifvit af sin kärlek för sina likars väl, af sitt nit för sitt slägtes framskridande till högre ljus, af sin oförskräckthet i uppoffring under medvetandet af ett ädelt mål. Det är slutligen det arf han oss lemnat. Vi vilje dermed låta oss nöja.

Huru sammanstämma ej äfven derföre hans krigiska och hans fredliga förtjenster! Af de förras rykte är verlden full, och ingen har gjort honom platsen stridig af sin tids störste krigare. Af de sednare vet verlden mindre; men *vi* känna dem väl. Eller skulle vi någonsin kunna glömma, huru, midt under de största och svåraste krig som Sverige fört, Gustaf Adolf blef stiftare af Sveriges undervisningsverk? Huru ädelt, omsorgsfullt, frikostigt utkastade han ej grundvalarne dertill under nöd och faror af alla slag, och på en tid, då vapnen uteslutande syntes fordra alla uppoffringar! Men här var ett offer åt högre makter. Så inviger en ljusets hjelte sina vapen.

Häfdatecknaren, hvars ord talaren här må nyttja, har sagt: »Det finnes intet högre och ädlare hopp, än det som Gustaf Adolf nedlagt om Sveriges framtid i dessa stiftelser». Omdömet gäller ännu mer den *anda*, i hvilken de gjordes, än den *form*, i hvilken de först framstodo. Former vexla med tiderna; enligt odlingens gång böra de blifva allt innehållsrikare. Andan af ett undervisningsverk, på en gång fosterländskt och menskligt bildande, sådant som Gustaf Adolf åsyftade, är nödvändigt: *att allt flera skola blifva delaktiga af dess fördelar.* I denna riktning är det oss uppgifvet att fullfölja hans verk. Det finnes intet tidehvarf, som mindre kan anföras till stöd för det stationära i något hänseende, än Gustaf Adolfs. Det var fullt af lif, af ett kämpande lif. Det utströdde nya frön i alla riktningar. Många af dessa frön nedtrampades af det förhärjande kriget. Andra uppsköto i en gestalt, som alltför mycket vittnade om den hårda jordmån, i hvilken de såddes. Få blomstrade fritt. Det är ej det yttre af Gustaf Adolfs skapelser, som är det rätta föremålet för vår beundran. Det vore att dyrka den omständigheternas

makt, som ofta var hans egen fiende. Det är andan af dessa skapelser, som är stor och beundransvärd och som, funnes den än i dag vid lif, skulle säkrast förändra våra inrättningar i öfverensstämmelse med tidens sanna fordringar.

Ett så kalladt klassiskt tidehvarf, hvars verk och alster kunde anses såsom stående mönster, kunde således icke Gustaf Adolfs tidehvarf blifva, åtminstone ej i vanlig mening. Ty begreppet om mönster innebär nödvändigt *fulländning* i ett eller annat afseende. Men Gustaf Adolfs tidehvarf har ingenting fulländat, — minst i Gustaf Adolfs egen mening. Sjelf bortrycktes han i blomman af sina år, från ett halfgjordt arbete, som efter honom blef ett annat, ehuru det utan honom aldrig hade blifvit hvad det blef. Hvarken den protestantiska saken eller Tysklands författning eller Sveriges förhållanden blefvo efter honom sådana, som han synes hafva tänkt sig dem. För att åter nyttja häfdatecknarens ord: »Man ser öfverallt stora spår, men ej slut på vägen, spridda försatser till en slutsats, vid hvilken döden trädde emellan». Sådan konungen, sådana hans män. Vi hafva lärt känna nog många af dem, för att våga teckna några hufvuddrag hos en *Gustaf Adolfs man.* Det första — man kunde säga, det första och sista — var *dygd,* i den gamla bemärkelsen af *duglighet.* Han var en dugande man, och ej blott i en viss riktning, på ett visst sätt, eller i följd af någon viss inlärd eller synnerligen utbildad färdighet, utan i allmänhet hvar han stod och hvar man honom stälde: — en man för sig och sitt öde, i hvad gestalt det honom mötte; aldrig rådlös, sällan rådvill; fäktande såsom för sitt lif emot nöd, faror och bekymmer af alla slag, hvilka den tiden dagligen omhvärfde så det

allmänna som det enskilda väsendet; väl stålsatt mot menskliga sakernas vexling, och med en fri, orädd blick öfver lifvet. Användbar var han, åtminstone till en viss grad, öfverallt och i allt hvad af en man kan fordras; för öfrigt, med mer anlag än bildning, i mycket sjelflärd, en stor början, och af nödvändighet ofta en början. Hvad detta slägte under kamp och strid efter sig lemnat, är, med all sin storhet, ofta styckverk, såsom slutligen allt menskligt. Men *män* äro de, hela, fullständiga menniskor, och, såsom sådana, sina egna monumenter och satta till en föresyn, mindre af hvad man bör *göra* än af hvad man bör *vara*.

Egentligen är det den gamla inneburna Svenska tapperheten, som under en hjeltes ledning och utomordentliga omständigheter här framstår och smyckar sig med en mångdubbel lager. Dessa egenskaper röja sig ingalunda blott i krigiska, utan äfven i fredliga värf. Ja vetenskapsmannen, vitterhets-idkaren af Gustaf Adolfs tidehvarf bär samma stämpel, och ingen på en gång kraftigare och älskligare än Georg Stjernhjelm.

Hans upphof var ringa; likväl, såsom det synes, ej utom kretsen af medelmåttans belåtenhet. Han var en bergsmans son i Dalarne. Berättelser finnas än om gossens tidiga och lifliga snillegåfvor. Vi vilje ej uppehålla oss dervid, helst en utmärkt lefnad vanligen kastar någon glans tillbaka äfven på en dunkel barndom. Men en anmärkning kunne vi ej undertrycka. Oss har alltid synts, såsom genomginge en ungdomsfrisk fläkt från hans fädernebygds berg och dalar hela hans lefnad. Denna bygd, af ålder så rik på fosterländskt lif, var aldrig derpå rikare än på denna tid, som tillika är första morgonrodnaden af Svensk vetenskap och konst. Columbus, fader och sö-

ner, Terserus, Stjernhöök och Stjernhjelm (hvilka bägge sistnämnde Christina kallade sina *Dalstjernor*) voro alla barn af denna bygd; och under en stor del af den tidrymd, då de fleste af dem bildades, satt på Westerås biskopsstol Johannes Rudbeck, i verksamhet den störste af Sveriges biskopar på sin tid och ännu derutinnan oöfverträffad. Det var vid det af Rudbeck i synnerhet stiftade gymnasium i Westerås — en föresyn för de öfriga, för hvilka Sverige har Gustaf Adolfs tidehvarf att tacka — som dessa ynglingar bildades. De gingo, efter korta besök i Upsala, på resor, — flere, såsom Stjernhöök och Stjernhjelm, dervid understödde af biskopens egna medel. Stjernhjelm besökte Tyskland, Italien, Frankrike, Holland, England, och utnämndes under sin frånvaro till lektor i Westerås, men lemnades efter sin återkomst ej länge i läro-embetet. En lärd af Gustaf Adolfs tidehvarf måste vara beredd att tjena sitt fosterland, hvarhelst högre kunskaper behöfdes. Snart kallades den unge läraren af Gustaf Adolf till assessor vid den nyinrättade Lifländska hofrätten i Dorpt. Han upphöjdes kort derefter af konungen i adeligt stånd och antog då namnet Stjernhjelm, som nu erinrar om så många och stora förtjenster. Hans bana blef lika mångsidig som vidsträckt. Han har såsom lärare, domare, statsman, förvaltare, så i fredlig som krigisk väg, tjenat fyra Sveriges regenter. Han var språkforskare, häfdaforskare, naturforskare, jurist, geometer, filosof och skald. Det finnes intet af dessa fält, på hvilket ej hans arbeten lemnat spår efter sig; knappt något, å hvilket han ej tillika är, för sin tid, upptäckare; icke något, å hvilket ej äfven hans misstag hänvisat på riktningar, som, framdeles renade, skulle föra till stora och nya utsigter. Han har försökt sig i

mycket och följaktligen föga fullbordat. Men, för att återkalla ett redan nyttjadt uttryck, han var i allt en stor början. Sammanfattad är hans verksamhet *profetisk*. Det finnes i samklangen af Svensk vetenskap och vitterhet knappt en sträng, som ej Stjernhjelm vidrört; och mycket af hvad sedermera utbildat sig i stridig mångfald visar sig hos honom förenadt. Sådant är det omdöme, som en förnyad öfversigt af hans lefnad, till en del äfven af hans skrifter, och i synnerhet en blick på hans outgifna anteckningar i filosofiska ämnen framkallat hos den, som i detta ögonblick är en ofullkomlig tolk af hans minne. Språkstudier voro hans tids förnämsta, nästan enda verldsliga lärdom. Men den var inskränkt inom de företrädesvis så kallade lärda språken. Man hör mången, som deri vill se ett bevis på aftagande grundlighet, beklaga, att dessa språk ej mera äro föremål för en lika odelad uppmärksamhet. En sådan klagan är på det hela obillig. En vidsträcktare synkrets, öppnad öfver hvad kunskaps-ämne som helst, är redan i sig sjelf en fördel, om också de föremål, som hittills uteslutande fängslat uppmärksamheten, derigenom skulle synas förlora. Ty ega dessa föremål ett eget verkligt värde, så är detta värdes mätande och jemförande med andra värden i sjelfva verket icke en förlust, utan en vinst, äfven för det jemförda föremålet. *Så* skönjes nemligen först dess sanna betydelse, ja sidor upptäckas deraf, hvilka förut varit lika ovärderade som obekanta. Att påstå motsatsen vore att påstå, det den rätta beundran är blind. Men nu — hvilket nytt ljus har ej uppgått öfver de klassiska litteraturerna och språken, sedan de ej mera äro de enda som studeras, sedan de intagit sin plats bredvid andra såsom delar af ett allt mera sig utvecklande helt? Detta genom sednare forskningar upp-

gångna ljus är så lifgifvande, att med fullt skäl kan sägas: antiken har inom hundra år blifvit ung på nytt. Och den skulle just nu blifva främmande för *ungdomen*, såsom man påstår? Omöjligt! Jag känner ännu i min ålder, att så ej förhåller sig. Om dessa studier ock komma att bedrifvas annorlunda än förr, så innebär detta hvarken att de skola upphöra eller försvagas. Det är det *adertonde* seklet, som förberedde, det är det *nittonde*, som skall fullborda denna omskapning af språkstudierna. Stjernhjelm tillhörde ännu det *sjuttonde*. Han egde hela sin tids lärdom; men att bakom dess lärda språkverld ännu en annan fanns, ej mindre värd forskarens uppmärksamhet, denna aning visade sig i hans hittills ohörda påstående om den *Götiska* språkstammens ursprunglighet och verldshistoriska vigt. Man ler nu åt den patriotiska öfverdrift, som till och med ville göra Götiskan eller Skytiskan till språkens stammoder. Man låter ej hänföra sig af den gränslöst hittiga qvickhet, med hvilken Stjernhjelm öfverallt fann likheter till bestyrkande af en älskad förslagsmening. Men ser man på utslaget af vår tids stora forskningar, som ledt de *Germaniska* språkens anor till *Indien*, som bredvid dessa språk, såsom deras systrar, ordnat å ena sidan *Grekiskan* med *Latinet*, å andra sidan de *Slavonska* tungomålen, och som visa huru hela denna stora språkslägt har lika rätt till ursprunglighet med de *Semitiska* språken, måste man erkänna, att den bana Stjernhjelm först beträdt, skulle, renad och fullföljd, föra långt.

Tiden tillåter oss blott att hänvisa härpå. Ej heller medgifver den oss att följa de blickar Stjernhjelm sjelf från detta fält kastade på närgränsande, såsom historiens och laghistoriens, så i deras allmänna som fosterländska

betydelse. Felen och förtjensterna äro hos honom såsom *språk-* och *häfdaforskare* ungefär desamma. Hans skrifter i dessa ämnen kunna här lika litet som hans arbeten i den tidens lagkommissioner blifva föremål för en utförligare betraktelse. Men hvad han var såsom *naturforskare* och *filosof* måste vi åtminstone med korta drag antyda, innan vi framställa honom såsom *skald.*

Stjernhjelm tillhörde Baco de Verulams tidehvarf. Jag vet ej med visshet, om han var personligen bekant med detta stora snille, som lefde ännu då Stjernhjelm besökte England. Visst är, att vid stiftandet af det Engelska vetenskaps-sällskapet, som af Baco hade först blifvit föranledt, blef Stjernhjelm den förste Svenske ledamot af detta berömda samfund, hvars syfte var att på erfarenhet af rön grunda naturens kännedom. Stjernhjelm var, om ej en mästare, likväl en tidig lärjunge i denna skola, en alltför tidig för Sverige, ty hans rön med det här förut osedda *mikroskopet* ådrogo honom beskyllningar att vara trollkarl och gudsförnekare, så att han offentligen måste försvara sig mot sådana beskyllningar. Denna vetenskapernas nya riktning innebär tillika deras praktiska användbarhet; och äfven i denna har Stjernhjelm i Sverige gjort epok. För att göra slut på mångfalden och osäkerheten i rikets mått, mål och vigt, hvilka hade föranledt mer än hundra-åriga klagomål, uppdrog regeringen åt Stjernhjelm på hans ålders dagar att ordna denna stora angelägenhet. Här, såsom öfverallt, visade sig hans sjelfständiga tankestyrka. Hans föresats att grunda Svenskt mått, mål och vigt på en i naturen oföränderlig kropps specifika tyngd var lika sinnrik som hos oss ny; ehuru han misstog sig i tillämpningen, hvilket åter var en följd af sjelfva problemets ofullständiga

uppfattning. Stjernhjelms system för mått, mål och vigt blef emellertid öfver ett halft sekel i riket det gällande. De dernäst följande förbättringar häruti voro nära samtidiga med stiftelsen af kongl. vetenskaps-akademien, hvilken likväl ända till våra dagar ej haft den tillfredsställelsen att se ett nu mera längesedan uppgjordt och på vetenskapliga grunder fotadt system äfven träda i verkställighet.

Det Svenska snillet har på naturforskningens fält flätat sin rikaste krans. Tid efter annan har det likväl fattats af en oemotståndlig längtan att tränga in i det innersta af naturens tempel och vinna en blick af det väsende, hvars slöja ingen dödlig upplyftat. Det må vara vett eller förvett, visst är, att i vår nord, der de i sjelfva naturen blottade motsatser kanske snarast locka åt djupet, försöket mer än en gång skett med en förmätenhet, som man ej vet om man skall tadla eller beundra. Med ett ord, det Svenska snillet har äfven ett svärmiskt drag, ett drag af mystik och djupsinne, af naturfilosofi eller naturpoesi, som är urgammalt, Odiniskt, och mer än en gång på ett sällsamt sätt uppenbarat sig till verldens förvåning. Stjernhjelm är en af de poetiska gestalter, som märkas af detta drag. Den som betraktar hans bild, skall kanhända se det skrifvet på hans panna. Den som studerar honom såsom filosof, söker åtminstone i hans yttre något uttryck af detta långvariga, inom sig slutna själsarbete med de högsta ämnen för mensklig kunskap, hvars qval och sällheter, hvars mödor och belöningar Stjernhjelm så ofta i sin enslighet anförtrodde åt papperet. Vi kunna här ej vidare karakterisera denna filosofi, med hvilken Stjernhjelm umgicks såsom med sin själs älskarin-

na.

na. Nog af, hon var på en gång Platonisk och orientalisk.

Man frågar kanhända: hvarföre uppehålla sig med en i alla fall ofullständig skildring af så olika sträfvanden, i stället för att hufvudsakligen fylla det inskränkta utrymme, som blifvit oss tillmätt, med en utförligare skildring af Stjernhjelms förtjenster om Svenska vitterheten och skaldekonsten, som bäst hade egnat sig åt detta rum och detta ställe? Vi svare: emedan Stjernhjelm *skalden* ej är begriplig utan Stjernhjelm *vetenskapsmannen*, liksom ingendera utan Stjernhjelm *medborgaren* och *menniskan*. Det är äfven vår uppriktiga mening, att Stjernhjelm ej var mer skald än han var tänkare eller patriot eller mycket annat, som han äfven var eller åtminstone kunnat blifva. Om ett sinne, känsligt på en gång för sakernas äfven finare skilnader och för deras sammanhang i ett anadt helt; om derjemte en bildningsgåfva, mäktig att återgifva och hos andra väcka intrycket så af denna outsägliga mångfald som enhet, tillsammans utgöra hvad man kallar en *poetisk natur:* så var Stjernhjelm i hög grad en sådan, äfven om han aldrig utmärkt sig genom skönskrifveri i vers eller prosa, en färdighet, som nu för tiden det bildade språket så ofta besitter, i stället för den skrifvande. I hans dagar var det annorlunda. Språket låg ännu rått och ouppodladt. Sjelfva våra eröfringar hade på vårt språk skadligt återverkat och fyllt det med främmande beståndsdelar. Man måste känna det barbari, hvari det i följd deraf förfallit, för att rätt värdera allt hvad det blef under Stjernhjelms hand, som med medfödd bergsmanna-skicklighet liksom genom en egen smältning dref ut Svenskans rena, klingande metall

ur de rostade ämnen. hvaraf denna kärna omhöljdes. Våra förfäder sade: *smida sånger*. Stjernhjelm uttrycker, såsom sångare, hvad denna bild innebär. Man hör en mäktig rythm liksom i hammarslag på glödande, gnistrande metall, och ser smedens gestalt halft i skuggor, halft i lågor. Stjernhjelm trädde sent till detta smide. Ja, det synes som hade han först gripit dertill i patriotisk vrede öfver de hinder, som språkets barbari lade i vägen för uttrycket af hans tankar. Ty han ville skrifva *Svenska* och nöjde sig ej med lånet af ett lärdt språk för hemfödda tankar. Elden af dessa tankar har ock omsmält språket inifrån och utkastat det slagg, som betäckte dess yta. Stjernhjelm har på en gång renat och riktat det på ett sätt, som alltid borde tjena till mönster: genom att återgå till den gamla äkta Svenskans källor i fornspråk och folkspråk, och genom att utdrifva all onödig främmande tillsats. Var han sålunda säker på beståndsdelarnes renhet, så böjde och vände de sig under hans kraftiga hand efter behag. Han har en högst lycklig djerfhet i ordfogningar. I allmänhet är denna lyckliga djerfhet, som sjelf har ett eröfrare-tycke, ehuru dess segrar i sjelfva verket äro odlarens, en hufvud-egenskap så i hans bundna som obundna föredrag. Det är en frisk och glad djerfhet, en djerfhet med godt samvete, och hvilken man förlåter blandningen af höga och låga uttryck för den vördnadsvärda ärligheten i bäggedera. I poesien behagade *rythmen* mer än *rimmet* hans manliga öra. Han undrade om ej musiken af de gamles metriska rythmer äfven slumrade i Svenskans metall. Han slog den an, och klangen är god. Han är för öfrigt i sin metrik hvad han är i sin ordbildning: djerf, fri, oregelbunden. Men makten af

hans rythmer, som stundom störta och ljuda som forsen genom skogen, är ännu i vårt språk oöfverträffad.

Vi sade, att han i patriotisk harm tyckes hafva upptagit sitt vanvårdade modersmål till sitt bröst. Såsom skald är han äfven förnämligast patriot. Hans mest berömda dikt, *Hercules*, med namn och fabel lånad från de gamle, är egentligen en målning af tidens seder och en varning åt Sveriges unga adel, sådan den i lyckans öfvermod började visa sig vid Christinas hof. Stjernhjelm var gerna sedd af den snillrika drottningen. Ofta blef hans diktande förmåga anlitad att ordna och smycka hennes fester. Men äfven i dessas glädtighet och prakt förnekade sig ej patrioten; och i det allegoriska upptåg, kalladt *Lycksalighetens äreprakt*, hvarmed Stjernhjelm firade Christinas kröning, förekomma rörande häntydningar på den oro, den tvedrägt och det förderf, som lurade under den glänsande ytan. Den mäktigaste och föraktligaste af drottningens utländska favoriter behandlades af Stjernhjelm med oskonsam och bitter qvickhet. Hans tunga var skarp, och hans infall hafva lefvat längre än deras föremål. Genom denna frimodighet förlorade han äfven slutligen drottningens ynnest, och gick att åter tillbringa sina dagar på den egendom Gustaf Adolf åt honom förlänat i Lifländ, der hans ätt ännu fortlefver. Han återkom under Carl X:s regering till Sverige, genom olyckshändelser mer än vanligt fattig; ty gåfvan att varsamt umgås med denna verldens goda hörde ej till hans egenskaper, och fattigdomen har han firat som sin följeslagare genom lifvet. Men hvarje olycka gaf hans själ en spänstighet ända till gladt öfvermod. Då han för Ryska vapnen nödgades fly från Lifland, och under sjöresan hem led ett skeppsbrott, i hvilket han förlorade

allt utom sitt och de sinas lif, säges den gamle mannen på Ålands klippor hafva med skämt och sång uppmuntrat hustru och barn, och äfven med några anständiga hopp vändt sina fötter till dans. — Af Carl X nämndes han derefter till landsdomare i Trondhiems län, en befordran, som konungens död och de förändrade vilkoren i den följande freden gjorde fruktlös. Af Carl XI:s förmyndare-regering emottog han flera hedrande uppdrag och motsvarade dem alla, likvisst med undantag af den befattning han erhöll vid reduktions-kommissionen, som ej behagade honom. Sina sista år tillbragte han mest med lärda arbeten och i umgänge med vänner och lärjungar. Han hade ett sinne högst lifligt för vänskapens rena behag. *Fattigdomen, vänskapen* och hvad han sjelf kallar *själens nöjaktighet* har han behandlat såsom sitt hjertas gudomligheter. Då under den sjukdom, som slutligen lade honom i grafven, hans vän och lärjunge Samuel Columbus besökte sin vördade mästare och vågade den frågan, hvilken grafskrift borde sättas öfver en sådan man, blef svaret: sätt, att *han lefde glad medan han lefde.* Med en sådan känsla sjönk Stjernhjelm tillbaka på sin dödsbädd i sitt 74:de ålders år. Och den som så lefver och så dör är sjelf sitt äreminne.

PERSONALIER,

UPPLÄSTA VID

HÖGSTSALIG HANS MAJESTÄT

KONUNG CARL XIV JOHANS

BEGRAFNING

i Riddarholms-kyrkan den 26 April 1844.

En stor lefnad kan ej värdigt tecknas redan vid den öppnade grafven. Och detta gäller mer i samma mån som storheten är sann och verklig. Odödliga minnen lefva sitt eget lif och växa och verka in i efterverlden. Yttre, förgängliga storheter må loftalaren försöka att upplifva och prisa i sigte af den grift, der de skola gömmas och glömmas. Vid konung Carl Johans graf bör försöket ej vågas. Men sorgen och tacksamheten, om de ej teckna väl, ega dock rätt att för sin egen skull höras; och det minne, hvars första, kärleksfulla vård nu åt dem blifver anförtrodt, skall äfven i de enklaste drag blifva igenkänneligt.

Den konung, som tvänne folk nu begråta, är son af sina bedrifter och utmärktes icke af bördens glans. Johan Baptist Julius Bernadotte föddes i det sydligaste Frankrike, ej långt från Pyreneernas fot, den 26 Januari 1764. Hans födelseort var staden Pau i Béarn. Hans enkla fäderneboning har blifvit en minnesvård, ej mindre märklig än det slott, som der förvarar Henrik IV:s vagga. Han utgick ur den medelklass, med hvilken

i medborgerlig makt snart ingenting annat kan förliknas, men som på denna tid, äfven i hans eget fädernesland, lemnade krigaren utan börd intet hopp om befordran till högre platser. I barndomen af en svag helsa, hade han blifvit ämnad för samma juridiska bana, åt hvilken både hans fader och en äldre broder ej utan utmärkelse egnat sig. Men till krigets yrke drogs han oemotståndligt, och lemnade 1780 på sitt sjuttonde år, nyss faderlös blifven, sitt hem för att inträda såsom frivillig uti regementet Royal-la-Marine. I tio år har han tjenat såsom soldat och under-officer vid detta regemente, först på Corsica, sedan i Marseille, med undantag af halftannat års tjenstledighet, som han i sin hembygd använde till återställande af sin helsa och fortsättning af sina studier. Stora fältherrars lefnad var hans läsning. På fjortonde året efter dessa tio år var han marskalk af Frankrike. En stor verldshändelse ligger emellan bägge dessa tidrymder af hans lif — Fransyska revolutionen — som skapade nya män och nya makter.

I honom fann den redan en man, i ordets ädlaste bemärkelse. Vi äro ännu ej långt aflägsna från denna stora omhvälfning. De äldre bland oss hafva sett eller minnas den. Men hvarken åskådarne eller ens de allt färre deltagarne, som ännu öfverlefva, skulle kunna i en trogen bild återkalla allt det hänförande, det mäktiga, det förskräckliga i denna öfversvämning af lössläppta krafter, lidelser och meningar, som här bröt tusenåriga dammar. Det var ett stort menniskoprof: prof på de menniskor, som ega sitt mått i sig sjelfva. Den, som vi nu sörje, har redan tidigt bestått detta prof. Marseille var i början af året 1790 ända till sina grundvalar skakadt af revolutionens första rörelser. En uppretad folkhop omringar

och angriper en äldre militär och hotar aristokraten med folkets hämnd. En ung man framtränger, rycker honom ur deras händer, förer honom till rådhuset, ställer honom under domstolens skygd och ropar till folket: »är han skyldig, må lagen dömma honom; men till dess skall hvar och en, som anfaller hans lif, gå fram öfver min kropp». Den unge mannen var dåvarande regements-adjutanten Bernadotte; den räddade var hans öfverste, marquis D'Ambert. Det var då som en annan ung man framträdde, räckte honom sin hand och sade: »herr adjutant, ni kommer att gå långt, och, gynnas ni af lyckan, förutsäger jag eder ärofulla öden». Denna profet var den älskvärde, lysande och eldige Barbaroux, som med sina vänner Girondisterna sedermera så ifrigt bidrog till att störta Frankrikes thron och, lik dem och så många andra, snart på dess ruiner förblödde. De flesta adeliga officerare hade emigrerat. National-församlingen öppnade befordringsbanan för all förtjenst. Bernadotte emottog i November 1791 sin första fullmakt såsom lieutenant vid regementet Anjou — emot sin vilja; ty han hade hellre önskat att åtfölja sitt fordna regemente, nu beordradt att gå ombord för att öfverföras till Saint-Domingo. Då han deröfver beklagade sig, svarade regementets nya öfverste: »ni har bättre hopp hemma, än om ni följde oss. Kriget är ej långt borta. Bryter det ut, är eder lycka gjord». — När regementet Royal-la-Marine år 1800 återvände från Westindien till Frankrike, var den nu utnämnda lieutenanten general-en-chef.

Revolutionskrigen utbröto. De hafva skapat en ny krigskonst, redan nu så utväxt, att den nästan synes sätta sig öfver sina första ungdomsminnen. Det verkligen nya i den, som födde dess framgångar och dess ära, och

som den gjorde väl uti att i sin ålder ej glömma, var den åter upptäckta gamla sanning, att det är *medborgaren* som är sitt lands *krigare*. Det måste ligga någonting odödligt i denna sanning, efter den äfven besegrade de faror, som medborgerligheten i arméerna till en början måste framkalla uti dessa tider, då Frankrike liknade ett stormande haf, då äfven lägren förvandlades till rådplägande församlingar, då folkledare i högqvarteret, ej mindre än i tribunen, uppretade alla hopens lidelser, nedsatte officeraren mot soldaten, upplöste alla krigs-agans band, och likväl gjorde anföraren med sitt hufvud ansvarig för segern. Det fanns i dessa dagar en ung krigare, som redan då röjde alla de egenskaper, som skulle grundlägga hans storhet: en hänförande både tapperhet och vältalighet och likväl inre lugn; den mest lysande beslutsamhet i afgörande ögonblick och likväl den ihärdighet, som ej anser någon del af sina pligter för ringa; stränghet, då den gjordes behof, men äfven i strängheten menskligbet; en brinnande ärelust, men likväl den klokhet, som låter belöningarne söka sig.

Bernadotte, efter att hafva fört sina första vapen mot sitt fäderneslands fiender vid Rhen-arméen under Custine och der emottagit offentliga bevis af sin generals och sina kamraters aktning, förflyttades derifrån till nord-arméen under Pichegru och erhöll nu såsom öfverste befälet öfver en halfbrigad. Den 71:sta halfbrigaden utmärkte sig snart genom sin hållning i en här, som ännu till en så stor del bestod af ovana krigare och derföre till en början hade att erfara flera motgångar. Huru han visste att göra sig lydd, må några exempel bevisa. Nord-arméen marcherade för att undsätta det af Österrikarne belägrade Landrecies, men blef tillbakadrifven.

Den unga öfversten, som, med ett befäl öfver sin rang, anförde venstra flygeln och med den redan hade vunnit åtskilliga fördelar, gjorde sitt återtåg midt igenom fienderna med ett antal fångar, då han får underrättelse, att vid general Goguet's division soldater sjelfva ihjälskjutit sin general och att upprors-andan spridde sig. Han befaller soldaterna uppställa sig och tilltalar dem med den kraft, att de nu med möda kunde hindras ifrån att sjelfva nedgöra de brottslige. I en derpå följande strid hade Fransmännen äfven måst vika, och hans egen brigad flydde i oordning. Det var då som han kastade sina epauletter midt ibland de flyende och ropade: »jag är ej mer eder chef, om J vanhedren eder». Hans soldater vände om och befriade ett regemente ur fiendens händer. Beordrad till Sambre- och Maas-arméen, sedermera så kär för hans minne, störtade han sig med sabeln i hand mot ett grenadier-regemente, som i fullt uppror släpade emellan sig den unge, hjeltemodige general Marceau. Han befriade honom; hans ord, hans åtbörd och blick verkade så, att de brottslige underkastade sig och sjelfva utlemnade sina ledare. Demagogerna i Paris hade redan under hans tjenstetid vid nord-arméen beslutit hans arresterande. Befallningen derom var redan anländ till lägret. Man uppsköt utförandet, i anledning af ett förestående anfall. För den, åt hvilken detta öde ämnades, på en tid, då anklagelse och död nästan voro liktydiga, utföll striden så glänsande, att man förlät honom både hans ädelmod och hans ära.

Vi närma oss till en af revolutionskrigets märkligaste händelser. Sambre- och Maas-arméen, hittills mindre lycklig i sina företag, förstärktes af Mosel-arméen under general Jourdan, som tog befälet öfver det hela. Den 26 Juni 1794 vanns den stora segern vid Fleurus, der, på

en vidsträckt och ojemn grund, 80,000 man kämpade på hvardera sidan. Segern vid Fleurus räddade Frankrike. Det är konung Carl Johans ord; hvilka efterverlden ej skall jäfva. Öfverste Bernadotte utnämndes efter slaget till brigad-general, såsom det hette i fullmakten: »för lysande tapperhetsprof och bragder». Han hade tvänne gånger förut undanbedt sig denna grad. Han erhöll nu befälet öfver ett avant-garde af 10,000 man, slog dermed fienden vid Binch, vid Heinsberg, och bemäktigade sig rika förråder, som kommo arméen till godo. I slaget vid Juliers, der man utan afbrott kämpade i elfva timmar, forcerade han öfvergången öfver floden Roer mot en dubbelt öfverlägsen fiende. — Kleber skref derom till öfverfältherren Jourdan: »Jag kan ej nog berömma mig af general Bernadotte; ständigt i den häftigaste elden har han gjort sina dispositioner med en heroisk köld; hans outtröttliga mod och oförskräckthet hafva afgjort segern». — Ej mindre hufvudsakligen inverkade han på belägringen af Maestricht, der han under sena hösten med sina soldater delade de största mödor och utförde förundransvärdt djerfva arbeten. Fästningen uppgafs på adertonde dagen. Bernadotte blef divisions-general. Sextusen Holländare nedlade vapen. Österrikarne veko på andra sidan Rhen.

De bägge förskräckliga åren 1793 och 1794 voro lyktade. Frankrike var ej blott rensadt från yttre fiender, utan segrande på dessas egna områden. Det hade eröfrat Belgien, Holland, venstra Rhenstranden. Koalitionen var upplöst. England drog sina troppar från fasta landet. Preussen, Spanien gjorde fred; Sverige erkände Fransyska republiken. I det inre hade skräckväldet fallit. Emellan de mattade och mångfaldigade partierna uppkommo

nya förhållanden, som skulle sluta med den lyckligaste och djerfvaste krigarens herravälde. Men ännu kämpade arméerna för friheten.

Fälttågen 1795 och 1796 i Tyskland — vid nedra Rhen under Jourdan, vid öfra Rhen under Pichegru och, då han snart aflägsnades, under Moreau — gingo ut på ej mindre än att genom hjertat af Tyskland intränga i kejserliga arfländerna, under det Italienska arméen skulle eröfra Lombardiet och hota Österrike från en annan sida. Endast den sednare delen af denna plan blef år 1797 utförd af sin upphofsman, den unga hjelte, hvars rykte från denna tid skulle taga verlden i besittning. Den förra delen deraf lemnades åt alltför delade krafter, som hade bordt verka förenade, men som derifrån hindrades genom regeringens mindre lyckligt affattade föreskrifter, till en del kanhända genom fältherrarnes karakter. Både Moreau och Jourdan framträngde på olika vägar i det inre af Tyskland, under det Österrikarne midt emellan dem bemäktigade sig de Fransyska linierna vid Mainz. Ärkehertig Carl tvang dem bägge till återtåg. Moreau's blef namnkunnigt genom den lycka, hvarmed det utfördes. Jourdan's hade kanhända ej mindre förtjent att blifva det genom de svårigheter, med hvilka han hade att kämpa. Vill man lära känna dessa, så bör man följa den general, som i dessa fälttåg vanligen innehade det ärofulla uppdraget att vid framtågandet gå främst, vid återtåget efterst, alltid stridande med en öfverlägsen fiende, och genom en lika sällspord djerfhet som försigtighet besegrande de största faror. »Republiken är van att se dem af sina försvarare triumfera, som lyda eder», skref honom directorium till, sedan han den 26 Juli 1796 på marchen till Würzburg hade med 10,000 man tillbakaslagit 18,000

Österrikare. — General Bernadotte's bedrifter under dessa fälttåg gifva en underbar bild af alla krigets skiften och af det mod, som är öfver dem alla. Men de förtjena en bättre penna, än som kan egnas dem i dessa blad. Han var ej den, hvilken bristerna i dessa fälttågs planer kunde undgå. Österrikiska generalen Wartensleben hade genom sitt återtåg från Amberg öppnat vägen till en förening emellan Moreau och Jourdan samt blottställt ärkehertig Carl, som den 17 Augusti 1796 gick öfver Donau. Bernadotte skref genast till Moreau: »Jag har fått underrättelse, medborgare-general, att ärkehertig Carl på högra Donau-stranden endast lemnat en del af sina troppar och, i förhoppning att kunna dölja sin rörelse för eder, kommer med 20,000 man i forcerade marcher emot Jourdan's armée. I går har jag slagits hela dagen med dessa troppar. Jag skyndar mig att gifva eder det tillkänna, med försäkran om dessa underrättelsers riktighet; och jag tillägger, att i dag ordre är gifven till ett allmänt anfall på Sambre- och Maas-arméens högra flygel. Ni må besinna, general, om eder ställning tillåter eder att komma ärkehertig Carl till att ångra denna djerfva rörelse». — Hade vinken blifvit följd, kanhända hade derigenom en annan ära än återtågets blifvit förvärfvad.

Den, hvars råd vi här åberopa, var vida skild från en otidig tadellystnad och kände den minst mot fordna medbröder eller lärare på krigets bana. Det finnes anmärkningar af konung Carl Johan, i hans höga ålder dikterade, till rättelse af flera oriktigheter uti ett bekant allmängjordt arbete öfver hans egen historia. I dessa anmärkningar yttrar sig konungen på följande sätt, i anledning af ett i detta arbete uttaladt klander emot general Jourdan, och författarens bemödande att på hans be-

kostnad upphöja general Bernadotte. »Dessa reflexioner — säger konungen — kunna ej annat än bedröfva den, hvars historia man skrifver. Vördande minnet af sin gamla chef, hafvande egt tillfälle att lära känna hans värde midt under detta chaos af idéer, ärelystnad, ära, eröfringar och medlen derför, kan han blott beklaga, att man, om äfven utan afsigt, förmörkar en ära, förvärfvad och lysande genom så många stora bedrifter, med att framför den ställa en sednare ära, som under synpunkten af förvaltning och hushållning är mera vidsträckt än den förstnämnda; — det bedröfvar honom, att man kan så dömma den ära, som frälsade Frankrike vid Fleurus, och hvars lärjungar hafva skapat den här, som än i dag är dess värn. Att vörda all laglig myndighet, äfven i dess misstag, se der häfdatecknarens, man kan tillägga, äfven folkens pligt! Den som gör dessa reflexioner, utan att hoppas att man för honom skall hafva samma afseende och ännu mindre samma vördnad, som han känner för dem som hafva företrädt honom på hans bana, hade önskat, att historieskrifvaren sparat sin eld mot dessa bataljoner, som besegrade koalitionen vid Sambre och Rhen långt förr än den öfvervanns på andra sidan Alperna». Den som kan höra denna ensliga betraktelse af en sådan röst utan en djup rörelse af vördnad, har aldrig förstått att läsa i en stor och ädel själ.

Konung Carl Johan var ståndaktig i vänskap. Det är ett minne, som han intryckt i många tacksamma hjertan. Ännu i åldern var hans tillgifvenhet lika varm för dem som delat hans första faror och hans första ära. Denna känsla egnades på en gång åt personerna och åt den sak, för hvilken de med honom gemensamt hade

kämpat, nemligen frihetens och fäderneslandets; innan ännu någon enskild ärelystnad höjde krigaren öfver bägge.

Han skulle snart träda inom omkretsen af en sådan ärelystnad.

I början af år 1797 emottog han sin regerings befallning att föra tvänne divisioner af Sambre- och Rhen-arméerna, tillsammans öfver 20,000 man, till Italien. Han gick med dem midt i vintern öfver Alperna och sammanträffade i det på ett så lysande sätt eröfrade Mantua för första gången med Italiens besegrare. De bägge fältherrarne synas hafva förstått och bedömt hvarandra från första ögonblicket. Bägge brunno för äran, men ej lika för makten. Frankrikes sanna väl och frihetens sak lågo emellan dem och skulle fortfara att skilja dem. Med denna gräns, mera anad än insedd, emellan sig, kunde de värdera, aldrig älska hvarandra. Den ene visade återhållsamhet och stolthet; den andre denna synbara öppenhjertighet, hvarmed hans Italienska natur förstod att vinna och att utforska menniskor. Det sista synes denna gång hafva lyckats honom bättre än det första. Han berättas hafva sagt om fältherren från Rhen: »det är ett Fransyskt hufvud på ett Romerskt hjerta». — Denne, om han ej sade det, kände, att han sett Cæsar, men också hans legioner.

Det skulle snart visa sig, att man ej misstagit sig på hans karakter. I det ögonblick, då öfverfältherren hade gifvit uppbrotts-order, nekade en halfbrigad af Bernadotte's troppar att marchera, emedan den ej fått ut sin innestående sold. Fåfänga voro dess närmaste befälhafvares både hotelser och föreställningar. Soldaterna stodo orörliga, ehuru officerarne och under-officerarne ryckte fram med fanorna. Bernadotte, underrättad härom, störtar fram med dragen sabel, fattar en grenadier i första ledet,

befaller: »marchera eller dödar jag dig!» och ropar till soldaterna: »olycklige, har jag fört eder så långt för att vara vittne till eder vanära? Lyden mig eller mörden mig, om J vågen att bära hand på eder general!» Soldaterna lydde, och utlemnade myteriets upphofsmän. Han herrskade öfver dem med hela inflytandet af krigiska och medborgerliga dygder och af den mest faderliga omvårdnad. Och han behöfde mer än förr hela detta inflytande. Ty hans krigare, med honom utgångna ur republikens första, patriotiska strider, enkla, allvarliga, stränga i sin hållning, förliktes ej väl med den lysande Italienska arméens soldater, öfvermodiga af lycka, byte och ära.

Bonaparte hade fordrat denna förstärkning från Rhen för att sjelf utföra sista delen af sin stora plan, nemligen att från Italien gå mot Wien och tvinga Österrike till freden. — Man var i början af Mars månad. Han stod vid Adige. De Alper, som skulle öfverstigas, lågo ännu fulla med snö och is. Trenne vägar föra öfver dem. Han sände Joubert på den ena, Masséna på den andra. Bägge skulle, efter att hafva öfvergått bergen, förena sig med honom sjelf, som tog den tredje vägen emot fiendens hufvudstyrka under ärkehertig Carl. Bernadotte var vid öfvergeneralens egen här, som den 16 Mars kom till Tagliamento, på hvars andra strand Österrikiska hären var uppstäld. Flodens grenar genomvadades under fiendens eld. Då befallning dertill gafs, ropade Bernadotte: »soldater från Sambre och Rhen, Italienska arméen har sina blickar på eder fästade!» — Innan kort var segern vid Tagliamento vunnen. Fästningen Gradisca, hotad med storm, öppnar för Bernadotte sina portar, inom hvilka 4,000 fångar, 8 fanor och 18 kanoner blifva hans troféer. Öfvergeneralen lemnar åt honom att förfölja

fienden på denna sida, under det han sjelf går att förena sig med Masséna och Joubert. I April månads början var Bonaparte herre öfver Alperna, med 20,000 tagna fångar, och färdig att med 50,000 man marchera mot Wien. Den 18 April slöt han redan fredspreliminärerna i Leoben. Här träffade honom åter Bernadotte, som emellertid gjort sig till mästare af hela Krayn och vid grufvorna i Idria eröfrat flera millioners tillgångar för arméens aflöning. Han utnämndes nu till guvernör öfver Friaul, der han snart förvärfvade sig samma tacksamhet, som öfverallt har följt hans rättvisa och menskliga styrelse. Landets invånare, då han efter tre månader måste lemna dem, aflade hos honom en offentlig tacksägelse, i hvilken förekomma följande ord: »Genom edra välgörande omsorger för vårt land har ni förvärfvat en ära, så mycket dyrbarare, som den tillhör eder ensam och ej, såsom vapnens, kan delas af edra officerare och soldater». — Bonaparte skickade honom med de i fälttåget eröfrade fanor till Paris och skref till directorium: »Denna förträffliga general, som har gjort sitt rykte på stranden af Rhen, är nu en af de väsendtligaste officerare för Italienska arméens ära Jag beder eder att så snart möjligt återsända honom till denna här. J sen i general Bernadotte en af republikens fastaste vänner, ur stånd, genom princip liksom karakter, att kapitulera med frihetens fiender eller med äran».

Vi hafva kastat en blick på första tredjedelen af Carl Johans bana: *hjelten* står för oss. *Fursten* och *konungen* återstå.

Den regering, som i Frankrike hade följt på skräckväldet, utan enighet inom sig, var i sjelfva verket beroende

ende af arméerna. **Bonaparte** sjelf, innan han gick till Italien, hade måst med sina kanoner försvara det afgående konventet emot Parisiska sektionernas uppror. *Hans* underbefälhafvare **Augerau** utförde i September 1797 den militäriska revolution, hvarigenom en del af directorium och representationen besegrade och landsförviste en annan. En månad derefter var det åter *han*, som i Campo Formio gaf Frankrike freden på fasta landet. Att det var en *krigare*, som skulle bestämma Frankrikes öde, blef allt mera tydligt; och kunde någon ovisshet finnas derom, *hvilken* denne krigare var, så hade han mer än ett medel att undanrödja äfven de sista spåren af all sådan. Han hade sett hvad hans *närvaro* verkade. Hvad, om en *frånvarelse* försöktes? — Han gick till Egypten; återkom, bestrålad äfven af Orientens glans; — och Frankrike föll i hans armar.

Alla andra banor än *hans*, som syntes hafva gjort det omöjliga möjligt, voro i sjelfva verket mindre möjliga än hans egen. Han förde revolutionen framåt, men i sitt eget syfte. Alla försök till en återgång, äfven till den inom måttans gränsor, hade ihärdigt blifvit begagnade till revolutionens förderf af dess inre och yttre fiender, af rojalister, emigranter och af koalitionen. Hvad återstod för frihetens sanna vänner — emellan den Cæsariska diktaturen och den gamla med utlänningen allierade monarkien? Denna belägenhet var svår, svårare i samma mån som de ej ville underkasta sig någondera.

Sjelf synes den hjelte, som vi följa på frihetens och ärans förenta banor, under dessa omständigheter helst hafva velat tjena sitt fädernesland utom dess gränsor. Han önskade sig ett befäl på Joniska öarne, eller i kolonierna

på Isle de France, eller i Indien. Sednare utnämndes han verkligen till guvernör öfver Louisiana och hade vid denna skådeplats för en ny och omätlig verksamhet fästat stora förhoppningar, då Frankrike innan kort till Förenta Staterna afträdde denna nyss från Spanien åter erhållna vidsträckta koloni. Men vi återgå till den afbrutna tidsföljden i berättelsen. — Vid sin återkomst från Paris till Italien blef general Bernadotte af öfverfältherren beröfvad en del af sina gamla troppar. Han sades derpå ämnad, än till hans efterträdare i Italien, än till ett befäl vid de rustningar mot England, under hvilka expeditionen till Egypten doldes och förbereddes. Man skickade honom i stället såsom ambassadör att bibehålla det goda förståndet med Wienska hofvet, på samma tid som Holland, Schweiz, Rom revolutionerades och sinnesstämningen i Wien var så fiendtlig, att den trefärgade fanan på ambassadörens hotel föranledde ett upplopp. Han erhöll derefter åter ett anbud af öfverbefälet i Italien, hvilket han afsade sig, då directorium nekade honom den förstärkning, som han dertill behöfde och begärde; och han fann sig slutligen i sitt kommando öfver en observations-armé vid Rhen lika litet understödd.

Bonaparte's frånvaro i Orienten är i Frankrike epoken för partiernas begynnande upplösning och af den allt högre uttalade längtan efter ordning och säkerhet ibland folket. Regeringen, ställd emellan, ej öfver partierna, kunde endast bibehålla sig genom en vexling af eftergifter och våldsamheter, som bägge lika nedsatte dem. All civil makt var djupt fallen: directorium hette *advokaternas regering* i arméerna. Sjelfva voro dessa utan bestämd ledning och, såsom allt, utan enhet: generalerna egenvilliga och trotsiga, ofta riktande sig på det allmännas bekostnad;

soldaterna blottstälda och missnöjda; sex nystiftade, kortlifvade republiker, omkring den stora republiken, öfverlemnade i ännu högre grad åt samma oordning. Den *andra* koalitionen stiftas, i hvilken Ryssland tager verksam del. Eröfringarne gå till största delen förlorade och Frankrikes gränsor hotas.

En vigtig lag, en mellantid af kraftfull förvaltning, och en stor seger äro de enda ljuspunkterna i denna mörka tafla. *Lagen*, i representationen genomdrifven af general Jourdan, segraren vid Fleurus, var Frankrikes nu först ordnade beväringslag af den 23 September 1798; *förvaltningen* var general Bernadotte's af krigsministéren, sommaren år 1799; *segern* var general Masséna's öfver Ryssarne vid Zürich den 25 och 26 September samma år. Gemensamt hafva de bidragit att rädda det Frankrike, som besegraren af Italien och Egypten emottog.

Ingen del af administrationen var i så djupt förfall som den militäriska. »Jag känner lifligt eder ställning», — skrifver Bernadotte, efter sitt emottagande af krigsportföljen, till general Brune i Holland — »jag har målat den såsom jag känner den: jag har sagt, huru soldatens föda är honom undanhållen och förslösad; huru man gifver honom usla trasor i stället för kläder; huru mycket aflöningen är eftersatt, kavalleriet vårdslösadt, artilleriet öfvergifvet; huru hospitalerna äro lemnade utan all vård; huru, med ett ord, alla delar af tjensten skynda till sin upplösning. Må arméen förtro sig till sina embetsmäns redlighet! De tolka utan uppehör dess rättvisa klagan. Förkunna snar hjelp, medborgare-general! Edra löften skola ej jäfvas: aflöningen skall blifva betald, kavalleriet remonteradt, artilleriet förbättradt och rörligt, underhållet

försäkradt. Tillräckliga fonder skola uppehålla kriget till dess det kan uppehålla sig sjelft. Stränga lagar skola träffa desertörer och hemliga värfvare. Säg arméen, att den ej mera skall vara ett rof för hunger och nakenhet; de som förhålla de allmänna medlen skola ej mera blifva onäpsta; hvad man ock må säga, dagen för deras straff nalkas». — Nationalgardet åter organiseradt, alla disponibla troppar beordrade till gränsorna, veteran-bataljoner formerade för bevakningen af det inre, 91,000 konskriberade satta i rörelse och beväpnade, 40,000 hästar utskrifna (hvaraf 15,000 efter två månader redan hade anländt till sin bestämmelse), en armé skapad vid nedra Rhen, som bidrog att återkalla ärkehertig Carl åt detta håll och beröfvade Ryssarne hans medverkan vid Zürich: se der några af denna förvaltnings verkningar! Och likväl varade den blott två och en half månad! Man må läsa den redogörelse, som den, hvilken förde denna korta och lysande administration, sjelf har afgifvit. Också yttrade Bernadotte's efterträdare i ministéren, då han åt regeringen öfverlemnade de fanor, som voro troféer af Masséna's och Brune's framgångar: »Jag kan ej tillegna mig någon del i dessa segrar. De hafva blifvit beredda genom min företrädare». Sjelf hade han på sig alltför mycket fästat blickar, å ena sidan af förtröstan hos frihetens vänner, å den andra af misstroende och fruktan. Siéyes, nu president i directorium, kallar honom till sig, yttrar sin beundran öfver hans outtröttliga verksamhet, och sitt hopp att, sedan han ordnat krigsförvaltningen, se honom i spetsen för en af republikens arméer. Bernadotte svarar, att sådan vore hans egen önskan, sedan han organiserat krigsmakten och återfört ordning inom dess förvaltning. Följande dagen underrättas han, att directorium — på hans

egen begäran, heter det — beviljat honom hans afsked. Tjugufem dagar derefter landar Bonaparte i Frejus. En månad derefter finns det ej något directorium; och Siéyes, som sjelf hade hoppats att herrska genom att låna ett hufvud åt en värja, ser sig bragt till utropet: »Frankrike har en herre».

Carl Johan hade återgått till det enskilda lifvet; hvars lycka han njöt i fullt mått, sedan han den 16 Augusti 1798 hade förmält sig med den gemål, som sedan skulle blifva en älskad drottning på Sveriges thron, och som den 4 Juli 1799 hade födt honom hans son Oscar. Ehuru genom sitt svågerskap med Josef Bonaparte — Napoleons äldste broder — nu i skyldskap med Frankrikes tillkommande beherrskare, blef han likväl främmande för den militäriska revolutionen af den 9 November 1799, eller, såsom den vanligen kallas, af den 18 Brumaire, och svarade den nye Cæsar, som före utbrottet ville vinna honom: »för min person, såsom enkel medborgare, skall jag hvarken gå till kasernerna att harangera soldaterna, eller på torgen att kalla nationalgardet och folket till vapen. Men kallar mig directorium, eller gifver mig lagstiftande corpsen befälet öfver sitt garde, skall jag marchera *emot* dem som skulle vilja försöka att olagligen omstörta det bestående». Bonaparte, blifven förste konsul, inkallade honom i sin konselj, och uppdrog, då han nu åter sjelf gick till Italien, åt Bernadotte öfverbefälet i vestra Frankrike, hvilket han i tvänne år behöll, och derunder, bevakande denna del af riket mot Engelsmännens anfall, med lika mycken vishet som kraft återgaf lugnet åt det så länge olyckliga Vendée.

År 1804 nämnde honom kejsar Napoleon till marskalk af Frankrike, 1805 till general-en-chef öfver arméen i

Hannover och ståthållare i detta land, 1806, i följd af slaget vid Austerlitz, till prins af Ponte Corvo.

Hans styrelse i Hannover förvärfvade honom, midt under krigets oundvikliga olyckor, ett ädlare rykte än vapnen ensamt kunna gifva; och ibland så många stora krigares namn kom till Norden äfven ett, som tillvann sig kärlek genom rättvisa och mildhet.

På kejsarens krig mot Österrike och dess bundsförvandter följde det mot Preussen; under hvilket prinsen af Ponte Corvo bibehöll det honom under det förra uppdragna befälet öfver den stora arméens första corps. Han började detta fälttåg med att undantränga Preussiska arméens avant-garde vid Schleitz och Saalfeld, deltog i det stora slaget vid Jena, och hade der verkat på ett mer afgörande sätt, om han fått följa sina egna insigter. Kejsaren godtgjorde detta på ett ärofullt sätt genom en förklaring, som gaf prinsen en stor frihet att bestämma sina rörelser under fiendens förföljande. Det var då som han efter häftigaste strid, som varade från morgonen till aftonen, eröfrade Halle. Sextusen fångar, fyra fanor, tretiotvå kanoner och nästan hela fiendens tross voro den blodiga dagens segertecken. Kejsaren, som kort derefter sjelf besökte slagfältet, lofordade, halft tadlande, prinsens djerfva beslutsamhet och sade till sina generaler: »*han* tviflar om intet».

Huru han sedermera utan rast förföljde Blücher och hans här, tills de efter stormningen af Lybeck måste nedlägga vapen, är för väl kändt för att här behöfva upprepas. Det var den 9 November 1806. Tretio år sednare förklarade ännu staden Lybecks högsta myndigheter vid ett högtidligt tillfälle till konung Carl Johans sändebud sin tacksamhet för det skydd hans menskligbet på

denna förskräckliga dag hade lemnat deras samhälle. — Det var under detta tåg mot Östersjö-kusten som den lilla corps af Svenska troppar, hvilken Gustaf IV Adolfs envishet hade lemnat i Lauenburg, på Travefloden till största delen blefvo prinsens fångar. De voro de första Svenska krigare, som hade lärt känna honom; och de glömde honom ej.

Efter så lysande bedrifter sammanträffade prinsen med kejsaren i Berlin. Fälttåget mot Ryssarne vidtager. Efter att hafva öfvergått Weichseln vid Thorn, emottog prinsen befälet öfver den stora arméens venstra flygel. Han skiljer genom sina manövrer Ryssar och Preussare åt, bemäktigar sig Elbing och Braunsberg, rensar hela landet från Weichsel till Passarge, och tager sin ställning utefter denna sistnämnda flod. Efter slaget vid Pultusk bereder sig Fransyska arméen att gå i vinterqvarter, då fienden med häftighet kastar sin största styrka mot stora arméens venstra flygel, för att tränga igenom den och afbryta dess gemenskap med kejsaren. Men denna rörelse hade blifvit förutsedd. Med förundransvärd snabbhet och säkerhet sammandrager prinsen sina troppar vid Mohrungen och inträffar der sjelf den 25 Januari 1807 i samma ögonblick som Ryska avant-gardet visar sig. Den hårdnackade träffningen vid Mohrungen bidrog hufvudsakligen till de framgångar, som kejsaren fullföljde och i det mordiska slaget vid Eylau befästade. Trenne månaders hvila följde. Danzig föll. Slaget vid Friedland afgjorde fälttåget och medförde freden i Tilsit.

Prinsen af Ponte Corvo hade, då han tillbakaslog det Ryska anfallet på bron öfver Passarge vid Spanden, den 5 Juni blifvit träffad nära nackgropen af en förlupen kula. Man såg honom, oaktadt såret, gifva sina ordres till che-

fen för sin stab, general Maison. Efter första förbindningen ville han ännu anföra sina krigare; men plågorna, som ej tilläto honom att hålla sig qvar på hästen, nödgade honom att låta föra sig till en reserv-corps, från hvilken han ännu fortfor att iakttaga och följa sina troppars rörelser. Napoleon lät betyga honom sitt deltagande och uppdrog honom, i fall han ej mer kunde föra befälet i detta ögonblick, då kejsaren hade ett så stort behof af hans talenter, att öfverlemna det åt den, för hvilken han sjelf hade största förtroendet. Detta befäl blef i anledning deraf tills vidare anförtrodt åt general Dupont, tills kejsaren, i prinsens ställe, dertill förordnade generalen, sedermera marskalken Victor.

Genom freden i Tilsit den 9 Juli 1807 var den *tredje* Europeiska koalitionen mot Frankrike upplöst. Nya ovanliga förhållanden hade med en förvånande hastighet utvecklat sig. — Napoleon, Fransmännens kejsare, konung i Italien, mediator i Schweiz, protektor öfver Rhenförbundet, har omgifvit sig med lydkonungar i sina bröder, Josef i Neapel, Ludvig i Holland, snart Hieronymus i Westfalen, och utkastar redan nätet af sin politik öfver Portugal och Spanien. Republikerna försvinna; men det kejserliga Frankrike omgifver sig med en krans af federativ-stater, i ännu större mått än republiken det hade gjort. Ett nytt läns-system springer å nyo upp ur sin första källa, som öfverallt och i alla tider har varit en stor krigares läger. En ny adel skapas; ehuru inför lagen kejsaren endast känner allas likhet och gör denna grundsats gällande så vidt som sitt välde. Hans marskalkar och högsta embetsmän uppträda såsom prinsar, hertigar, underordnade länsherrar. Hans bröder stå till honom i sjelfva verket uti samma förhållande af vasall-

skap. Inom få månader har Österrike blifvit slaget, Preussen kufvadt. Ryssarne, besegrade, måste sluta sig till Napoleons system och förklara England krig, under det hertigdömet Warschau synes förebåda det olyckliga Polens återställande. Det Romerskt-Tyska kejsaredömet, länge blott ett namn, finns ej ens mer till namnet. Ett nytt kejsaredöme i vester, påminnande om Carl den Stores, är i stället grundadt; och Napoleon döljer ej, att han, efter tusen år, anser sig såsom hans efterträdare.

Det fanns i denna tid på ett af det nordliga Europas throner en konung, som af det fordom stora Svenska namnets arf endast hade tillegnat sig sjelfförtroendet, och åt hatet till Napoleon och allt det nya i tiden skulle offra sig sjelf och sin krona. — Ligger det ej i det rätt grundliga hatet, liksom i den djupa kärleken, någonting profetiskt? — Att tro på Napoleons fall och den Bourbonska dynastiens återställande, dertill tycktes på denna tid behöfvas ett sinne, som sökte sin näring i apokalyptiska griller. Likväl skulle bäggedera inom ej många år inträffa, — skenbart inträffa, tillägge vi; ty allt det goda, som låg i Napoleons riktning och som allt mer söndrade sig från hans eget välde, har med honom icke fallit, och skall ännu göra hans minne mäktigt öfver alla kommande slägten. Att det nya, på sitt sätt åter feodala herrskareväldet skulle falla för de gamla dynastierna, då det begifvit sig på deras egen grund, blef den store kejsarens erfarenhet. Att de gamla monarkierna i sjelfva sin seger måste hylla den nya samhälls-ordning, hvarmed tiden sedan sekler gått hafvande, blef och skall blifva dessas erfarenhet.

Dåvarande konungen i Sverige stod efter freden i Tilsit ensam med England, och, sedan han lemnat Pom-

mern åt sitt öde, utesluten från kontinenten. I Tilsit uppoffrade Napoleon emot sin önskan Sverige, som han förut äfven med sig hade velat förbinda. Åt Ryssland försäkrades Finland; å en annan sida skulle det vacklande Danmark indragas i kejsarens politik, för att med hans understöd äfven mot vårt fädernesland rikta ett anfall; och — märkliga vexling af skickelser! — detta uppdrag erhöll just den af hans fältherrar, som, snart kallad till Sveriges thron, skulle emot dubbla faror rädda dess bestånd och dess sjelfständighet.

Fem dagar efter freden i Tilsit förordnade Napoleon prinsen af Ponte Corvo till guvernör öfver Hansestäderna. Han skulle från Hamburg bevaka Traves, Elbes och Wesers mynningar mot den Engelska handeln, som kejsarens dekreter hade uteslutit från fasta landet. Att han i denna hårda befattning, utan att bryta mot ålagda pligter, kunde hos dem, mot hvilka de öfvades, förvärfva en tillgifvenhet och en aktning, som tiden blott ökat, är ej det minsta beviset på den sanning, att inga yttre omständigheter kunna tillintetgöra inflytelsen af en stor mensklig karakter. Men hans uppdrag var ett mera vidt-utseende; att bestämma äfven Danmark till en krigsförklaring mot England och dess bundsförvandt Sverige.

Den 2 Augusti 1807 skref kejsaren till prinsen: »Jag vill ej dröja att för eder tillkännagifva mina afsigter, som måste till sista ögonblicket hållas hemliga. Om England ej emottager Rysslands bemedling, måste Danmark förklara Engelsmännen krig, eller förklarar jag det mot Danmark. I sista fallet är ni ämnad att intaga allt det fasta landet af Danmark». — Kejsaren kände redan bestämmelsen af den expedition, hvarmed England skulle bemäktiga sig den Danska flottan under förevändning, att

den ej måtte falla i hans egna händer. Han sökte ej förekomma den. Den skulle kasta Danmark i hans armar och hölja England med verldens förebråelser. Danmark tvekade ännu i det yttersta. Han tillbjöd det genom prinsen af Ponte Corvo en armé af 20 till 25,000 man till försvar mot Englands anfall. Svaret blef undvikande. Snart lågade Köpenhamn under Engelsmännens bomber; Danska flottan borttröfvades. Kejsaren lät af Danska hofvet begära befälet åt prinsen af Ponte Corvo öfver de förenade Fransyska och Danska troppar, som borde göra en diversion i Sverige till fördel för den Ryska hären i det ögonblick då denna inbröt i Finland, och prinsen erhöll i slutet af Januari 1808 föreskrift att vid första tecken hålla sig färdig, för att med sin korps, bestående af en Fransysk, en Holländsk och en Spansk division, öfvergå till Seland och derefter i förening med Danskarne till Skåne.

Den 22 Februari inföllo Ryssarne i Finland. Den 5 Mars beträdde prinsen med sina troppar det Danska gebitet i Holstein och beredde sig att öfvergå till öarne. Kejsaren, vid underrättelse om Ryska infallet, gaf prinsen ytterligare instruktioner. Han säger deri: att det vore en månads march ifrån Ryska gränsen till Åbo, der Ryssarne borde vara emellan den 20 och 25 Mars; att tvänne af prinsens divisioner, den Fransyska och den Spanska — tillsammans omkring 22,000 man — borde vara färdiga att uppbryta från Köpenhamn i första dagarne af April, men öfvergången till Sverige icke ske, innan prinsen vore säker att under sitt befäl förena 36,000 man, hvari Danskarne borde deltaga med minst 14,000, oberäknadt det understöd, som vore att vänta från Norrige. Uppfyllas icke dessa vilkor, förbjuder kejsaren all öfvergång till Skåne, och lemnar för öfrigt prinsen fria händer; men så,

att tropparna skonas, att utseendet af ett anfallskrig undvikes och att Danskarne ej må anse sig säkra i Köpenhamn. Man ser Napoleons tvekan. Danmark biträdde honom blott med halft hjerta och lade snarare hinder i vägen. Den Spanska divisionen under markis Romana rymde på Engelska skepp till största delen från Fyen och återfann vägen till sitt fädernesland. I Spanien hade kejsaren redan tändt den brand, som ännu efter mer än tretio år ej slocknat. På bägge de yttersta ändarne af sin ofantliga operations-linea skulle han redan träffa på omöjligheter; som likväl ej ännu framstodo i all sin klarhet såsom sådana. Den ena var, att i den kejserliga politikens degel omsmälta det gamla Spanien; den andra, att påtvinga Skandinavien kontinental-systemet, utan att vara herre på hafven.

Gustaf IV Adolf, sjelf omöjlig på en thron, var ej den som på sitt fäderneslands vägnar kunde göra denna sistnämnda omöjlighet gällande. Af alla tidens idéer hade han blott på sitt sätt tillegnat sig en enda, den af det nya bevärings-systemet. Han använde det i landtvärnet, som han uppkallade blott till att förgås i elände. Österrike tillgrep vid samma tid samma medel med större klokhet, och Preussen sedermera med bättre lycka. Dermed blef en ny kraft, som det Fransyska förtrycket hade upplifvat, framkallad i striden, nemligen den *nationala.* Det var med de väckta nationaliteterna som monarkerna störtade Napoleon.

Öfver vårt fäderneslands olyckor på denna tid — aldrig har det varit närmare sin undergång — drage vi här slöjan. Den 13 Mars 1809 var ej Gustaf Adolf mera konung. Intet blod flöt, inga förföljelser öfvades vid detta thronfall. Men Sverige gaf sig en författning,

som betryggade alla urgamla Svenska rättigheter och lemnade banan öppen för sin egen förbättring. Sin krona anförtrodde det åt en åldrig furste, som i fäderneslandets försvar hade förvärfvat sig rätt till dess erkänsla.

I Lisabon hade emellertid Napoleon tvingat en konunga-slägt att utvandra; i Madrid, med och genom fader och son, störtat den sista Bourbonska dynastien i Europa. Han hade på dess thron uppsatt sin bror Josef; i dennes ställe skänkt Neapels krona åt sin svåger Murat, och på kejsare- och konungamötet i Erfurt gifvit sitt bifall till Sveriges delning mellan Ryssland och Danmark. Han skyndade från Erfurt att kufva det uppresta Spanien, från Spanien att möta Österrike, som åter väpnade sig; och han kallade nu prinsen af Ponte Corvo från Danmark till att taga befälet öfver Sachsiska tropparna, på samma tid som han sjelf öppnade det nya fälttåget mot Österrike. Det var i Dresden i de sista dagarne af Mars månad år 1809 som prinsen emottog major De la Grange, skickad af den nya Svenska regeringen att tillkännagifva regements-förändringen, anhålla om en vapenhvila och underrätta om Sveriges önskan af fred. I prinsens svar heter det: »I afvaktan af Hans Maj:t kejsarens beslut har jag emellertid beordrat general-lieutenant Gratien, som kommenderar under mig i Hansestäderna och på Östersjö-kusten, att inställa alla fiendtligheter mot Svenska nationen och att äfven vänskapsfullt emottaga de Svenska fartyg, hvilka omständigheterna skulle kunna föra till den kust, der han har befälet. Det är ljuft för mig att tänka, huru en fullkomlig sämja snart skall kunna återställas emellan Frankrike och en så tapper och ädel nation». — Kejsaren lät prinsen känna, att han tyckte honom hafva gått för långt.

I det stora slaget vid Wagram den 5 och 6 Juli 1809 förde prinsen den stora arméens nionde korps. Den bestod ensamt af Sachsare, med undantag af en enda Fransysk division, som, utan prinsens vetskap i det vigtigaste ögonblick undandragen hans befäl, förorsakade en förlust, hvilken han likväl ersatte genom sitt väsendtliga bidragande till segern under slagets andra dag. Den 25:te bulletinen gjorde hans Sachsare så liten rättvisa, att han i en egen proklamation gaf dem det loford de förtjenade. Sachsiska arméen har aldrig glömt detta drag af ädel uppriktighet. Men Napoleon tog det illa. De skildes med ömsesidigt missnöje; hvilket likväl ej hindrade prinsen, som lemnade arméen, att efter sin återkomst till Paris, enligt regeringens uppdrag, skynda till Antwerpens försvar, som han med utomordentlig verksamhet och inskränkta medel försäkrade mot Engelsmännens anfall. Kejsaren förklarade honom deröfver sitt nöje; men gaf honom en efterträdare. Napoleon såg honom derefter i Wien, dit prinsen nyss före freden med Österrike kallades, men nekade honom det afsked han begärde, och ålade honom att emottaga styrelsen af Kyrkostaten, som nu blifvit införlifvad med det stora riket.

Uppdraget kunde ej väljas svårare i ett ögonblick, då påfvens fångenskap hade väckt en djup förbittring i många sinnen och ökat det politiska missnöjet med det religiösa. Prinsen ville afsäga sig detta förtroende. Napoleon sade med liflighet: »det är min politik; motverka den icke!» — Ännu i början af år 1810 förnyade prinsen sin begäran om sitt afsked. Napoleon svarade: »ni har visserligen förvärfvat ära nog att kunna hoppas lugnet. Jag vet ej hvarifrån det kommer; men jag ser, att vi ej förstå hvarandra. Emellertid fordrar min politik, att ni

går att hålla mitt hof i Rom. Jag ämnar eder en stor existens och har bestämt två millioner för general-guvernören. Jag begär af eder blott aderton månader. Vi skola träda i närmare förhållande till hvarandra, och kanhända ändrar ni er tanka». Prinsen frågade ännu en gång, om hans närvaro i Rom vore politiskt nödvändig. Efter ett af kejsaren med välvilja uttryckt: ja, svarade han: »jag lyder». Han skulle resa inom fjorton dagar, — då Svenska ständernas val blef honom förkunnadt.

Den dygdige Carl August, kallad på trappsteget af Sveriges thron, hade af döden blifvit bortryckt i styrkan af sina år ifrån fäderneslandets nylifvade förhoppningar. Endast den som minnes detta ögonblick kan, om än i en svag bild, återkalla all den sorg, all den bestörtning och oro, som med detta slag sänktes i alla Svenska bröst. Han skall ock påminna sig den ovilkorliga riktningen af ett krigiskt folks blickar i denna pröfvande stund på en stor och ädel krigare. Ibland lysande namn, på hvilka tiden var rik, hade ett — ett enda företrädesvis — kommit till Norden, som med bragdernas storhet i kriget förenade den mildare glansen af de dygder, som skänka och beskärma freden. Konung Carl XIII föreslog och Svea rikes ständer på riksdagen i Örebro valde enhälligt den 21 Augusti år 1810 till Sveriges kronprins prinsen af Ponte Corvo, »såsom begåfvad — heter det i deras beslut — med de dygder och egenskaper, som gifva oss ett rättvist hopp att under honom njuta en god styrelse och den lycka, som är frukten af en laglig, kraftfull och välgörande regering». Konungen adopterade honom till sin son. Bägge besluten öfversändes till Paris med grefvarne Robert Rosen och Gustaf Mörner, som medförde, den förre ett bref till kejsar Napoleon, den sednare till

prinsen. Grefve Rosen återförde bägges svar, kejsarens samtycke och prinsens emottagande af valet.

Detta val var af kejsaren hvarken utverkadt eller ens gynnadt. Han har sjelf erkänt detta, erkänt att valet för honom i mer än ett afseende ej var utan faror och att det kostade honom en uppoffring att bifalla det. Napoleon gjorde denna uppoffring åt en princip. Ett folk hade kallat en hjelte till sin thron. Det var genom folkets val som han sjelf bar sin krona. Till prinsen sade han: »ni blir ej lycklig. Svenskarne fordra mer än en dödlig kan gifva dem». — Frikännelsen från den trohetsed, prinsen svurit såsom Frankrikes vasall och undersåte, dröjde; och kejsaren förklarade slutligen, att, enligt ett särskildt beslut af hans stats-råd, denna akt ej kunde utfärdas, innan prinsen undertecknat en förbindelse att aldrig mot Frankrike bära vapen. Carl Johan svarade med lifligbet: »det kan ej vara Eders Maj:t sjelf, som vill ålägga mig ett sådant vilkor. Om Eders Maj:t fortfar att yrka det, så fordrar min pligt och min heder, att jag genast afsäger mig det val, som Eders Maj:t gillat och jag emottagit». Napoleon, efter någon stunds tystnad, fästade på prinsen en djup blick och sade: »nåväl, res! må våra öden uppfyllas!» Kejsaren upprepade ännu en gång med högre röst dessa ord. Han vände derefter talet på kontinental-systemet och Sveriges skyldighet att underkasta sig det. Prinsen svarade: »jag känner ej ännu hvad som föregår i mitt nya fädernesland; jag anhåller, att Eders Maj:t ville lemna mig någon tid för att kunna sjelf dömma om Svenskarnes tankar och om Sveriges sanna intressen». — »Huru lång tid behöfver ni?» — »Till Maj månad», blef svaret. — »Jag medger detta uppskof; men då förklaren

eder

eder — vän eller fiende!« — Det var kejsar Napoleons sista ord till Sveriges kronprins.

Prinsen reste. Ifrån Cassel öfversände han till konungen den försäkran, som Svenska ständerna fordrat af honom, och hade dermed uppfyllt ett af de föreskrifna vilkoren för giltigheten af sitt val. I Helsingör uppfylde han det andra, och aflade inför Svea rikes ärkebiskop, som der, tillika med biskopen i Lund, var honom till mötes, sin trosbekännelse, såsom numera medlem af den Lutherskt-evangeliska kyrkan. Den 20 Oktober 1810 beträdde han Svenska jorden i Helsingborg. Af de ord, som han vid detta tillfälle yttrade, anföra vi följande, emedan de lika sant som värdigt uttrycka hans känsla i detta ögonblick, som bröt så många gamla, dyrbara band och ålade nya, så svåra pligter: »Det är ej hoppet om en krona — sade han — som kan ersätta mitt hjerta så ömma uppoffringar; jag skall ej finna någon annan ersättning än i mitt nya fäderneslands lycka». Till ständernas deputerade, som mötte honom vid Drottningholm, sade han: »Då jag satte foten på Sveriges jord, var jag redan fullkomligt Svensk. Jag begynner i detta ögonblick ett nytt lif, som jag helgar åt eder». I sitt tal till de församlade ständerna yttrade han: »Jag har sett kriget på nära håll, jag känner alla dess plågoris; det finnes ingen eröfring, som kan trösta fäderneslandet för sina söners blod, gjutet på en främmande jord. Freden är det enda ärofulla målet för en vis och upplyst regering. Det är ej vidden af en stats gränsor, som utgör dess styrka och dess sjelfständighet; det är dess lagar, dess handel, dess industri och framför allt dess national-anda. Sverige, det är sant, har lidit stora förluster; men Svenska namnets

heder har ej lidit någon fläck. Underkastom oss Försynens beslut och glömmom ej, att den lemnat oss en jord, som är tillräcklig för vårt behof, och jern att försvara oss». — Vi införa dessa *ord,* emedan de äro en *lefnad;* emedan de uttrycka en lefnad, som ifrån detta ögonblick i fyra och tretio år med orubblig ståndaktighet egnades åt samma mål; emedan de innehålla *löften,* som blifvit *uppfylda,* först genom verldshistoriskt ärofulla vapen och sedan genom den längsta fred, som Svenska folket minnes, och hvars lycka — kanhända ej nog värderad medan den åtnjutes — nu är den rörande minnesvården på en stor krigares graf.

Vi inträda i den sista tredjedelen af detta stora lif. Carl Johan såsom kronprins och konung, men redan i den förra egenskapen öfvande konungsliga pligter, är en tafla för sig, ej blott alltför stor för tecknaren af dessa drag, utan ännu för hvarje annan än en framtida tecknare. Det är en framtids-tafla, både i det den kommer att framställa såsom gjordt och i det den kommer att antyda såsom, med afsigt eller genom nödvändighet, underlåtet; och tiden skall förklara bäggedera. Hvad vi se och beundra är en ny politisk bygnad, grundlagd och till sitt yttre äfven utförd genom en samverkan af beslutsamhet, klokhet och upplyst kärlek för nationernas frihet och sjelfständighet: en stor politisk verksamhet, som tagit sin ståndpunkt emellan å ömse sidor motsatta passioner och fördomar, och åtminstone till en del dem besegrat; ty sådana inre segrar äro de svåraste, de som mest behöfva tiden till bundsförvandt, och räcka till äfven för mer än en åttioårig lefnads mödor. — Vi måste i vår framställning blifva ännu kortare än förr, ehuru ämnet växer.

Svårligen har någonsin en stark själ blifvit satt på ett hårdare prof än det, hvarigenom Carl Johan bestämde

sin och Sveriges politiska ställning, emot sina egna och till en stor del emot sitt folks äldre sympathier och i strid med motsatta stora faror å alla håll. Vi äro långt ifrån att säga, det han kastat sig i dessa faror. De voro alltför verkliga, alltför bjudande att behöfva påkallas. Det var nödvändigheten och ingenting annat, som föreskref honom hans plats. Derigenom att han förstod att bedömma denna nödvändighet, har han höjt sig öfver den; och personlig öfverlägsenhet, stödd på ett rent uppsåt, har aldrig med den inlåtit sig uti en ärorikare och lyckligare strid.

Napoleon höll ej sitt löfte att lemna kronprinsen sex månaders tid. Det var i början af Oktober 1810 som Carl Johan lemnade Paris. Det var den 26 i samma månad som kejsaren gaf sin vrede luft emot Svenska ministern vid hans hof, baron Lagerbjelke. Hans ord: »det finns icke mer någon neutralitet. Kontinental-systemet och krig med England, eller krig med mig!» — bestämde redan å Napoleons sida Sveriges öde; liksom kronprinsens förklaring i sin konungs statsråd, att Sveriges beslut borde fattas utan afseende på hans enskilda förhållanden, redan innebär hela den uppoffring han såsom Svensk ansåg för sin pligt att göra.

Allt hvad som nu med förvånande hastighet följde (då, oaktadt den aftvungna krigsförklaringen, England ej ville något krig med Sverige): fordran af Svenska matroser för Franska flottan; af Fransyska tulltariffen och Fransysk tullbevakning i Sverige; förslaget af en Nordisk konfederation emellan Sverige, Danmark och hertigdömet Warschau, i samma förhållande till Napoleon som det af honom stiftade Rhenförbundet; Fransyska ministerns diktatoriska språk i Stockholm; Pommerns borttagande, krigsfångenskapen af Svenska troppar och fängs-

landet af Svenska embetsmän, kapare-kriget mot Svenska handeln: allt detta röjde tydligt nog både fordringarne och hämnden af den, som trodde sig kunna handla såsom en herrskare mot en vasall. — Det är ej vår afsigt att här än en gång öfvergå fältet af hvad man hos oss kallar 1812 års politik, i skygd af hvars stora verkningar under en långvarig och lycklig fred önskningar och förmodanden sedermera haft tid nog att kämpa sina strider. Vi se tacksamt upp till dessa verkningar, vördande, näst Försynens nåd, den store man, som genom dem försäkrat hvad vi ege: ett lyckligt närvarande och en framtid, som beror på de nationers anda, hvilkas förening genom hans hjeltehand blifvit knuten. Denna framtid skall, vi förtrösta derpå, rättfärdiga och belöna allt hvad han för oss lidit och vågat. Ej heller fördrista vi oss här att mer än hänvisa på jättetaflan af kejsar Napoleons fall från höjden af sitt nära uppnådda mål, — ett fall, af Carl Johan förutsagdt med hans noggranna kännedom af en karakter, som mer än någon annan dödlig bar inom sig sjelf sitt eget öde. De nya förbindelser, hvilka Carl Johan, vägledd af denna profetiska blick, ingick; Svenskarnes uppträdande än en gång i ett befrielse-krig på Tysklands jord, förenade under hans fältherre-ledning med talrika främmande härar; de odödliga segrarne vid Grossbeeren, Dennewitz, Leipzig: — hvem vågar att i några drag beskrifva detta?

De händelser, som sedermera förde de främmande härarne öfver Frankrikes gränsor, lågo icke inom området af Carl Johans önskningar. Vi åberopa oss de åsigter, hvilka han meddelade sina bundsförvandter vid det märkliga mötet, som i Trachenberg enligt hans råd bestämde gången af det ärorika fälttåget och ledde till den verlds-

historiska segern vid Leipzig. Äfven Napoleon önskade han blott störta såsom Europas diktator, ej såsom Frankrikes beherrskare; om hans välde någonsin hade kunnat förlikas med friheten och freden. — Den kraft och klokhet, hvarmed han under så svåra förhållanden vann för Sverige sitt mål uti freden i Kiel, förtjena lika mycket vår evärdeliga tacksamhet, som det sätt, hvarpå han fullbordade Norriges förening med Sverige under en spira, gör en evig heder åt känslan af nationernas rättigheter.

Det var under skuggan af sådana lagrar som han förljufvade sin åldrige, af honom med den ömmaste sonliga vördnad omhuldade konungs sista år och, efter hans död den 5 Februari 1818, uppsteg på den thron, som han prydt med Sveriges och Norriges förenade kronor.

Lugnet borde hafva blifvit hans lott under den lyckliga fred, som han så ärofullt förvärfvat och sedermera så kraftfullt har skärmat; men blef det icke. Äfven freden har sina faror. Redan öfvergången från krigstillståndet är en sådan för alla regeringar; och med fredens allt rikligare frukter öppnas tillika merendels ett obegränsadt fält för önskningar, hvilka nödvändighetens hårda lag förut hade tillbakavisat inom trånga skrankor. — Konung Carl Johan var varsam i tillfredsställandet af sådana önskningar. Hela hans regering visar denna varsamhet att vidröra de Sveriges lagar och institutioner, som han mottagit och besvurit. Endast en oafvislig nödvändighet kunde förmå honom dertill; och såsom en sådan räknade han, i fråga om djupt gripande förändringar, denna folkets mognande öfvertygelse, hvars långsamhet han gillade och sjelf delade, och för hvilken han tåligt uppbar de ifrigares tadel. Till alla politiska theorier hade han ett djupt miss-

troende, alltför mycket rättfärdigadt genom hans lefnad, öden och erfarenhet.

Hvad Sverige under mer än ett fjerdedels århundrade uti inre förkofran vunnit på hans fredliga och faderliga styrelse, fordrade en egen undersökning, hvari vi här ej vilje inlåta oss, ehuru mycket derom vore att säga; emedan ämnet ännu ligger oss för nära för att rätt kunna behandlas. Den kommande tiden må sjelf föra sin talan. Hvad de tider, som föregingo Carl Johan i Sverige, angår, så skall hvar och en, som om det förflutna eger en stämma, vittna, att detta vid jemförelsen högt talar för honom och lyckan af hans dagar, och skall ej vara benägen att pruta på sin tacksamhet.

En stor svårighet, som förklarar mycket och kanske det mesta af hvad man i hans styrelse velat tadla, har han haft att bekämpa, men i anseende till sin ålder och de stora politiska händelser, i hvilka han efter sin ankomst till Sverige genast blef inveckIad, icke kunnat öfvervinna. Med en stor vältalighet i sitt eget språk, lärde han aldrig känna och bruka sitt folks tungomål. Hvilken förhöjning erhöll ej derigenom för honom thronens naturliga enslighet? Med åren allt mera dragen till sitt folk och aldrig förlorande förtroendet för detsamma, liksom alltid omfattad af dess kärlek, kände han och erkände sjelf någon gång saknaden deraf att icke kunna, såsom han önskade, för det öppna sitt hjerta. Och i sanning, hade han kunnat göra sig mera förstådd, han hade mera blifvit det. Den som vill lära huru ett stort hjerta, som trodde sig missförstådt och kanske var det, utan klagan yttrar sig, må läsa — eller, om han hörde det, påminna sig — konung Carl Johans sista tal till rikets ständer.

Han var såsom menniska ej utan fel, men de sammanhängde med hans goda och förträffliga egenskaper: med hans hushållsamhet, som kände behofvet af att samla; med hans välgörenhet, som alltför ofta gjorde otacksamma; med hans känsla af eget värde, som älskade att erkännas, — det är sant; — men hvem har såsom han fördragit tadlet och orättvisan?

På alla de känslor och egenskaper, som bilda det menskliga samhällets grund och näring under alla dess gestalter, på de husliga dygderna, föräldra-kärleken, den barnsliga vördnaden, vänskapen, troheten, hjelpsamheten, laglydnaden, fosterlands-kärleken, satte han det högsta värde; likasom han deri sjelf var ett mönster. De voro de mensklighetens klenodier, som han åt sig hade räddat under kanhända allt mer nedstämda förhoppningar om allt hvad som ligger utom dessa grundvalar för allt menskligt bestånd.

Begåfvad till kropp och själ med en styrka, som förde honom till gränsen af menskliga år, bibehöll han till det sista en kraftfull verksamhet. Den märkligaste mannen på sin tid bland dem, som våra dagars stora hvälfningar efter sig lemnat, i alla tider en af de märkligaste ibland de få, som genom dygder förvärfvat och befästat en thron, blef han veteranen bland Europas regenter.

Den 26 sistlidne Januari, på sin åttiondeförsta födelsedag, träffades han af den sjukdom, som skulle sluta hans dagar. Äfven efter det första anfallet af denna sjukdom syntes hans krafter upplifvas, men sjönko småningom. Af ord, som han ännu på sin sista sjuksäng dikterade, vilje vi anföra följande: »Jag önskar ej döden, jag fruktar den ej; min lefnad har gått öfver 80 år. Naturen återtager sina rättigheter. Ingen har fyllt en bana liknande

min. Man må öppna verldens häfder! — Jag har styrt folk, ömtåliga om sina rättigheter. — Då Napoleon anföll det land, som åt mig anförtrott sina öden, fann han i mig en rival. De händelser, som förändrat Europa och återgifvit det sin sjelfständighet, äro kända. Man känner också den del, som jag deri tagit. Man studere vår historia från Odins till våra dagar och säge mig: om ej den Skandinaviska halfön är af någon vigt i vågskålen af verldens skickelser». Sådana voro hans ord den 11 Februari; den 8 Mars var han ej mer. Och nu öppnas Sveriges konunga-grift för att emottaga konung Carl Johans jordiska öfverlefvor.

Och här nedlägger tecknaren af dessa rader vördsamt sin penna; hvilken blott kunnat antyda, ej beskrifva storverk, som skola öfverlefva sin upphofsman. Han har, liksom sagan älskar att återkalla den första växten af ett majestätligt träd, varit jemförelsevis utförligare i beskrifningen af den uppväxande stammen än af den mäktiga kronan. Denna behöfver inga loford i nejder, som så länge glädt sig i den åldriga ekens skygd. Förgängelsen har ej besegrat den. Stammen lefver än och skall i sina kraftiga telningar, till fägnad för kommande slägten, vittna om hjeltearten af den rot, hvarutur de upprunnit.

BERÄTTELSE
OM
GÖTISKA FÖRBUNDETS
STIFTELSE OCH VERKSAMHET.
(1845.)

I slutet af 1840 funno sig i Stockholm flera unga män tillsammans, som närmare slöto sig till hvarandra för att fortsätta det umgänge, som redan tidigt förbundit dem. Med undantag af tvänne voro de från samma hembygd, Wermland. De flesta voro barndomsvänner, alla sedermera i Upsala akademi-kamrater, nu i hufvudstaden unga arbetare på den civila eller militära tjenstebanan. Äfven jag, år 1809 anstäld såsom e. o. kanslist i kongl. riksarkivet, men följande året nämnd till docent i Upsala, befann mig, efter återkomsten från en resa till England, i denna krets af vänner. Med mig och min bror voro vi tolf, af hvilka hälften nu mera är af döden skördad. Huru ibland oss förslaget, att kalla oss ett *Götiskt Förbund*, våra sammankomster *stämmor*, och i dessa utmärka oss med *Götiska namn*, först uppkom, erinrar jag mig ej. Hvad jag minnes är, att det från början var ett skämt och troligen ej blifvit annat, hade ej en af vännerna påtryckt uppfinningen en annan stämpel.

Denne var dåvarande kanslisten i ecclesiastik-expeditionen Jakob Adlerbeth. Af en högst bestämd karakter, som yttrade sig i det största som det minsta, gaf han denna bestämdhet åt alla sina företag, ibland hvilka man äfven kunde räkna hans tidsfördrif och nöjen. Ty han bedref allt med en viss grundlighet och stannade i

intet på halfva vägen. Dermed förenade han det varmaste, redligaste hjerta och en trofasthet utan gräns, som gjorde honom dyrbar och ännu gör honom oförglömmelig för sina vänner. Att i vänskapen upplifva det gamla nordiska fostbrödralaget, dertill var han framför alla kallad och värdig. Han tog saken ganska allvarsamt och fann öfverensstämmelse, då han framstälde den såsom en *moralisk-patriotisk* tanke. Man kan anse honom såsom Götiska Förbundets egentliga upphofsman. Han författade inledningen och uttalade grundsatserna till de stadgar, som uppgjordes och antogos. Götiska Förbundets första stämma hölls under honom såsom ordförande den 11 Februari 1811; då han äfven valdes till vårdare af förbundets skrifter och handlingar. Under förbundets utvidgning och snart framträdande verksamhet förblef han i detsamma den egentligen personliga principen. Efter afslutandet af hans allvarliga föredrag vid våra stämmor voro samtal, sång och ett gladt dryckeslag, der mjödet på förfädrens vis tömdes ur horn, våra tidsfördrif. »Göterna fordomdags drucko ur horn» var en älsklingsvisa. Jag diktade en egen *invigningssång*, som förbundet förbehöll för sig. Huru många af de Götiska sånger, som sedan utgingo bland allmänheten, uppstämdes ej först i dessa glada, vänskapliga lag! Vi hade ibland oss goda sångare; i synnerhet en förträfflig röst, tolk af ett lika förträffligt hjerta. Så som jag hörde förbundsbrodren Johannes Dillner sjunga Idunas första sånger, skall jag ej höra dem mer.

I tolf år var förbundets verksamhet i mer än en riktning liflig. Derefter begynte den mattas och upphörde småningom. Omständigheter, deltagare, intressen hade förändrat sig. Endast Jakob Adlerbeth var ännu densamme som år 1811, och ville ej erkänna någon föränd-

dring. Han pålyste sina Götiska stämmor, visserligen ej så ofta som förr, men regelmässigt. Han fortfor att behandla de gamla formerna med lika högtidligt allvar. De mer än en gång gjorda framställningarne att upplösa förbundet, sedan det mest blott till namnet fanns qvar, gingo honom mycket till hjertat. »Förbundet upphör ej, men det hvilar», sade han mig slutligen, efter en för detta ämne, såsom han tillstod, tillbragt sömnlös natt. Det var det beslut, hvartill han ändtligen såg sig nödsakad att komma. I förbundets 22:dra år inställde det helt och hållet sina sammankomster, »intill dess förändrade omständigheter påkallade dess förnyade verksamhet», hvilka omständigheter skriftvårdaren förbehöll sig att få pröfva. Dess handlingar, dess tillhörigheter fortforo att vårdas med lika noggrannhet. Sjelf tycktes Adlerbeth med Götiska Förbundet draga sig ur verlden. Hans lif blef allt mera ensligt, men omfattade med lika ståndaktighet de föremål, åt hvilka han egnat sin ungdoms kärlek. Han hade öfverlefvat Götiska Förbundets *verksamhet;* till *namnet* kunde det ej öfverlefva honom. Den 2 September 1844 bortrycktes af döden en af de redligaste menniskor jag känt, lika utmärkt genom sina egenskaper som genom sina egenheter. Götiska Förbundet har upplöst sig öfver hans graf och förordnat om sin qvarlåtenskap.

Då ibland de få qvarlefvande af Götiska Förbundets stiftare jag ännu finnes öfrig, och förbundet har hedrat min son med förtroendet att efter meddelade handlingar teckna en kort förbundets historia, har jag såsom ett bidrag dertill velat lemna närvarande minnes-teckning af denna förening. Jag har den mycket att tacka; fäderneslandet skall ej heller ihågkomma den utan tacksamhet. Då jag sätter mig ned till denna teckning, har först framställt

sig för mitt sinne bilden af den bortgångne vän, som med denna förening mer än någon af dess medlemmar hade införlifvat sig sjelf.

Götiska Förbundet var ett frö, hvaraf blef mer än dess stiftare förestälde sig. Fröet föll i en tacksam jord. I denna förening, som hvarken var eller ville vara något ordens-sällskap, var ingenting annat bestämdt än den *fosterländska* riktningen. Men denna hade i allmänhet blifvit nylifvad af flera orsaker. Fäderneslandet hade nyss stått på branten af undergång och hade i detta ögonblick blifvit dyrbarare för alla sina söner. Dess öde var ännu oafgjordt, dess räddning tvifvelaktig. Det sökte ett stöd äfven i sina minnen, och Svenska hjertan voro stämda mer än förr att lyssna äfven till de halft förglömda äldsta, som talade om nordisk kraft och ära.

Under sådana inflytelser skref jag i Stockholm vintern och våren 1811 sångerna: *Den siste Kämpen, Vikingen, Den siste Skalden.* Jag satte dem äfven i musik. Endast melodien till Vikingen har blifvit bibehållen. Musiken till de bägge andra är förkommen, till föga skada, då denna uppgift öfversteg mina krafter. Dessa dikter författades i och för den nämnda kretsen af vänner. De voro en öfverraskning för dem och nästan för mig sjelf; ty jag hade ditintills föga försökt mig på det poetiska fältet. Dessa försök följdes innan kort af *Odalbonden, Manhem* med flera andra. I förbundets stämma den 20 Maj 1811 föreslog jag utgifningen af en tidskrift till befordrande af förbundets ändamål. Den 31 påföljande uppläste jag en anmälan till en sådan. Första häftet af *Iduna, en skrift för den nordiska fornålderns älskare,* af mig ensamt författadt, utkom genom förbundets försorg under loppet af sommaren 1811, då jag befann mig hemma i

min födelsebygd. Jag minnes ännu, huru jag en vacker afton gjorde mina föräldrar och syskon första gången bekanta med min nya värdighet såsom poet, med att uppläsa dessa skaldestycken under en stor alm i den till min faders gård gränsande skogshöjden.

Det tillhör ej mig att dröja vid verkan af detta försök, hvars flera upplagor vittnade om att det slog an på allmänheten. Men äfven hvad som i sin början framstår mindre betydande blir det mer, om det hänvisar på ett sammanhang af fortsatta bemödanden. Derföre inskränker jag mig till den anmärkning, att här vidrördes strängar på Svenska lyran, som länge varit stumma, af Ling anslogos samtida med mig, om ej förr, och hvilkas ljud sedan Tegnér lät klinga öfver Europa.

Iduna, hvars *andra*, innan samma års slut utkomna häfte äfven till största delen var af mig författadt, fortfor sedan att med förenade krafter uppehållas, tills tidskriften år 1824 med det 10:de häftet upphörde. Den upptog jemte sin poetiska beståndsdel, för hvilken den hade flera skalder att tacka, äfven andra ämnen, och utbredde sig småningom, ej utan frukt, öfver åtskilliga delar af den nordiska fornforskningens fält. Våra fornlemningars undersökning, vård och beskrifning låg förbundsbrodren *Rolf* (det var det namn Adlerbeth i förbundet förde) synnerligen om hjertat. Hans egna uppsatser, om man undantager en om det gamla Bjarmaland, rörde mest detta ämne. Hans uppmuntran till arbeten deruti var ifrig, hans kostnad ospard; ty han bekostade af egna medel flera antiqvariska resor och undersökningar inom fäderneslandet. Förbundsbröderna J. H. Schröder och Bruzelius, sednare Wallman och Liljegren, voro i synnerhet hans medarbetare på detta fält. Den vård regeringen begynte

taga om våra forntida minnesmärken var en stor anledning till fägnad, och han anmärker i en af sina årsberättelser till förbundet, att detta ej skett utan förbundsbröders medverkan. Det nya deltagande förbundet väckt för nordisk fornkunskap gladde mången undangömd forskare. Så blef en enslig lärd skolmästare på Ulriksdal vår förbundsbroder, och vi besökte honom då hans sjuklighet nekade honom att infinna sig i våra sammankomster. Han dog innan kort och öfverlemnade till förbundet, mot en ganska billig lösen, sin icke obetydliga samling af böcker, handskrifter, mynt och kopparstick. Förbundet uppsatte en enkel bautasten å hans graf på Solna kyrkogård, med inskrift: »*C. W. Tholander, död den 15 Nov. 1815. Hans vänner reste stenen*». Bidrag af honom finnas i Idunas 4:de och 5:te häfte. I allmänhet blef förbundet en föreningspunkt för flera förut spridda bemödanden. Samlare af fornsaker, traditioner, permbref, historiska dokumenter trädde med oss i förbindelse. Förbundsbrodren Rääf i Småland var genom sina betydande samlingar och sina allvarliga studier verksam för våra ändamål. Mycket af hvad för dessa sedan skedde i offentlig väg blef genom förbundet först föremål för allmännare-uppmärksamhet och deltagande.

Iduna är den hufvudsakliga urkunden af Götiska Förbundets verksamhet. Men till den sluta sig äfven andra verksamhets-yttringar, som, om de ej omedelbarligen ifrån förbundet sjelft, dock mer och mindre från dess medlemmar utgingo, med det trädde i nära sammanhang, rörde sig på samma grund och syftade till ett gemensamt mål. Ingenting visar bättre, att det var tidens egen riktning, som i fäderneslandet uppbar alla dessa bemödanden.

Med *tredje* häftet begynte Tegnérs bidrag till Iduna, hvilken han sedan fortfor att pryda med de skönaste blommor. Huru många af hans här först ljudande sånger blefvo ej nationens egendom och lefva än på allas läppar! Frithiofs-sagans harpa klingade här först. Dess särskildt i Iduna meddelade sånger voro de äpplen, genom hvilka gudinnan ännu bevisade sin förmåga att odödliggöra.

En poetisk kallelse af annan art lät först höra sig i detta häfte. Förbundsbrodren Afzelius var då lärare vid frimurare-barnhuset, der min bror Carl Fredrik Geijer, en af de ibland oss så kallade *Stamgöterna* och tillika förbundets skattmästare, bodde, och der förbundets stämmor länge höllos. Han hade varit den förste, som ökade tolftalet af bröderna. Han begynte ibland oss blifva verksam med tredje häftet af Iduna, der han framträdde med romansen *Necken,* diktad till den herrliga folkmelodien *Neckens polska,* hvilken äfven såsom musikbilaga till detta häfte utgafs. Sällan har man hört ett innerligare och ljufligare sammanhang emellan ord och musik, än i denna sköna dikt. Det var också en ny ton lockad ur den Svenska lyran, eller rättare det var den gamle *strömkarlens* toner, som väcktes ibland ett yngre slägte. Det var den *Svenska folkvisans* ton, som åter var träffad och upplefde. Den som först anslog den till det bildade och förbildade slägtets förvåning, var en man, från barndomen med densamma förtrogen och som var i besittning af stora samlingar i detta afseende, hvilka han plockat från folkets läppar. Han föreslog mig, ehuru jag i början ej var synnerligen gynsamt stämd för honom och hans bemödanden, att vi bägge gemensamt skulle utgifva en samling af gamla Svenska folkvisor. Jag lockades af de gamla herrliga melodierna, af hvilka han äfven samlat ett stort antal, och

kom derigenom in i ämnet. Jag skref inledningen till *Svenska Folkvisor från forntiden, samlade och utgifna af* E. G. Geijer *och* A. A. Afzelius, af hvilka 1:sta delen utkom 1814 och 2:dra och 3:dje 1816 och 1817: ett arbete, hvarpå mitt namn mycket oförtjent står främst; ty ehuru jag, eller rättare min fästmö, meddelade några bidrag af Wermlandsvisor, och jag genom min vänskap med kapellmästaren Hæffner af honom fick melodierna redigerade, samt skref en i tredje delen införd afhandling om *Omqvädet*, var arbetet i sjelfva verket Afzelii. Dermed begynte vår *medeltids* poetiska skatter att aftäckas: ett bemödande, som sedermera blifvit fortsatt af Afzelius sjelf, af Atterbom, af A. I. Arwidsson, af Wieselgren, och sednast af Cavallius, Stephens och andra, samt lemnat rika frukter.

Ännu en annan riktning blef ifrån 3:dje häftet af Iduna märkelig och fruktbärande. Vi voro enthusiasmerade öfver den nordiska fornålderns sånger och sagor; och vi kände dem i sjelfva verket ganska litet. En kort framställning af nordiska mythologien hade jag försökt i 1:sta häftet af Iduna i en recension af Adlerbeths från Danskan öfversatta *Edda eller Skandinavernas hedniska gudalära;* men denna mythologis urkunder kände vi endast genom Göransson och Resenius. År 1812 kom den unge, men redan då rättvist berömde Danske språkforskaren Rask till Stockholm, och lefde der en längre tid i Afzelii hus. Deras vänskap bar frukt i en kedja af arbeten, som i kännedomen af den hittills hos oss mera åberopade än kända gamla Isländska litteraturen gjorde epok. Med Rasks biträde meddelade Afzelius i tredje

Iduna-häftet efter en handskrift * den Isländska texten af den djupsinnigaste bland den gamla Nordens mythiska sånger, *Völuspá,* och bifogade en Svensk öfversättning. Derefter utgaf Rask i Stockholm sina bekanta upplagor af den *äldre* och *yngre Edda* samt af *Skálda;* hvilka alla Afzelius genom öfversättningar gjorde äfven för mängden af läsare tillgängliga. Det var ett stort och vigtigt steg, en obestridligen stor förtjenst. Sålunda blefvo den *nordiska gudasagans* poetiska skatter äfven afslöjade. Snorre Sturlesons nordiska *Konunga-sagor* hade redan förut, af oss oafhängigt, genom patriotiske mäns åtgärd börjat att i text och öfversättning allmängöras. I Lings stora poetiska arbeten, i hans sinnrika framställningar och förklaringar af vår mythologi, framstod en verlds-åskådning, i hvilken den nordiska forntiden syntes på ett eget sätt åter upplefva.

Det är omöjligt att, äfven i den kortaste behandling, sysselsätta sig med närvarande ämne, utan att mer än en gång stöta på denne märklige man, som sjelf var ett Götiskt förbund i sammandrag och derföre ej heller på bästa sätt sämdes med det andra. Bäst sympathiserade han utan tvifvel med Adlerbeth. De hade en stor väsendtlig likhet. Bägge utmärktes genom en stor bestämdhet och ihärdighet i karakteren. I alla andra afseenden voro de högst olika, och kommo kanske just derföre så väl öfverens. Adlerbeth hade ej en gnista af inbillningskraft, men stor respekt för den, om den betedde sig rätt fosterländskt. Hos Ling var inbillningskraften en vulkan, men den ville endast kasta sina lågor ibland isar. *Nor-*

* Se anmälan i 3:dje häftet.

dens natur var det fält, inom hvilket han strängt höll den bunden. Den fick ej förirra sig åt de väderstreck på den poetiska kompassen, der Lings hand hade varnande tecknat: *söder* och *veklighet*. Sjelf kunde han till kropp och själ väl gälla för en den nordiska kraftens representant. Han var till profession en fäktmästare, till hjerta och inbillningskraft en skald, till förstånd och hufvud en skarp och uppfinningsrik slutare, om ordet mig tillåtes, och hade den klaraste, mest träffande blick på både saker och personer, men allt inom vissa *gränsor*. Begränsningen var hans eget *jag*, med hvilket han i sina dagar haft nog att göra, och som skaffade andra äfven tillräckligt att göra. Ödet hade varit hårdhändt emot honom och tillhuggit honom i råa former, hvilka han aldrig kunde öfvervinna. Han var en *sjelflärling*, och att i kampen mellan honom och hans öde *sjelfvet* stod segrande fram, var på en gång kanske hans största förtjenst och fel. Han kom till Stockholm för att ombilda Svenska nationen genom gymnastik och fosterländsk skaldekonst. Adlerbeth hade med honom trädt i förbindelse och beredt, såsom jag tror, sjelfva denna flyttning. Vi besökte honom gemensamt mången gång under den närmast följande tiden, då han med sin första hustru ännu bebodde ett par små rum i Bergstralska huset. Ingen menniska har från början på mig öfvat på en gång en så fängslande och en så tillbakastötande inflytelse, som Ling. En fortsatt bekantskap förde oss närmare till hvarandra. Man kunde ej lära känna honom, utan att älska honom. Det mildaste, blödigaste hjerta bodde i sjelfva verket under den råa ytan. Vi drogo slutligen väl öfverens, dock först sedan det kommit derhän, att, liksom genom en tyst öfverenskommelse, våra oförenliga meningar blifvit lemnade på ett neutralt gebit

emellan oss, på båda sidor om hvilket vi räckte hvarandra handen. Det höll hårdt med erkännande af denna först beväpnade, sedan vänskapliga neutralitet, och vi voro en gång på god väg, såsom jag snart skall berätta, att blifva fiender.

Ling, som ej utan Adlerbeths och flera Götiska vänners trogna medverkan slutligen fick sitt gymnastiska institut i hufvudstaden inrättadt, hade emellertid med öppna armar blifvit emottagen i Götiska Förbundet, men var likväl ingen flitig besökare af våra stämmor. Jag kommer ihåg, att han var närvarande då en vår nykallade ledamot, öfver-intendenten Pehr Tham, i förbundet högtidligen emottogs. Den gamle, vördade antiqvariske mæcenaten lät oss genast förstå huru det egentligen förhöll sig med rikets antiqviteter, hvilkas förnämsta minnesmärken skulle befinnas vid och omkring hans eget gods Dagsnäs i Westergötland. Det tycktes som till och med sjelfva asken Ygdrasill der skulle hafva stått. Nu räckte ej Lings tålamod längre till. »Den står väl i helvete heller!» utropade han och gick ur salen. — Snart bröt likväl Ling med Götiska Förbundet; och anledningen gaf jag emot min vilja. Med den stora omfattning, som han i allt gaf åt sina sträfvanden, ville han äfven uppstå såsom reformator af den bildande konsten i fäderneslandet. Det sammanhängde med hans gymnastiska idéer och hans stora kännedom af menniskokroppen i alla dess lägen och ställningar. En af hans älsklings-tankar var en ny, på naturen grundad konst, med ämnen hemtade ur nordiska mythologien, och såsom hans egen poesi nordisk och fosterländsk. Man kunde ej i detta, såsom knappast i något ämne höra honom, utan att hänföras af hans eld och beundra hans skarpsinnighet. Han umgicks med artister.

Han gjorde proselyter. En ny bana började utstakas för konsten, och ett och annat försök på densamma skedde. Jag hade sjelf emottagit ett ganska smickrande prof deraf. Efter att någon tid hafva hållit offentliga föreläsningar i Upsala öfver Skandinaviens gamla historia, emottog jag af mina der studerande landsmän en heders-skänk, ett Götiskt dryckeshorn, prydt i drifvet silfver med lika sinnrika som skönt utförda framställningar ur de nordiska mytherna, efter min vän Fogelbergs ritningar. Jag var högst tacksam, men trodde mig likväl på denna nya bana böra äfven fästa uppmärksamheten på en afväg, och framstälde mina betänkligheter i några *Betraktelser i afseende på de nordiska mythernas användande i skön konst*, som infördes i Idunas 7:de häfte 1817. Jag ville varna för en alltför uteslutande nordiskhet i både skalde- och konstlära. Ling tog det såsom ett *crimen læsæ* emot den *fosterländska konsten* och trädde ut ur Götiska Förbundet, till förbundsbrödernas stora bestörtning. I sitt afsägelsebref åberopade han sina göromål och sin helsa. Till någon, som frågade honom om egentliga orsaken, skall han hafva svarat: »skulle min herre t. ex. vilja förblifva medlem af en christlig församling, om någon der uppstode och med allmänt bifall förnekade vår herre Christus?» — Jag träffade honom kort derefter hos Adlerbeth. Han sade hårda ord. Jag hade godt af min lyckliga förmåga att ej lätteligen blifva stött. Vi blefvo småningom åter vänner. Det var en af de flera erfarenheter jag haft, att, med verklig aktning och kärlek för en person, tillfälliga misstycken ej häfta eller tränga till själen.

Emellertid hade fältropet af nordiskhet, af fosterländskhet äfven inom konstens verld, väckt uppmärksamhet och deltagande. En schism begynte äfven här upp-

komma, en protestantisk församling att bildas, som ville lösgöra sig från slentrian och auktoriteter. I Juni månad 1817 öfverlemnades till Götiska Förbundet af en konstälskare, som ville vara okänd, en summa af 50 dukater, att till de Svenska och Norrska konstnärer, hvilkas arbeten vore utförda enligt nordiska mythen, utdelas såsom belöning eller uppmuntran, enligt vilkor, hvilka innefattades i en särskild anmälan, om hvars kungörande den okände gifvaren anmodade förbundet, som tillika borde välja en pröfnings-nämnd att besluta öfver utdelningen. Kungörelsen skedde i allmänna tidningarne. Nämnden valdes och bestod af konstälskare och litteratörer så inom som utom förbundet, och den 26 Januari 1818 bestämdes för fullgörandet af det gifna uppdraget. Flera af våra utmärktaste hemmavarande konstnärer (Byström, vår förbundsbroder, var frånvarande) — den så djupt kännande och så samvetsgrant arbetande Fogelberg, som redan i sina modeller af Frey, Odin och Thor visat hvad en ren och lycklig uppfattning kunde skapa af dessa nya ämnen; den grundlige tecknaren och målaren Sandberg; den genialiske skildraren af nordisk natur, Fahlcrantz — intresserade sig lifligt för uppgiften. Tjugusju större och mindre konstalster i skulptur, målning och teckning inkommo till bedömmande; deribland arbeten af Fogelberg, Sandberg och J. von Breda. De sistnämnde afsade sig allt anspråk på belöningar, hvilka tilldelades yngre konstnärer.

Den häraf föranledda schismen, som jag påpekat, blef ej heller för öfrigt utan sina synbara tecken. Fråga uppstod om en offentlig exposition af de nämnda konstalstren. Förbundet kom derigenom i kollision med de Fria Konsternas Akademi, som ensam hittills besörjt sådana expo-

sitioner, och denna akademis dåvarande præses hade i ett offentliggjordt tal utdömt de nya ämnena från konstens gebit, »*såsom råa och vidunderliga foster af de äldsta nordiska folkslagens inbillningskraft*». Andra missnöjen inom akademien torde vid samma tid hafva kommit till utbrott. Nog af: utaf den tillämnade inskränkta Götiska expositionen blef en stor och allmännare i f. d. Kirsteinska huset, der hufvudstadens förnämsta artister förenade sig till en o-akademisk exposition af sina arbeten, hvilken blef lika lysande som talrik och besökt. Envoyéen baron Silfverhjelm, som inträdt i Götiska Förbundet och kanske var stiftaren af de utdelade prisen, inbjöd å förbundets vägnar den kungliga familjen att hedra expositionen med dess besök, såsom äfven skedde. De kungliga personerna yttrade det nådigaste bifall, och H. M. konungen anbefalde de af Fogelberg modellerade nordiska gudabildernas utförande i marmor för sin egen höga räkning. Expositionen lemnade ett betydligt öfverskott, hvilket Götiska Förbundet beslöt att använda till samma ändamål, och som till en stor del äfven dertill användes. — Om anledningen och verkställigheten af denna Götiska konst-exposition, samt de dermed sammanhängande förhållanden för dagen, vinnes fullständigare upplysning i en särskild derom till förbundet inlemnad berättelse * af förbundsbröderna Johan Gustaf Netzel och grefve Carl Spens, åt hvilka närmaste omsorgen derom af förbundet hade blifvit anförtrodd. Den lifligbet, hvarmed flera af våra konstnärer beträdde den nya banan af en egendomlig nordisk konst, har ej kunnat blifva densamma som i dessa första dagar; men den har, såsom alla de likartade bemödanden, med hvilka den var

* Se *Iduna*, 11:te häftet, sid. 82.

samtidig, ej blifvit utan varaktiga frukter. Den som sett Fogelbergs sednare herrliga Odinsbild, eller Qvarnströms nyss utförda Iduna, kan med egna ögon öfvertyga sig derom.

Vi ha kastat en blick på de olika riktningar, i hvilka den fosterländska väckelse röjde sig, till hvilken Götiska Förbundet mer var ett tecken än en orsak. Man torde fråga, om den ej äfven hade någon politisk karakter. Visserligen. Vi voro alla först och främst ifriga patrioter. De af förbundsbröderna, som gingo i kriget, följdes i synnerhet af de hemmavarandes deltagande och erhöllo för tappra vapenbragder skriftliga uttryck af förbundets bifall och tacksamhet. Vår värderade förbundsbroder Södermark (i förbundet *Sigurdr*), nu såsom konstnär så utmärkt, emottog ett sådant af förbundet under fälttåget i Norrige. Att en Fransysk prins kallades på trappan af Sveriges thron var väl, om jag skall dömma till andra efter mig sjelf, för flera af oss ej synnerligen behagligt. Men Carl Johans bedrifter och stora egenskaper underkufvade äfven oss; och föreningen emellan Sverige och Norrige fylde oss med förtjusning. Jag skref öfver Carl Johans hemkomst poemet *Den 3 Juni 1814*, Tegnér sin *Nore*, bägge införda i Idunas 5:te häfte. Det blef mig i förbundets stämma uppdraget att uppläsa Tegnérs skaldestycke. Det rörde mig så, att jag ej kunde fullborda läsningen, utan brast i tårar. Sådana känslor voro vår politik. För våra riksdagar voro vi mera främmande. Likväl började en och annan förbundsbroder, såsom Hartmansdorff, Lagerhjelm, Carl Spens, Lefrén, Ludv. Heijkensköld och Stråle äfven att i dem ingripa och följdes med lifligt deltagande. På 1823 års riksdag talades till och med om ett *Götiskt parti*.

Och här slutar jag denna korta skildring — en återblick af vemod och nöje på gångna dagar, som gifvit mig så mycket att minnas, så mycket att med tacksamhet erkänna. Otrogen har jag aldrig blifvit detta minne; ehuru jag växt till i den erfarenhet, att *gamla former* ej i allt äro den *gamla goda saken.*

Äfven inom förbundet uppstod af sådana orsaker slutligen ett slags söndring, som förlamade dess verksamhet. Vår dilettantism i nordisk fornforskning öfvergick i sinom tid till verkligare historiska studier, som visade mycket i en annan dag än vår förtjusta ungdomsblick i början på god tro antagit. Jag kom genom första delen af *Svea Rikes Häfder* i lukt af kätteri, åtminstone i antiqvariskt hänseende. Adlerbeth sade mig aldrig något derom. I hjertat var han en hemlig *Rudbeckian*, åtminstone så vida, att han ej utan yttersta prut ville afstå något, vare sig i längd, bredd, höjd eller djup, af de i den Svenska ärofulla fornålderns namn någonsin gjorda anspråk. Ett samtal emellan tvänne andra vänner i detta ämne blef mig berättadt. Den ene yttrade sina betänkligheter öfver mina betänkligheter i afseende på Ynglingaättens chronologi. Den andre tog mitt försvar och anmärkte med tillfredsställelse, att jag åtminstone lemnat den ännu äldre *Fornjoterska* ätten oantastad, som vore sjelfva grundstenen till vår historia, — emedan jag derom sagt ingenting.

Men ingen skepticism i verlden, den må göra hvad nederlag som helst, förmår göra den minsta åverkan på *det rena i hjerta och afsigt*, der detta verkligen finnes. Det är ock det enda, som i himmelen och på jorden bär frukt och ej är beroende af de förgängliga former, hvari det sig här uppenbarar. Derigenom har ock detta yng-

linga-förbund verkat och skall fortverka äfven in i den efterverld, som kanske ej mera skall minnas dess namn. Det har deri ett gemensamt öde med andra dylika ungdomliga föreningar äfven inom vårt eget land.

Man kan ej utan deltagande följa dess korta, men lärorika historia. Man ser ett lifligt, eldigt, välsinnadt, öfver sig sjelft dunkelt och i sina yttringar ensidigt sträfvande tändas, arbeta, med sig förena andra likartade bemödanden, derigenom först utvidga sig och tillväxa, småningom dela sig på olika banor och till utseendet upplösas; under det likväl den första goda afsigten sväfvar öfver alla dessa skilda verksamheter, såsom ett gemensamt kärt och lifvande minne.

Jag har kallat det Götiska sträfvandet ensidigt. Hvarje kraft är det. Men Försynen har tillräckligt sörjt derför, att aldrig blott en enda finnes; och verldens inre och yttre sammanhang är i våra dagar större än någonsin. Samtidigt med Götiska ynglinga-förbundet i Stockholm var ett annat ynglinga-förbund i Upsala, hvilket, då Göterna stiftade *Iduna,* redan hade framträdt med *Phosphoros,* der Atterboms innerliga, poetiska natur först började uttala sig. Till deltagarnes lynne och sträfvande voro de helt olika, ehuru bägge voro opponenter mot den förut hos oss herrskande Fransyska smaken. De förstnämnda vände blicken ur sitt eget bröst mot Nordens fornålder och stärkte sig med att poetiskt fira den gamla hedendomens kraft; de andra, om äfven en och annan bland dem ej för denna riktning blef främmande, vände sig förnämligast mot Södern, mot Tysklands snart alla litteraturer omfattande vitterhet, mot Italiens himmel och poesi, och sjöngo äfven sin förtjusning i hemfödda toner. De voro christligt-romantiskt sinnade i motsats mot den nya Gotismen. —

Göter och *Phosphorister* höllo sig afsöndrade från hvarandra, och Phosphoristerna skärmytslade äfven i sin tidning *Polyfem* emot Göterna. Dock saknades ej nuancer mellan bägge. *Manhems-förbundet*, en förening af en på en gång patriotisk, theosofisk och romantisk syftning, praktisk ej mindre än theoretisk, i spetsen för hvilken den genialiske Almqvist stod, kan sägas ha fyllt mellanrummet emellan dem och på sitt eget sätt omfattat och förvandlat bådas sträfvande *. Sednare trädde jag med Phosphoristerna äfven i förbindelse och har på visst sätt tillhört både dem och Göterna, ehuru min egen bana mer och mindre skulle skilja mig från bägge. Bägge utmärka momenter i historien om Svensk bildning, som ej skola förgätas. Bägges inre frändskap, oaktadt all yttre olikhet, skall äfven framstå allt tydligare, ju mer bladen af Svenska vitterhetens häfder i sitt sammanhang uppslås. Och tacksamhet mot min vän Atterbom — nu äfven den ädle tolken af Lings minne — som i sina *Svenska Siare och Skalder* börjat och fortsätter skildringen af Svenska vitterhetens förnämsta epoker och män, och deri med lika mycken kärlek som insigt ådagalägger både deras egenheter och deras sammanhang, — tacksamheten mot denne vän ingår i de känslor, med hvilka jag här nedlägger pennan.

* Se *Handlingar till upplysning i Manhems-förbundets historia.* Stockholm 1820. Almqvists sedermera *ensamma*, men talrika sympathier väckande bana ligger uttryckt i vår nyare litteratur.

MINNE

AF

FÄLTMARSKALKEN, GREFVE

OTTO WILHELM KÖNIGSMARK.

Uppläst på Svenska Akademiens högtidsdag den 20 Dec. 1845.

Det nära sammanhang med Europas allmänna historia, hvari vårt fädernesland under en längre tid stod, visar sig äfven i den stora mängd af utländska slägter, som Sverige tillegnat sig, och som i dess egen historia förvärfvat namnkunnighet. Huru många sådana namn förvara ej våra häfder! Huru många män af utländsk börd, som stigit till rikets högsta värdigheter och stiftat inom fäderneslandet ansedda, mäktiga slägter! Denna inflytelse inskränker sig ej inom Svenska adeln, som upptagit så mycket utländskt blod. Man återfinner den i Svenska näringarnes, ja i Svenska litteraturens historia. I allmänhet förskrifver den sig från de stora religionskrigen, då många lemnade sitt fädernesland för att söka ett nytt ibland bekännare af samma tro. Med detsamma Sverige blef en protestantisk stat, blef det en tillflyktsort för sådana främlingar, och den krigsära det snart vann samlade under dess fanor trosförvandter af alla nationer. Till en del är likväl detta upptagande af utländska slägter inom Sverige både yngre och äldre än de stora religionskrigen, och har i gamla tider blifvit gynnadt af grannskap eller politiska förbin-

delser. Jag vill ej här tala om den gamla Norrska eller om den Danska adelns sammanhang med den Svenska. Detta sammanhang är tillräckligt bekant af Nordens historia och var Kalmar-unionens förnämsta stöd. För öfrigt har ingen nation så mycket blandat sitt blod med det Svenska, som den Tyska.

De tidiga förbindelserna med Tyskland, Tyska konungar i Sverige eller öfver hela den Skandinaviska norden, det Hanseatiska handelsväldet, sedermera Sveriges Tyska krig och eröfringar hafva gemensamt bidragit dertill.

Den gamla Tyska adeliga ätten Königsmark har tvänne särskilda gånger varit inhemsk i Sverige. I Tyskland nämnes den redan vid Wendernas underkufvande i Brandenburg. Godset Königsmark i Altmark skall vara dess stamsäte. År 1456 förde Johan Königsmark Beatrix af Brandenburg såsom brud till den Svenske kronprinsen Erik Magnusson. Han sjelf, en son af honom, och tvänne andra medlemmar af samma slägt nämnas under detta och det följande århundradet ibland rikets råd. Ätten blomstrade i tvåhundrade år i Sverige, innan den på svärdssidan utgick. Dess sista ättling på qvinno-linien var Catharina Königsmark, förmäld med Olof Stenbock, som år 1599 blef ett offer för hertig Carls hämnd och dog utan att lemna några arfvingar.

I Tyskland fortlefde slägten. Den skulle i en af tretiåriga krigets berömda hjeltar, fältmarskalken Hans Christofer Königsmark förvärfva på en gång sitt största namn och tillika återgifva detta namn åt Sverige. Denne store krigare utmärkte det med lysande bedrifter i Sveriges tjenst, med Svensk greflig värdighet, åtföljd af stora förläningar, med å nyo förvärfvad plats ibland Svea rikes råd, och blef stamfader för en afkomma, som väl i

tredje led utgick, men derunder hade lefvat nog att erfara prof af lyckans både gunst och ogunst. Det finnes ett slägttycke i denna familj, som förstärkes genom likhet i öden. Fältmarskalken Hans Christofer Königsmark, hans söner och sonsöner hade gemensamt af naturen ett fördelaktigt yttre och stora själsförmögenheter. De liknade hvarandra i manligt utseende, i mod, i djerfhet, i färdighet att foga sig efter omständigheterna och att äfven ur de största svårigheter finna en utväg, i lust och förmåga att både förvärfva och njuta, i kärlek för prakt och ett lysande lefnadssätt. Flera af dem voro skickliga ej mindre med pennan än med svärdet. De voro barn af en krigisk tid. Också sökte de kriget från den ena ändan af Europa till den andra. Äfven i freden var faran deras element; och misstanken för en kärlekshandel med en furstinna kostade den siste af dem lifvet.

Tretiåriga kriget, som af sig kastade härar, hvilka ofta nog betedde sig som sjelfständiga makter, — man vet att arméerna hade egna fullmäktige vid Westfaliska fredskongressen — fostrade också i spetsen för dessa härar ett eget slägte af krigsfurstar. Hans Christofer Königsmark, den förvägnaste, den lyckligaste, slutligen den rikaste bland Svenska partigängare i dessa dagar, mästare i hvad man kallar lilla kriget, men deri utmärkt af stora bedrifter, intager bland dessa härförare ett eget och lysande rum. Med Sveriges fred ville han ej nedlägga vapnen. Om hans både krigslust, anspråk och furstliga förmögenhet vittnar hans anbud till Spanien efter freden i Tyskland, att för dess tjenst uppställa en här af 12,000 man, med vilkor att få ett stycke land till underpant. Carl Gustaf, som värderade honom högt, bidrog att bibehålla honom i Sveriges tjenst. Utnämnd till gu-

vernör i Bremen, förde han der på egen hand ett krig med den motsträfviga riksstaden, hvilket blef en begynnelse till långvariga stridigheter och skulle, om han ej blifvit understödd af Christinas ynnest och bifall, hafva ådragit honom ett ansvar, som nu i stället förvandlades i nya belöningar. Den outtröttlige krigarens största missöde var utan tvifvel att nödgas försitta Carl X:s lysande fälttåg, såsom fången i det fiendtliga Danzig, dit han på sin resa till konungen hade blifvit af storm och förräderi förd. Hans fängelse öppnades först genom freden i Oliva, hvilken han blott öfverlefde i trenne år.

Fältmarskalken och riksrådet grefve Hans Christofer Königsmark hade tre söner, af hvilka den yngste är föremålet för närvarande minnes-teckning.

Otto Wilhelm Königsmark föddes i staden Minden i Westfalen den 5 Januari 1639, tredje son af Hans Christofer Königsmark och dess fru Maria Agatha von Leesten. Sin ungdom tillbragte han vid flera utländska högskolor. Hvilken rang hans börd och namn gåfvo honom, kan ses deraf, att han år 1654 blott 15 år gammal valdes till rektor vid universitetet i Jena och i denna värdighet efterträdde prins Fredrik af Sachsen-Weimar. Han visade stor fallenhet för studier och njöt deri enskild handledning af en lärd, som genom honom föranleddes att inträda i Svensk tjenst. Det var den lärde Esaias Pufendorf, hvars exempel i detta afseende följdes af hans bror, den namnkunnige filosofen och historieskrifvaren Samuel Pufendorf.

Tio år egnade den unge Königsmark åt studier och resor i nästan alla delar af Europa. Han infann sig i Stockholm till konung Carl X:s begrafning, tjenstgjorde dervid och emottog snart den höga platsen att vara den

unge konung Carl XI:s öfver-kammarherre. År 1661 skickades han såsom envoyé extraordinaire till England, att lyckönska konung Carl II till dess återvinnande af sin faders förlorade thron. Återkommen blef han kapiten vid gardet, och i den krigsrustning, som under fältherren Wrangel skedde för att bryta riksstaden Bremens motstånd, uppträdde grefve Königsmark i spetsen för en sqvadron af 400 unga adelsmän och officerare, som utgjorde fältherrens lifvakt.

Efter Westfaliska freden var Europeiska politiken för en tid utan bestämd riktning. Det är denna obestämdhet, som förklarar möjligheten af Carl X:s djerfva, vidtutseende planer: planer, sjelfva i början obestämda, och som gingo ut på att försöka hvad krigslyckan i det tröttade Europa ännu kunde uträtta för en stor anförare med en segrande här, — men som ifrån början likväl åsyftade och slutligen sammanträngdes i bemödandet att stadga Sveriges öfvermakt i den Skandinaviska norden. Det var Frankrikes uppträdande såsom eröfrande makt med Ludvig XIV:s sjelfregering, som gjorde slut på det politiska interregnum, som kan sägas hafva egt rum i Europa från 1648 till 1661. Det var den Fransyska, med Richelieu och Mazarin segrande, med Ludvig XIV:s sjelfregering fullrustade konungamakten, som genom nya faror för Europa skulle framkalla nya intressen och gifva den Europeiska politiken ett nytt lif. Sveriges plats i den stora, sig beredande striden syntes på förhand bestämd. Frankrike hade varit Gustaf Adolfs och Christinas, det förblef Carl X:s bundsförvandt. Den motvigt, som Sveriges deltagande i den bekanta trippel-alliansen lade i vågskålen mot Frankrikes eröfringslystnad i Nederländerna, var mera skenbar än verklig. Trippel-alliansen upplöstes med föga

möda af Ludvigs politik, och i det hämnde-krig, som han år 1672 företog mot Holland, och som spridde sig öfver Europa, ser man de bägge makter, som med Holland deltagit i trippel-alliansen — Carl II i England och förmyndare-regeringen i Sverige — med Ludvig XIV förbundna.

Redan år 1665 hade grefve Königsmark blifvit utnämnd till ambassadör vid Franska hofvet, hufvudsakligen i anledning af den Svenska regeringens stridigheter med staden Bremen, hvilka följande året genom en interims-konvention bilades. Ambassaden gick först för sig 1666 och var så lysande, att den medtog en ej ringa del af de Fransyska subsidierna. Vid grefvens högtidliga audiens hos Ludvig XIV i S:t Germain hände det honom att komma af sig i sin oration, som hölls på Svenska. Han lät sig ej bekomma, läste Fader vår och bordsbönerna, beledsagande dem med tjenliga åtbörder, och ingen märkte felet utom hans Svenska följeslagare, hvilkas allvarsamma och högtidliga hållning derigenom sattes på ett hårdt prof.

Sedan stridigheterna med Bremen blifvit bilagda, nyttjades grefve Königsmark i en beskickning till Kur-Sachsiska hofvet och var sedan verksam i uppgörande af misshälligheterna emellan Kurfurstarne af Pfaltz och Köln. Han återvände derpå till Frankrike och förblef der i flera år, hedrad med flera såväl diplomatiska som militäriska förtroenden. Under loppet af de underhandlingar, som år 1672 förde till subsidie-traktaten emellan Frankrike och Sverige, erhöll grefve Königsmark sin regerings uppdrag att såsom Svenskt sändebud vid Fransyska hofvet bevaka Sveriges intresse, och fortfor, genom en sällsam förening af olikartade befattningar, dermed äfven sedan

han

han med sin konungs tillstånd efter krigets utbrott verkligen inträdt i Fransysk tjenst. — Grefve Königsmark, i spetsen för ett eget af honom uppsatt regemente, gjorde med lysande utmärkelse de Fransyska fälttågen 1672, 73 och 74 i Nederländerna, vid Rhen, i Franche-Comté, i Elsass. Hemma hade han emellertid blifvit befordrad till generalmajor, till vice-guvernör i Bremen, och emottog i September 1674 konung Carl XI:s fullmakt att vara fältmarskalk-löjtnant, jemte befallning att infinna sig vid den nu till Tyskland öfvergångna Svenska arméen. Königsmark tog vägen öfver England och besökte derefter Bremen, der ytterligare order skulle komma honom tillhanda. De kallade honom att ofördröjligen inställa sig hos fältherren Wrangel i Mark-Brandenburg. Han skyndade till sin bestämmelse, men möttes af flyktingarne från det nederlag, som Svenska hären led vid Fehrbellin den 18 Juni 1675. I den fullkomliga oordning, som härpå följde och snart ledde till hela Pommerns förlust emot Brandenburgs och Danmarks förenade, af en Holländsk flotta understödda vapen, var det slutligen grefve Königsmark, af sin konung år 1676 utnämnd till fältmarskalk, som måste emottaga befälet efter den gamle, ärorike, men nu af ålder, sjukdom och grämelse försvagade fältherren Wrangel, som sjelf förut hade erbjudit Königsmark detta befäl, innan han samma år nedsteg i grafven.

Den nya fältherrens försvar emot förenade öfverlägsna fiender kunde — helst då alla förstärkningar från Sverige, der kriget mot Danmark lågade, uteblefvo eller förstördes — ej krönas af lyckan. Men detta försvar var hjeltemodigt; och om Carl XI:s segrar vid Halmstad och Lund räddade Sveriges södra landskaper emot Danskarnes an-

fall, så bidrog äfven Königsmarks seger öfver den förenade Danska och Brandenburgska krigsmakten på Rügen den 8 Januari 1678 att underhålla Svenska vapnens ära under olyckor, som medförde Wismars, Stettins och Stralsunds förlust samt slutligen, efter Stralsunds kapitulation, genom skeppsbrott begrafde i vågorna eller kastade i oförtjent fångenskap en stor del af dess tappra försvarare. Carl XI kallade Königsmark till sig och emottog honom med utmärkt nåd. — Det segrande Frankrike dikterade, efter Nimveger-freden, äfven i S:t Germain och Lund Sveriges freder med Brandenburg och Danmark, och Königsmark, nämnd af sin konung till general-guvernör i Pommern, gick 1679 åter att taga det land i besittning, som han med så mycken tapperhet försvarat; han emottog tillika samt utförde år 1680 uppdraget att i hertigdömena Bremen och Verden bestyra om de i freden återgifna städernas intagande. Snart träffades han enskildt af stora förluster. Den Königsmarkska slägtens betydligaste länegods voro i hertigdömet Bremen belägna. De blefvo i reduktionen indragna. Man räknade den årliga förlusten i inkomster endast härigenom till 24,000 R:dr.

Fältmarskalken Königsmark, som nyss med nya och ljufva band blifvit fästad vid sitt fädernesland genom det äktenskap, som han år 1682 ingick med Catharina Charlotta De la Gardie, dotter af riksdrotset grefve Magnus Gabriel De la Gardie, begärde och erhöll sin konungs tillstånd att söka sin lycka i främmande krigstjenst. Den skulle bana honom väg till en utmärkelse, hvilken han ensam bland Svenska fältherrar njutit.

Hvad som gör Europas historia så mångfaldigt lärorik är, att man der i sjelfva verket har flera olika tidehvarf samtidigt för ögonen: — politiska systemer, somliga

i uppgång, andra i nedgång bredvid hvarandra, inverkande på hvarandra. Så ser man Ludvig XIV:s tidehvarf i sin uppgång från 1661 till 1700; då det slutligen emot sig utbildade den opposition, hvarur det Europeiska jemvigts-systemet utgick. Det är Frankrike, representeradt af sin lysande konungamakt, som utbreder sin inflytelse öfver Europa. De fordna religiösa intressena äro i sin nedgång och hafva blifvit politik. De bevekelsegrunder, som verkat i de stora religionskrigen, och som i striden för och emot reformationen gåfvo det nyare Europa sin första gestalt, äro försvagade. Men ännu finnes ett stycke af det gamla Europa, af medeltidens Europa qvar, ej blott i det inre af staterna, utan äfven i deras yttre förhållanden. Medeltidens Europa var den gamla kyrkans barn, och dess allmänna politik var striden emot de otrogna. Denna fick en ny, nära liggande anledning efter Constantinopels eröfring af Turkarne och det Osmaniska rikets stiftelse och utbredande på det Byzantinskas ruiner.

Den Turkiska makten innefattade en ny verklig allmän fara för det christliga Europa. Detta var redan nog starkt att bestå äfven med delade både religiösa och politiska intressen. Gaf ej den allra-christligaste konungen, gaf ej en Frankrikes monark första exemplet af ett förbund med christenhetens arffiende? Fåfängt uppmanade påfvar och kejsare Europas makter till gemensamma bemödanden mot denna fiende. Den snart söndrade kyrkan gaf sig ej tid att höra derpå. I furstarnes råd satt redan en statskonst, som bestämdes af andra afseenden och endast såg på rent politiska fördelar.

Det fanns en namnkunnig Italiensk handels-stat, som redan tidigt ur denna synpunkt hade betraktat alla sina

förhållanden. Ur medeltidens första, dunklaste århundraden ursprunget, uppväxt ur hafvet i det innersta af Adriatiska viken, försvaradt genom sitt läge och sina borgares mod, småningom rikt genom Österns, genom Indiens handel, snart mäktigt nog att under korstågen eröfra Constantinopel och taga i länder och skatter sin del af det Byzantinska rikets byte, stod Venedig i början af nyare historien ännu tillräckligen kraftfullt att emotstå och upplösa ligan i Cambray, som mot den stolta republiken förenat påfve, kejsare, Spaniens och Frankrikes monarker. Dess statsförfattning var den äldsta, mest utbildade i hela Europa. Det hade tidigare än någon annan stat gifvit exempel af en stadgad borgerlig ordning, af en på en gång klok, sträng och följdriktig statskonst. Såsom enskildt fenomen var kanske denna stat det märkligaste stycket af medeltidens politiska arf. — Nya handelsvägar, ett nytt Indien och en ny väg till det gamla, förändrade förhållanden inom och utom Europa, afledde småningom källorna till det gamla Venedigs rikedom och makt. Dock sjönk det långsamt. Det bibehöll ännu, såsom utliggare emot den Turkiska makten, en återstod af politiskt intresse för det öfriga Europa. Venedig hade till Turkarne småningom förlorat Morea, öarna i Archipelagen, ön Cypern. Det förmådde ännu att ensamt i fem och tjugo år kämpa om ön Candia emot hela Turkiska makten. År 1609 måste äfven denna sköna och fruktbara ö afträdas, men efter ett krig, i hvilket Venetianarne segrade i tio sjöslag, och efter ett försvar af öns hufvudstad, som kostade deras fiender öfver hundratusen man. — Morosini, som man kallat den siste Venetianaren, men som af sina landsmän i början återsågs med otacksamhet, var hjelten i detta ståndaktiga, städse minnesvärda försvar. Han

skulle ännu en gång kallas till vapen mot samma fruktansvärda fiende. År 1683 framträngde Turkarne ända till Wien. Det var en Polsk konungs, den ädle Johan Sobieskys hjeltemod, som då räddade kejsarstaden. Österrike, befriadt ur den största faran, sökte bundsförvandter. Det slöt sig närmare till Polen, det påkallade hjelp af Ryssland, ännu ett i det öfriga Europa föga bekant namn, det förband sig med Venedig, som förklarade Turkarne krig och satte Morosini åter i spetsen för republikens sjömakt.

Det hörde till den Venetianska aristokratiens misstänksamma politik att aldrig åt någon infödd anförtro befälet öfver republikens land-troppar, som till största delen bestodo af värfvadt krigsfolk. Främmande inkallade härförare hade alltid gjort Venedigs krig till lands. Det finnes ej ett giltigare bevis på det rykte, som Königsmark redan förvärfvat, än att det var *han*, som nu företrädesvis kom i fråga till detta förtroende.

Det var i Maj månad 1685 som Königsmark hade lemnat fäderneslandet. Hans gemål följde honom. Han hade först begifvit sig till kejserliga arméen i Ungern, för att deltaga i fälttåget mot Turkarne. Han reste efter kampanjens slut till Wien. Medan han här uppehöll sig, kom bref ifrån Venedig till Venetianska ambassadören vid kejserliga hofvet, med uppdrag att föreslå någon skicklig och bepröfvad fältherre, åt hvilken befälet öfver republikens armé kunde anförtros. Ambassadören vände sig till grefve Königsmark, som svarade att han, om hans konungs bifall utverkades, vore beredd att emottaga anbudet. Ärendet föredrogs inför Venetianska senaten. Fem andra fältherrar voro också föreslagna. De flesta rösterna föllo, vid ett dubbelt val, på Königsmark. Republiken

skref till konung Carl XI ett vördsamt bref, med anhållan att få begagna hans fältmarskalks tjenst. Konungen gaf sitt samtycke på ett år; och skulle Königsmark emellertid behålla guvernementet i Pommern.

I början af 1686 begaf sig Königsmark till Venedig och emottog sitt befäl. — Morosini hade redan med Venetianska flottan bemäktigat sig ön Santa Maura. Königsmark och arméen förenade sig der med honom. Det beslöts att angripa och åt republiken återeröfra halfön Morea, hvars christna befolkning borde föredraga Venedigs framför Turkarnes välde. Krigshären landsattes vid Navarino. Under 1686 års fälttåg intog Königsmark bägge de fästen, som buro namnet Navarino, bemäktigade sig Modon, Argos, Napoli di Romania, landets hufvudstad, slog Turkarne i tre träffningar och fullbordade eröfringen af nästan hela Morea. 1687 års fälttåg — på republikens begäran blef fältmarskalkens utländska tjenstetid af konung Carl XI förlängd — utmärktes genom en ny seger öfver Turkarne, genom eröfring af Patras, Lepanto, Korinth och slutligen Athen. Det var under denna belägring af Athen som en af Morosinis bomber föll på det berömda Parthenon, hvilket Turkarne nyttjade till kruthus, och förvandlade detta den Grekiska bygnadskonstens mästerverk till en ruin. Det var ej den enda förlust af detta slag, som segervinnarne hade att beklaga. Då Venetianarne efter Athens intagande ville bortföra Minervas bild, Fidias' namnkunniga arbete, bröts bildstoden sönder. — Königsmark tillbragte vintern i Athen. Den förgick under nästan ständiga, men lyckliga strider med Turkarne. Följande våren måste Athen öfvergifvas för pesten. Tidningar anlände från Venedig, att Morosini blifvit vald till doge. I ett hållet krigsråd beslöts att angripa Negro-

ponte. Flottan öfverförde honom dit. Belägringen begyntes med framgång, men pesten utbröt i arméen, och Königsmark sjelf angreps deraf. Han fortfor icke dess mindre att leda belägringen, så länge han kunde sitta uppe, från kajutfönstren på sitt fartyg. Slutligen nedlades han af sjukdomen och dog den 15 September 1688. Hans gemål hade ej vikit från hans sida. Han lät henne under sjukdomen läsa för sig ur bibeln och välja en liktext, som innehöll en tacksägelse för Guds välgerningar. Republiken lät till tacksamt minne uppställa hans bild i marmor vid ingången af arsenalen i Venedig. Den bär hans namn med tillägg: *I befälet mot Turkarne ständigt segrare.* Morea, hans eröfring, förblef åt Venedig genom freden i Carlowitz 1699, men förlorades åter genom freden i Passarowitz 1718.

Fältmarskalken grefve Otto Wilhelm Königsmark dog i sitt fyrtionionde år, utan arfvingar. Tvänne bröder hade dött före honom. En syster var förmäld med grefve Pontus Fredrik De la Gardie. Af tvänne brorsöner fördes den äldre, Carl Johan, af det förvägnaste mod att öfverallt söka äfventyr och faror. Man finner honom öfver hela Europa, i Afrika, der han kämpar mot Morerna, i Grekland, der han strider mot Turkarne och slutligen under sin farbrors ögon dör 1686. Den yngre, Filip Christofer, general i Sachsisk tjenst, faller slutligen, ett hemlighetsfullt offer för svartsjuka och den ohyggligaste hämnd, i Hannover 1694. Med honom slocknade den grefliga Svenska ätten Königsmark på manliga linien. En syster till dessa bröder var den berömda grefvinnan Aurora Königsmark, moder till hjelten vid Fontenai, Moritz af Sachsen.

MINNES-TAL

ÖFVER

ESAIAS TEGNÉR.

Uppläst vid den minnesfest öfver skalden, som firades af Litteratur-sällskapet i Stockholm den 15 December 1846.

Det är ett älskadt, ett dyrbart och ärofullt minne, som samlat oss på denna stund. Mig ligger detta minne i synnerhet nära. Den bortgångne var min ungdomsvän. Han kallar min tanke till tiden af min egen ungdom tillbaka. Ibland dennas käraste minnen är min första bekantskap med Tegnér. Jag önskade kunna skildra detta första intryck så som det sedermera af en mångårig vänskap besannades. Det må vara ett bidrag till den store skaldens karakteristik. Jag skall försöka att återkalla ett gladt ungdomsminne, fast den blick, som uppsöker det, nu skymmes af en gammal mans tårar.

Det var en vacker September-morgon år 1804 på Uddeholm i Wermland, då jag och flera unga jemnåriga voro uppe med solen för att deltaga i ett jagtparti. Jag har väl inga ärofulla minnen att återkalla vid sådana tillfällen. I anseende till min vårdslöshet i handterande af geväret och åtskilliga bomskott, farligare för kamraterna än för villebrådet, hade jag redan tidigt med nesa blifvit drifven ur skogen. Denna gången fick jag likväl vara med, ehuru utan bössa, och räknad för en ibland samhällets tärande medlemmar. Emellertid är denna morgon

ibland mina gladaste minnen, en solblick, som ännu hänger qvar i mitt bröst, lik den denna morgon på gräs och löf och i spindelväfvarne tindrande daggdroppen. I sjelfva verket, hvad kan vara mer lifvande än ett jagtparti på en vacker höstmorgon!

Uddeholm ligger vid en af skogshöjder bekransad sjö, ibland hvilka man i blånande fjerran äfven ser dem, som begränsa den här ej aflägsna Klar-elfvens lopp. En af löfskog skuggad å, som högre upp drifver ett stort jernbruk, utgjuter sig nära invid gården. Vi rodde ett stycke uppföre ån, öfver hvilken den glesa dimman småningom höjde sig, under det solstrålarne refvo stora hål i det öfver oss sväfvande dimmiga floret, hvarigenom himmelens djupa blå här och der redan framblickade. Ko-skällornas klang, vallflickornas jodel dränktes snart i hundskall, jagtrop och skott. Vi förlorade oss i skogen. Jag klättrade i kapp med getterna i bergen, och har alltsedan haft en synnerlig kärlek för detta vackra, djerfva djur med sina kloka, lifliga ögon.

Det lönar sig att gå omkring i Wermlands skogar, så skiftande i utsigter med sina vatten och berg. Stora vattendrag emellan skogshöjder dela hela landet i vidsträckta dalsträckningar från norr till söder. Det är karakteren af både landets vestra och mellersta del, i hvilken sistnämnda *Elfdalen*, som utmärkes af Klar-elfvens lopp, äfven deraf har namnet. Jag är uppfödd på dess stränder; man skall derföre förlåta mig om jag älskar den. Hvilket lif ger ej en stor flod åt ett landskap! Redan att den kommer långt ifrån, ger den ett eget intresse. Jernbåtar, timmerflottor komma ifrån stora afstånd och föra äfven tanken fjerran bort. Äfven den enslige fiskaren vid stranden ger intet intryck af ensamhet. Man tycker

sig vara i stora verlden äfven midt i ödemarken. Och hvad är slutligen skönare än utloppet af en stor flod, som med sig förer den menskliga flitens alster! Hvad talar han ej om! Hvilka minnen lifvar han ej! Det är som om alla tankar finge vind i seglen. Jag har känt det vid hvarje återseende af min fädernebygd.

Om jagten har jag ej stort att förmäla. Den gick sin gång mig förutan, tills frukosten samlade oss i en vacker skogsbacke, och en kort hvila gaf nya krafter. Jag föreslog då en längre vandring öfver de skogar, som skilja Uddeholms-verken från Rämmens bruk, beläget på gränsen emellan Wermland och Dalarne. Tvänne fågelskyttar läto förmå sig att med mig taga denna väg. Vi gingo åt öster. Det öfriga jagtsällskapet förlorade sig snart åt ett annat håll. Vår väg var för lång att tillryggaläggas på en dag. Vi tillbragte natten i en hölada på skogen, och fortsatte vår vandring, väckta af en ny, den herrligaste morgon.

Det östra Wermland — den egentliga Wermlands bergslag — är till sitt skaplynne skiljaktigt från landets vestra och mellersta del. Det är det sednast odlade, emedan det genom sin mångfaldigt brutna belägenhet satt de mesta svårigheterna emot mensklig odling och gemenskap. Också är det endast jernet, som genom dessa berg och dalar kunnat bryta bygd. De långa, genom allt mer sig öppnande höjder fortsatta dalsträckningar, som bilda bäddar för de stora strömmar, som eljest öfverallt dela landet från norr till söder, återfinnas ej här; deremot stöter man öfverallt på grupper af större och mindre sjöar, förbundna genom åar eller sund, hvar och en med sitt omgifvande bålverk af skogkransade berg. Det hela är liksom en uppe i bergen inkastad skärgård. I en dal mellan sådana vatten visade sig om aftonen för oss det tref-

liga Rämmen med sina höga lummiga träd, som skugga gården, omgifven af lundar (grönskan har i bergslagen en egen liflighet), och med gärden, der grönrågen prålade i all sin för ögat så välgörande prakt; längre bort sågos verkstäder af alla slag, uppfylda af en idog mennisko-skara; i sjelfva gården huset fullt af barn, och en glad ungdom svärmande kring alla backar.

Det är lyckligt att ha lefvat sin ungdom i ett land med friska, ännu obleknade minnen, — i ett nytt land, der odlingens steg dag för dag ses och höras. Man tager derpå med sig ett förlag af ungdom genom lifvet, som, rikt på hopp, äfven riktar ålderdomens blick framåt. — Redan länge hade vi fröjdat oss åt de bådande tecknen, som utmärkte att vi ur skogen nalkades till bebygda orter. Slagans ljud från det ensliga torpet, yxans från svedjefallet eller milan, qvarnar i bäckarne, sågverk vid vattenfallen: allt hänvisade på att vi åter nalkades menniskors boningar. Hvad vi slutligen sågo framför oss var i sjelfva verket också ett nybygge, som knappt hade två generationers anor; och den vördige, hvithårade patriark, hvars husbonde-blick här kärleksfullt vakade öfver sin faders och sitt eget verk, och som på mellanstunderna läste Tacitus, kunde sjelf väl minnas den tid då på så månget ställe plogen här först sattes till fåran och borret trängde ner till jernmalmens ådror.

Jag behöfver ej säga, att vi voro välkomna. Jag har ännu lefvat i den tid af patriarkaliska seder, då i denna landsort alla, i synnerhet bergsmans-familjer, räknade sig för *en* slägt, då alla ungersvenner kallade äldre personer för farbröder och fastrar, och på vackra kusiner var ingen ända. Ett hederligt brukspatrons-hus för 40 till 50 år tillbaka skulle lemna ämnen nog för en underhållande

skildring, om jag ej fruktade att trötta mina åhörares uppmärksamhet. Det vore ett ämne för en idyll af egen art, ehuru af den bastanta sorten, särdeles hvad välfägnaden angick. Men också var man i rörelse från morgon till qväll i fria luften. Ett utmärkande drag hos denna tids ungdom var dess stora lust och kärlek för kroppsöfningar, som öfverallt kanske äro behöfliga afledningar för en samlad alltför yster ungdoms-liflighet. Denna lust delades af båda könen och inskränktes ingalunda endast till dansen. Våra damers drifhus- och kammar-lif var för denna tidens Wermlands-flickor okändt. De deltogo i husets både nöjen och arbeten, som vexlade med årstiderna. Att bära aftonvard till det på åker och äng sysslande folket var en högtid för husets döttrar, och de försmådde ej att svänga om i polskan, om också kavaljeren vid uppbjudningen förläget strök håret bakom örat. I enke-leken pröfvade mer än en sylfidisk gestalt sin snabbhet, och ungdomens anskri under kälkåkning utför långa backar skallade om vintern vidt omkring nejden.

Midt i detta ystra lif gick ensam en tyst främling. Man kunde kalla honom den *frånvarande* gästen ibland de många närvarande. Han var smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blåa, särdeles klara ögon. Men dessa ögon tycktes ej se något framför sig, och deras egare vankade omkring liksom i en half dröm. Blott om hans uppmärksamhet väcktes på något, strålade dessa ögon med ett eget skalkaktigt ljus, vanligen åtföljdt af ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende. Det var Esaias Tegnér, då förlofvad med Anna Myhrman, yngsta dottern på Rämmen. Jag kom nu ihåg, att jag sett honom en gång förr. Han kom då till min fars hus, sittande bakpå kronofogden Brantings chäs, och berömdes

af den fryntlige gubben såsom en särdeles ferm räknare. Han lemnade knappt sitt rum under hela vistelsen hos oss. Då jag en gång kom i hans kammare, der han ej var tillstädes, men hade lemnat den bok uppslagen, i hvilken han oftast läste, tittade jag i den. Det var *Iliaden.*

Ingen synnerlig bekantskap oss emellan syntes just heller vilja blifva frukten af närvarande möte. Han tog föga del så väl i välfägnaden som i de stojande nöjena. Hans tider voro ej husets tider, hvilka voro mycket bestämda. Man saknade honom vid kaffe-, vid frukost-, ofta nog vid middagsbordet. Hans vägar tycktes ej vara andra menniskors barns.

Efter ett par dagar skulle vi bryta upp. Mina fågeljägare läto öfvertala sig att blifva qvar. Jag beredde mig således att företaga hemvandringen ensam, då jag i bruksgatan vid bortgåendet träffade min drömmare, som först studsade vid mötet och derpå vände om samt följde mig. Huru vi kommo till tals med hvarandra, minnes jag ej, men väl att vi snart befunno oss i den häftigaste disput. Det gick så då, som alltid sedermera. Vi ha aldrig samtalat utan att disputera, och då vi aldrig kommit öfverens, torde deraf den slutsatsen också dragas, att vi i sjelfva verket aldrig förstått hvarandra. Jag vet ej hur det i detta afseende förhöll sig med Tegnér. Jag trodde mig åtminstone förstå honom.

Jag erfor snart, att man med honom icke kunde föra något ordentligt resonnement. Han vek af och undan, och återkom ständigt; och man visste lika litet gången af hans tankar som solstrålens väg genom löfven. Ty allt hvad han sade, blänkte.

Egentligen upprepade han detsamma, fast med andra ord. Likväl kunde man med skäl om honom säga, att

han var evigt samme, evigt ny. Det var ett stjernfall af bländande hugskott, infall på infall, ett verkligt fyrverkeri i skogens dunkelhet. Så kunde man väl lära känna *honom*, men kom ej längre i *saken*. Jag kom helt varm från mina första filosofiska studier, visserligen med mer aning af, än insigt i det tingens inre sammanhang, som alltid mer än något annat intresserat mig. Jag vill ej säga, att detta sammanhang ej existerade för Tegnér. Det låg i hans känsla, men outveckladt, och han tillät ingen stråle af sitt snille att falla på det dunkel, hvari det låg begrafvet. Allt sådant fördömde han opåsedt såsom Tyskeri och gräl. Vid hvarje försök till en ordentlig slutledning vände han sig åt sidan för att äta lingon bredvid vägen, eller att se efter en fågel, eller att beskåda en skuttande ekorre.

Vi följdes hela den dagen. Vi lågo tillsammans under föga sömn den följande natten på Liljendal, en god mil från Rämmen. Mitt minne begynner blekna och jag vet ej om jag kan åter uppkalla Tegnérs ande, så liflig som han nu framstod för min själ och i många år har följt mig.

Han föreföll mig såsom ett naturväsende, såsom en grann fågel, såsom en genius med glänsande vingar. Jag har ej känt någon, om hvilken man med mer skäl kunnat säga, att han var en *ögonblickets* varelse. Han var ögonblickets genius. Ingen har så fångat det som han; dess finaste färgdoft, dess flyktigaste glans fästade han ögonblickligt i en bild, som fick diamantens ljus och färgskiftning. Deraf det friska, det evigt nya i hans skapelser. Egentligen är ock hans poesi ljusets, ögats, — mer målande än musikalisk. Med all den fullkomlighet i ton och rythm, hvaraf han är så mäktig, är likväl färghåll-

ningen i hans dikter det mest beundransvärda, och i denna åter ej så mycket sjelfva färgerna som det medium, hvarigenom de synas, som sammansmälter dem, och som sjelft ses utan att synas. En större mästare i det *poetiska luft-perspektivet* har väl aldrig funnits.

Denna poetiska luft behöfde ett *fjerran* för att framträda, och med den lyckligaste instinkt fann Frithiofs sångare detta i den *nordiska fornåldern*, som åter hade begynt upplifvas i nationens minne. Man känner skådespelet af den nordiska aftonrodnan öfver vidt blånande vatten, skog och berg. Redan i den poetiska målningen af sin *Hembygd* hade Tegnérs genius öfver dess himmel stänkt sitt guld. Men det fordrades ett fjerran ej blott i *rum*, utan i *tid*, ett fjerran äfven i *seder, tänkesätt, bedrifter* och *minnen*, för att hans pensel skulle kunna öfva hela sin trollkraft. Så uppstodo de odödliga *Frithiofs-sångerna*. Taflan försätter oss här midt ibland Norriges djerfva natur. Ifrån fjellforsens brusande och hafsvågens sorl i den klippiga fjärden; ifrån isblinkens eld på fjellets topp till björkarnes och blommornas vällukt och grönska i dalen; ifrån kämpaborgens krigiska buller till friden i det låga tjället; ifrån vapnens klang till herdeklockans ljud; ifrån hjeltesångens kraft till kärleksvisans ömhet, saknas här intet drag, intet intryck, som ej skalden uppfattar, sammansmälter, förskönar. Och ej mindre är hans styrka i framställningen af menskliga handlingar och lidelser. Ty i denna natur lefver ett slägte af männer, hjeltelikt, äfventyrar-lustigt, tumlande om i djerf bedrift till sjös och till lands, lidelsefullt, häftigt, lefnadsfriskt, dödsföraktande, — lefver ett slägte af qvinnor, blandande hos sig i sinne och gestalt alla de qvinliga behagens trollmakt, ifrån valkyrians strids- och dödslust till

kärlekens sköna mod hos den blyga jungfrun. I hvilken underbar närvaro lefver ej denna fornverld upp under skaldens pensel! Ser man närmare till, så ligger hans egentliga styrka i *kontrasten*, i sammansmältningen af de mest motsatta effekter till ett skönt och underbart helt. Det är det från ögonblicket likasom undansnattade lifvet i dessa forntida gestalter, stundens friskaste färg på en längesedan förgången verld, liksom ungdomens blomstrande rodnad på förgängelsens egen kind, som i allt detta rörer, förvånar och hänför, såsom såge man för sig verkligheten af det omöjliga i upplösningen af en skön gåta. Det är dermed som Tegnérs snille förtjusat, det är dermed som hans namn och glansen af hans dikter gått öfver verlden.

Vi ha härmed karakteriserat så väl den store skalden som — ty värr och emot vår vilja — äfven den vanmäktiga hopen af hans efterhärmare: ej blott Tegnér, utan äfven *Tegnériserandet*. Det sednare har man efter honom tillfyllest försport i vår litteratur, med samma verkan som i försöket att tända på en sur rishög, då knall-effekterna stanna vid mycket sprakande, hvilket i stället för eld föder af sig rök med åtföljande ögonsveda. Tegnér är ett vådligt exempel att följa. Han har sjelf både börjat och slutat sin skalde-skola, är ensam i sitt slag och lärer det förblifva.

Ett fattades honom. Det *närvarande* var hans lif och lust. Han saknade det slutligen i sin första friskhet eller kände ej igen det, och sjönk dermed sjelf tillbaka i det *förflutna*. — *Föryngrings-processen* i historien var honom förborgad. Han hade intet öga derför, utan lefde på motsatsen emellan det *nya* och det *gamla;* hvar-

vid,

vid, i den mån han sjelf åldrades, det sednare tycktes få öfverhanden. Likväl är det denna föryngring af det gamla, som egentligen utgör existensens väsende. Men en blick för hvad som *verkligen* är och finnes till är i allmänhet sällsyntare än man föreställer sig.

»Allt ytterligt är ställdt på gränsen af ett fel:
Ju högre bergets topp, ju brantare derunder»,

har en lika vis som stor skald sjungit. Höjden ha vi sett i Tegnér. Djupet har ej heller hans härmare, utan han sjelf visat oss. Han var en djup natur. All ljusets stråloch färgprakt härledde de gamle ur den uråldriga nattens sköte. Att det fanns också en natt i denna glada, ljusa själ torde få hafva anat. Likväl var också der ett mörker på djupet; ehuru äfven der en himmelsk gudaflägt sväfvade öfver vattnet. Ingen har närmare kunnat känna Tegnér, utan att hos honom förmärka dessa skiftningar af ljus och mörker, som kommo och gingo öfver honom utan all märkbar yttre orsak, — emedan orsaken låg inom honom sjelf. Vi ha sagt, att *kontrasten* var hans poesis största konst och medel. Hvarföre? Emedan han *sjelf* var denna kontrast. *Derföre* har han deri äfven uttalat sitt väsende; ehuru han höljde djupet af sitt innersta med att deröfver kasta en hel vår af blommor. I sig sjelf och i grunden var hans verlds-åsigt mörk, dunkel, ja tragiskt dyster. En djupare känsla af förgängelsens makt har aldrig någon burit inom sig än denne till utseendet så glädtige ögonblickets son. Denna motsats tärde sig allt mer fram hos honom med aftagande ungdomskraft; ty han *kunde* endast vara *ung*. Den kom allt mera i dagen med förändrade yttre omständigheter, hvilka fordrade att han ej mer skulle fullt vara sig *sjelf*. Och han kunde likväl

intet *annat* vara; ty han var den grundärligaste själ och kunde aldrig lära sig förställningen och skrymteriet ens till deras första nödiga elementer. Så har han i strid med sig sjelf och sin ställning både förblifvit sig sjelf och slutligen förlorat sig sjelf. Ty den inre hos honom arbetande kontrasten har slutligen sönderbrutit hans väsende, och denna herrliga stjernas ljus skulle släckas i dimman af en genom honom sjelf med ryslig aning profeterad inre förvirring.

De blommor, som Nordens vår snart framlockar på hans graf, skola blifva hans mest rörande minnesvård. De sträcka sina tårfylda kalkar mot ljuset, liksom han på dödsbädden *utsträckte sina händer upp till Guds berg och hus*, der ljus är och evig klarhet. Och finnes bland dessa blommor på grafven en blå *förgätmigej*, så hviskar den sitt rörande valspråk ur hans eget och ur Nordens hjerta.

Tryckfel.

I *Första Bandet* oanmärkt:

Sid. 315 rad. 3 *står:* Ruvemonde *läs:* Ruremonde

I *närvarande Band:*

Sid.	13	rad.	4	*står:*	ande.	*läs:*	anda.
»	60	»	3 nedifr.	»	elfva	»	nio
»	115	»	1	»	*Notsiffran* **40** *utgår, och i följd deraf ändras de följande notsiffrorna* **41— 50** *till* **40—49.**		

INNEHÅLL.

